

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 9-10, SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 2025

Anul XXXV • 419-420

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

COORDONATOR:

Acad. Marius ANDRUH
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Marius ANDRUH
Acad. Mircea DUMITRU
Acad. Dumitru MURARIU
Acad. Nicolae-Victor ZAMFIR
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Maria ZAHARESCU

SECTOR TEHNIC:

Grafică
Lect. dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr:
Mihaela-Dora Necula
Andrei Milca
Narcis Zărnescu

Coperta 1: Din colecția domnului prof. univ. emerit Alexandru Herlea

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

ZIUA LIMBII ROMÂNE

- Ioan-Aurel Pop, *Nevoia românilor de limba română* 6
Mircea Dumitru, *Limba română ca factor identitar național și cultural*. 10
Gheorghe Chivu, *Academia și limba română* 14

DISCURS DE RECEPȚIE

- Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală* 19
Ioan-Aurel Pop, *Cuvânt de răspuns* 34

PALATUL DE JUSTIȚIE ȘI SEDIILE ÎNALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE - 130 DE ANI

- Ioan-Aurel Pop, *Cuvânt-înainte*. 38
Nicolae Noica, *Palatul de Justiție din București – un gând* 40

SUB CUPOLA ACADEMIEI

- Ioan-Aurel Pop, „*Un om a devenit un număr*”. 52
Jean-Jacques Askenasy, „*Cum am devenit dosarul 148074*” 54

SESIUNEA „TRAIAN VUIA – 75”

- Dorel Banabic, Dorin Dumitru Prunariu, Dan Dumitriu, *Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate”. Introducere* 57
Nicolae-Victor Zamfir, *Traian Vuia, personalitate de referință a istoriei universale a tehnicii* . . 61
Dorel Banabic, *Traian Vuia și invențiile sale*. 62
Dorin Dumitru Prunariu, *De la Traian Vuia la Cosmos: Zborul, ca destin al românilor* 65
Ioan Mischie, *Traian Vuia (1872–1950) – pionier al aviației, precursor al zborului cu motor*. . . 69
Radu Homescu, *Traian Vuia și gândirea sa politică*. 74
Alexandru Herlea, *Contribuțiile lui Traian Vuia la dezvoltarea aviației* 78

RECENZII

- Dumitru Murariu, *Sorin Geacu – Opt decenii de cercetări biogeografice la Institutul de Geografie al Academiei Române* 91

PUNCTE DE VEDERE

- Păun Ion Otiman, *Ameliorarea, dezvoltarea și compatibilizarea europeană a sistemului agroalimentar și rural românesc* 94

OPINII

Petru Urdea, *Marco Polo și globalizarea timpurie (II)*104

CONVORBIRI

Cătălin Mosoia, *Hidrogenul verde, o provocare științifică și tehnologică – Interviu cu profesorul Akihiko Kudo și dr. Ioan Balint*118

ISTORIA BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

Cătălina Macovei, *Donatori importanți ai Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române. Academician George Oprescu (II)*122

IN MEMORIAM

PF Cardinal Lucian Mureșan, *membru de onoare al Academiei Române*132

Cronica vieții academice133

Apariții la Editura Academiei139

Ghid pentru autori141

Ziua limbii române

Nevoia românilor de limba română*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Am ales titlul acesta fiindcă aud pe ici-pe colo că nu ne-ar mai trebui limba lui Neacșu din Câmpulung, nici a cronicarilor, nici a lui Dimitrie Cantemir, nici a lui Mihai Eminescu și nici a lui Mircea Eliade. Este vorba de limba română, în toate stadiile și în toate formele sale de existență și de dezvoltare. Iar dacă unii spun, totuși, câteodată, că limba ne mai trebuie, alții, chiar dacă o folosesc, o pervertesc în fel și chip. De aceea, de Ziua Limbii Române este bine să ne gândim la starea limbii și să veghem asupra ei.

Tot mai des aflu că românii „plătesc” sau „aduc tribut” cuiva și îmi vine să mă bucur că au revenit timpurile Evului Mediu, pe care le-am studiat toată viața și le-am înțeles doar în parte. Dacă ar reveni printre noi, am putea cunoaște aceste timpuri medievale direct, cu toții. În Evul Mediu cel real, românii plăteau tribut turcilor și am putea vedea pe viu cum se întâmpla acest lucru. Acum, românii „îi plătesc tribut” lui Elvis Presley, lui Michael Jackson, Mădălinei Manole sau chiar eroilor căzuți. Este drept că traducătorul automat zice, de cele mai multe ori – mai ales dacă nu insiști – că „to pay a tribute” înseamnă „a plăti tribut”. Dar cum și de ce să plătească oamenii de-acum „tribut” acestor personaje și acelor eroi. Simplu, pentru că traducerea este greșită și pentru că românii preiau copios decalcuri din limba engleză, adică expresii pe care le traduc cuvânt-cu-cuvânt, fără să știe că este vorba despre expresii, cu sensuri diferite în raport cu sensul fiecărui cuvânt luat separat și alăturat altui cuvânt. „To pay a tribute” înseamnă „a aduce omagiu” sau, cu precădere dacă e vorba de eroi, „a aduce prinos/prinosul”. În filmele cu mafioți americani din alte timpuri, se vedea cum șeful cel mare era îndrituit, printr-un fel de cutumă devenită obligatorie, să primească periodic

mărturiile de supunere din partea subordonaților, a membrilor „familiei”, din partea mafioților mai mici decât el (sărutatul mâinii, îngenuncherea, ca-n Sicilia sau Calabria din alte timpuri). Expresia din engleză care denumea gestul este tot „to pay tribute”. Dar nu se traducea niciodată în sensul că emulii îi „plăteau tribut” capului mafiei. Este drept că și „nașul” mafiot nu este nașul de botez de la noi, iar dacă scriem nașul, punem ghilimele.

La fel, în multe filme din România sau în alte emisiuni TV, adjectivul (adverbul) englez „pathetic”, preluat din clasicismul greco-roman, prin mijlocirea francezei, se traduce aproape invariabil ca „patetic”. Or, „pathetic” din engleză înseamnă „jalnic”, iar „patetic” din românește înseamnă „plin de patos”, „plin de sentiment”, „plin de avânt”. Distanța este ca de la cer la pământ. Tot așa este și cu pervertirea superlativului românesc după modelul limbii engleze. În engleză, expresii precum „the third largest city in United States” sunt curente și se traduceau (corect) până nu demult prin „al treilea oraș ca mărime din Statele Unite”. Nimeni nu se mira de ce și toată lumea pricepută știa că așa era corect. Cei care nu știau de ce era corect așa preluau corectitudinea de la cei care știau. Azi, auzi aproape invariabil: „al treilea cel mai mare oraș din Statele Unite”. Forma aceasta este în românește contra naturii. Natura limbii noastre nu o acceptă, nu o asimilează încă. În limba română, superlativul (ca grad de comparație al adjective-lor) este de două feluri, relativ și absolut. Ele nu se folosesc niciodată simultan. Adică, se zice fie „al treilea oraș este”, fie „cel mai mare oraș este”. „Cel mai mare al treilea” este un non sens. În toate limbile romanice este exact așa. Engleza are cu totul alt specific, deși vocabularul său este majoritar romanic, preluat în timp prin mijlocirea francezei.

*Alocuțiune susținută la Ședința festivă „Limba noastră cea română” (31 august 2025, Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei)

Cum să fie un oraș „cel mai mare” și „al treilea”, concomitent? Cum să fie un vârf de munte și „cel mai înalt” și „al treilea”, în același timp? De ce nu ne mai sună bine unora „al treilea ca mărime” sau „al treilea ca înălțime” sau „al treilea ca intensitate”? Sau, dacă zic „Ionel este al doilea elev din clasă la învățătură”, mai trebuie să adaug ceva? Nu se înțelege despre ce este vorba?

Cuvântul englezesc „location” se află în aceeași situație. El este preluat în engleză din franceză („location”), limbă în care înseamnă „închiriere” sau „taxă de închiriere”. Cu același sens din franceză, el a pătruns în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în românește, încât orice intelectual din epoca interbelică știa că „locație” înseamnă „taxă de închiriere”, adică o sumă de bani care se plătea pentru folosirea temporară a unui loc, a unui spațiu. Sensul acesta adevărat îi vine din limba latină. De un timp bun, nemaicunoscând semnificațiile cuvintelor și nici etimologiile lor, ne aruncăm, noi românii, la traduceri după ureche și sigur că primul impuls al semidoctilor e să zică (pentru „location”) „locație” și să creadă că înseamnă „loc”. De altminteri, numele de „location” vine în latină din „locus” și sună în forma „locatio, -nis” (feminin, declinarea a treia, imparisilabică), iar în latina târzie sensul îi era tot de sumă dată pentru închiriere sau de orânduire, de așezare în ordine a lucrurilor. Orice dicționar francez-român arată clar că „location” se traduce în românește nu prin „locație” în sens de loc, ci prin „închiriere” sau „taxă de închiriere”. De asemenea, orice expresie engleză în care se află termenul „location” nu va fi tradusă în franceză în niciun caz prin „lieu”. În multe formulări românești de demult, întrebarea era: „Ai plătit locația?”. Firește, nu este neapărat nevoie să ne alertăm, fiindcă limba își are ciudățeniile sale, încât multe anomalii sunt acceptate cu timpul și devin reguli. Mirarea vine dintr-o judecată simplă și sănătoasă: din moment ce avem în românește cuvântul frumos „loc”, moștenit organic din latină și nu preluat ca neologism, ce nevoie avem de „locație”, cu același înțeles ca „loc”? De ce să zicem că am mers într-o „locație”, când dintru început se știe bine că am mers într-un „loc” și a fost foarte bine și pe înțeles așa? Sigur, „locație” sună mai sofisticat, dar nu ne folosește la nimic altceva decât la complicarea limbii.

Nici traduceri din italiană – un fel de română, vorba aceea – nu sunt lipsite de capcane. De exemplu, în limba lui Dante, „gară” (preluat de noi din franceză) se zice „stazione”, dar mulți traduc „stație”, fără să mai zică „de cale ferată”. Or, sta-

ție de autobuz se zice în italiană „fermata”, fiindcă „fermare” înseamnă „a opri”. Astfel, „fermata” este „oprire” sau „stație”, pe când „stazione” este cel mai adesea „gară”. Într-un film, dat nu demult la o televiziune fără pretenții, adjectivul „morbido” a fost tradus prin românescul „morbid”, doar că era vorba în italiană de „pelle morbida”. Cum va fi să fie pielea cuiva „morbida”? Numai că „morbida” înseamnă în italiană „fină”, „moale”, „netedă”.

Ar mai fi zeci de exemple, luate doar din engleză sau din italiană. La fel se întâmplă cu toate limbile pământului. Capcanele vin din multe cauze. Una este ignoranța. Nu se mai învață astăzi limbile străine în mod așezat, sistematic, din aproape în aproape, cu scrierea și vorbirea predate concomitent. Un dascăl tânăr de engleză încerca să-mi explice că regulile de gramatică nici nu mai au sens, că nu mai sunt necesare, că elevii învață acum engleza după ureche, prin simplă auzire, că scrierea se învață de pe telefonul mobil. Mi-am adus aminte de moda din timpul adolescenței mele, de a învăța „engleza fără profesor”. Nu am cunoscut pe atunci pe nimeni care să fi învățat și știut bine engleza fără să fi avut profesor. Nu spun că nu fuseseră unii foarte ambițioși, dar ei erau excepții. O limbă străină se învață bine după ce știi limba maternă, după ce știi gramatica limbii materne și se poate învăța bine, de regulă, cu profesor.

O altă cauză este complicarea tuturor gramaticilor limbilor, în funcție de anumite curente moderne și „postmoderne”. La modă, a fost și mai este „gramatica saussuriană”, noțiune venită de la numele lui Ferdinand de Saussure (1857-1913) și trecută apoi prin grila unor Lucien Terner și Noam Chomsky, care au ajuns la formula „gramaticii structurale”. Acești filosofi ai limbajului s-au gândit la capacitatea generală a omului de a comunica prin semne, mutând accentul de pe vorbire și scriere (scrierea se face în funcție de vorbire) pe un sistem abstract de reguli menite să fie bune pentru toți vorbitorii și pentru toate limbile. Or, învățarea unei limbi (materne sau străine) nu presupune asemenea subtilități, care pot fi înțelese de o minoritate. Și nici nu au nevoie de aceste subtilități (de filosofia limbilor și a limbajului) decât un număr redus de oameni și chiar de intelectuali. O limbă se învață cel mai direct și mai ușor prin gramatica ei inteligibilă, simplă, accesibilă și nu prin structuri teoretice abstracte. Limba este o realitate concretă și are nevoie, spre a fi însușită bine, de reguli inteligibile, concrete, logice. Majoritatea limbilor europene, atunci când și-au elaborat regulile de scriere, când au trecut de la oral la scris, au trebuit să-și

creeze câte o formă unitară, aceeași pentru întreg grupul de vorbitori. Așa s-au născut, la finele Evului Mediu și în epoca Renașterii, limbile literare, destinate și vorbitului corect, dar mai ales scrisului uniform, corect, curat și sigur. Scopul limbilor literare nu a fost complicarea limbajului, ci înlesnirea comunicării. Primele gramatici ale limbilor europene – indiferent de faptul că acestea erau limbi romanice, germanice, slave, că erau indo-europene, uralo-altaice sau cu origini necunoscute – au avut ca model gramatica limbii latine, care se inspirase din gramatica limbii grecești. Gramatica limbii latine este veche de cel puțin două milenii și jumătate, a fost mereu învățată de-atunci încolo, de zeci de generații de oameni și de sute de promoții de elevi și de studenți și nu s-a perimat deloc. În linii mari, gramatica latinei nu s-a schimbat de zeci de secole și nici nu avea de ce. Doar în ultima sută de ani s-au cam pervertit lucrurile cele demult așezate și bine verificate. Spre ce va conduce înnoirea aceasta continuă „deconstructivistă”, aplicată fără discernământ? Mii și mii de creații literare de excepție au rezultat din mințile celor care au învățat gramatici clasice în școli, de circa două milenii. Operele acestor „elevi” modești de-odinioară au ajuns – în cazul unora – capodopere și alcătuiesc astăzi tezaurul spiritual al omenirii. Ele încă se mai învață la școală, dar până când? În scurt timp, fără efortul de a învăța al elevilor, de a învăța inclusiv gramatica obișnuită a limbii române, toate creațiile literare vor deveni neinteligibile, inutile. Cu cât se complică mai mult gramaticile, cu atât se știe mai rău limbile. Faptul se întâmplă deja azi, când, de exemplu, textele lui Shakespeare – scrise în jurul anilor 1600 – sunt „traduse” pentru englezii (anglofonii) contemporani. Adică sunt simplificate, ceea ce este inadmisibil. Textul unui scriitor este sfânt și nu poate să fie schimbat nici măcar cu o virgulă. Complicarea gramaticilor limbilor ne îndepărtează de esențe, fiindcă autorii acestor gramatici fac o imensă confuzie: ei cred că filosofia limbii este totuna cu realitatea acelei limbi. Or, de filosofia limbii are nevoie o elită intelectuală, pe când de realitatea limbii are nevoie o lume întregă.

O parte din aceste capcane se insinuează și prin intermediul inteligenței artificiale (IA). Aceasta oferă soluții pentru orice pe lumea asta, încât și traducerea „cu telefonul” a ajuns la ordinea zilei. Oamenii s-au convins – din fericire, numai unii dintre ei – că nu mai e nevoie de învățare temeinică, din moment ce instrumentele digitale știu tot. Ele ar ști chiar și limbi străine, toate limbile

pământului. Aceasta este, însă, o iluzie ca atâtea altele. Iluzia în cauză răspunde orgoliului nostru de „a ne da mari”, poate răspunde unor nevoi elementare, practice de comunicare, poate să ne și „demonstreze” că e bine să ne mulțumim cu puțin. Dar finețea lucrurilor, ca și a limbilor și literaturilor, rămâne pierdută. Încercați să traduceți la traducătorul automat o poezie de Dante, de Villon, de Shakespeare sau de Goethe și veți vedea ce catastrofă iese. Să zicem că poeziile sunt lucruri delicate, dar la fel este și cu proza sau cu dramaturgia. Ceea ce a fost creat de mințile omenești de excepție, de talente și de genii nu are cum să fie prins – deocamdată – în interiorul unui mecanism digital, oricât de avansat ar fi el. Motivul este simplu: în creația intelectuală umană nu sunt numai semne (structuraliste sau nu), ci sunt și sentimente prinse în cuvinte, în expresii, în figuri de stil. Farmecul criticii literare este tocmai varietatea interpretărilor, mulțimea sensurilor, descoperirea filonului de „minte și inimă” pus acolo de autori.

O altă cauză a pervertirii limbii este dezinteresul pentru aceasta. Mulți români cred că, dacă limba lor maternă este româna, faptul este suficient pentru a vorbi și scrie corect. Natural, învățând româna din leagăn, copilul (elevul, adolescentul) dobândește și simțul limbii, care nu se poate deprinde ca regulile de la școală. Simțul limbii este sentimentul comunicării, dar nu ne învață să folosim corect limba literară. Simțul limbii pătrunde în noi nechemat, cătinel, ca o lacrimă târzie, ca o pală de vânt abia percepută. Limba învățată de-acasă poate să fie un grai al limbii române, precum sunt multe (graiul muntenesc, oltenesc, bănațean, ardelean, moldovean, un jargon bucureștean etc.). Ele nu trebuie părăsite – cum se credea și se dorea odinioară, în anumite cercuri socotite înalte, sofisticate, dar, de fapt, snoabe – pentru că sunt o mare bogăție a limbii, o zestre de cuvinte și de expresii de neegalat, o „poveste a vorbei” cu savoare de autenticitate, de vechime, de istorie. Dar comunicarea corectă a tuturor românilor, „de la Nistru pân-la Tisa” și de la Dunăre până în Carpații Maramureșului, iar acum a tuturor românilor risipiți prin lume, se face prin limba română literară, prin limba-model, prin limba învățată la școală în același fel de către toți. Conform acestui tipic, s-au creat toate literaturile și culturile popoarelor de pe pământ. De aceea, limba română literară este foarte importantă pentru români. Ea este, de altminteri, cea mai importantă creație spirituală (intelectuală) a poporului român. Limba noastră nu este opera unui om, oricât de mare ar fi fost acesta, să zicem,

ca scriitor, ci este opera tuturor înaintașilor noștri și trebuie s-o lăsăm mai frumoasă și mai interesantă decât am primit-o. Limba română nu intră singură în noi, ci trebuie să o modelăm noi în mințile și sufletele noastre. Lingviștii, savanții, institutele de cercetări filologice nu fac limba, dar o veghează, o pritolesc, o „curăță”, când este cazul, de impurități, de ne-vorbe, de ne-cuvinte, de sensuri nepotrivite, urâte, contestabile. Firește, acești intelectuali nu sunt un fel de „polițiști” ai limbii, de paznici la porțile exprimării, dar ei pot da niște direcții, pot oferi soluții de bun simț, pot explica fiecare vocabulă, fiecare întorsătură de frază, fiecare zicere.

Ce frumos ar fi să ne prețuim limba! Pentru aceasta, lucrul cel mai simplu ar fi să o studiem cu seriozitate. Alt lucru simplu ar fi să facem orice anunț public, orice inscripție destinată opiniei publice din România, orice titlu de conferință, orice nume de firmă etc. în românește. Limba oficială în România este încă limba română. Cea mai bună cale de respect a acestei prevederi constituționale este să folosim limba română pe teritoriul țării noastre. Aceasta este și o formă practică de înțelegere. Știm cu toții că suntem globalizați, că engleza ne este a doua limbă, că fără engleză nu putem comunica în lume, dar asta nu înseamnă că româna trebuie pusă între paranteze. Orice comunicare destinată publicului trebuie să fie făcută întâi în românește, iar apoi, în planul al doilea, ea poate să fie tradusă în orice limbă. Firește, dacă decidenții nu ar fi de acord cu așa de multă limbă română, atunci eu m-aș mulțumi și cu româna pe locul al doilea, adică după titlul în limba străină să urmeze traducerea în românește. Azi, mai toate firmele de pe străzi, din localuri, din locuri publice sunt în engleză sau alte limbi. Nici meniurile din restaurante nu mai sunt în românește. Titlurile congreselor, colocviilor, sesiunilor științifice sunt date adesea exclusiv în engleză, chiar dacă nu participă niciun străin la acele manifestări. De exemplu, am fost de mai multe ori la târguri de carte, frumoase, instructive, cu prezentări pline de har. Unele dintre ele se cheamă „Bookfest” și nu sună rău. Am văzut și îndemnuri: Și unei cărți poți să-i dai „follow”, „like” și „share” și să te bucuri și să-i bucuri și pe alții de ea. Este foarte bine așa, numai că sună foarte rău acest amestec de română cu engleză. Oare să nu mai avem forme de expresie potrivite și în românește? I-am întrebat pe organizatorii unor târguri „Bookfest” câți expozanți străini participă la manifestările lor. Mi-au spus că niciunul sau că doar din „Republica

Moldova”. Ce de străinătate! Atunci am întrebat din nou de ce nu-i zicem târgului de carte simplu „Sărbătoarea cărții” și să scriem dedesubt, dacă așa este moda, „Bookfest”. Unii mi-au spus că nu s-au gândit la asta, dar și că „Sărbătoarea cărții” sună mai poetic decât „Bookfest”. Nu este de prisos să punem și varianta în englezește, dar a scrie titluri de evenimente de pe teritoriul României doar în limbi străine nu mi se pare de bun simț. Nu este nimic naționalist aici, dimpotrivă. Aceste fapte arată adesea inconștientă, dar, câteodată, arată o lipsă de demnitate, o desconsiderare (a celor care fac asta) la adresa poporului român, o lipsă de respect pentru forma cea mai înaltă de comunicare a românilor, o neglijare a menirii lor de formatori de opinie. A folosi și a cultiva limba română pe teritoriul României nu este decât un act normal, care nu jignește pe nimeni și nu tulbură alte limbi și alte popoare. La fel de întâmplă cu poloneza în Polonia, cu bulgara în Bulgaria sau cu maghiara în Ungaria. Vă rog să constatați câți americani știu limbi străine. De ce ar trebui ca toți românii să știe engleza sau o altă limbă? Ar fi probabil extraordinar de bine ca toți oamenii să vorbească engleza, dar nu se va întâmpla niciodată asta. Toate popoarele înțeleg și vorbesc, în primul rând, limbile proprii și nu renunță la ele. Tot ce spun aici se poate verifica ușor, pentru că suntem într-o eră a comunicării și trăim într-un spațiu deschis, un spațiu al liberei circulații. Mai mult, ca să putem învăța să vorbim ușor alte limbi, trebuie să ne știm bine limba maternă. Așa este și așa a fost de când e lumea. Duiliu Zamfirescu, în debutul ciclului său de romane numit al Comăneștenilor („Viața la țară”, „Tănase Scatiu”, „În război”, „Îndreptări”, „Anna”), scria un motto semnificativ, azi complet uitat și el: „Suntem datori să citim în limba noastră. Popoarele mari nici nu cunosc alte limbi”. Faptul că nu mai suntem un popor mare, așa cum se considerau românii imediat după Marea Unire, ne obligă să cunoaștem alte limbi, dar nu ne scutește deloc de cunoașterea limbii române; altminteri, în curând, nu vom mai fi nici mari și nici mici, ci nu vom mai fi deloc. Poți să știi românește și să nu fii român, dar nu poți să fii român fără să știi românește. Limba ne ține în viață pe toți, membri ai fiecărui popor. Fără limba noastră cea română nu vom mai fi deloc. Și ar fi de plâns. Noroc că nouă și plânsul ne este în limba română.

Limba română ca factor identitar național și cultural*

Acad. Mircea Dumitru

Vicepreședinte al Academiei Române

Distinse domnule președinte al Academiei Române, academician Ioan-Aurel Pop,
Distinse domnule președinte al Academiei de Științe a Moldovei, academician Ion Tighineanu,
Excelențele Voastre, doamnelor și domnilor demnitari,
Domnilor vicepreședinți,
Domnilor secretari generali,
Doamnelor și domnilor academicieni și membri corespondenți ai Academiei Române și ai Academiei de Științe a Moldovei,
Distinși invitați,
Doamnelor și domnilor,

Una dintre cele mai importante misiuni pe care Academia Română și-a asumat-o încă de la înființarea ei în 1866, dacă nu chiar cea mai importantă, a vizat, în acord cu vocația culturală și spirituală național-identitară a instituției noastre, cultivarea și normarea limbii române, alături de studiul istoriei poporului român, având ca obiective elaborarea gramaticii limbii române, stabilirea ortografiei, realizarea diferitelor dicționare și elaborarea tratatelor de istorie a românilor.

Această misiune deopotrivă culturală și politică, în sensul cel mai larg al cuvântului, este specificată în decretul de înființare a Societății Literare Române, care este instituția precursoră a Academiei Române, societate care a fost înființată prin Decret al Locotenenței Domnești pe 1/13 aprilie 1866. Misiunea de a cultiva limba, de a o norma și de a pune în acord regulile ei cu evoluția firească și normală a limbii este o îndatorire constantă a Academiei Române.

În contextul sărbătoririi noastre de astăzi, este important pentru toți cei de față să reiterăm că avem în spate o istorie de 35 de ani în care în Republica Moldova sărbătorirea limbii române este o sărbătoare națională. Românii din Moldova au luat-o înaintea românilor din România, pentru că în Republica Moldova lupta pentru afirmarea identității naționale și culturale și pentru independența statală a fost, implicit și explicit, o luptă pentru recunoașterea limbii române ca limbă națională. În 1989, pe 27 august, limba română a fost declarată limbă de stat, iar pe 31 august a fost declarată independența statului Republica Moldova. Iar această serie de evenimente istorice nu este rezultatul unor coincidențe întâmplătoare. Declararea limbii române ca limbă națională și oficială este o precondiție identitară a declarării independenței politice și statale a Moldovei.

Începând cu 31 august 2011, *Ziua Limbii Române* este serbată pentru prima dată și în România. Iarăși, coincidența nu este cătuși de puțin întâmplătoare. Sărbătoarea devine oficială în România prin Legea nr.53/2013, care stipulează că *Ziua Limbii Române* este serbată exact în aceeași zi, pe 31 august, și în România și în Moldova.

Dar de ce este această lucrare asupra limbii noastre atât de importantă pentru cultura și identitatea noastră individuală, națională, culturală, politică, religioasă?

La urma urmei, privită din perspectiva experienței fiecăruia dintre noi, învățarea limbii materne este atât de normală, firească și accesibilă tuturor. Învățăm spontan să vorbim limba maternă cu mult înainte de a ajunge la școală, cu mult înainte

*Alocuțiune susținută la Ședința festivă „Limba noastră cea română” (31 august 2025, Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei)

de a trece prin instituțiile de educație. Cu mult înainte de a primi certificări și diplome, putem vorbi limba noastră maternă, limba națională.

Sunt foarte multe explicații pentru acest lucru atât de natural și de firesc. Din perspectiva pe care o am eu ca logician și ca filosof, cu greu am putea supraaprecia rolul și importanța limbii vorbite, dar și a limbii scrise, în orice comunitate umană, pentru că limba pe care o vorbim în viața de zi cu zi este cea mai importantă instituție a societății, o instituție la care participăm toți vorbitorii limbii și pe care o împărtășim cu ceilalți în fiecare moment al existenței noastre. Este o instituție fundamentală și esențială în sensul în care nici o altă instituție pe care noi o reglementăm nu ar fi posibilă, necum actuală sau reală, fără existența acestei instituții sui-generis, care este limba pe care o vorbim.

Iar aici am în vedere deopotrivă lucrurile de spiritualitate înaltă, cum ar fi chestiuni culturale, precum identitatea națională, identitatea culturală, identitatea spirituală, religioasă sau filosofică; dar am în vedere și lucruri din cele mai obișnuite ale vieții noastre de zi cu zi. În lipsa limbii pe care o folosim, nimic nu este posibil pentru noi, nici individual, nici comunitar. De aici rezultă și importanța pe care o are conștientizarea de către fiecare dintre noi a rolului pe care limba română trebuie să îl joace și a importanței pe care o are păstrarea unei normativități flexibil-dinamice, nu a unei normativități închistate odată pentru totdeauna; pentru că limba este la fel de vie și într-o dinamică și evoluție continuă, așa cum este întreaga noastră societate și cum este fiecare om, fiecare membru al acestei societăți.

Foarte pe scurt, aș vrea să vă rețin atenția cu câteva remarci care arată nevoia noastră de a gândi și de a cerceta mai adânc rosturile limbii. În domeniul pe care eu îl practic, care este filosofia și logica, se poate spune că secolul al XX-lea a stat sub semnul limbilor. A fost, în domeniul mai larg al filosofiei, secolul filosofiei limbajului. În toate orientările filosofice principale azi, limba a fost subiectul principal. Mulți s-au întrebat care este motivația mai adâncă a acestei preocupări și de ce discutăm, cu precădere, despre limbă și nu vorbim despre Univers, despre existență, despre semnificația vieții umane, despre Dumnezeu? Sar-

cina principală pe care și-au asumat-o filosofiele de diferite tipuri în secolul al XX-lea și, în mare măsură, în secolul nostru a fost aceea de a înțelege natura umană, de a înțelege în primul rând inteligența umană din perspectiva descifrării mecanismelor limbilor vorbite de oameni, pe care le numim generic și convențional *limbi naturale*. Sigur că limbile sunt constructe sociale, culturale, istorice, dar sunt atât de înrădăcinate și firești în viața noastră încât ele sunt numite, în literatura de specialitate, *limbi naturale (natural languages)*.

Iată, de pildă, un scurt fragment dintr-o lucrare a lui Constantin Noica pilduitoare și esențială pentru tema de astăzi, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*: „Cu limba noastră, noi dăm aceea «iscusită oglindă a minții omenеști», cum spunea despre scris Miron Costin, în care gândul de totdeauna și *omul de pretutindeni să-și vadă chipul. Și o putem face în termeni proprii, uneori de retălmăcit în alte limbi*”.

Forța social-culturală a limbii noastre materne sau naționale rezidă, în primul rând, în faptul că limba este unul dintre cei mai importanți factori – dacă nu chiar cel mai important factor al identității personale, naționale și culturale, pentru că prin ea se păstrează, se transmite și se exprimă specificul unui popor. Iată câteva idei esențiale în sprijinul acestei teze.

Limba este unul dintre cele mai puternice simboluri ale unei națiuni. Ea nu reprezintă doar un mijloc de comunicare între oameni, ci și expresia istoriei, a culturii și a spiritului unui popor. De aceea, putem afirma că limba constituie fundamentul identității naționale.

1. Limba ca mijloc de comunicare și unitate

În primul rând, limba are rolul de a uni membrii unei comunități. Ea funcționează ca un liant social, unind indivizii într-o colectivitate cu tradiții și valori comune. Faptul că oamenii vorbesc aceeași limbă le oferă sentimentul apartenenței la un grup cu tradiții, obiceiuri și valori comune. Astfel, limba devine un element de coeziune și solidaritate.

Limba este principalul instrument prin care oamenii dintr-o comunitate se înțeleg între ei.

Vorbirea aceleiași limbi oferă sentimentul de apartenență la o cultură și la o națiune.

2. Limba ca depozitar al culturii

În al doilea rând, limba este depozitarul culturii și al memoriei istorice colective. În ea se reflectă experiența istorică a poporului, se păstrează proverbe, basme, cântece și creații literare care dau mărturie despre specificul național. În limbă se reflectă și mentalitatea poporului: proverbele, expresiile, creațiile folclorice și literatura. Ea păstrează urmele contactelor cu alte popoare, dar și specificul național, devenind un tezaur cultural. Tot prin limbă se transmit din generație în generație obiceiurile și credințele care definesc identitatea unui neam.

3. Limba ca simbol identitar

Alături de tradiții, credințe și obiceiuri, limba este un simbol al suveranității și al independenței naționale. În multe momente istorice, păstrarea limbii a însemnat păstrarea existenței poporului (de exemplu, rezistența culturală a românilor în fața dominațiilor străine). De aceea, limba are și valoare simbolică. Ea reprezintă un semn al independenței și al demnității unui popor. De-a lungul istoriei, popoarele și-au apărut limba ca pe un bun sacru, înțelegând că pierderea ei ar însemna slăbirea sau chiar dispariția identității naționale.

4. Limba și conștiința națională

Limba nu este doar un cod de comunicare, ci un semn distinctiv care diferențiază o națiune de alta. Conștiința apartenenței la o limbă comună formează sentimentul de unitate națională și de solidaritate.

5. Rolul limbii în globalizare

În contextul actual, globalizarea și influențele externe pot eroda identitatea culturală. Păstrarea și cultivarea limbii materne devine un act de afirmare și protecție a identității naționale.

Sărbătorirea limbii noastre este și ocazia cea mai firească de a-l omagia pe acela care a contribuit în mod esențial la crearea limbii române literare moderne, „omul deplin al culturii românești”, cum îl numea Constantin Noica pe poetul național al nostru. Congresul eminescologilor, ajuns la cea de-a XIV-a ediție, este parte a acestei sărbătoriri a limbii române prin opera lui Eminescu. Mihai Eminescu este considerat „poetul național” al României nu doar pentru valoarea estetică a operei sale, ci și pentru modul în care a înțeles și a folosit

limba română ca instrument de expresie artistică și ca factor identitar național.

1. Context istoric și cultural

Eminescu scrie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, într-o perioadă în care ideea națională se consolida în spațiul românesc. Limba română era privită ca fundament al unității și al independenței spirituale, fiind elementul cel mai vizibil care lega provinciile istorice. În acest context, opera eminesciană a contribuit la fixarea unui model lingvistic și cultural.

2. Limba română în creația eminesciană

Eminescu a valorificat bogăția și muzicalitatea limbii române, folosind atât arhaisme, cât și regionalisme, dar și un limbaj elevat, filosofic. Poezia sa demonstrează că limba română poate exprima subtilități de ordin metafizic, filosofic și estetic la același nivel cu marile literaturi europene. Eminescu folosește limba română și ca instrument de conștiință națională, de afirmare a identității colective.

3. Factor identitar național

Limba devine în opera sa mărturie a continuității și unității poporului român, fiind totodată păstrătoare de tradiție și cultură. Eminescu arată că identitatea națională se construiește nu doar prin teritoriu și istorie, ci și prin patrimoniul lingvistic și literar. Prin traducerea în limbaj poetic a miturilor, doinelor și credințelor populare, Eminescu reînvie memoria colectivă și îi dă forță identitară.

4. Moștenirea eminesciană

Modelul său lingvistic a influențat profund literatura română ulterioară, devenind reper de frumusețe și expresivitate. Eminescu este considerat „părintele limbii literare moderne”, întrucât a arătat cât de nuanțată și complexă este limba română. Astfel, el nu este doar un poet genial, ci și un simbol al unității naționale prin limbă.

Pentru Eminescu, limba română este nu doar un mijloc de creație artistică, ci un simbol identitar național, o punte între trecut și viitor, între individ și colectivitate. Prin modul în care a ridicat limba la nivel de artă universală, el a contribuit decisiv la consolidarea conștiinței naționale românești.

Drept concluzie a comunicării mele, să reținem linia principală a argumentării mele.

Limba națională este mai mult decât un instrument de comunicare: ea condensează și este depozitara esenței spiritualității poporului și expresia unității sale. Păstrarea și cultivarea limbii materne înseamnă protejarea identității naționale și transmiterea ei către generațiile viitoare.

Dacă „limitele limbajului meu sunt limitele lumii mele”, după cum pătrunzător ne spune Wittgenstein în al său *Tractatus Logico-Philosophicus*, pentru că abilitățile noastre mentale de a exprima

concepte prin intermediul limbajului definesc limitele înțelegerii realității de către fiecare dintre noi, atunci, nu este mai puțin adevărat că limba noastră cea de toate zilele este, metaforic vorbind, „casa ființei”, după cum spunea Heidegger, dar și „patria unui popor”, după afirmația lui Nichita Stănescu „Limba Română este Patria Mea!”. Ea, limba română, asigură continuitatea istorică, exprimă specificul național și leagă generațiile între ele, fiind fundamentul identității naționale.

Academia și limba română*

Acad. Gheorghe Chivu

Ziua limbii române a fost instituită, acum un sfert de secol, pentru a ne aduce anual în atenție importanța culturală, funcția identitară și rolul unificator al românei, singurul idiom romanic păstrat, dezvoltat și consolidat în spațiul sud-est european.

Revenirea la grafia cu litere latine în scrisul românilor basarabeni și, apoi, declararea limbii române drept limbă de stat în Republica Moldova au fost acte reparatorii necesare pentru restabilirea oficială a legăturilor firești, istorice, culturale și lingvistice, dintre comunitățile românești trăitoare de o parte și de alta a Prutului.

Eveniment cultural, științific și politic de o importanță aparte, *Ziua limbii române* este astfel un prilej de evocare a unor momente importante din istoria îndelungată și nu totdeauna liniștită a limbii noastre. Este de asemenea o ocazie de a pune în evidență valorile culturii naționale, create și difuzate prin limbă. Prin analiza operei marilor scriitori, dar și prin cercetarea limbii oamenilor obișnuiți, creativitatea deosebită a vorbitorilor nativi a fost în repetate rânduri subliniată. La fel cum a fost adesea pusă în lumină capacitatea remarcabilă a limbii noastre, în ansamblu, de a se adapta la influențe manifestate în momente culturale sau istorice de răscruce. Sau de a rezista, prin îndelung și dificil exercițiu cultural, presiunilor politice menite să îi schimbe chiar numele și apoi structura (cum s-a întâmplat, după 1812, în partea răsăriteană a Moldovei istorice).

Poate fi prezentat însă, cu aceeași îndreptățire, la sărbătorirea *Zilei limbii* noastre, rolul românei, devenită elevată limbă de cultură, în modernizarea și apoi în construirea societății românești

moderne. Limba fiind, prin varianta sa literară, exemplară, creată, menținută și dezvoltată prin acțiunea concertată, nu o dată vizionară, a cărturarilor luminați, un instrument cultural, social și politic de bază, una dintre instituțiile fundamentale ale statului român modern.

Voi evidenția, în această ultimă perspectivă, rolul Academiei Române în cunoașterea variantele teritoriale, culturale și istorice, scrise și vorbite ale limbii noastre naționale, și, îndeosebi, acțiunea programatică a Academiei de normare, de unificare și de rafinare a românei literare moderne. Pentru că, încă de la începutul existenței sale, Societatea Literară Română, devenită în scurt timp Societatea Academică Română, apoi Academia Română, a avut înscrisă în statut, ca obligație de bază, „cultura limbei și istoriei naționale, a literaturilor, a științelor și frumoaselor arte”. Obligație care, în redactarea actualizată a statutului celui mai înalt for științific și cultural al spațiului românesc, a căpătat formularea: „cultivarea și promovarea limbii și literaturii române și a istoriei naționale; stabilirea normelor de ortografie obligatorii ale limbii române”. Și adaug eu, pe baza obligațiilor asumate și duse la îndeplinire în ultimul secol de activitate de înaltul for, câteva obiective derivate din sarcinile statutare de început: întocmirea, prin efortul conjugat al lingviștilor, a dicționarului teaur al limbii noastre, studierea variantelor dialectale ale românei și redactarea gramaticii oficiale, academice a limbii noastre.

„Cultura limbei și istoriei naționale” era, la mijlocul veacului al XIX-lea, un țel firesc, chiar obligatoriu pentru cărturarii grupați în

*Alocuțiune susținută la Ședința festivă „Limba noastră cea română” (31 august 2025, Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei).

prima societate academică românească, instituție fundamentală pentru cultura statului român modern, recent constituit. Învățați remarcabili, educați de corifeii ai latinismului ardelean sau formați, în Principate, sub influența iluminismului sud-est european, lucrau de decenii bune pentru unificarea formei laice a limbii noastre literare și pentru modernizarea ei în spirit latinesc și romanic. Era contribuția intelectualilor responsabili ai vremii la „creșterea limbei românești”, prin care urma să fie obținută, tot în formularea memorabilă a lui Ienăchiță Văcărescu, „a patriei cinstire”.

Cultivarea limbii noastre, înnoirea și unificarea noii sale forme literare, dar și cunoașterea istoriei și a varietăților dialectale ale acesteia, presupuneau însă, pentru obținerea unor rezultate concludente, valabile pentru întregul spațiu cultural românesc, acomodarea opiniilor teoretice privitoare la limba română, opinii aparent ireconciliabile în epocă, și cereau apoi asigurarea unei unități de acțiune, dificil de obținut în condițiile diversității orientărilor culturale și numărului mare de sisteme ortografice utilizate în prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Societatea Academică Română a propus de aceea, la început, proiecte de ortografie, de gramatică a limbii române (ambele redactate de Timotei Cipariu) și de dicționar academic (alcătuit de August Treboniu Laurian și Ioan C. Massim), bazate toate pe modelul latinesc. Un model care permitea formularea unor norme ideale (ortografice, în primul rând, dar și morfologice sau lexicale), capabile să asigure mai rapid și mai vizibil unitatea și nivelul elevat, modern, al noii limbi literare, dar neavând suport solid în tradiția noastră culturală.

După dezbateri intense, după negocieri și acomodări reciproce, constructive, între reprezentanții direcției latiniste și învățații care ilustrau orientarea numită cândva tradițional-istorică, membrii Secțiunii filologice și literare a Academiei Române au aprobat, în 1881, un proiect ortografic, care, folosind literele latinești, avea la bază nu principiul etimologic susținut anterior, ci principiul fonologic, concordant cu tradiția scrișului nostru literar. Normele formulate de Titu Maiorescu devin acum oficiale și deschid drumul seriei de reglementări, care, în principiu, au stat până astăzi la baza ortografiei românești. Pentru

că normele redactate, în 1904, de Ioan Bianu, cele propuse spre dezbatere Congresului Filologilor Români, în 1927, incluse (cu modificări) în cunoscutele reglementări din 1932, aparținând în esență lui Sextil Pușcariu, și chiar mult discutatele norme din 1953 sau cele adoptate în 1993 au, de fapt, la bază același principiu fonologic, nuanțat fie de norme morfologice sau distribuționale, fie de inserții de tip etimologizant.

La sfârșitul veacului al XIX-lea, Academia Română a devenit astfel prima instanță normativă în scrierea limbii române, iar statutul a fost menținut, firească, până astăzi.

Tot atunci, după acumulări semnificative de informații privind lexicul românesc, cel mai înalt for științific al țării a încercat din nou să realizeze un dicționar academic general. Proiectul propus de Bogdan Petriceicu Hasdeu (care a și publicat prima parte din uimitorul, pentru acea epocă, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*), apoi cel datorat lui Alexandru Philippide nu au fost însă validate de Comisiunea lexicografică. Conducerea Academiei îl însărcinează de aceea cu redactarea *Dicționarului limbii române*, istoric, descriptiv, normativ și etimologic, pe Sextil Pușcariu. Însărcinarea va fi îndeplinită de această dată cu succes, cu sprijinul unei competente echipe clujene, primele tomuri ale lucrării (care cuprind cuvintele de la *A la lojniță*) văzând lumina tiparului între 1913 și 1948. Iar lucrarea va fi continuată, dovadă de responsabilitate asumată față de cultura română, după 1965, când seria nouă a dicționarului-tezaur (corespunzătoare literelor de la *M la Z*) va fi publicată prin efortul conjugat al lexicografilor din institutele academice de profil, active acum în București, Cluj și Iași. O ediție integrală a celor două cuprinzătoare serii ale marelui nostru dicționar academic a fost tipărită în 2010. Iar *Dicționarului tezaur al limbii române* îi stau alături, din anii '50 ai secolului trecut, două lexicoane consacrate românei moderne, realizate de Institutul de Lingvistică din București, în perioada de revizuire a materialelor cuprinse în prima serie a *Dicționarului Academiei*. Ne referim la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (ilustrativ pentru secolul al XIX-lea și începutul secolului XX), respectiv *Dicționarul limbii române literare moderne*, bază remarcabilă pentru

cunoscutul *Dicționar explicativ al limbii române* actuale.

Lucrul la *Dicționarul tezaur al limbii* noastre, care este și în prezent proiect fundamental al Academiei Române, a impus necesitatea documentării sistematice asupra fondului lexical tradițional, conservat în variantele dialectale. Autentică arhivă vie a limbii noastre, acest fond, studiat în mod aprofundat în cadrul primului institut academic de profil din România reîntregită, numit simbolic „Muzeul limbii române”, a stat la baza unei noi și productive direcții de cercetare pentru „cultura limbii” noastre. Am în vedere numeroasele și valoroasele volume ale seriilor *Atlasului Lingvistic Român*, fără de care cunoașterea rolului și a contribuției Academiei în studierea limbii române nu ar fi completă.

Peste câteva luni, Academia Română, cel mai înalt for științific și cultural al țării, va sărbători 160 de ani de existență. O existență consacrată de la început, prin acțiunea membrilor săi, reprezentanți de excepție ai întregului spațiu istoric și cultural românesc, apoi prin aceea a institutelor academice de profil coordonate, limbii și istoriei noastre naționale. O acțiune consecventă, valoroasă, destinată cunoașterii științifice a variantelor culturale, dialectale și istorice ale limbii române și, fapt foarte important, nu doar din perspectiva sărbătorii celebrate astăzi, cultivării, normării și rafinării românei în varianta sa literară, exemplară.

O analiză a modului de raportare a intelectualilor de azi față de forma elevată a limbii române, față de normele variantei sale literare, stabilite oficial de Academie, prin efort constructiv, pe durata unui secol, arată că, în ultimele trei decenii, prestigiul și obligativitatea acestor norme au fost tot mai des ignorate sau chiar puse la îndoială.

Sunt ignorate „din principiu”, cum spun unii dintre contemporani, adică fără argumentare, unele dintre normele stabilite în 1993, anume revenirea la utilizarea formei verbale *sunt* și folosirea grafemului *â*, în loc de *î*, în interiorul cuvintelor. Apar apoi tot mai des, în redactări sau în exprimări care ar trebui să utilizeze și să reflecte forma literară, îngrijită a românei actuale, elemente lexicale de tip popular, regional sau chiar argotic și,

destul de frecvent, elemente de jargon, de obicei englezisme, pentru care româna are mijloace de exprimare validate de timp și de uzul caracteristic diverselor circumstanțe de comunicare îngrijită. Și nu pot ignora accentuările, fluctuante, uneori cu totul neașteptate și îndepărtate atât de tiparul românesc, cât și de cel specific limbilor din care au fost împrumutate anumite lexeme neologice.

Folosite adesea din neștiință, dar de foarte multe ori din frondă, pentru că aduc, se crede, ... audiență de moment și prestigiu iluzoriu, abaterile de la norma literară „urâtesc” limba, cum avertizează de mai multă vreme intelectuali prestigioși, care ar trebui ascultați; coboară, de asemenea, în mod evident nivelul exprimării sau al redactării, deși asigură, poate, *rating*, cum se afirmă în jargonul tot mai cunoscut al posturilor de televiziune. (Un volum publicat în 2010, astăzi uitat, din păcate, chiar de unii dintre autorii săi, se numea *Ești cool și dacă vorbești corect*.) Mai îngrijorătoare este însă, din punctul meu de vedere, atitudinea unor lingviști, care ignoră aceste abateri, considerându-le lipsite de importanță, sau chiar le justifică prezența, convinși, se pare, că normarea, cultivarea și rafinarea limbii române de cultură trebuie abandonate, nemaifiind necesare în noul context socio-lingvistic. Pentru că „limba vie” (care a fost totdeauna diferențiată, nu doar de către specialiști, de varianta literară, cultivată) ar avea, se afirmă, prin sine capacitatea de reglare, deci de stabilire a normelor. Statisticile invocate constant în sprijin, bazate pe uzuri nediferențiate, condensate în baze de date de tip descriptiv), proclamă valoarea exclusivă a frecvenței unor forme, ignorând funcția și poziția unui fapt de limbă în sistem. Și, implicit, abandonând ideea, validată de istoria oricărei limbi, că varianta literară, îngrijită, este un construct intelectual, justificabil socio-cultural. Și neținând seamă de constatarea, bazată iarăși pe istoria limbilor, că dispersia normelor literare sub presiunea variantelor vorbite, firesc mai puțin îngrijite, slăbește limba literară și îi diminuează caracterul exemplar.

La începutul veacului al XIX-lea, Ienăchiță Văcărescu „lăsa moștenire” urmașilor săi, patrioți devotați, sarcina de a lucra pentru „creșterea limbei românești”, mijloc eficace de „cinstire a patriei”.

După un secol, în 1917, Alexei Mateevici constata admirativ, în fața dascălilor veniți la cursurile unei școli de vară: „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim.” El se referea cu siguranță nu la vorbirea locală sau la varianta colocvială a limbii noastre, ci la româna deja modernizată, cultivată și rafinată prin exercițiu îndelung de învățați și de scriitori remarcabili, mulți reușiți în cel mai înalt for științific și cultural al țării. După un secol și jumătate de exercițiu intelectual responsabil

pentru „cultura limbii naționale” prin unificarea, normarea și rafinarea formei sale literare, exercițiu condus de Academia Română, avem obligația să păstrăm și să dezvoltăm caracteristicile definitorii ale variantei exemplare a limbii noastre naționale.

Obligație, dar și responsabilitate, ce trebuie să fie permanente, asumate, nu doar afirmate în momente festive, precum cel prilejuit de sărbătorirea oficială a *Zilei limbii române*.

Discurs de recepție

Romanitatea orientală*

Acad. Nicolae Saramandu

În 1925, Alexandru Philippide publica la Iași volumul I din *Originea românilor*, cu subtitlul *Ce spun izvoarele istorice*. Concluzia la care ajungea savantul ieșean în urma cercetării izvoarelor istorice, cu privire la originea românilor, era sceptică: „Cât despre înregistrarea amănunțită a tot ce se știe până acum asupra pomenirilor făcute în izvoarele istorice despre români până în secolul XIII, ea întrucâtva s-a făcut [...], măcar că nu sistematic, ci pe apucate, dar n-a dus la nici un rezultat”¹ (subl. n.).

Față de această afirmație categorică, menționăm o luare de poziție recentă, în sensul ca lingviștii să revină la informațiile oferite de istorici: „Istoria limbii române se cuvine să fie studiată în strânsă corelație cu istoria poporului român; lingviștii nu pot să se hazardeze în considerații istorice fără a ține seama în cel mai înalt grad de concluziile autorizate ale specialiștilor, în caz contrar riscând să formuleze ipoteze fără acoperire”².

Pe linia ilustrată de Al. Philippide, am revenit la sursele istorice, completând informația și actualizând-o. De asemenea, am ținut seamă de interpretările date surselor istorice, îndeosebi de cele exprimate după apariția lucrării lui Alexandru Philippide.

Izvoarele istorice din secolele IV–XV atestă *prezența continuă* – în timp și în spațiu – a populației romanizate în nordul și în sudul Dunării, în ținuturile stăpânite odinioară de romani. Este vorba de un teritoriu vast, intrat treptat sub stăpânire romană, într-un interval de aproape trei secole, începând cu Macedonia, prima provincie cucerită (la anul 168 î. H., devenită provincie

romană la anul 146 î. H.), și sfârșind cu Dacia (101–106 d. H.). „Până la proba contrară, trebuie să considerăm deci pe români ca urmașii romanilor pe locurile unde se găseau odinioară și unde îi regăsim și astăzi – cu revărsări dincolo de limitele de pe vremea Imperiului Roman – după un hiat în istorie de câteva secole”³. O opinie asemănătoare cu privire la Dacia a fost exprimată recent: „Până la producerea unei probe contrare, pe care adversarii teoriei continuității nu o pot oferi, o concluzie logică, de bun simț, se impune: romanitatea n-a dispărut în primul mileniu din Dacia”⁴.

În perioada care a urmat retragerii aureliene, „societatea nord-dunăreană s-a dezvoltat în relații directe pe plan economic, etnografic, politic și spiritual cu provinciile latinofone din dreapta marelui fluviu. Istoria ei nu poate fi, deci, izolată de acest mare complex”⁵. Contactele dintre romanicii din nordul Dunării și cei din sudul Dunării, rămași în imperiu, nu au încetat. Ele au fost favorizate de inițiativele de recucerire a Daciei din secolele

* *Discurs de recepție*
(4 iunie 2025, Aula Academiei Române)

IV–VI, datorate îndeosebi împăraților Constantin cel Mare (306–337) și Iustinian (527–565). „Autoritățile romane nu socoteau că evacuarea Daciei înseamnă și pierderea întregului teritoriu al provinciei. De aceea, atât în vremea Tetrarhiei [înstituită de împăratul Dioclețian, 284–305], dar mai ales în epoca lui Constantin cel Mare, recuperarea efectivă a teritoriului de la nordul Dunării a fost un punct important în programul împăraților. Construirea unui pod între Oescus și Sucidava, inaugurat în anul 328, și refacerea drumului care lega Sucidava de Romula dovedeau intenția lui Constantin cel Mare de a recuceri fosta provincie întemeiată de Traian. În urma războiului cu goții din anul 332, teritoriul Daciei sud-carpatică [...] a fost cucerit efectiv de Constantin cel Mare. [...] Toate capetele de pod de pe malul de nord al Dunării, dar mai ales Sucidava [...] au constituit centre de legătură între romanitatea din Dacia și ținuturile sud-dunărene”⁶.

Prin edictul de la Milano din anul 313, Constantin cel Mare recunoștea creștinismul: „Creștinismul, ca și terminologia sa esențială, *s-a generalizat* în Dacia abia pe timpul lui Constantin cel Mare și după aceea, ca rezultat al misionarismului inițiat și susținut de comunitățile și episcopatele din sudul Dunării. [...] Sudul romano-bizantin a potențat apoi răspândirea noii credințe peste tot în rândurile autohtonilor vorbitori ai limbii latine”⁷.

„O nouă revenire puternică a stăpânirii romano-bizantine la nord de Dunăre are loc în timpul împăratului Iustinian [527–565], care plănuia să recucerească Dacia Traiană”⁸; „populația romană [din nordul Dunării] [...], creștinată deja, intra în anul 535 sub jurisdicția episcopiei Iustiniana Prima [azi Caričin Grad, lângă Niș]”⁹, fondată de Iustinian. Aici a fost înființată de împărat și o arhiepiscopie. Rezultă că „și pe plan spiritual s-au strâns relațiile cu Imperiul romano-bizantin”¹⁰.

În jurul anului 600, „limesul dunărean a fost desființat și slavii au pătruns în Peninsula Balcanică [...]. Dar desființarea frontierei romano-bizantine de-a lungul fluviului a creat noi facilități în raporturile economice și etno-culturale între romanitatea sud-dunăreană și cea din vechea Dacie, realizându-se totodată și o continuă intermigrație în același vast spațiu roman”¹¹.

Autorii latini din secolele IV–V, Hieronimus (345–420) și Salvianus (390–484), precum și istoricul bizantin Priscus Panites (mijlocul secolului al V-lea), atestă prezența populației romanizate sub stăpânirea barbară, la nordul Dunării, după retragerea din Dacia a armatei și a administrației romane în sudul Dunării, în anii 271–276. Viața romană nu a încetat în provinciile părăsite de stăpânitorii romani. „Plebea romană avea o singură dorință: să i se permită să-și ducă viața împreună cu barbarii. Iar dacă romanii înșiși preferă să fie la ei [la goți] decât la noi, ne mai mirăm că nu-i învingem pe goți? Așadar, frații noștri nu numai că nu vor să dezerteze de la ei, ci chiar vor să fugă la ei, părăsindu-ne pe noi”¹². Avem aici o primă atestare a „migrației” romanilor din Imperiu în afara granițelor Imperiului, implicând deplasări și contacte permanente și timpurii între populația din sudul Dunării cu cea din nordul Dunării. Asemenea constatări din epocă îndreptătesc comentariul istoricului austriac Julius Jung: „Vedem, astfel, că romanii au dus-o destul de bine sub stăpânirea străină. Cei din pătura de jos a populației și-au păstrat, cel puțin, situația pe care o avuseseră mai înainte, fie în calitate de coloni, fie ca servi ai noilor stăpâni. O exterminare a populației nu a avut niciodată loc în ținuturile romane cucerite de germanici. Diferitele triburi nu erau atât de numeroase încât cuceritorii să-și permită să se lipsească de forța de muncă deja existentă [...]. Trebuie să mai observăm că stăpânirea germanică și cea a hunilor în ținuturile dunărene s-au succedat atât de rapid încât n-au izbutit să asimileze populația romană [...]. Așadar, în această perioadă, romanii din Dacia Traiană s-au păstrat ca supuși ai germanicilor”¹³. În același sens s-au pronunțat istoricii români: „Provincialul se simțea mai bine în formele barbare, care erau simple, drepte și chiar prietenoase, decât în îmbătrânitul și dedalicul organism al imperiului, aflat în decădere”¹⁴. În Dacia a rămas „un mare număr dintre vechii locuitori, care trăiau în bună înțelegere cu goții și nu aveau nici un interes să abandoneze provincia.[...] Nu ar fi primul caz, nici singurul, al unei înțelegeri tacite între provincialii romani, ruinați de cheltuielile militare ale imperiului, și cuceritorii barbari, bucuroși să exploateze în profitul lor costurile scăzute ale muncii indigenilor”¹⁵.

În ceea ce privește creștinarea populațiilor de la Dunărea de Jos, amintim prețioasa informație

din *Epistula de fide, vita et obitu Ulfilae* (Scrisoare despre credința, viața și moartea lui Ulfila), datând din perioada 381–397 și datorată lui Auxentius, ajuns, către anul 380, episcop de Durostor, după ce mai înainte trăise în stânga Dunării ca ucenic al episcopului Ulfila¹⁶. Elogiindu-l pe Ulfila, „episcop al goților”, Auxentius, el însuși got la origine, spune: „Strălucind cu glorie timp de 40 de ani în episcopat, a propovăduit, prin harul apostolic, fără întrerupere, în limbile greacă, latină și gotică, în una și singura biserică a lui Hristos”¹⁷. Faptul că Ulfila predica, în secolul al IV-lea, în limba latină, „atestă prezența în continuare a unei populații de limbă latină în nordul Dunării”¹⁸. Aceași activitate a desfașurat-o, în sudul Dunării, în secolul al IV-lea (între anii 343 și 351), episcopul de Sirmium, Photeinos, care vorbea, scria și predica în greacă și latină¹⁹.

La anul 448, Priscus Panites, istoric și diplomat bizantin, face parte din misiunea diplomatică trimisă din Bizanț de împăratul Theodosie al II-lea (408–450) la curtea lui Attila (434–453) pentru a încheia pace cu acesta. Trecând prin teritorii din Moesia Superior și Pannonia de sud, Priscus oferă informații despre locuitorii acestor ținuturi și relatează despre *limba ausonilor*: „Sciții, fiind un amestec de triburi, pe lângă limba lor barbară, caută să vorbească sau limba hunilor, sau limba goților și chiar limba *ausonilor* (subl. n.), aceia dintre ei care au relații cu romanii [= cetățenii imperiului roman]”²⁰. Se știe că „limba ausonilor” (grec. *Αύσονίων φωνή*) era denumirea dată de greci limbii vechilor populații din Italia, denumire care apare din antichitate chiar la autori latini (de exemplu, la Ovidiu)²¹. *Limba ausonilor* este în textul lui Priscus (*Istoria goților*, operă scrisă în greacă) limba latină, limba oficială – la acea dată – a Imperiului Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin), care se folosea la curtea lui Attila în relațiile și contactele diplomatice, în cazul de față cu bizantinii. Amintim și faptul că, în timpul călătoriei spre curtea lui Attila, solii bizantini erau aprovizionați de către localnici, care le ofereau, printre altele, o băutură numită *medos* (grec. *μέδος*): „Prin sate ni se aducea de mâncare, și anume, în loc de grâu, mei, iar în loc de vin, *medos*, cum îl numesc localnicii”²². Termenul atestat la Priscus cunoaște o largă răspândire, întâlnindu-se în limbile germanice (cf. engl. *mead*

‘hidromel, mied’, germ. *Met* ‘hidromel, mied’ < v. germ. **medus* < i-e. **medhu-*), slave (cf. rus., bg. *med* ‘miere’, sb., cr. *méd* ‘miere’), în greaca actuală (*μέθη* ‘beție, îmbătare, cherchereală’), în albaneză (*metë* ‘înghițitură, dușcă, băutură’). Termenul românesc *mied* se identifică, în ceea ce privește sensul, cu cel întâlnit în limbile germanice.

Într-un alt pasaj, Priscus spune că Attila avea relații atât cu romanii din Occident (grec. *ἑσπέροι* ‘Ρωμαίοι), numiți și italieni (grec. ‘Ιαλιώτοι), cât și cu romanii din Orient (grec. *ἑφοί* ‘Ρωμαίοι)²³. Grecii au făcut această distincție, începând cu secolul al III-lea, când – după *Constitutio Antoniniana* a lui Caracalla, din anul 212 – *Romanus* a căpătat înțelesul de ‘cetățean al Imperiului Roman’, „indiferent de apartenența etnică, lingvistică sau provincială a locuitorilor”²⁴. Textul lui Priscus confirmă această realitate istorică pentru mijlocul secolului al V-lea, când întâlnește „romani răsăriteni” în ținuturile stăpânite de hunii lui Attila²⁵.

Tot la mijlocul secolului al V-lea autohtonii din nordul Dunării sunt menționați pentru prima oară sub numele de *carpodaci*, în *Istoria contemporană* a scriitorului bizantin Zosimos²⁶. De asemenea, mențiunile despre limba tracă, vorbită în sudul Dunării, apar până în secolul al VI-lea, după care încetează²⁷. În Tracia propriu-zisă tracia s-au romanizat „probabil datorită faptului că serviciul militar aproape că devenise ocupația principală permanentă a populației rurale, jefuită la nesfârșit de incursiunile barbarilor”²⁸. Se poate, astfel, considera că secolul al VI-lea reprezintă limita superioară până când s-a vorbit limba autohtonilor traco-daci, în nordul și sudul Dunării. În secolele V–VI se încheie „deznaționalizarea populației traco-dace, prin răspândirea limbii latine și adoptarea modului de viață roman provincial”²⁹.

Pentru secolele V–VI avem informații despre populațiile romanizate din zona Dunării de Jos la scriitori latini și bizantini, precum Iordanes, Procopius din Caesarea și alții. O informație interesantă privind limba latină vorbită în nordul Dunării la mijlocul secolului al VI-lea găsim la Procopius din Caesarea, în opera acestuia *Despre războaie* (scrisă în greacă, între anii 540 și 553), unde se povestește de un anume Chilbudios din neamul anților (luat prizonier de către slavi), care vorbea latinește, deși nu stătuse în imperiu³⁰.

Înseamnă că învățase latina în locurile unde trăia: „Aceasta presupune existența unor grupuri romanice purtătoare și transmițătoare ale limbii [latine], alimentate cu prizonieri din imperiu trecuți de barbari dincolo de Dunăre [...], ceea ce dovedește că limba latină continua să se vorbească la nord de Dunăre, servind probabil ca limbă de înțelegere între diversele grupuri etnice”³¹. O asemenea presupunere e susținută de informații pe care le găsim în *Istoria secretă* (lucrare scrisă în greacă, la anul 550) a aceluiași autor, Procopius. În timpul împăratului Iustinian (527–565), „hunii, sclavinii și anții, năvălind mai în fiecare an [...], au pricinuit dezastre îngrozitoare locuitorilor [din imperiu]. Cred că la fiecare năvălire numărul romanilor uciși sau *duși în robie* [subl. n.] era de peste două sute de mii”³². Avem aici o nouă mărturie a circulației și deplasărilor permanente într-o parte și alta a Dunării, inclusiv a populației romanizate.

Într-o altă lucrare a lui Procopius, *Despre zidiri* (scrisă în greacă, între anii 553 și 555), apar 654 de nume de locuri, „dintre care 87 situate între gurile Dunării și Singidunum (Belgrad), 124 în ținuturile limitrofe, iar restul de 443 în celelalte provincii [ale imperiului], între Marea Neagră și Marea Adriatică, până la Dyrrachium (Durrës) și Epirus Nova”³³. O parte dintre numele romane de locuri se găsesc la sud de „linia Jireček”: este vorba de provinciile Macedonia, Epirus Nova și Epirus Vetus, așa cum a relevat, printre alții, Al. Philippide³⁴. Tot la sud de „linia Jireček”, în zona considerată de influență culturală greacă, se găseau, în secolul al VI-lea, comunități cu vorbitori de limbă latină, la Heraclea-Lyncestis (lângă Bitolia), Bargala și Stobi (lângă Știp)³⁵. În apropierea acestor vechi cetăți se găsesc astăzi așezări aromânești³⁶.

La anul 479, goții conduși de Theodoric (473–526) au pătruns până în zona Orhidei și în Albania, fiind învinși de trupele vorbitoare de limbă latină ale comandantului roman Sabinianus, în paza cărora se afla cea mai importantă arteră de circulație din zonă, Via Egnatia. Se evidențiază, astfel, „rolul important pe care continua să-l aibă Via Egnatia și prezența neîntreruptă în această zonă a trupelor vorbitoare de limbă latină”³⁷.

O importantă mărturie privind folosirea limbii latine în imperiu, chiar în zona de „influență

culturală greacă”, datează de la mijlocul secolului al VI-lea și provine de la un înalt funcționar bizantin, Ioannes Lydos (490–565), care, după retragerea din viața politică, s-a dedicat activității literare. Aflăm din opera acestuia, *Despre magistraturile statului roman* (scrisă în grecește), că, în dioceza Tracia, „locuitorii, deși cei mai mulți sunt elini, vorbesc *limba italienilor* [= limba latină], îndeosebi cei din administrație”³⁸ (subl. n.). „Ultima precizare, καὶ μάλιστα τοὺς δημοσιεύοντας [îndeosebi cei din administrație], arată foarte clar că și ceilalți locuitori din provinciile europene [Peninsula Balcanică] vorbeau latina (în paralel cu greaca), adică erau latinofoni sau chiar bilingvi”³⁹. Reținem și mențiunea pe care o face Ioannes Lydos în legătură cu „cei care au îmbătrânit sub arme, pe care bizantinii îi numesc *veterani* (βετεράνοι)⁴⁰, termen de origine latină preluat de la populația romanizată.

Așadar, în paralel cu abandonarea limbii materne de către autohtonii traco-daci, proces încheiat în secolul al VI-lea, continuă atestările privind limba latină vorbită în nordul și în sudul Dunării, pe un teritoriu vast, limbă asimilată celei vorbite în Italia, numită *limba ausonilor* (Priscus Panites, secolul al V-lea) sau *limba italienilor* (Ioannes Lydos, secolul al VI-lea).

În acest context se înregistrează, pentru anul 587, în dioceza Tracia, cuvintele *torna, torna*, rostite „în limba locului” (grec. ἐπιχώριος γλῶσσα, la Theophylactus Simocatta, începutul secolului al VII-lea), „limba părintească” (grec. πατριος φωνή, la Theophanes Confessor, care adaugă cuvântul *fratre*, grec. φράτρε, începutul secolului al IX-lea), de către romanicii trupelor auxiliare (grec. τοῦλδος), recrutate la fața locului, în zona munților Haemus (Balcani), de către generalul bizantin Comentiolus⁴¹.

Despre „limba romanilor” vorbită în sudul Dunării (zona Salonicului) la sfârșitul secolului al VII-lea (anul 680), avem informații într-o scriere hagiografică din epocă, *Miracula Sancti Demetrii*: un anume arhonte Mavros (al cărui nume ar fi traducerea în greacă a rom. *Negru*⁴²) vorbea bine „limba noastră [greaca], precum și pe cea a *romanilor*, a sclavinilor și bulgarilor”⁴³ (subl. n.).

Rezultă că, pentru limba vorbită de populația romanizată din nordul și din sudul Dunării,

întâlnim la autorii bizantini din secolele V–IX mai multe denumiri: limba ausonilor, limba italienilor, „limba locului”, „limba părintească”, limba romanilor.

Tot în *Miracula Sanctii Demetrii* se vorbește, pentru prima dată, de o deportare – de către slavii și avarii năvălitori – în Panonia de sud, în teritoriul dintre Dunăre și Sava (Serbia), a unei populații aduse din sud (prizonieri)⁴⁴. Evenimentul se petrecea la anul 621 (după alții, la 617–618). Este singura mărturie istorică privind o deplasare de populație (printre care vor fi fost și romanici) din Peninsula Balcanică în sudul Panoniei, căreia D. Onciul, adeptul teoriei admigrării populației romanizate din sudul în nordul Dunării, i-a dat o interpretare inadecvată⁴⁵. D. Onciul omite să menționeze faptul că, în textul în discuție, se spune, în continuare, că populația deportată în nord a revenit, după 60 de ani, în locurile de baștină, așezându-se în câmpia din apropierea Bitoliei (Macedonia)⁴⁶, unde îi găsim până astăzi pe aromâni⁴⁷.

În tratatul despre *Arta militară* al lui Mauricius (primul sfert al secolului al VII-lea) e menționată, printr-un termen de origine latină, *ρεφούγος* (lat. *refugus* ‘fugar’), categoria juridică a refugiaților, elemente romanice din nordul Dunării care se refugiaseră în sudul Dunării, în Imperiul Bizantin, unde, căpătând statutul juridic de cetățeni ai imperiului, serveau drept călăuze trupelor bizantine în expedițiile din nordul Dunării⁴⁸.

De la mijlocul secolului al IX-lea (circa 850) datează prima mențiune despre *vlahi* (*vlahorinhini*, *vlahi* din Peninsula Chalcidică, valea râului Rinhos), care, în timpul împăraților iconoclaști (726–843), ajunseseră, împreună cu familiile lor, până la Sfântul Munte (Athos)⁴⁹.

Tot în secolul al IX-lea este menționată în *Geografia* atribuită scriitorului armean Moise din Choren, „țara [...] căreia îi zic *Balak* [= Vlahia]”⁵⁰, fiind vorba de ținuturile din nordul Dunării⁵¹.

În tratatul încheiat în anul 927 de împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913–959) cu bulgarii apare o referire la „transportatori cu caravanele și nomazi”⁵². Este, foarte probabil, vorba de *vlahi*, pe care, pentru anul 976, îi va semna istoricul bizantin Kedrenos (a doua jumătate a secolului al XI-lea) ca *vlahi călători* (grec. Βλάχοι ὁδίτοι), care l-ar fi ucis pe David,

fratele viitorului țar al bulgarilor, Samuil (980–1014), într-o zonă situată între Castoria și Prespa (Macedonia)⁵³. Această zonă (unde se află astăzi localitățile aromânești Vlahoclisura și Pisuderi) ocupă o poziție strategică în trecătorile montane, ceea ce făcea necesară, încă din vremea romanilor, prezența unor garnizoane de pază.

La Constantin al VII-lea Porfirogenetul, în secolul al X-lea, în opera acestuia *Despre administrarea imperiului* (scrisă în greacă, în anul 945) apare, pentru prima oară, termenul *romani* (Ῥωμαῖνοι) și distincția între *romani*, urmașii coloniștilor romani, și *romei* (Ῥωμαῖοι), grecii bizantini⁵⁴. Până la această dată, la autorii bizantini apărea numai termenul Ῥωμαῖοι, prin care erau denumiți – indistinct – atât romanii, cât și grecii bizantini.

O nouă realitate etnică este desemnată, așadar, în secolul al X-lea, prin termenul *romani*, fiind vorba, în privința romanilor răsăriteni, de români (lat. *romanus* > *român*). „În cursul celei de a doua jumătăți a mileniului I s-a încheiat procesul de etnogeneză atât a românilor nord-dunăreni, cât și a celor din sudul Dunării”⁵⁵. Se consideră, astfel, că secolul al X-lea marchează „sfârșitul procesului de formare etnică și lingvistică a poporului român”⁵⁶.

Noua realitate etnică este desemnată, începând cu aceeași perioadă, și prin *valachus*, termen preluat de bizantini de la slavi. La începutul secolului al XI-lea (anul 1018), împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976–1025) desființează statul bulgar, restabilind pe Dunăre granița de nord a Imperiului Bizantin. El îi subordonează pe *vlahii* din Bulgaria arhiepiscopiei de Ohrida⁵⁷. Noua organizare bisericească e confirmată în timpul împăratului Alexios I Comnenul (1081–1118), când e menționată o episcopie a *vlahilor* în Bulgaria și o altă episcopie a *vlahilor* în Justiniana Prima, cu sediul la Vranje (sudul Serbiei)⁵⁸.

La anul 1027, *vlahii* sunt menționați pentru prima dată într-o sursă occidentală, *Annales Barenses* (Analele din Bari), ca ostași înrolați în armata bizantină a împăratului Constantin al VI-lea, într-o expediție militară în Sicilia⁵⁹.

Din secolul al XI-lea mențiunile despre *vlahi* devin frecvente la autorii bizantini, începând cu Kedrenos și Kekaumenos, atestările continuând până în secolul al XV-lea, când sursele bizantine

încetează (în urma căderii Constantinopolului sub turci).

Izvoarele istorice din secolele IV–XV atestă prezența populației romanizate într-un spațiu vast, „din Dacia până în Pind” (grec. ἀπὸ Δακίας ἐπὶ Πίνδου), cum se exprima în secolul al XV-lea Laonic Chalcocondil: „*vlahi* se numesc și unii și ceilalți⁶⁰. Este afirmarea clară a unității românilor din nordul și din sudul Dunării. Din precizarea că „dacii [= românii] vorbesc o limbă apropiată de a italienilor” și că „au această limbă și obiceiuri de-ale romanilor”⁶¹ rezultă că scriitorului bizantin îi era la fel de clară originea romană și latinitatea limbii vorbite de români. Un singur lucru nu poate lămuri autorul: „Și n-aș putea să explic și să spun care din aceștia la care au venit”⁶², ceea ce înseamnă că nu are în vedere explicarea prezenței lor, în ținuturile pe care le locuiesc, prin migrație din nord în sud sau invers. Nu e amintit nicăieri Kekaumenos, a cărui „mărturie” privind coborârea vlahilor în ținuturile grecești după înfrângerea lui Decebal de către Traian – o presupunere lipsită de bază istorică⁶³ – nu a fost luată vreodată în considerație în istoriografia bizantină (și, ulterior, grecească).

Romanizarea s-a făcut peste tot cu aceleași mijloace, având două aspecte: colonizarea cu populație latinofonă (romanizare prin colonizare) și asimilarea autohtonilor, prin adoptarea de către aceștia a limbii latine și a modului de viață roman⁶⁴. Principala componentă a romanizării este cea lingvistică⁶⁵, implicând învățarea / adoptarea latinei de către autohtoni și părăsirea / uitarea limbii proprii⁶⁶.

Romanitatea orientală apărută în teritoriile stăpânite de romani în nordul și în sudul Dunării (Peninsula Balcanică) era unitară sub raport lingvistic și se afla în continuitate teritorială sub raport geografic.

În ceea ce privește extensiunea spațiului romanizat în sudul Dunării, „linia Jireček”, stabilită pe baza inscripțiilor, nu trebuie considerată un obstacol. Ea mărginește două zone de influență culturală – latină la nord, greacă la sud –, fără să reprezinte limita meridională a teritoriului romanizat. În porțiunea ei vestică, la Marea Adriatică, traversând Macedonia, până la Stobi, această „linie” a fost deplasată – prin contribuția lui Al. Philippide, Petar Skok și H. Mihăescu – mai spre sud,

incluzând în aria romanizată Epirul de nord și o parte din Macedonia vestică⁶⁷, teritorii străbătute de marea arteră de circulație Via Egnatia, căreia i se atribuie o importanță majoră în procesul de romanizare⁶⁸.

Al. Philippide stabilea enclave romanizate, la sud de „linia Jireček”, în nord-vestul Traciei și în Macedonia – Tesalia – Epir⁶⁹. Istoricul Karl Patsch (*Die Verbreitung der Römer- und Romanentums in Mazedonien*, 1932) considera că întreaga provincie Macedonia era bilingvă⁷⁰. În două contribuții recente (1990, 1992 a), bizantinologul A. B. Černjak a arătat, pe baza surselor bizantine, că în Tracia (unde autohtonii au fost asimilați până în secolul al V-lea), populația „era de limbă romanică sau de limbă greacă, fiind, probabil, în mare parte, bilingvă”⁷¹.

Ocupându-se de inscripțiile latine din Ahaia și Macedonia (care cuprindea și Tesalia și teritoriul actual al Albaniei), H. Mihăescu constata: „Ahaia și Macedonia au furnizat ele singure, până în prezent, 964 de inscripții latine. Această cifră ridicată arată că *influența latină a fost foarte puternică și că ea se întindea cu mult mai la sud de «linia Jireček»*”⁷² (subl. n.).

Criteriul inscripțiilor nu are valoare absolută și, după cum s-a observat de către istorici și lingviști⁷³, trebuie tratat cu prudență. Așa cum prezența în număr mare a inscripțiilor latine – de exemplu, în Pannonia Superior (3824 de inscripții, în 313 localități)⁷⁴ – nu e o garanție a impunerii romanității, nici lipsa lor nu probează, în sine, absența romanizării⁷⁵.

Constatări de felul celor de mai sus confirmă afirmația făcută de G. I. Brătianu încă în 1937: „Cercetări noi asupra romanizării Peninsulei Balcanice par să fi probat acum că această linie de separare [«linia Jireček»] este cam artificială, că Macedonia și o mare parte din regiunile meridionale ale peninsulei erau latinizate sau cel puțin bilingve, latina fiind vorbită și scrisă nu mai puțin decât greacă”⁷⁶. În același sens se pronunțaseră anterior Th. Capidan și N. Iorga (într-o recenzie la o lucrare a lui Th. Capidan): „Dl Capidan are dreptate să limiteze la litoral elementul grec. Eu însumi am atacat delimitarea etnică pe baza inscripțiilor”⁷⁷.

„Cu timpul, s-a constatat că problema stabilirii acestei limite [între inscripțiile latine și cele grecești] era cu mult mai complicată decât păruse la început, prin faptul că existau enclave

romane de-a lungul Viei Egnatia, și mai la sud, până în Corint și Patras; că în inscripțiile grecești apărea un mare număr de nume proprii romane; că toponimia din zona greacă se dovedește a fi, pe alocuri, latină⁷⁸.

În Macedonia, un rol însemnat l-a avut, în procesul de romanizare, *Via Egnatia*, principala arteră de circulație care lega Roma de orientul imperiului, fiind „artera cea mai sigură și totodată cea mai rapidă între Italia, Grecia nordică și Asia Mică⁷⁹. „Localitățile cu inscripții latine se succedau de-a lungul acestei căi și gravitau în jurul ei, atestând rolul deosebit de important pe care ea l-a jucat în procesul romanizării Macedoniei, care a devansat procesul de romanizare a altor provincii sud-est europene ale Imperiului Roman⁸⁰.

Pe *Via Egnatia* – numită de aromâni, până astăzi, *Calea Mare* – intră în istorie, la anul 976, *vlahii călători*, menționați de Kedrenos, care, așa cum rezultă din interpretările recente, asigurau paza acestei importante artere de circulație.

Via Egnatia, în Macedonia, și trecătorile montane din Pind, în Epir, formau o rețea de căi de comunicație totdeauna bine păzite de garnizoanele militare, implicând o prezență romană permanentă în zonă.

În afară de trecerea montană, pe *Via Egnatia*, între Elbasan (Albania) și Struga (pe malul nordic al lacului Ohrida, R. Macedonia), există și alte locuri de trecere în munții ce separă Epirul de Macedonia și Tesalia (masivul Pind), dintre care cel mai important este pasul Zygos (lângă Aminciu, grec. Metsovo) (ar. *Giug* ‘jug’ < lat. *iugum*), care asigură trecerea dinspre Epir atât spre Tesalia, cât și spre Macedonia. Nu este deci o întâmplare că aici se concentrează, și în prezent, așezările aromânești din Epir, Macedonia și Tesalia, ținuturi locuite masiv de vlahi în secolul al X-lea, așa cum rezultă din amplele relatări ale istoricului bizantin Kekaumenos.

Cele arătate mai sus ne ajută să înțelegem de ce istoricii (N. Iorga) și, dintre lingviști, reprezentanții Școlii clujene (S. Pușcariu, Th. Capidan, N. Drăganu), nu au ținut seamă, în fixarea teritoriului de formare a limbii române, de „linia Jireček”, pe care S. Pușcariu, de exemplu, nu o pomenește în lucrările sale. Ea este ignorată și în recentul tratat de *Istoria românilor* (2001/1–IV)⁸¹.

După retragerea din Dacia, în principal a armatei și a administrației romane în sudul Dunării

(secolul al III-lea), nu mai sunt consemnate în izvoarele istorice deplasări semnificative ale populației romanizate, în măsură să explice prezența masivă a românilor în nordul Dunării și romanitatea bine atestată din ținuturile sud-dunărene. Insuficiența semnalărilor în acest sens a fost recunoscută de către istorici și lingviști⁸², inclusiv de adepții teoriilor migraționiste⁸³.

Este evident că au existat mișcări de populație, îndeosebi ale migratorilor, ca și unele deportări, deplasări metanastase (ale păstorilor), inclusiv ale populației romanizate, în ținuturile stăpânite odinioară de romani.

În *Miracula Sancti Demetrii* (secolul al VII-lea) avem prima și, de altfel, singura atestare a deportării, de către slavi și avari, în teritoriul dintre Dunăre și Sava, a unei populații aduse din sud, între care vor fi fost și romanici, dar care a revenit după câteva decenii în locurile de baștină din Macedonia (câmpia din apropierea Bitoliei), unde găsim astăzi aromâni (vezi *supra*, p.). După bătălia de la Lebunion (Tracia) din anul 1091, împăratul Alexios I Comnenul a colonizat în ținutul Megleniei (Macedonia) o parte dintre pecenegii făcuți prizonieri, împreună cu familiile lor. La scurtă vreme, într-un decret din 1094 al aceluiași împărat, se vorbește de vlahii din Meglenia, de unde rezultă că pecenegii colonizați fie erau amestecați cu români din ținuturile dunărene, fie au întâlnit vlahi existenți dinainte acolo (Petre Ș. Năsturel)⁸⁴. În *Anonymi Descriptio Europae orientalis* (1308) se vorbește despre vlahii foarte numeroși din ținutul situat între Ahaia, Macedonia și Salonic, pe care geograful anonim îi considera urmașii „păstorilor romani” din Panonia, izgoniți de aici de hunii lui Attila (secolul al V-lea). Este o deducție lipsită de suport istoric, întemeiată pe o ocupație comună populației romanizate din nordul și sudul Dunării: păstoritul. „Se pare deci că anonimul nostru, cunoscând, pe de o parte, cronicile ungurești cu știrile despre vlahii care erau «pastores Romanorum» locuind în Pannonia la venirea hunilor și aflând, pe de altă parte, despre vlahii din Pind, care erau tot păstori și vorbeau o limbă romanică, păstrători ai tradiției că sunt veniți din regiunile dunărene, a combinat cele două știri, făcând din vlahii din Pind urmașii păstorilor romani din Pannonia⁸⁵. Despre romanicii supuși barbarilor în ținuturile stăpânite odinioară de romani avem mărturii din

epocă, secolele IV–V (Hieronimus, Salvianus), de la care aflăm că „plebea romană avea o singură dorință: să i se permită să-și ducă viața împreună cu barbarii”⁸⁶. Această constatare se verifică în cazul romanicii din regatul lui Attila, cum rezultă din relatările istoricului bizantin Priscus Panites, care i-a cunoscut nemijlocit cu prilejul misiunii diplomatice la curtea regelui hunilor (mijlocul secolului al V-lea) (vezi *supra*, p.).

Acestea sunt singurele mărturii istorice privind deplasările (deportările, colonizările) mai importante ale unor grupuri, implicând și populația romanizată, din sud în nord (secolul al VII-lea) sau din nord în sud (secolele al V-lea, al XI-lea), în perioada cuprinsă între secolele V și XI. Dintre acestea, singura care poate fi utilizată este cea referitoare la colonizarea în Meglenia de către Alexios I Comnenul (sfârșitul secolului al XI-lea) a strămoșilor meglenoromânilor (probabil o populație amestecată, de pecenegi și români din ținuturile dunărene, care au întâlnit, eventual, în Meglen vlahi balcanici, adică aromâni). Cât despre istororomâni, deplasarea lor treptată, în secolele XII–XVI, spre nord-vestul Peninsulei Balcanice, până în Istria, a fost documentată istoric (pe baza surselor sârbești și croate) de Silviu Dragomir⁸⁷.

Se explică, astfel, de ce, în secolul al XV-lea, afirmând unitatea dintre românii din nordul și din sudul Dunării, Laonic Chalcocondil nu putea să spună „care din aceștia la care au venit” (vezi *supra*, p.), ceea ce reprezintă o confirmare a autohtoniei în ținuturile pe care le ocupau în vremea sa și le ocupă și astăzi.

Dacii sunt atestați pentru ultima oară în nordul Dunării, sub numele de *carpodaci*, la mijlocul secolului al V-lea, iar mențiuni despre tracă (sudul Dunării) apar până în secolul al VI-lea. Procesul de romanizare a autohtonilor traco-daci se încheiase în secolul al VI-lea, când e atestată, pentru prima dată, limba vorbită de romanicii răsăriteni (*torna, torna*, la anul 587). În secolul al X-lea apare în istoriografia bizantină un nume nou, *romani* (Ῥωμαῖνοι) – deosebiți de *romei* (Ῥωμαῖοι) –, prin care e desemnată populația romanizată de pe coasta Dalmației, adusă din Roma de stăpânitorii romani, a căror împărăție „se întindea până la fluviul Dunărea”⁸⁸. Este limpede că sub acești romani trebuie să-i cuprindem atât pe „romanicii apuseni”, de care vorbise în secolul al V-lea Priscus, cât și

pe „romanicii răsăriteni”, întâlniți de Priscus în ținuturile dunărene. Pentru romanicii răsăriteni, cu referire la secolul al X-lea, apare la autorii bizantini (Kedrenos, Kekaumenos, care au scris în secolul al XI-lea) și numele de *vlahi*, preluat de greci de la slavii ajunși în sudul Dunării, pe teritoriul Imperiului Bizantin. Aceste denumiri – *romani* (> *români*) și *vlahi* – atestă o nouă realitate etnică, poporul român, vorbind o limbă de origine latină⁸⁹.

Așadar, din izvoarele istorice rezultă că procesul de romanizare a autohtonilor traco-daci se încheie în secolul al V-lea și că, în perioada următoare, până în secolul al VIII-lea, se trece de la latină la română, așa cum în ținuturile romanizate din vestul Europei se trece, în aceeași perioadă, de la latină la limbile romanice apusene: „la fel ca în cazul celorlalte limbi romanice, limba română a «apărut» ca un idiom diferențiat de latina din care provenea în cursul secolelor V–VIII”⁹⁰.

În perioada cuprinsă între secolele V și VIII romanitatea orientală devine romanitate românească.

Originea limbii române, cu dialectele sale, trebuie căutată în vastul spațiu romanizat din nordul și din sudul Dunării⁹¹, unde, în ținuturile stăpânite de romani, s-a creat un *continuum romanicum*, o „pânză de romanitate”, care s-a destrămat în urma așezării slavilor în sudul Dunării⁹². „Nu numai deci Dacia Traiană, ci și țările care se întindeau la sudul ei, pe lângă Marea Adriatică și, în lat, din Dunăre până în inima Balcanilor, alcătuiau o *pânză deasă de element roman*, care cuprindea, în parte, tocmai acele țări în care răsună astăzi dialectele limbii românești, acel dacoromân, acel macedoromân și acel istororomân, încât astfel regăsim în această *continuitate teritorială a elementului roman*, în părțile unde se vorbește astăzi limba română, originea comună a celor trei dialecte”⁹³ (subl. n.).

Cu privire la continuitatea romanității sud-balcanice s-a pronunțat N. Iorga: „Mai că nu există element care să fie mai conservativ decât acela al locuitorilor de la munte, și așa-zișii macedoromâni sau români din Pind nu și-au dezmințit în veci firea lor proprie. De vreo mare strămutare nu se vorbește niciodată, nici chiar în perioada istorică mai bine cunoscută, mai nouă; ei rămân strâns legați de cunoscuta lor zonă păstorească bine limitată [...].

Că s-ar fi refugiat din Moesia în Tesalia din pricina unor barbari străini, slavi sau orice alții vor mai fi fost pe atunci, nu e de admis⁹⁴.

Iată delimitarea geografică a românității sud-dunărene la anul 1000: „Acești români, urmași ai romanității sud-est europene, formau în jurul anului o mie o pânză demografică aproape continuă, acoperind o bună parte a spațiului balcanic, din zona Pindului și a Thesaliei, cu ramificații spre Epir sau Peninsula Calcidică și cu prelungiri peste Munții Haemus, până la Dunăre, Sava și Drava⁹⁵.

Unitatea limbii române nu se opune acestui vast spațiu romanizat. Ea se explică prin unitatea latinei și prin caracterul unitar al limbii de substrat⁹⁶, fiind susținută, veacuri de-a rândul, de permanentele contacte dintre populația romanizată din nordul Dunării și cea din Peninsula Balcanică⁹⁷, contacte atestate de izvoarele istorice: „Este cu totul inexact să presupunem că teritoriul ocupat în prezent de români a fost în întregime abandonat de strămoșii lor și că nu a mai existat nici un contact între provinciile invadate de barbari și cele apărute de Imperiul Roman. Din punct de vedere istoric, s-a stabilit în mod indiscutabil că, în secolele IV, V, VI, VII și IX, populații întregi au traversat Dunărea de la sud la nord și de la nord la sud. Din acest contact permanent și din acest schimb continuu – în care evacuarea aureliană nu e decât un episod – a rezultat unitatea poporului român și a limbii sale⁹⁸. G. I. Brătianu insistă asupra importanței acestor contacte: „Singura concluzie care se poate trage cu certitudine [din studiul faptelor istorice] este trecerea continuă, de pe un mal pe altul al Dunării, a unor convoaie de captivi sau de emigranți, de la sfârșitul secolului al III-lea la începutul secolului al IX-lea; sunt schimburi frecvente, poate fără mari urmări politice, dar a căror influență lingvistică este evidentă⁹⁹.

Acest vast spațiu romanizat, atestat istoric, a fost delimitat de S. Pușcariu în cunoscuta-i plastică formulare: „Că românii au locuit un teritoriu extins, care în sud se întindea până unde crește *smochinul* și *castanul*, încălecând Dunărea, al cărei *țärm* era într-o vreme «hotar» de țară, și se întindea în regiunile cu terenuri petrolifere și băi de aur din Carpații unde pășteau turmele de bouri, am arătat mai înainte. Departe, la miază-zi, nume-

le vechiului oraș *Salona* (pentru Thessalonike) e numit de aromâni *Sărună*; dezvoltarea aceasta, în consonanță cu legile fonologice ale limbii române, dovedește că strămoși de-ai aromânilor de azi au locuit din vechime prin apropiere. Th. Capidan a arătat că și numirile topice aromânești *Băiasa* și *Lăsun* continuă forme grecești cu fonetism vechi. *Dunărea* păstrează și ea, în gura românilor, o formă autohtonă, iar *Crișul* s-a dezvoltat de-a dreptul din numirea veche *Crisius*¹⁰⁰.

*

Din izvoarele istorice rezultă că istroromânii sunt urmașii populației romanizate din nord-vestul Peninsulei Balcanice, care se aflau în contact teritorial atât cu populația romanizată din nordul Dunării (ținuturile vestice), cât și cu populația romanizată din sudul Dunării (strămoșii meglenoromânilor și ai aromânilor). Așa se explică concordanțele istroromânei, pe de o parte, cu graiurile vestice ale dacoromânei și, pe de altă parte, cu dialectele românești sud-dunărene (meglenoromâna și aromâna). După cum rezultă din documentele istorice din secolele XII–XV, strămoșii istroromânilor s-au deplasat treptat spre coasta dalmată, ajungând până în Istria.

Meglenoromânii sunt urmașii populației romanizate din ținutul situat între Dunăre și Haemus, care se afla în contact teritorial atât cu populația romanizată din nordul Dunării, cât și cu populația romanizată din sudul Dunării (strămoșii istroromânilor și ai aromânilor). Așa se explică asemănările meglenoromânei, pe de o parte, cu dacoromâna (graiurile sudice) și, pe de altă parte, cu istroromâna și cu aromâna. După bătălia de la Lebunion (Tracia) din anul 1091, împăratul bizantin Alexios I Comnenul a colonizat în ținutul Megleniei (Macedonia) o parte dintre pecenegii făcuți prizonieri, împreună cu familiile lor. La scurtă vreme, într-un decret din anul 1094 al aceluiași împărat, se vorbește de vlahii din Meglenia, de unde rezultă că pecenegii colonizați fie erau amestecați cu români din ținuturile dunărene, fie au întâlnit vlahi existenți dinainte acolo. Meglenoromâna prezintă asemănări mai mari îndeosebi cu unele graiuri ale aromânei (de exemplu, graiul din Moloviște și Gopeș), de unde rezultă că unii dintre strămoșii meglenoromânilor s-au deplasat spre sud împreună cu o parte dintre aromâni.

Aromânii sunt continuatorii populației romanizate din sudul Peninsulei Balcanice, din ținuturile unde găsim astăzi grupul cel mai numeros și mai compact: masivul muntos al Pindului. Există deosebiri dialectale în cadrul aromânei, unele graiuri – de exemplu, cel fărșerot – prezentând asemănări mai mari cu celelalte dialecte sud-dunărene (sistemul vocalic format din 6 foneme, adică lipsa opoziției *ă ~ î*). Acest fapt ne determină să considerăm că unii dintre strămoșii aromânilor s-au stabilit în actualele așezări (unde au întâlnit o populație romanizată existentă deja acolo) venind dinspre nord.

În ceea ce privește originea aromânilor, putem admite „scenariul breton” sau pe cel al grecilor din Italia meridională. Pe acesta din urmă l-am pus în evidență T. J. Winnifrih: „Istoria Macedoniei romane ne va arăta că nu este imposibil ca vorbitori de limbă latină să se fi stabilit, în diferite perioade, de-a lungul Vei Egnatia și mai la sud, în munții Pindului, iar istoria Macedoniei bizantine ne va arăta că este mai plauzibil ca acestora să li se fi adăugat alții, din ținuturi situate mai la nord, alungați de valurile succesive de invadatori sau însoțindu-i pe aceștia. [...]. Am putea sprijini această ipoteză semnalând cazul paralel al vorbitorilor de limbă greacă din sudul Italiei [...]. Datorită cercetărilor lingvistice ale lui Rolhfs, s-a stabilit că în această regiune a existat o prezență greacă neîntreruptă, încă din perioada clasică. Dar, din cercetările istorice ale lui Charanis, a rezultat că a existat și un influx de refugiați din Peloponez în sudul Italiei, ca urmare a invaziei slave [...], și a existat și un alt val de emigranți, izgoniți de turci. În Magna Graecia, greaca nu ar fi supraviețuit fără al doilea val, care nu s-ar fi produs dacă nu ar fi existat acolo vorbitori de limbă greacă”¹⁰¹.

Iată și „scenariul breton”, datorat lui Petre Ș. Năsturel: „Înlocuirea a ceea ce voi numi prima romanitate balcanică (cea care are în vedere cucerirea romană și dominația sa politică, din secolul al II-lea î. H. până în secolul al VI-lea d. Hr.) prin elemente carpato-dunărene în stadiul protoromânilor, s-a produs val după val, când pașnic, când pe urmele năvălitorilor de toate rasele, atrași de bogățiile imperiului. Un sânge proaspăt, vehiculând un aport lingvistic nou, s-a răspândit veacuri de-a rândul printre insulele latinofone negrecizate și înrudite între ele, în ținuturile care au devenit ale

lor. Nu este vorba aici, *mutatis mutandis*, de un fenomen care amintește istoria Bretoniei? Bretonii din Franța nu se trag numai din celții din Armorica galică; ei provin în mare parte și din emigranții din Marea Britanie, alungați de picții din Caledonia, de scoții din Irlanda și de anglo-saxoni în secolele V–VI (H. Waquet, *Histoire de la Bretagne*, ediția a patra, revăzută de R. de Saint-Jouan, Pais, 1964, p. 13–15, 30–31, 38–39, 43, 121). Acești refugiați au reîmprospătat sângele și au revigorat limba celților din noua lor patrie, pe care cucerirea romană îi deznaționalizase în mare măsură. [...] Fenomenul etno-lingvistic breton mi-a sugerat această nouă teorie, abia schițată aici pentru prima dată. [...] Raportul dintre aromâni și români este, fără îndoială, comparabil cu cel care există între bretonii francezi și cei din Țara Galilor (și, odinioară, din Cornuailles) rămași dincolo de Canalul Mânecii”¹⁰².

În ceea ce-i privește pe dacoromâni, faptele istorice, la care se adaugă cele de ordin arheologic¹⁰³, dovedesc în mod convingător continuitatea lor în nordul Dunării, sprijinită de contactele permanente cu populația romanizată din sudul Dunării.

Bibliografie

Am introdus în bibliografie și unele lucrări care prezintă interes pentru tema abordată, fără să fie utilizate / citate în studiul de față. Alte lucrări, de interes particular, au fost menționate în note.

Arginteanu 1904 – Ion Arginteanu, *Istoria românilor macedoneni*, București.

Armbruster 1972 – Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București.

Aromânii 1996 – *Aromânii. Istorie, destin, limbă* (coordonator: Neagu Djuvara), București.

Aroumains 1989 – *Les Aroumains*, Paris.

Arvinte 1966 – Vasile Arvinte, *Formarea limbii și poporului român în lumina cercetărilor recente*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, XVII, p. 13–33.

Brătianu 1937 – G. I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique: le peuple romain*, București.

Brâncuș 1983 – Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București.

Capidan 1932 – Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, București.

Capidan 1942 – Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București.

Caragiu-Marioțeanu 1975 – Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română nord- și sud-dunăreană*, București.

- Caragiu-Marioțeanu 1997 – Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Dicționar aromân (macedo-vlah)*. DIARO, A–D, București.
- Černjak 1990 – A. B. Černjak, *Vizantijskie svidetel'stva o romanskom (romanizirovannom) naselenii Balkan V-VII vv.* [partea întâi], în „Vizantijskij vremmenik”, 51, p. 132–141.
- Černjak 1992 a – A. B. Černjak, *Vizantijskie svidetel'stva o romanskom (romanizirovannom) naselenii Balkan V-VII vv.* [partea a doua], în „Vizantijskij vremmenik”, 53, p. 97–105.
- Černjak 1992 b – A. B. Černjak, *Kekavmen o proishozhdenii vlahov*, în „Acta associationis internationalis «Terra antiqua balcanica»”, VI, Sofia, p. 235–263.
- Densușianu 1901 – Ovide Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1901 [tipărit 1902] (citât după Ovid Densușianu, *Istoria limbii române*, I. Originile, București, 1961).
- Djuvara 1991 – Neagu Djuvara, *Sur un passage controversé de Kékauménos*, în „Revue roumaine d'histoire”, XXX, nr. 1–2, p. 23–66.
- Dragomir 1959 – Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București.
- Drăganu 1933 – Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București.
- Drăganu 1943 – Nicolae Drăganu, *Ancienneté et expansion des Roumains d'après la toponymie, l'onomastique et la langue. Territoire de formation du peuple roumain et de la langue roumaine*, în „Balcania”, VI, p. 423–463.
- FHDR II – *Fontes historiae daco-romanae*, ediderunt Haralambie Mihăescu, Gheorghe Ștefan, Radu Hîncu, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, II, București, 1970.
- FHDR III – *Fontes historiae daco-romanae*, ediderunt Alexandru Elian și Nicolae-Șerban Tanașoca, III, București, 1975.
- FHDR IV – *Fontes historiae daco-romanae*, ediderunt Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, IV, București, 1982.
- Fischer 1985 – I. Fischer, *Latina dunăreană*, București.
- Gheție 1987 – Ion Gheție, *Originea dialectelor române*, în LR, XXXVI, p. 136–146.
- Hasdeu 1892 B. P. Hasdeu, *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii literare”, XIV, București (republicat în *Introducere la „Etymologicum Magnum Romaniae”*, III, București, 1893).
- Iorga 1905 – N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, Gotha.
- Ist. Rom. 2001/I–IV – *Istoria românilor*, I–IV, București.
- Ivănescu 1980 – G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași.
- Jireček 1893 – C. Jireček [recenzie la] G. Weigand, *Vlaho-Meglen* (Leipzig, 1892, în „Archiv für slavische Philologie”, XV, p. 91–102).
- Jireček 1902 – C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I, Viena.
- Jung 1877 – Julius Jung, *Roemer und Romanen in der Donauländer*, Innsbruck.
- Lazarou 1976 – Ahilleos G. Lazarou, *Ē Arōmounikē kai ai meta tēs Ellēnikēs sheseis autēs*, Atena (citât după: Achille G. Lazarou, *L'aroumain et ses rapports avec le grec*, Salonic, 1986).
- Mihăescu 1978 – H. Mihăescu, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București-Paris.
- Mihăescu 1993 – H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, București.
- Mihăilă 1996 a – G. Mihăilă, *Lingvistică și istorie. Continuitatea românilor la nordul Dunării*, în „Analele Universității din Craiova. Seria științe filologice, lingvistică”, XVIII, nr. 1–2, p. 34–46.
- Mihăilă 1996 b – G. Mihăilă, *Les plus anciennes attestations des mots roumains autochtones (Xe siècle–1520)*, în „Thraco-Dacica”, XVII, nr. 1–2, p. 23–71.
- Mihăilă 2002 – G. Mihăilă, *Cuvinte românești probabil autohtone, atestate în primul secol de scriere în limba națională (1521–1621)*, în „Thraco-Dacica”, XXIII, 2002, nr. 1–2, p. 15–35.
- Murnu 1905 – George Murnu, *Când și unde se ivesc românii întâia dată în istorie?*, în „Convorbiri literare”, 39, p. 97–112, reeditat sub titlul *Întâia apariție a românilor în istorie*, în *Vlahia Mare*, București, 1913 (citât după Murnu 1984, p. 67–77).
- Murnu 1906–1907 – George Murnu, *Vlahia Mare de la 1205–1259*, în „Convorbiri literare”, 40, 1906, p. 1110–1116 și 41, 1907, p. 810–824, reeditat într-o formă revizuită sub titlul *Românii din Pind între anii 1204–1259*, în *Vlahia Mare*, București, 1913 (citât după Murnu 1984: 130–147).
- Murnu 1984 – George Murnu, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae-Șerban Tanașoca, București.
- Năsturel 1979 Petre Ș. Năsturel, *Les Valaques balkaniques aux Xème-XIIIème siècles (Mouvements de population et colonisation dans la Roumanie grecque et latine)*, în „Byzantinische Forschungen”, Amsterdam, VII, p. 79–112.
- Năsturel 1989 – Petre Ș. Năsturel, *Les Valaques de l'espace byzantin et bulgare jusqu'à la conquête ottomane*, în *Aroumains 1989*, p. 45–78 (citât după *Aromânii 1996*, p. 50–82).
- Niculescu 1999 – Alexandru Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, 3. *Noi contribuții*, Cluj-Napoca.
- Onciul 1885 – D. Onciul, „Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia traiană” de A. D. Xenopol. *Dare de seamă critică*, în „Convorbiri literare”, XIX, nr. 1 (p. 60–80), nr. 2 (p. 174–187), nr. 3 (p. 255–278), nr. 4 (p. 327–348), nr. 5 (p. 424–439), nr. 7 (p. 589–602) (citât după *Onciul 1968 /I: 131–260*).
- Onciul 1902 – D. Onciul, *Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor (Chestiunea română)*, București, 1902 (citât după *Onciul 1968/II, p. 143–165*).
- Onciul 1968 / I, II – Dimitre Onciul, *Scrieri istorice* (ediție îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu), I, II, București.
- Papahagi T. 1923 – Tache Papahagi, *O problemă de romanitate sud-ilirică*, în „Grai și suflet”, I, nr. 1, p. 72–99.
- Papahagi T. 1924 – Tache Papahagi, *Din epoca de*

formațiune a limbii române, în „Grai și suflet”, I, nr. 2, p. 201–234.

Papahagi V. 1929 – Valeriu Papahagi, *Originea geografică a aromânilor. Note bibliografice*, în „Revista aromânească”, I, nr. 1, București, p. 56–66.

Philippide 1925, 1927 – Alexandru Philippide, *Originea românilor*, I, Iași, 1925; II, Iași, 1927.

Picillo 1996–1997 – Giuseppe Picillo, *Prisc și latinitatea nord-dunăreană*, în „Analele Universității din Timișoara. Secția Științe Filologice”, XXXIV-XXXV, p. 101–107.

Poghirc 1987 – Cicerone Poghiric, *Latin balkanique ou roumain commun*, în „Akten der Theodor Gartner-Tagung”, Innsbruck, p. 341–348.

Poghirc 1989 – Cicerone Poghiric, *Romanisation linguistique et culturelle dans les Balkans. Survivances et évolution*, în *Aroumains 1989*, p. 9–44 (citată după *Aromânii 1996*, p. 13–49).

Pușcariu 1926 – Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București.

Pușcariu 1940 – Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București.

Românii 1997 – *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, București.

Rosetti 1986 – Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, ediție definitivă, București.

Russu 1981 – I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, București.

Sala 1998 – Marius Sala, *De la latină la română*, București.

Saramandu 1988 – Nicolae Saramandu, *Harta graiurilor aromâne și meglenoromâne din Peninsula Balcanică*, în SCL, XXXIX, nr. 3, p. 225–245.

Saramandu 1993 – Nicolae Saramandu, *Din istoria raporturilor interdialectale (cu privire la originea meglenoromânilor)*, în FD, XII, p. 151–156.

Saramandu 1997 – Nicolae Saramandu, *Despre coborârea aromânilor în sudul Peninsulei Balcanice. „Mărturia” lui Kekaumenos*, în SCL, XLVIII, nr. 1–4, p. 407–417.

Saramandu 2001 – Nicolae Saramandu, Torna, torna, frate și romanitatea răsăriteană în secolul al VI-lea, București.

Saramandu 2003 – Nicolae Saramandu, *Studii aromâne și meglenoromâne*, Constanța.

Saramandu 2004 – Nicolae Saramandu, *Romanitatea orientală*, București.

Scărlătoiu 1980 – Elena Scărlătoiu, *Relații lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud*, București.

Stoicescu 1980 – Nicolae Stoicescu, *Continuitatea românilor. Privire istoriografică, istoricul problemei, dovezile continuității*, București.

Todoran 1977 – Romulus Todoran, *Formarea dialectelor românești*, în Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, București, p. 97–111.

Weigand 1894, 1895 – Gustav Weigand, *Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchung*, II, Leipzig, 1894; I, Leipzig, 1895.

Winnifrith 1987 – T. J. Winnifrith, *The Vlachs. The History of a Balkan People*, Londra.

Xenopol 1883–1885, I–IV – A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinții românilor în Dacia Traiană*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. I, 1883, p. 410–418; vol. II, 1883, p. 83–129, 202–213; vol. III, 1884, p. 111–124, 289–297; vol. IV, 1885, p. 545–600.

Xenopol 1888–1893 – A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, I–VI, Iași (citată după ediția a IV-a, vol. I, îngrijit de V. Mihăilescu-Bîrliiba și Al. Zub, 1985; vol. II, îngrijit de Nicolae Stoicescu și Maria Simionescu, București, 1986).

Note

1 Philippide 1925: 858.

2 Mihăilă 1996 a: 43.

3 Pușcariu 1940: 324.

4 Sala 1998: 22.

5 FHDR II: V.

6 Ist. rom. 2001/II: 611.

7 *Ibidem*: 587.

8 *Ibidem*: 586.

9 *Ibidem*: 640.

10 *Ibidem*: 616.

11 *Ibidem*.

12 Salvianus, *De gub. dei*, V, 8 (apud Drăganu 1933: 28–29).

13 Jung 1877: 182–183. În provinciile părăsite de romani, viața romană „a continuat, chiar dacă în alte condiții, uneori chiar mai bune decât cele dinainte” (*ibidem*: 182).

14 Iorga 1905:65.

15 Brătianu 1937: 39–40.

16 Cf. Mihăescu 1978: 5 și FHDR II: 111, nota introductivă.

17 FHDR II: 111.

18 *Ibidem*, nota 1.

19 Cf. Mihăescu 1993: 338. Despre creștinarea populațiilor autohtone de pe malurile Dunării găsim informații, la mijlocul secolului al V-lea, în *Istoria bisericească* (operă scrisă în greacă între anii 443 și 450) a lui Sozomenos: „Se creștinau și triburile din jurul Rinului, celții și cei mai depărtați dintre gali, locuind în interior spre ocean, și goții și cei care erau mai înainte vecini cu ei în jurul țărmurilor fluviului Istru (FHDR II: 223) (subl. n.).

20 FIHDR II: 265.

21 Cf. Picillo 1996–1997: 105.

22 FHDR II: 261; cf. și Mihăilă 2002: 23.

23 FHDR II: 295.

24 Cf. Vasile Arvinte, *Denumiri pentru limbile Romaniei de sud-est*, în „Limbă și literatură”, XLIII, 1998, nr. 1, p. 10.

25 Cf. Piccillo 1996–1997: 106. Despre Priscus există o literatură bogată, textul scriitorului bizantin fiind menționat de istoricii (și filologii) români și străini care s-au ocupat de romanitatea de la Dunărea de Jos din secolul al V-lea. Dintre lucrările recente, cf. Černjak 1990: 133–139, 141 (cu bibliografie) și Mihăescu 1978: 55, Mihăescu 1993: 341.

26 Cf. FHDR II: 313; Ist. rom. 2001/II: 700.

27 Cf. Černjak 1992 a: 100.

28 *Ibidem*: 101.

29 Arvinte 1996: 31.

30 Cf. FHDR II: 443, 445.

31 Cf. FHDR II: XII, *Introducere*.

32 *Ibidem*: 457.

33 Mihăescu 1978: 11.

34 Philippide 1925: 437–438; cf. și Winnifrith 1987: 84.

35 Cf. Winnifrith 1987: 83 (existența vorbitorilor de limbă latină se explică prin prezența garnizoanelor militare).

36 Cf. Saramandu 1988: 236–238; Saramandu 2004: 81–92 și hărțile 1–3.

37 Winnifrith 1987: 80.

38 Ioannis Lydi, *De magistratibus*, III, 68. Ioannes Lydos echivalează limba latină vorbită în imperiu cu „limba italienilor”, adică limba vorbită în Italia. Textul în greacă apare la Černjak 1990: 139.

39 A. Vakalopoulos, *Istoria tou Neou Ellēnismou*, I, 1961, p. 36 (apud Lazarou 1976: 48). „Această observație cu caracter general pe care o face Lydos nu exclude în nici un fel, ci dimpotrivă, întărește posibilitatea ca locuitorii din anumite ținuturi, îndeosebi din cele izolate, să-și fi uitat limba, folosind numai latina” (*ibidem*).

40 Cf. FHDR II: 493.

41 Pentru interpretarea pasajelor din cei doi autori bizantini, cf. Saramandu 2001.

42 Cf. Černjak 1992 a: 103.

43 Pentru textul în greacă, cf. Černjak 1992 a: 101. A. B. Černjak echivalează cu „limba romanilor” τῆν Ῥωμαίων γλῶσσα (lit. „limba romeilor”) limba vorbită de Mavros, despre care autorul anonim spune că vorbea și „limba noastră”, adică geaca. Aceeași interpretare apare în România 1997: 103, nota 14.

44 „Am relatat mai sus despre sclavini [...] și avari, cum au pustiit Illyricum aproape cu totul, adică provinciile celor doua Panonii, celor două Dacii, Dandaniei, Misiei, Praevalitaniei, Rodopilor, ca și Tracia și regiunea [...] dinspre Bizanț [Constantinopol]: întreaga populație a fost deportată de chagan [căpetenie avară] în regiunea vecină Panoniei, pe Dunăre, a cărei metropolă era odinioară Sirmium [azi Mitrovica, în Serbia], unde «prizonierii» au fost instalați ca supuși ai săi” (România 1997: 102).

45 Criticându-l pe D. Onciul, Al. Philippide nu acordă prea mare importanță acestei știri: „Cum că vor fi fost și români printre captivii aduși de slavi și de avari în Pannonia Inferior sudică pe la anul 609 nu este îndoială. Dar că acești captivi au fost aduși de-a stânga Dunării și că au înmulțit aici numărul românilor băștinași din Dacia, la care ar fi lătit și

creștinismul, acestea sunt scăpări din vedere ale autorului, căci nici de-a stânga Dunării n-au fost aduși captivii, ci de-a stânga Savei, și nici cu românii din Dacia n-au avut cum să vie în contact acei captivi, căci Dacia traiană, chiar dacă i-am întinde granița de vest până la Tisa, și sudul Pannoniei Inferior erau teritorii deosebite” (Philippide 1925: 759–760).

46 Cf. România 1997: 102.

47 G. I. Brătianu a sesizat faptul că în *Miracula Sancti Demetrii* e vorba de o „dublă migrațiune” și că acest „du-te-vino al captivilor și al emigranților de pe un mal pe altul al Dunării nu încetase, în pofida invaziei slave și – fără îndoială – tocmai din cauza ei” (Brătianu 1937: 55).

48 Cf. FHDR II: 561, nota 5. Un comentariu amplu referitor la acești *refugiați* (ῥεφούγοι), menționați de Mauricius, găsim recent în *Istoria Românilor*, III. *Genezele românești* (București, 2001, p. 104–106). „În aceste condiții. rămâne valabilă interpretarea potrivit căreia așa-ziii refugiați sunt elemente romanice provenite de la nordul Dunării, care au căpătat statutul juridic de cetățeni romani și sunt trimiși acum să călăuzească oastea bizantină în expediția de la nordul Dunării contra slavilor de aici” (Ist. rom. 2001/III: 106).

49 Cf. FHDR IV, 7; România 1997: 103–104. Fragmentul de față, care apare într-o scriere din 1698, a provocat numeroase discuții cu privire la valoarea sa documentară. El este, totuși, adesea citat, considerându-se că la baza scrierii de la sfârșitul secolului al XVII-lea a stat un izvor din secolul al IX-lea, ulterior dispărut, în care se fac referiri la evenimente ce se plasează în secolele VIII–IX. Cf. și România 1997: 104, nota 1.

50 Cf. Ist. rom. 2001/III: 10.

51 Cf. FHDR IV: VI, *Introducere*.

52 Cf. Winnifrith 1987: 100.

53 Cf. FHDR III: 145.

54 Cf. FHDR II: 663.

55 *Ist. rom.* 2001/III: 287.

56 Armbruster 1972: 18.

57 Cf. FHDR IV: 25.

58 *Ibidem*. Cf. și Poghiric 1989: 32, România 1997: 109, nota 4.

59 Cf. Arginteanu 1904: 89, Murnu 1905: 86, Năsturel 1989: 73, Winnifrith 1987: 108.

60 Cf. FHDR IV: 453; cf. și *ibidem*: VI. O formulare asemănătoare apare la S. Pușcariu: „din Carpații nordici până în Pind vârful munților poartă nume românești” (Pușcariu 1940: 148) (subl. n.) și, de asemenea, la Th. Capidan: „penetrațiunea romană [...] s-a întins în Dacia până în sudul Peninsulei Balcanice. De aceea nu este nici o exagerare dacă vom repeta ceea ce s-a susținut în mai multe rânduri că, în epoca de după părăsirea parțială a Daciei sub Aurelian, limba latină a răsunat din Carpați până în Pind și de la țărmurile Adriaticei până la Marea Egee” (Capidan 1942: 143).

61 FHDR IV: 455.

62 *Ibidem*: 453.

63 Pentru interpretarea actuală a textului lui Kekaumenos, cf. Saramandu 1997 (cu bibliografie).

64 Cu privire la Dacia, vezi Ist. rom. 2001/II: 160 („La fel ca în cazul altor provincii, și în cazul Daciei în noțiunea de «romanizare» se includ două laturi fundamentale ale aceluiași proces unitar: 1) colonizarea teritoriului daco-getic

cu populație romanizată latinofonă, venită din toate părțile Imperiului Roman, adică romanizarea prin colonizare; 2) asimilarea băștinașilor daco-geți, în măsura în care aceștia au adoptat limba latină, și-au însușit felul de viață roman provincial, au preluat obiceiurile și civilizația romană, schimbându-și astfel mentalitatea și însăși ființa lor etnică”). Romanizarea a avut același caracter în tot Imperiul Roman, cf. Brătianu 1937: 46–47.

65 Cf. Fischer 1985: 17 („Romanizarea este un proces complex, a cărui trăsătură esențială și definitorie este cea lingvistică, însoțită în mod obligatoriu de trăsături secundare, din domeniile materiale și spirituale, inegal repartizate teritorial și fără coincidență cronologică absolută cu trăsătura esențială”). Cf., în acest sens, și Brătianu 1937: 47.

66 „Acest proces lent de învățare a limbii latine de către băștinași și de uitare treptată a limbii autohtone poartă numele de *romanizare* (lingvistică)” (Fischer 1985: 13). „Acest proces, mai mult sau mai puțin lent, de părăsire treptată a limbilor autohtone și de adoptare a latinei, poartă numele de *romanizare*” (Sala 1998: 14). Procesul lingvistic de formare a limbii române nu trebuie confundat cu cel etnic: „Am afirmat că la un moment dat nu mai era vorba de romani și de daci, ci de un nou popor, poporul român. Acest proces este unul de natură etnică și nu trebuie confundat cu procesul lingvistic de «formare» a limbii române. Când ne referim la «strămoșii» noștri daci și romani ne referim la acest proces. Procesul de formare a limbii române nu are la bază un amestec de limbi; limba română este rezultatul evoluției limbii latine. Din punct de vedere etnic, amestecul nu numai că nu este exclus, dar el este acceptat ca o evidență a relațiilor interumane” (Sala 1998: 17).

67 Pentru traseul „liniei Jireček” și corecturile aduse ei de Al. Philippide, Petar Skok și H. Mihăescu, cf. Mihăescu 1978: 73–74; Mihăescu 1993: 14.

68 Cf. Mihăescu 1978: 74.

69 „În tot cazul, nu se poate tăgădui că la extremitatea nord-vestică a Thraciei [...] n-ar fi existat localități romanizate” (Philippide 1925: 35). „Este evident că teritoriul cuprins de Macedonia–Tesalia–Epir prezenta, ca și Thracia, caracterul că, în vreme ce restul teritoriului era grecizat, la extremitățile de nord-vest și sud-est avea două centre romanizate. Centrul romanizat de nord-vest era reprezentat de Dyrachium. Centrul romanizat de sud-est era reprezentat de Philippi” (Philippide 1925: 66).

70 Cf. Mihăescu 1978: 74.

71 „Comparând aceste atestări [Priscus, anul 448; Ioannes Lydos, anul 540], ajungem, în mod necesar, la concluzia că populația diocezei Tracia, adică din nord-estul Peninsulei Baicanice, de la Dunăre la litoralul trac, era bilingvă” (Černjak 1990: 140). Analizând alte două surse bizantine – Theophylactus Simocatta (*torna, torna*: anul 587) și *Miracula Sancti Demetrii* (anul 680) –, A. B. Černjak confirmă situația de bilingvism pentru provincia Tracia: populația „era de limbă romanică sau greacă, fiind, probabil, în mare parte bilingvă” (Černjak 1992 a: 104).

72 Mihăescu 1975: 86.

73 Fischer 1985: 7; Mihăescu 1993: 15; Niculescu 1999: 61 („A trage din inscripții concluzii valabile .este hazardat”).

74 Cf. Mihăescu 1978: 168 (față de Dacia, cu 2628 de inscripții, în 246 de localități).

75 „Inscripțiile latine [...] atestă existența unor așezări romane, ceea ce nu înseamnă însă neapărat romanizarea (deoarece nu implică folosirea de către autohtoni a limbii latine). Dar nici absența inscripțiilor nu dovedește prin ea însăși absența romanizării [...]. Așadar nu se pune un semn de egalitate între prezența inscripțiilor latine și romanizare” (Fischer 1985: 18).

76 Brătianu 1937: 47–48.

77 N. Iorga. în „Revue historique”, V, 1928, p. 168 (apud Capidan 1932: 26).

78 Mihăescu 1978: 74.

79 *Ibidem*: 78.

80 *Ibidem*.

81 Iată și o opinie recentă despre „linia Jireček”: „dogmatismul cu care Jireček a insistat pe demarcația rigidă între vorbitorii de limbă latină și vorbitorii de limbă greacă în Imperiul Roman a condus la multă confuzie” (Winnifrith 1987: 46).

82 „În zadar vom căuta «leagănul» românilor, în zadar vom căuta să ghicim vetrele în jurul carora s-a închegat poporul nostru: *istoria nu le numește* (subl. n.), iar lingvistica ne indică numai nuclee din care au pornit anumite inovații de limbă” (Pușcariu 1940: 255). „Este adevărat că nici izvoarele privitoare la teritoriul bulgar, nici cele din Serbia nu ne-au păstrat vreo știre despre mișcări mari ale vlahilor” (Dragomir 1959: 165). Vezi și Brătianu 1937: 124.

83 În *Miracula Sancti Demetrii* (secolul al VII-lea) avem, după D. Onciul, „unica știre istorică din evul mediu care indică o emigrare română din dreapta Dunării” (Onciul 1885: 598). Critica interpretării date de D. Onciul acestei surse apare la Al. Philippide (vezi *supra*, p. 11 și nota 45). „În Balcani, migrațiile au prezentat totdeauna acest dublu aspect, de inițiativă privată și de act de autoritate, care se completează sau se opun, după împrejurări” (Brătianu 1937: 56).

84 Cf., recent, Petre Ș. Năsturel: „În regiunea Moglenei trăiesc și astăzi, într-o masă compactă de câteva sate, țărani care vorbesc un dialect românesc. Or, înfățișarea și statura lor îi deosebesc de aromâni. Este plauzibil ca acești meglenoromâni să se tragă din coloniile stabilite de Alexie Comnenul în această regiune, colonii alcătuite, în mod evident, dintr-un amestec etnic de români din ținuturile dunărene, duși cu ei de stăpâniilor lor pecenegi” (Năsturel 1989: 59–60). Prezența vlahilor în Meglenia e reconfirmată după aproape un secol, în anul 1184: „Un document al lui Andronic I Comnenul [1183–1185] din 1184 – deci, la aproape un secol după bătălia fatală de la Lebunion – arată că cumanii, bulgarii și vlahii din Moglena își pășteau turmele pe muntele *Puzukia* (Kozuka: Kožuh). Acești vlahi atârnavau de mănăstirea Lavra de la Athos. Nume ca Radu, Stan și mai ales porecla celui de al treilea, *Pedukelos*, Păduchel („păduche mic”) – mai degrabă decât poeticul măceș (păducel!) – (Năsturel, 1978: 224) confirmă caracterul lor românesc. Erau ei oare urmașii prizonierilor colonizați de Alexis I sau Ioan II Comnenul? Sau aparțineau unei populații vlahofone mai dinainte acolo? E greu să ne pronunțăm. Ceea ce are importanță este prezența vlahilor în Macedonia, la vest de Vardar, cel puțin începând cu această dată. [...] Dialectul meglenit mi se pare, la lectură, mai accesibil decât aromâna (nu am avut niciodată prilejul să stau de vorbă cu *vlasii*). Lingviștii consideră că graiul acestei populații, încă

viu în Grecia și chiar în fosta Iugoslavie [R. Macedonia], provine din ramura sud-dunăreană a romanității” (Năsturel 1989: 60).

85 Sextil Pușcariu, [recenzie la] *Anonymi Descriptio Europae orientalis*, în „Dacoromania”, IV, partea a doua, 1927, p. 1389. Cf., în același sens, Nicolae Drăganu: „Geograful anonim, un călugăr catolic care a petrecut mai mult timp în Europa sud-estică, păstrând tradiția cronicilor ungurești privitoare la «pascua Romanorum», face legătura dintre românii apuseni ai Pannoniei propriu-zise cu cei din Tracia, Macedonia și Tesalia, cu care alcătuiau un lanț, iar inelele intermediare erau numeroșii români apuseni care se găseau pe teritoriul actualei Iugoslavii” (Drăganu 1993: 19); cf și Năsturel 1989: 61.

86 Pentru interpretarea acestui pasaj, vezi *supra*, p. 2 și nota 12.

87 Cf. Dragomir 1959: 95–100, 168–170.

88 FHDR II: 663.

89 Începând cu secolul al X-lea, prin termenul vlah e desemnat poporul român (cf. Brătianu 1937: 125). „După cum s-a arătat, în cursul celei de-a doua jumătăți a mileniului I s-a încheiat procesul de etnogeneză atât a românilor nord-dunăreni, cât și a celor din sudul Dunării” (Ist. rom. 2001/III: 287).

90 Ist. rom. 2001/III: 121. „Sec. VII–VIII. La fel ca și celelalte limbi romanice, româna își conturează trăsăturile specifice, diferențiindu-se treptat de latină” (*ibidem*: 634, tabel cronologic). Cf. și Sala 1998: 32 („Latina din provinciile dunărene, care evolua în izolare de lumea romanică occidentală, a început prin secolul al V-lea să-și accentueze trăsăturile proprii, dezvoltându-se independent de celelalte limbi romanice. Timp de câteva secole acest proces a continuat și se admite în general că în secolele al VI-lea – al VIII-lea latina cedează locul limbilor romanice”). „Examinarea atentă a structurii limbii române arată că nu se poate vorbi de o adevărată, nouă variantă romanică înainte de sec. VIII–IX” (Niculescu 1999: 83).

91 Cf. Ist. Rom. 2001/III: 288.

92 Cf. Ist. Rom. 2001/II: 586 („apărarea romană [bizantină] pe Dunărea Inferioară s-a prăbușit la începutul secolului al VII-lea, iar unitatea romanității orientale a fost ruptă de avari și de slavi, aceștia din urmă așezându-se statornic – ca și bulgarii, în 679 – în teritoriile romane din Peninsula Balcanică”). În contribuția sa din volumul colectiv *Les Aroumains* (Paris, 1989; ediție în limba română, București, 1996), C. Poghirc reanalizează „argumentele pentru o prezență veche și neîntreruptă a populației romanofone în regiunile în care ea se află în zilele noastre” (*ibidem*: 20) ajungând la următoarea concluzie: „Nu există nici un motiv istoric suficient pentru ca întreaga populație romanică din provincia Macedonia să fi dispărut cu totul. Totodată, este natural ca, în fața invaziilor venite din nord, partea populației romanice care a reușit să scape de năvălitori să fi venit ca să se așeze între romanicii din Grecia septentrională” (*ibidem*: 48). „Faptele citate mai sus [toponime românești] sunt, după părerea noastră, suficiente pentru a demonstra prezența aromânilor în ținutul lor actual, în mod constant și neîntrerupt, din antichitate până în zilele noastre” (*ibidem*: 41). În sprijinul autohtoniei populației romanizate în Macedonia s-a pronunțat și T. J. Winniffrith (vezi Winniffrith 1987: 57–73). Campania goților în sudul

Dunării din anul 479 a pus clar în evidență „rolul militar pe care a continuat să-l aibă Via Egnatia și prezența continuă a trupelor vorbitoare de limbă latină din această zonă” (*ibidem*: 80). Aceste constatări confirmă considerațiile făcute cu peste șapte decenii în urmă de Th. Capidan: „Nimic nu ne-ar putea împiedica să presupunem că, la origine, atât în Epir cât și în Tesalia, ar fi putut exista populațiuni românești băștinașe care, în calitate de păstori, s-ar fi putut menține pe înălțimile munților, departe de cultura greacă” (Capidan 1932: 24). Autohtonía aromânilor în ținuturile actuale a fost susținută și de Tache Papahagi (vezi Papahagi T. 1923).

93 Xenopol 1688: 334. Formulările „pânză de romanitate” și *continuum romanicum* apar ulterior și la alți autori, iar recent la C. Poghirc: „Nu trebuie să uităm [...] că aria macedoneană a fost romanizată cu mai mult de două secole înaintea Daciei (148 î. Hr.), că ea a continuat să facă parte din Imperiu și după părăsirea Daciei, și că înaintea sosirii slavilor exista – de la Adriatica la nordul Carpaților – un *continuum romanicum*, presărat cu insulițe de ne-romani, dintre care unii, albanezii, n-au fost niciodată romanizați” (Poghirc 1989: 42).

94 Iorga 1905: 91.

95 Istr. Rom. 2001/III: 288.

96 Unitatea latinei vulgare de la baza limbilor romanice este unanim recunoscută. Pentru unitatea substratului traco-dac, vezi Brâncuș 1983. Al. Philippide postulează și o unitate etnică originară, întemeiată pe preponderența neamului trac: „Trăsătura uniformă, pe care a căpătat-o acest conglomerat, pentru a putea da naștere la un singur popor, cel român, și la o singură limbă, cea românească, se datorește amestecului dintre elemente, favorizat de aceleași împrejurări sociale și politice, și preponderenței pe care a avut-o unul din neamuri, cel trac” (Philippide 1925: 856).

97 Vezi *supra*, p. 1 și nota 5.

98 Brătianu 1937: 60; „Părăsirea Daciei trebuie considerată nu în virtutea unui singur text, ci în ansamblul faptelor și al realităților istorice; ea ne apare atunci ca un episod într-o serie de evenimente similare și nu ca o «cezură definitivă» în istoria stăpânirii romane în Europa orientală” (*ibidem*: 123).

99 Brătianu 1937: 63. Th. Capidan prelungea perioada contactelor până la venirea turcilor în Europa: „Ținând seamă de unitatea limbii și de ordinea afirmărilor istorice prin cronicarii bizantini [...], cronicari care toți ne vorbesc despre existența unei populațiuni românești în Haemus, Tracia, Rodope, Macedonia, Epir, Tesalia, Acarnania și Etolia, cu alte cuvinte, începând din ținutul cel mai apropiat de malurile Dunării până în inima Greciei, este firesc să admitem că, până aproape de venirea turcilor în Europa, a existat o continuitate între elementele de nord, de pe amândouă malurile Dunării, și între acele din sud: Epir, Tesalia, Acarnania și Etolia. După invazia turcilor această continuitate s-a întrerupt” (Capidan 1932: 24).

100 Pușcariu 1940: 253.

101 Winniffrith 1987: 54.

102 Năsturel 1989: 51–52

103 Cf., pe larg, Armbruster 1972, Stoicescu 1980.

Cuvânt de răspuns*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

Stimate Coleg,

Sunteți astăzi singurul membru al Academiei Române specializat în studiul dialectelor limbii române, singurul care cunoaște aceste dialecte, singurul aromân. Veniți pe urmele unor remarcabili antecesorii, precum Theodor Capidan, Tache Papahagi, Ștefan Bezdechi, George Murnu, Matilda Caragiu Marioțeanu și alții, mulți dintre ei membri ai Academiei Române. Tradiția de a avea la Academie savanți români balcanici (cu precădere aromâni sau macedoromâni) vine de la începuturi, atunci când părinții fondatori au găsit de cuviință să-i cheme între primii 21 de membri și pe Ioan D. Caragiani și Dimitrie Cozacovici, ca reprezentanți ai românilor menționați. De-atunci, tradiția studiilor lingvistice (dialectale), istorice și literare privitoare la românii de la sud de Dunăre nu a încetat niciodată la Academia Română, spre cinstea marilor înaintași, veghetori la întărirea identității românești și la cunoașterea detaliată a limbii și istoriei, a literaturii și folclorului tuturor românilor.

Veniți astăzi, Domnule Coleg, pe urmele marilor premergători și duceți mai departe în Academia Română tradiția studiilor aromâne, meglenoromâne și istroromâne în cel mai înalt for de consacrare a valorilor intelectuale și de cercetare din țara noastră.

V-ați născut și ați trăit la București, în timpuri bune și rele, ați terminat, ca șef de promoție, un liceu numit după unul dintre marii învățați ai Școlii Ardelene, Gheorghe Șincai. La Facultatea de Filologie din București, v-ați remarcat prin seriozitatea studiilor, prin tenacitate și dăruire,

inclusiv în cadrul cercului studentesc „Ovid Densusianu”. Ați avut între profesori remarcabile modele, dovadă că ați reușit să faceți o lucrare de doctorat despre aromâna vorbită în Dobrogea, sub coordonarea acad. Alexandru Rosetti. Cercetările dialectale și cercetările lingvistice generale v-au plasat între autorii și coordonatorii „Atlasului lingvistic român pe regiuni. Sinteză”, iar cercetările proprii din Muntenia și Dobrogea v-au condus spre studiul graiurilor locale, la alcătuirea textelor dialectale și ale glosarelor adiacente. Ați lucrat toată viața în cadrul Academiei Române, la Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale, la Institutul de Fonetice și Dialectologie al Academiei, apoi la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti”. De-a lungul timpului, ați fost și director adjunct al acestor venerabile institute de cercetări. O laborioasă activitate v-a fost încredințată prin calitatea de membru al „Comitetului Internațional de Redacție al Atlasului Limbilor Europei” (*Atlas Linguarum Europae*). Ulterior (2001–2003), ca vicepreședinte și apoi chiar ca președinte, din 2004, al Atlasului Limbilor Europei (ALE), ați asigurat coordonarea științifică a Atlasului și publicarea volumelor ALE (hărți și comentarii lingvistice) și ați organizat reuniunile anuale de lucru. Activitatea științifică la ALE s-a materializat prin publicarea, în perioada 1983–2014, a nouă volume, ultimele două fiind coordonate de dumneavoastră, la Editura Universității din București. Ați organizat întâlnirile anuale de lucru cu membrii a circa 40 de comitete naționale, în centre mari academice, precum Brno (2005), Dubrovnik (2006), Struga (2007), Durrës (2008), Glasgow

* Cuvânt de răspuns la Discursul de recepție al acad. Nicolae Saramandu (4 iunie 2025, Aula Academiei Române)

(2009), Cracovia (2010), Leeuwarden (2011), Riga (2012), Bayonne (2013), Marburg (2014), Sofia (2015), Londonderry (2016), Santiago de Compostela (2017), Baia Mare (2108), Vilnius (2019), București (2021, 2022). Este de remarcat și colaborarea, începând cu anul 1987, la încă un atlas patronat de UNESCO, „Atlasul lingvistic romanic” (*Atlas linguistique roman*), din care au apărut mai multe volume. În 1989 ați devenit vicepreședinte al „Atlasului lingvistic romanic”. Din 2018, sunteți coordonatorul ariei pontice de la *Atlante linguistico del Mediterraneo*.

Ați avut șansa, ca bursier al Fundației „Alexander von Humboldt” (Germania), să vă instruiți și să faceți cercetări la Universitatea din Tübingen, sub îndrumarea savantului român Eugeniu Coșeriu, căruia i-ați valorificat apoi în România marile sale contribuții, precum „Lingvistica integrală” (1986), „Sincronie, diacronie și istorie” (1997), „Teoria limbajului și lingvistica generală” (2004). Ulterior, ați cinstit memoria lui Eugeniu Coșeriu, publicând chiar o parte din manuscrisele coșeriene precum „Limba română – limbă romanică” (2004).

Ați contribuit, prin studiile dumneavoastră, la elaborarea unor tratate și sinteze de interes național în domeniul istoriei limbii române și lingvisticii („Istoria limbii române”, „Limba română. Originile”, „Lingvistica românească”), ați acordat mere atenție interferențelor lingvistice și diglosiei, coordonând lucrarea „Multilingvism și limbi minoritare în România (2009, în colaborare cu Manuela Nevaci). Ați publicat „Manual de aromână. Carti trâ învițari armânești” (2005, în colaborare cu acad. Matilda Caragiu Marioțeanu). Rezultatele activității științifice s-au concretizat în aproape 50 de volume (individuale sau în colaborare) și în peste 300 de studii și articole, publicate la edituri de prestigiu și în periodice de specialitate din țară și din străinătate. Activați în societăți științifice și în asociații culturale care se ocupă de ramurile românești balcanice ale poporului român și mai ales de dialectele limbii române. Ați așezat și reșezat pe harta Europei și a lumii limba română la locul său cuvenit, făcând-o cunoscută și recunoscută între limbile romanice și între limbile importante ale planetei.

Astăzi, ați sintetizat preocupările de o viață, vorbindu-ne aici, în această venerabilă aulă, des-

pre romanitatea orientală și despre unicul său moștenitor de astăzi, poporul român. Vă înscrieți astfel pe linia marilor înaintași lingviști care au tratat formarea limbii române (glotogeneza) și etnogeneza românească. Unul dintre aceștia a fost chiar conducătorul științific al tezei dumneavoastră de doctorat, marele savant Alexandru Rosetti. Ați luat în discuție, cu acribia cunoscută, sursele care atestă prezența continuă a populației romanizate la nordul și la sudul Dunării, pe un teritoriu devenit roman treptat, pe parcursul al trei secole, de la cucerirea Macedoniei (168 î. Hr.) până la cucerirea Daciei (106 d. Hr.). Socotiți etnogeneza un proces complex, derulat pe parcursul a circa un mileniu și urmăriți transformarea treptată a romanității în românitate. Verigile intermediare v-au prilejuit observații de profunzime, care au iluminat unghiuri mai puțin cunoscute ale procesului. Stăpâniți procesul de etnogenă în toate profunzimile sale, de la teritoriul vast de formare, situat în toate provinciile romane unde a existat substratul traco-dacic, până la timpul de formare și la modalitatea concretă în care s-a petrecut acest proces. De asemenea, apreciați că romanizarea a avut în centrul său învățarea și utilizarea limbii latine și a spiritualității romane de către autohtoni, fapte care au condus la unitatea romanității orientale sub raport lingvistic și la continuitatea ei sub raport geografic. Ați ajuns la concluzia că nu trebuie absolutizată linia Jireček și că risipirea românilor balcanici în urma slavizării Peninsulei Balcanice nu a putut frânge unitatea limbii române până astăzi. Sunteți reticent față de anumite tendințe de a socoti dialectul aromân altceva decât este și pledați în continuare, cu argumente, pentru o limbă română cu patru dialecte. Ca istoric avizat al limbii române, ați putut fi, de-a lungul timpului, și istoric propriu-zis, luând mereu în considerație toate argumentele, inclusiv pe cele ale istoricilor, spre a alcătui tabloul etnogenezei și glotogenezei românești, procese pe care le vedeți întrepătrunse, interdependente.

Cu astfel de viziune erudită, ați reușit să precizați cu autoritate locul limbii române între limbile romanice, în cadrul romanității europene și al romanității orientale, dar și locul celor patru grupuri etnice românești și, mai ales, al celor patru dialecte românești în cadrul românității, al poporului român și apoi al națiunii române.

Distinse Coleg,

Sunteți un savant deplin, v-ați îndeplinit și vă îndepliniți cu prisosință menirea. Aveți mulțumirea că v-ați înscris pe calea magistrală a scopului Academiei Române, care s-a creat inițial pentru întărirea identității românești prin limbă și istorie. Ați contribuit – așa cum au dorit fondatorii Academiei la 1866 – la normarea continuă a limbii, la alcătuirea de dicționare și atlase, la scrierea de istorii, la cunoașterea graiurilor și dialectelor, încât se

poate spune – parafrazând un dicton latin – că nimic din ceea ce este lingvistic nu v-a rămas străin.

Vă doresc, Stimate Domnule Coleg, să vă continuați cercetările, să vă stimulați, îndrumați și ocrotiți în continuare elevii, să scrieți cărți și studii de mare impact, întru veghea asupra limbii noastre și pentru gloria acestei instituții numite Academia Română, aflate în serviciul națiunii romane de aproape 160 de ani.

La mulți ani!

Palatul de Justiție și sediile Înaltei Curți de Casație și Justiție - 130 de ani

Cuvânt-înainte*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

Istoria Palatului de Justiție din București poate să fie un elogiu adus menirii instituției, vieții spiritelor superioare care au trecut pe acolo, marilor întâmplări care au animat locul, de-a lungul timpului, dar poate să fie și istoria clădirii în sine. De ani buni, domnul inginer, profesor și ministru Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii Academiei Române și membru de onoare al înaltului for de consacrare a valorilor intelectuale, ne-a obișnuit cu reconstruirea sufletului clădirilor. Domnia-sa caută în biblioteci, muzee și arhive, ca să descopere planuri, schițe, proiecte, devize, cereri, constatări, referate de necesitate, calcule complicate, decizii ale autorităților, portrete etc. Cel mai mult îi plac tabelele cu sume de cheltuieli până la ultimul ban, făcute cu grija pentru bunul public, de către arhitecții și constructorii de altădată. Iată o judecată de valoare a autorului, făcută în această carte: „Cred de aceea că acea lege teribilă din Efes, pe care o amintea Vitruviu, care îl făcea pe arhitect *responsabil bănește atunci când costul lucrărilor ar fi depășit cu 25% totalul devizului*, nu-l putea afecta pe arhitectul Ion Mincu. Ce bine ar fi dacă astăzi s-ar aplica această lege celor ce nu au grijă de cheltuirea banului public pentru diversele construcții”. Ca ministru al Lucrărilor Publice, domnul profesor Nicolae Noica s-a străduit să impună rigoarea și responsabilitatea în domeniu, a inseriat clădirile și a stabilit gradul lor de vulnerabilitate la cutremur. Din păcate, nu a găsit în fața autorităților înțelegerea necesară.

Clădirea a cărei poveste este reconstituită în această carte are ea însăși în urmă o întreagă istorie. Această istorie ni se dezvăluie pas cu pas, printre fotografiile de epocă și constatările reieșite din documente. Astfel, aflăm că la data de 15 octombrie 1895, în Palatul de Justiție, în „Sala pașilor pierduți”, a avut loc inaugurarea clădirii în prezența Regelui Carol I, a Reginei Elisabeta, a Principei Ferdinand și a Principesei Maria, a membrilor Consiliului de Miniștri, a reprezentanților Înaltei Curți de Casație și a directorului lucrărilor, arhitectul Ion Mincu. După solemnitatea din „Sala pașilor pierduți”, înaltele oficialități au vizitat în mod special sălile Înaltei Curți de Casație.

Clădirea se înscrie în șirul marilor construcții de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, din care fac parte Ateneul Român, Palatul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, de pe Copou, Palatul Universității din București, Cercul Militar Național, Palatul Culturii din Iași și multe altele, făcute de mari arhitecți și constructori, străini și români, deopotrivă. Aceste construcții monumentale pregătesc parcă România pentru o mare împlinire, anunțând făurirea statului național unitar în toată strălucirea sa din 1918 și de după această dată. Despre aproape toate aceste edificii a scris marele specialist și om de cultură Nicolae Noica. A făcut-o cu știință și conștiință, devenind un fel de învățător al bunelor maniere științifice, dar și de promotor al căldurii sufletești necesare abordării unor astfel de teme.

*Alocuțiune susținută la lansarea volumului „Palatul de Justiție și sediile Înaltei Curți de Casație și Justiție – 130 de ani” (10 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

Înalta Curte de Casație și Justiție, creată de Alexandru Ioan Cuza – precum cele mai multe dintre instituțiile României moderne – în anul 1862, trebuia să fie un templu al dreptății, după cum îi menea președintele Vasile Sturdza: „Să punem, dar, toate silințele noastre, ca în curând să auzim: «Dreptatea domnește în România»”. Domnia aceasta, cum se întâmplă îndeobște, a fost relativă. Autorul deplânge „faptul nedrept”, petrecut chiar în interiorul justiției și în urma căruia Palatul Justiției, ridicat pentru a adăposti Înalta Curte de Casație și Justiție, a fost dat în administrare Curții de Apel București, încât Înalta Curte de Casație și Justiție a fost mutată în alt loc. Este acesta, poate,

și un apel adresat factorilor de decizie pentru a restabili dreptatea.

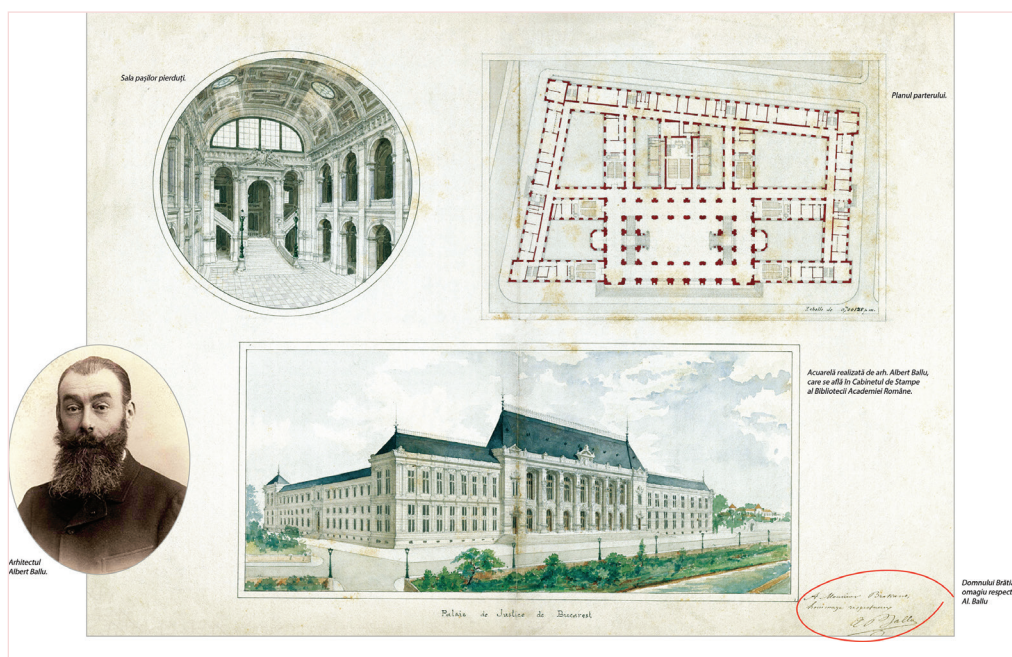
Dar, dincolo de dreptate și nedreptate, construcțiile monumentale sunt o mărturie a civilizației și un factor de durabilitate a vieții unor generații. Ele devin personalități în sine, însuflețite de spiritul oamenilor care le-au proiectat, făcut și care le-au populat.

Domnul profesor Nicolae Noica ridică monumentele monumentelor, ceea ce este o pledoarie pentru „durata lungă” – cum spunea marele istoric Fernand Braudel – și ne aduce în atenție ceea ce a lăsat durabil posterității poporul român.

Palatul de Justiție din București – un gând*

Nicolae Noica

Membru de onoare al Academiei Române

„Gândul acesta, că ceea ce faci este definitiv făcut, că opera, scăpată din mâinile tale, se duce de-a lungul veacurilor și umple lumea de răsunetul vieții și bătăilor inimii tale, are ceva din solemnitatea și fiorul judecății supreme a Sfintei Scripturi.”
Alexandru Vlahuță, *Onestitatea în artă*

Cred că acesta a fost gândul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza când s-a hotărât să modernizeze întregul sistem juridic românesc promovând „Proiectul legii de înființare a Înaltei Curți de Casație”, prin Decretul Domnesc nr. 1 din 12 ianuarie 1861. Cu toată că legea fusese aprobată, aplicarea ei a trebuit să aștepte mai bine de un an, până la 11 februarie 1862. Atunci, domnitorul s-a străduit să facă numiri care să asigure de la început strălucire acestei instanțe.

L-a numit Prim-Președinte pe Vasile Sturdza, o personalitate de necontestat. Acesta a spus în

cuvântul său inaugural: „Să punem, dar, toate silințele noastre, ca în curând să auzim: Dreptatea domnește în România”.

Principala problemă cu care se va confrunța Înalta Curte de Casație și Justiție va fi aceea a lipsei unui local propriu. Mai întâi i s-a oferit un local lângă Grădinile Cișmigiu, în casele lui Dumitru Maican.

Să reținem că în acest local va funcționa mai bine de 33 de ani (1863-1896), una dintre cele mai prestigioase instituții ale țării, Înalta Curte de Casație și Justiție, până la mutarea sa în Palatul de Justiție.

După ce România va fi proclamată Regat în ședința Adunării Deputaților din 14 martie 1881, Regele Carol I a înaintat Parlamentului, la 28 noiembrie 1881, un proiect de lege prin care

*Alocuțiune susținută la lansarea volumului „Palatul de Justiție și sediile Înaltei Curți de Casație și Justiție – 130 de ani” (10 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

„Guvernul era autorizat să construiască edificii publice în Capitală.”

Printre edificiile publice care urmau a se construi în Capitala țării, Palatul Regal, Academia Română, licee și școli primare model, *un loc aparte era prevăzut pentru înălțarea unui Palat al Justiției*. Legea a fost promulgată la 5 iunie 1882, iar pentru palat se aloca suma de 3.000.000 lei.

În scopul elaborării proiectului pentru clădirea Palatului de Justiție, după mai multe încercări nereușite, ministrul Justiției Constantin Nacu îl va însărcina pe arhitectul francez Albert Ballu, cu care va încheia un contract în anul 1885. Amplasarea clădirii urma să se facă pe un teren al statului care se afla în fața bisericii „Domnița Bălașa”, pe locul unde fusese vechea Curte Judecătorească. Imediat, Primăria orașului București a elaborat un plan cu alinierele ce se impuneau pentru locul destinat construcției. Pentru aceasta, Comisia Urbană București s-a întâlnit cu arhitectul Albert Ballu și au convenit asupra măsurilor ce trebuiau luate. Planul de aliniere prevedea o rectificarea importantă a Căii Rahovei, astfel încât ea să fie pe „o direcție în perfecta prelungire cu axa

podului de peste Dâmbovița”, dar și deschiderea a două străzi noi dinspre fațadele de Nord și de Vest ale palatului.

În octombrie 1885, proiectul clădirii era finalizat, așa cum reiese din „Însemnările Regelui Carol I 1881–1887.” Domnia-sa consemna că, în ziua de 24 octombrie 1885, i-a avut la masă pe „Nacu împreună cu Ballu, care îmi prezintă planurile Palatului de Justiție.” Arhitectul Albert Ballu a proiectat la această lucrare planurile generale, fațadele și Sala pașilor pierduți.

Clădirea palatului are forma în plan a unui dreptunghi ușor deformat ce înglobează șapte curți interioare. Centrul de greutate al compoziției este Sala pașilor pierduți, dezvoltată pe un sfert din suprafață și două niveluri.

Sălile de ședințe sunt așezate pe trei dintre laturile Sălii pașilor pierduți, fiind deservite de largi degajamente. Serviciile anexe, la care se ajunge prin culoare largi, erau grupate și legate direct cu sălile magistraților și cu cele de ședință.

În zona celor 14 săli de judecată, clădirea are trei niveluri – subsol, parter și etaj; iar în zona perimetrală desfășurată de-a lungul laturilor vest, sud și est, unde sunt birouri, precum și în zona din spatele sălilor de judecată sunt patru nivele, subsol, parter, mezanin, etaj.

Fațada principală, de nord, se desfășoară de-a lungul cheiului Dâmboviței pe Splaiul Independenței, iar cele laterale, pe străzile Danielopol și Sfinții Apostoli.

Clădirea a fost realizată între anii 1890-1895 și prezintă, din punct de vedere al structurii, caracteristicile construcțiilor monumentale realizate atunci, și anume: pereți din cărămidă plină bine arsă și planșee cu grinzi metalice sau din lemn. Acoperișul este realizat din șarpantă de lemn ecarisat cu învelitoare de zinc sau ardezic; cu excepția șarpantei pe zona Sălii pașilor pierduți, care este realizată cu ferme metalice. Fundațiile clădirii Palatului de Justiție s-au realizat din beton simplu pentru pereții de zidărie portanți, cu lățime de 80 cm, cota de fundare fiind -4,50m, în terenul sănătos.

În anul 1886, arhitectul Ion Mincu va fi însărcinat de ministrul Justiției să completeze proiectul cu studiul celorlalte interioare, al sălilor de ședință, adică plafoane, lambriuri și întreg mobilierul, dar și cu executarea lucrărilor în calitate de director al lucrărilor.

Alexandru Ioan Cuza (1820-1873)

La 10 octombrie 1886, *Monitorul Oficial* publica anunțul ministrului de Justiție prin care se anunța că, în ziua de 15 decembrie 1886, se va ține licitația pentru „darea în antrepriză a lucrărilor de terasamente, zidărie, pavagiu, marmurărie ordinară, mozaic și lucrări hidraulice.” Suma totală la care se ridicau lucrările era estimată la 2.100.000 lei.

În scopul de a se asigura o calitate corespunzătoare a lucrărilor, condițiile de licitație prevedeau câteva măsuri. Astfel, concurenții erau obligați ca, înainte cu zece zile de data stabilită pentru licitație, să trimită probe de cărămidă, de piatră și ciment la direcția lucrărilor palatului. Și aceste probe, așa cum reiese din documentele pe care prezentăm, au fost încercate în Laboratorul Școlii de poduri și șosele înființate de profesorul inginer Alfons Saligny. Deoarece la data fixată pentru licitație, 15 decembrie 1886, nu s-au prezentat concurenți, Ministerul Justiției anunță în *Monitorul Oficial* Nr. 209 din 18 decembrie 1886 că „s-a amânat licitația pentru ziua de 21 februarie 1887”. Între timp, Ministerul Justiției anunță, în *Monitorul Oficial* din 17 ianuarie 1887, organizarea licitației și pentru „Darea în întreprindere a lucrărilor de fier și lemn pentru pardoseli și acoperiș” pentru data de

Palatul de Justiție, Sala pașilor pierduți.
Scara monumentală și coloanele.

Palatul Justiției, Sala pașilor pierduți (imagine actuală).

19 martie 1887. Se arată că valoarea lucrărilor se urca la 284.919 lei.

La data organizării licitației, în 21 februarie 1887, au prezentat o ofertă antrepriza G.V. Vălescu și antrepriza inginerului Nicolae Cutzarida, două oferte.

În urma analizării ofertelor prezentate Consiliului de Miniștri prin referatul Ministrului Justiției în ședința din 16 martie 1887, se constată că, deși oferta inginerului N. Cutzarida este cea mai avantajoasă, condițiile sub care se face „nu sunt prevăzute în publicații și prin urmare n-au putut fi cunoscute de toți constructorii”, și de aceea hotărâște să se publice o nouă licitație. În aceste condiții, Ministerul Justiției publice, în *Monitorul Oficial* Nr. 279 din 19 martie 1887, organizarea unei noi licitații pentru lucrările de terasamente, zidării, mozaicuri, etc și pentru lucrările de lemn și fier pentru pardoseli și acoperiș, pentru data de 20 mai 1887. Nici acum ofertele nu sunt mulțumitoare, ceea ce îl determină pe ministrul Justiției Eugen Stătescu să înainteze Guvernului, la 4 iunie 1887, raportul Nr. 6135 prin care, după ce arată ofertele, propune o serie de măsuri.

Membrii Înaltei Curți de Casație și Justiție în anul 1906

Alexandru Marghiloman

Cu promptitudine, Consiliul de Miniștri, sub președinția Primului Ministru Ion C. Brătianu și a miniștrilor Eugen Stătescu, Dimitrie Sturdza, R. Mihaiu, general A. Angelescu, C. Nacu și C. Olănescu, se întrunește în ședința de joi 9 iulie 1887 și, apreciază că:

- ofertele prezentate pentru lucrările puse în licitație nu sunt avantajoase pentru stat,
- timpul este înaintat și o nouă licitație ar amâna începerea construcției,
- experiența făcută cu mai multe lucrări publice executate în regie a dat rezultate satisfăcătoare.

Ia o decizie deosebită și anume *construirea Palatului de Justiție în regie, în marginile creditelor prevăzută prin legi.*

Se cuvine să subliniem, încă o dată, implicarea Consiliului de Miniștri la construcția Palatului de Justiție și grija pe care a arătat-o prin aprobarea încredințării directe a lucrărilor unor antreprize care probaseră seriozitatea execuției și calitatea acestora. A trebuit, însă, să treacă mai bine de un an pentru ca lucrările de construcție ale Palatului de Justiție să înceapă efectiv.

La 26 martie 1890, ministrul Grigore Triandafil a dat un ordin, prin care a decis:

- numirea domnului arhitect Ion Mincu arhitect diriginte al lucrărilor Palatului de Justiție, având a conduce lucrările conform condițiilor din „contractul încheiat între domnia-sa și minister”;
- instituirea, pentru tot timpul execuției palatului, a Comisiei Tehnice Consultative alcătuită

din arhitectul M. Capuțineanu, secretar general al Ministerului Lucrărilor Publice, profesorul inginer Scarlat Vârnav, director al Școlii Naționale de Poduri și Șosele, și profesorul inginer arhitect Niculae P. Cerkez. Imediat, lucrările de construcție pentru fundații, zidării, planșee, mozaicuri și acoperiș au fost încredințate, în 1890, spre execuție antreprizei inginerului civil Niculae Cutzarida, absolvent al Școlii Politehnice din Zürich, personalitate recunoscută în lumea constructorilor din acei ani.

La data de 7 octombrie 1890 s-a pus piatra de temelie a Palatului de Justiție. Ceremonia s-a desfășurat în prezența Regelui Carol I și a Principelui Ferdinand. După cuvântarea ministrului Justiției, a primului președinte al Curții de Casație și a Regelui Carol I, se semnează actul de fundare pe pergament, pecetluit cu pecetea regală.

Pe document se găsesc semnătura Regelui Carol I, a Principelui Ferdinand, a Mitropolitului Primat, a Primului Ministru, a ministrului Justiției și a directorului lucrărilor, arhitectul Ion Mincu.

Lucrările se vor desfășura într-un ritm susținut, conform caietului de sarcini, dar la începutul anului 1895, inginerul N. Cutzarida se va retrage și, ca urmare, directorul lucrărilor, arhitectul Ion Mincu, va încredința terminarea lucrărilor de tencuieală la pereți și tavane, precum și mozaicuri și dalaje, antreprizei George Kuntzel, pentru suma de 261.353 lei.

*Fațada Palatului de Justiție reflectată
în apa Dâmboviței*

*Sediul Înaltei Curți de Casație și Justiție
din strada Batiștei nr. 25*

La începutul anului 1895 vor începe și lucrările de finisaje interioare, speciale. Astfel, pentru a putea încredința lucrările de tencuieli decorative interioare pe pereți și plafoane la Sala pașilor pierduți, la galeriile din jurul ei, la sălile de consiliu, la sălile de audiențe etc., acestea fiind niște lucrări de artă cu totul speciale, arhitectul Ion Mincu a înaintat desenele necesare și a cerut prețurile executării acestora „numai la anume oameni speciali ce cunosc în țară”.

În urma analizelor ofertelor primite, arhitectul Ion Mincu a găsit că devizele prezentate sunt prea scumpe, motiv pentru care a hotărât să inițieze o serie de negocieri cu două dintre firme, „Böchaker și Schindl” și „Frații Axerio”. După discuțiile purtate, el îl informează la 4 februarie 1895 pe ministru că „intrând în dezbaterile prețurilor cu numiții domni, ei au consimțit a executa toate lucrările pentru preț total de trei sute cincizeci de mii lei (350.000), angajându-se să termine lucrările până la sfârșitul lunii iunie curent”. Îl roagă pe ministru să binevoiască „a hotărî căruia din concurenți va trebui a se da preferință”.

Imediat, Consiliul de Miniștri se întrunește în ședință în ziua de 8 februarie 1895 și, după ce ascultă referatul Nr. 2201 al ministrului de Justiție, Alexandru Marghiloman, „încuviințează a se adjudeca această lucrare asupra D-lor Frați Axerio cu prețul cuprins în ultima lor ofertă și autorizează pe Ministru să încheie contractul”. Un argument pentru alegerea făcută se datorează faptului că lucrările deja executate de firma de construcții a „Fraților Axerio”, la Biserica Domnița Bălașa (1882), Ateneul Român (1887-1890), Banca Națională a României (1888-1890) s-au dovedit de calitate, trainice și sigure.

Merită să arătăm preocuparea antreprizei „Frații Axerio” de a respecta termenul de execuție stabilit la 30 iunie 1895, deși era foarte strâns, de numai 80 de zile.

Calitatea lucrărilor executate în stuco-marmură la Sala pașilor pierduți și tencuielile decorative din săli stau și astăzi mărturie a profesionalismului acestei firme. După depunerea la minister, de către Ion Mincu, la 31 octombrie 1895, a situației definitive a lucrărilor, se va trece la convocarea Comisiei Consultative la data de 17 noiembrie și astfel se va încheia recepția definitivă.

Tot în primăvara anului 1895 s-a hotărât încredințarea lucrărilor pentru scările de onoare și părțile ce trebuiau realizate în marmură la Sala pașilor pierduți de la Palatul de Justiție, firmei Giovannozzi și Angelini, care făcuse oferta cea mai avantajoasă (două sute unsprezece mii lei). Deși cea mai avantajoasă, oferta lui Giovannozzi și Angelini, spunea Ion Mincu, „întrecea cu mult suma prevăzută pentru lucrările de marmură”. De aceea, arhitectul Ion Mincu propune ministrului:

- să-l cheme la București pe Giovannozzi pentru „a trata de-a dreptul asupra prețurilor ce propune”, și apoi,

- să se înlocuiască părți din lucrările de marmură cele mai costisitoare, precum „îmbrăcarea părților inferioare a stâlpilor și zidurilor Sălii pașilor pierduți” cu piatră artificială.

Imediat a fost convocată Comisia Consultativă și, în prezența arhitectului M. Capuțineanu, secretar general al Ministerului Lucrărilor Publice și a inginerului inspector general Scarlat Vârnav, se aprobă propunerea lui Ion Mincu de înlocuire a marmurei cu piatră artificială la stâlpi și ziduri, făcându-se astfel o

Regele Carol I al României
(1866-1914)

Arhitectul Ion I. Berindei

Arhitectul Constantin Ciogolea

economie de 100.000 lei. Se impunea păstrarea marmurei ca material la cele două scări mari și la balcoanele din Sala pașilor pierduți.

În urma tratatelor pe care Ion Mincu le poartă cu Giovannozi și Angelini, aceștia acceptă să execute lucrările pentru prețul de 70.000 lei.

La 26 mai 1895, se încheie un contract între Ministerul Justiției (Alexandru Marghiloman) și firma Giovannozi și Angelini pentru executarea lucrărilor de mai sus.

Termenul de finalizare a unei scări era stabilit la 12 septembrie 1895, cealaltă urmând a fi terminată la 27 noiembrie 1895. Toate lucrările de marmură, balustrade, balcoane și trepte pentru construcția scărilor de onoare au fost executate în Italia, Ministerul Justiției plătind tot transportul până în țară.

După ce Comisia Consultativă a acceptat înlocuirea marmurei cu piatră artificială la bazele pilaștrilor și a zidurilor de la Sala pașilor pierduți, lucrarea se încredințează firmei W. Dietz. Aceasta o va realiza într-un termen de două luni și jumătate, pentru un preț de 20.688 lei.

Aș vrea să remarc grija pe care arhitectul Ion Mincu o avea de a se încadra cu lucrările în sumele prevăzute prin credite, dovadă negocierile pe care le-a purtat în privința costurilor privind tencuielile decorative interioare pentru pereți și plafoane la Sala pașilor pierduți, precum și la sălile de audiențe, dar și măsurile de înlocuire

a marmurei cu piatră artificială la părțile inferioare ale stâlpilor și zidurilor de la Sala pașilor pierduți, în urma cărora a adus economii de peste 170.000 lei.

Cred de aceea că acea lege teribilă din Ephes, pe care o amintea Vitruviu, care îl făcea pe arhitect „responsabil bănește atunci când costul lucrărilor ar fi depășit cu 25% totalul devizului”, nu-l putea afecta pe arhitectul Ion Mincu.

Ce bine ar fi dacă astăzi s-ar aplica această lege celor ce nu au grijă de cheltuirea banului public pentru diversele construcții!

La data de 15 octombrie 1895, ora 1100, în Palatul de Justiție – Sala pașilor pierduți, va avea loc inaugurarea clădirii, descrisă în ziarul *Adevărul*. Au fost prezenți Regele Carol I, Regina Elisabeta, Principele Ferdinand și Principesa Maria, membrii Consiliului de Miniștri, reprezentanții Înaltei Curți de Casație și Justiție, magistrații și directorul lucrărilor, arhitectul Ion Mincu. Cu acest prilej, Regele Carol I a spus:

„De mult încă datoram justiției un adăpost statornic și vrednic de însemnătatea ei precumpănitoare în viața națiunilor. Îl va avea de acum, și acest falnic monument va deștepta în mintea fiecăruia respectul ce se cuvine uneia din cele mai înalte întocmiri omenești”. Apoi se va semna Documentul comemorativ care va fi zidit într-o pia-

tră, Majestatea Sa Regele dând ultima lovitură de ciocan.

În 1906 magistrații Înaltei Curți vor oferi Regelui Carol I un splendid album-unicat păstrat în Biblioteca Academiei Române.

Reabilitarea și consolidarea Palatului de Justiție

După ce a fost dată în folosință, în 1896, clădirea Palatului de Justiție s-a comportat timp de 80 de ani în condiții satisfăcătoare, până la cutremurul din 4 martie 1977. În urma acestui cutremur, clădirea a suferit o serie de degradări, diferențiat pe zone, cele mai importante fiind înregistrate pe partea centrală a fațadei principale și în zona Sălii pașilor pierduți.

După 1977 s-au început lucrări de reparații, având caracterul unor intervenții locale la părțile grav avariate; la pilaștrii din fațada principală, prin realizarea unor foraje verticale pe toată înălțimea, inclusiv armarea și betonarea acestora, soluție condiționată de evitarea deteriorării finisajelor exterioare cu caracter monumental, lucrări care au fost însă întrerupte în anul 1981.

Reluarea lucrărilor de consolidare și reabilitare ale clădirii Palatului de Justiție s-a făcut în anii 1999–2000, după întocmirea proiectului de consolidare și obținerea autorizației de construcție. Proiectul a fost întocmit de Structural Conexpert (Traian Pop), iar execuția lucrărilor s-a realizat de firma franceză Bouygues. Urmare a recomandărilor Comisiei de specialitate din Ministerul Lucrărilor Publice și Ministerul Culturii, s-a renunțat la tronsonarea prin rosturi, proiectul asigurând o conlucrare spațială a întregului ansamblu.

Consolidările s-au concentrat la corpurile de legătură tip B, unde s-au realizat tuburi de beton armat (cu pereți de 35 cm) de rigidizare a structurii. La structura Sălii pașilor pierduți s-a realizat consolidarea individuală a pilaștrilor din axul A și B, prin realizarea în gabaritul lor a unor elemente verticale de beton armat, inclusiv a unor legături orizontale. S-au consolidat pereții portanți de zidărie de cărămidă din axele A, B și 1 și 10. La acoperișul Sălii pașilor pierduți s-au consolidat arcele luminatoarelor din axul 3 și 8 prin armare. De asemenea, s-au consolidat fermele metalice ale acoperișului. În vederea executării proiectului de consolidare, s-a decis ca întreaga clădire să fie

*Arhitectul
Albert Ballu.*

evacuată pe toată perioada realizării lucrărilor, pentru a exclude orice riscuri, până la terminarea acestora.

Consolidarea și reamenajarea clădirii ICCJ din str. Batiștei în anii 1998/2000

Starea de nesiguranță a Palatului de Justiție și hotărârea de a-l evacua în vederea execuției lucrărilor de consolidare l-au determinat pe președintele Curții Supreme de Justiție, Sorin Moiescu, să solicite la 9.06.1998 Guvernului României sprijin pentru a obține un sediu corespunzător pentru „instituția ce reprezenta vârful puterii judecătorești”.

În scrisoarea înaintată guvernului, domnia sa prezintă și o propunere concretă: „Clădirea aflată în str. Batiștei nr. 25, Sectorul 2, care a fost sediul Serviciului de Informații Externe, perfect dotată pentru o instituție precum Curtea Supremă de Justiție, a fost atribuită unei bănci, Bancorex, care în ultimii ani și-a construit, cu sume fabuloase, două sedii centrale și ultraelegante”.

Cu o promptitudine, care astăzi ar trebui luată model, Guvernul României discută în ședința din 2 iulie 1998 „Nota” Secretariatului General al Guvernului și stabilește măsurile ce trebuiau luate pentru atribuirea localului. După parcurgerea etapelor, la data de 12 octombrie, Guvernul României emite Ordonanța de Urgență nr. 27 prin care imobilul din strada Batiștei nr. 25 trece în propri-

Biserica Batiștei, acuarelă realizată de Amedeo Preziosi în anul 1869

etatea statului și este dat în administrarea Curții Supreme de Justiție. Clădirea fiind executată în anii 1939-1940, s-a hotărât consolidarea acesteia conform normelor de proiectare seismică din anul 1998, precum și amenajarea și dotarea sa cu cele necesare pentru a servi ca sediu al Curții Supreme de Justiție.

Înainte de a prezenta elementele proiectului de consolidare și lucrărilor executate în anii 1998-2000, merită să ne oprim mai întâi asupra impresionantei istorii a acestui loc, cât și a clădirii.

Ca punct istoric de pornire a dezvoltării acestei zone este Biserica Batiștei cu hramul Adormirea Sfintei Ana și Sfânta Muceniță Parascheva.

Despre casele aflate în zona Batiștei la începutul secolului XX aflăm din primul plan cadastral al orașului București, făcut de Serviciul Geografic al Armatei în anul 1911, alcătuit din 257 de foi și păstrat la Biblioteca Academiei Române. Din acest plan reiese că pe strada Batiștei nr. 25, unde se află Palatul Înaltei Curți de Casație și Justiție, se găsea în anul 1911 casa lui Ion Procopie Dumitrescu. Domnia-sa a urmat Dreptul la București și apoi a obținut doctoratul în Drept la Paris.

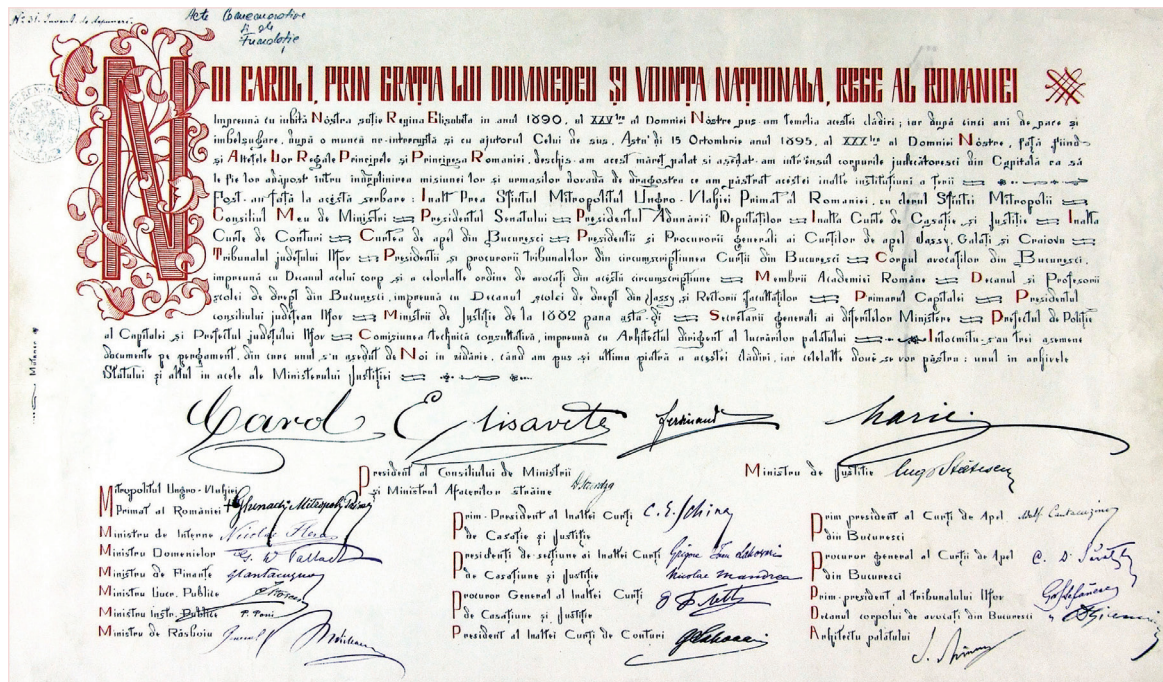
Despre Ion Procopie Dumitrescu trebuie amintit că în anul 1877, în calitate de locțiitor al primarului C.A. Rosetti, și-a luat răspunderea ca, atunci când trupele rusești au traversat România ca să ajungă la Dunăre, să le interzică acestora să cal-

ce prin Capitală, fără a lua asentimentul Regelui. Le-a cerut să ocolească orașul. A fost ales apoi de trei ori primar al Capitalei. De asemenea, s-a nămărat printre ctitorii Bisericii Silvestru; acolo s-au păstrat tabloul său și al soției, pictate de pictorul Costin Petrescu, cel care a realizat și fresca de la Ateneul Român.

Ion Procopie Dumitrescu și-a construit casa din str. Batiștei nr. 25 în anul 1889, după planurile întocmite de apreciatul arhitect Leonida Negrescu. Ulterior, casa a fost demolată și s-a construit sediul Băncii pentru Industrializarea și Valorificarea produselor agricole – denumită BINAG, înființată pentru a sprijini dezvoltarea agriculturii.

În aprilie 1939, Banca a solicitat Primăriei Sectorului I Galben eliberarea unei autorizații necesare realizării „unei clădiri pentru Bancă construită conform alăturatelor planuri, din beton armat, piatră și cărămidă, având toate instalațiunile moderne necesare și adăpost pentru apărarea pasivă”. Se specifica faptul că proiectul este întocmit de arhitecții Ion I. Berindei și C. Ciogolea. Clădirea are subsol II, subsol I, parter, mezanin și 5 etaje din zid și beton armat, acoperit cu metal.

Este interesant să arătăm că în dosarul găsit la arhive se află și un memoriu cu instrucțiunile pentru construcția adăpostului proiectat după normele elaborate de Oficiul Național de Apărare Pasivă elaborate în 1936, însoțit de planul subsolului II și planul cu detalii de armări ale pereților și planșeului.

Actul de inaugurare al Palatului de Justiție din 15 octombrie 1895

Să reținem că zidurile de beton armat ale adăpostului erau de grosime de 1,10 m, iar planșeul, tavanul adăpostului era gros de 60 cm, iar cel peste tezaur este complet din grinzi de fier dese.

Clădirea realizată în 1939/40 este alcătuită dintr-o structură de beton armat de tip cadre stâlp și grinzi, cât și ziduri de cărămidă plină de închidere și compartimentări.

Clădirea a fost proiectată gravitațional conform normelor din anii 39/40, fără măsuri de proiectare seismică. Execuția clădirii BINAG a fost executată de una dintre cele mai prestigioase antreprize ale vremii, întreprinderea inginerului Aurel Ioanovici.

Odată cu preluarea clădirii din str. Batiștei nr. 25, prin Ordonanța 27/1998, Curtea Supremă de Justiție a fost împuternicită să ia măsuri pentru consolidarea acesteia, conform normelor de practică seismică apărute după 1990. De aceea, s-a solicitat firmei „Traian Pop și asociații” să întocmească expertiza și proiectul de consolidare și amenajare al clădirii pentru a corespunde noii sale funcțiuni.

După analizele făcute, s-a ales ca soluție de consolidare a clădirii transformarea structurii de rezistență dintr-o structură în cadre de beton armat într-o structură cu pereți structurali: diafragme de beton armat. Pereții s-au dispus în jurul coridorului de circulație. Diafragmele aveau grosimea de

30 cm pe direcția longitudinală și 40 cm pe direcția transversală. Astfel, soluția de consolidare a realizat un grad de asigurare de 0,85 din prevederile normativelor.

În același timp, s-au luat măsuri de însănătoșire a clădirii din punct de vedere al stării microbiologice, după recomandările expertizei biologice.

Reabilitarea prin consolidare, extindere și reconfigurare interioară a sediului administrativ al Înaltei Curți de Casație și Justiție

După mai bine de două decenii de funcționare, s-a hotărât ca clădirea Înaltei Curți de Casație și Justiție să fie supusă unui amplu proces de reabilitare, extindere și reconfigurare interioară, în scopul creșterii funcționalității spațiilor interioare, pentru a asigura un nivel estetic compatibil cu prestigiul instituției.

Nota de fundamentare pentru acest amplu proces de reabilitare a fost întocmit de președinta Înaltei Curți de Casație și Justiție, Corina-Aлина Corbu, la 17.11.2021, domnia-sa ocupându-se cu multă atenție asupra desfășurării lucrărilor din 2023 până la 12 august 2025.

Cel cărui i se datorează Ordinul de aprobare a sumelor necesare de peste 100 milioane lei a fost ministrul Cseke Attila. Ulterior, în anul 2023, în vederea elaborării proiectului privind reabilitarea,

Biroul președintelui instanței supreme

s-a apelat la firma de proiectare „Construcții Erbașu S.A.”, care a întocmit documentația sub coordonarea șefului de proiect arhitect Gabriel Dumitrache.

Amintim dintre principalele lucrări prevăzute a se realiza:

- supraetajarea prin realizarea etajului șase, a cărui structură de rezistență a fost alcătuită dintr-o structură metalică, aici amenajându-se o sală principală de ședințe, 15 birouri a câte două posturi de lucru și o sală secundară de ședințe cu dotările anexe necesare;

- modernizarea aspectului interior în spațiile reprezentative, precum și în birourile de conducere și sălile de judecată reabilitate complet;

- revalorizarea aspectului arhitectural al holului principal – Atriumul luminat natural, unde, sub cupola de sticlă a acestuia, s-a prevăzut o statuie monumentală, Zeița Dreptății Thetis, care va reprezenta importanța și grandoarea Justiției;

- reparații la fațade, prin restaurarea profilurilor și cornișelor, inclusiv înlocuirea tâmplărilor și termoizolațiilor pe zonele pretabile;

- lucrări pentru sporirea eficienței energetice;
- crearea unei galerii de artă clasică și contemporană, prin expunerea unor lucrări pe pereții circulațiilor interioare ale etajelor superioare din jurul Atriumului.

La etajul 1, deasupra Atriumului, în părțile laterale, sunt două busturi ale unor personalități cu contribuții importante la dezvoltarea justiției și sistemului juridic din România: Alexandru Ioan Cuza, domnitorul care a semnat legea de înființare a Înaltei Curți de Casație și Justiție la 12 ianuarie 1861 și Vasile Sturdza, primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, numit în anul 1862.

Execuția lucrărilor a fost încredințată firmei S.C. Construcții Erbașu, care le-a realizat într-un ritm alert, urmând să le finalizeze în toamna anului 2025.

Nu pot încheia rândurile de mai sus fără a-mi exprima un gând ce m-a frământat la elaborarea acestei lucrări privind Justiția din țara noastră.

La înființarea Înaltei Curți de Casație și Justiție în anul 1862, președintele Vasile Sturdza spunea: „Să punem, dar, toate silințele noastre, ca în curând să auzim: «Dreptatea domnește în România».”

Anii au trecut și asupra țării noastre s-a abătut comunismul, care a uitat frumoasa deviză.

Din păcate, și după 1990 constatăm că justiția creată pentru oameni, pentru a fi în slujba oamenilor, se află într-o stare îngrijorătoare din cauza unor persoane care uită sau ignoră că în discuție se află soarta oamenilor. Și la această stare se adaugă și un fapt nedrept, petrecut chiar în interiorul justiției, prin care Palatul Justiției, înălțat pentru a adăposti Înalta Curte de Casație și Justiție, a fost

dat în administrare Curții de Apel București, iar Înalta Curte de Casație și Justiție a fost mutată în zona Batiștei.

Desigur, cartea de față nu s-ar fi putut realiza dacă nu ar fi existat câteva personalități, față de care țin să-mi exprim recunoștința: domnului academician Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române; doamnei Corina Corbu, președinta Înaltei Curți de Casație și Justiție.

De asemenea, am datoria să aduc mulțumiri speciale celor care mi-au oferit sprijin pentru alcătuirea acestei lucrări: doamnei profesor arhitect Mariana Croitoru și Părintelui Florin Leonte; domnilor arhitecți Mircea Căpățână și Gabriel Dumitrache și doamnei arhitect Ana Dochia; specia-

liștilor de la Arhivele Naționale și de la Biblioteca Academiei Române: doamnelor Mirela Comănescu, Elena Cârjan, Ștefania Grigore, Robertina Mareș, Monica Pricope, Alina Popescu, Mirela Stermin, Cristina Dima, Cristina Coman. Mulțumiri aparte celui care a sprijinit ilustrarea cărții cu mult profesionalism, domnului Mihai Petre.

Aprecieri pentru Editura „Vremea”, doamnei Silvia Colfescu. De asemenea, mulțumiri pentru Tipografia „Arta Grafică” și doamnei Ecaterina Bordei.

Mulțumiri familiei, soției și fetei, pentru sprijinul acordat.

Sub cupola Academiei

„Un om a devenit un număr”*

Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Exceleța voastră, domnule ambasador,
Domnule Prim-ministru,
Domnilor ambasadori,
Distinși membri ai Academiei Române,
membri ai Institutelor Academiei Române,
Dragi oaspeți,

Vă mulțumesc, în primul rând, pentru că sunteți aici, ca să onorăm cu toții o personalitate, printr-o ceremonie de mare ținută. Dar, înainte de a începe, vă cer îngăduința să-l pomenim cu pioșenie pe academicianul Nicolae Cajal, care ar fi împlinit astăzi 106 ani, și vă rog să păstrăm un moment de reculegere.

Vă mulțumesc.

Distinsul medic și profesor, coleg al nostru, membru de onoare al Academiei Române, Jean-Jacques Askenasy, ne-a obișnuit cu scrierea și publicarea multor cărți. De-a lungul prestigioasei sale cariere și-a povestit viața de specialist mai ales în cărți și asta i-a creat un renume extraordinar și i-a adus un prestigiu internațional. Academia Română, așa cum știți, s-a născut și ca să onoreze prestigiul, să recunoască excelența. Legea și Statutul Academiei precizează că instituția noastră este cel mai important for de consacrare a valorilor intelectuale din România și a celor legate de România. Iar viața domnului profesor și medic Jean-Jacques Askenasy e legată de această Românie, cu bunele și cu relele ei.

Este vorba aici despre cartea unui medic român care a părăsit România oficial, în urmă cu

foarte mulți ani, cu greu, după ce i s-a refuzat emigrarea, și care a fost urmărit de Securitate. Cartea a pornit pe scheletul unui dosar care i s-a făcut de către Securitate – poate unul, poate mai multe –, pe care l-a obținut de la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității și care poartă numărul acela care apare în titlu și pe copertă. Un om a devenit un număr.

Nu îi este ușor profesorului să-și aducă aminte de acei ani și nu ne e ușor nici nouă, dar ne bucurăm că, sub aceste auspicii și în această Aulă istorică, putem cinsti pe unul dintre marii profesori ai României și dintre marii membri ai Academiei Române, urmaș al altora mari, care au fost sub aceste bolți și al căror spirit ne veghează.

Domnul profesor Jean-Jacques Askenasy are multe merite în viață, fapt pentru carea fost recunoscut de către multe foruri din România, din Israel și din străinătate, din alte țări. Dar unul dintre merite trebuie scos neapărat în evidență aici. Este vorba despre un lucru aparent simplu, care m-a impresionat de la început. Domnia-sa ar fi avut motive, după viața pe care a dus-o, să urască. Să urască oameni, să urască instituții, să-i urască pe cei care i-au pricinuit răul. Poate că, mai demult, i-a și urât. Poate cu unii chiar s-a certat, față în față sau doar în gând. A trăit suferințe numeroase și grave. Dar nu l-am auzit niciodată să urască țara aceasta. N-a spus niciodată vreun cuvânt de rău la adresa României, fapt care mi s-a părut de o demnitate extraordinară. Pentru că a făcut distincție între oameni răi, instituții rele, împrejurări rele, pe de o parte, și țară, pe de altă parte. De aceea, vine des

*Alocuțiune susținută la lansarea volumului „Cum am devenit dosarul 148074” – Jean-Jacques Askenasy (1 octombrie 2025, Aula Academiei Române)

în România, împreună cu doamna. Cred că îl atrag și anumite realități de bine și anumiți oameni de bine. Cred că savurează și locurile, și unele lucruri inefabile, precum mirosul teilor din București. La vremea teilor înfloriți, aleile destinate plimbării poartă în sine o liniște și un leac de liniștire greu de găsit în alte părți. Profesorul Askenasy se simte acasă și aici, la Dunăre și la Carpați. Fapt pentru care ar trebui să ne bucurăm.

De curând a început anul academic și mi-ar face plăcere ca, în toată tristețea pe care o emană cartea profesorului Askenasy și în toată risipirea asta fără sens a lumii, să ne bucurăm. „Să ne bucurăm, așadar!” sau, pe latinește, „Gaudeamus igitur!

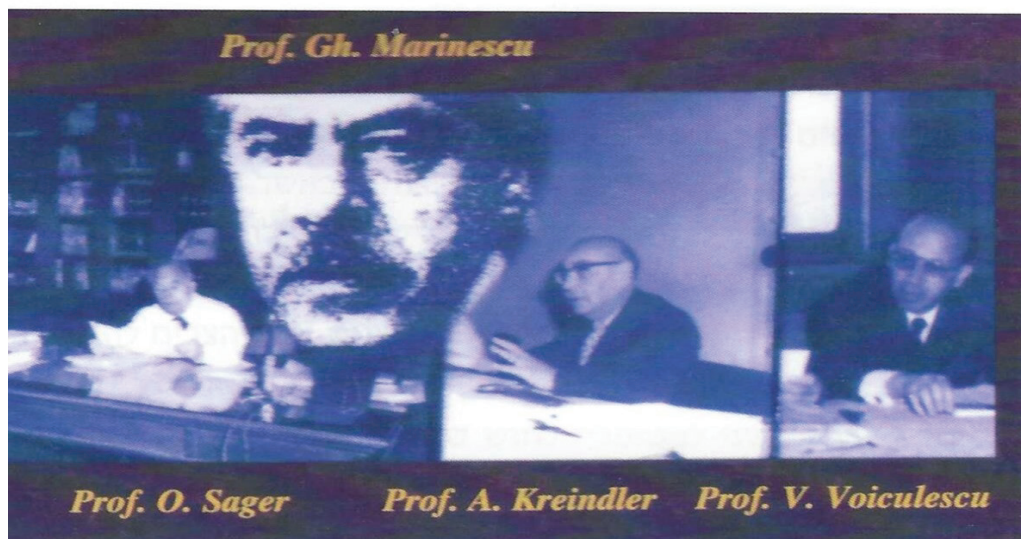
Vă mulțumesc!

1 octombrie 2025

„Cum am devenit dosarul 148074”

Jean-Jacques Askenasy

Membru de onoare al Academiei Române

Am lansat cartea *Cum am devenit Dosar* în Aula Academiei Române în ziua de 1 octombrie 2025, care începe cu următoarea Notă: „Copilăria și tinerețea unui om au zile însorite, cu momente de mulțumire sufletească și fericire, precum și momente de tristețe și durere. Am trăit multe zile însorite în tinerețea mea română, cea mai importantă fiind amintirea profesorilor mei deveniți mituri.”

Dat fiind tema cărții „Cum am devenit dosar”, prezentarea descrie zilele mele înnourate. Cer iertare pentru descrierea norilor negri produși de oamenii care au împiedicat soarele să ajungă la mine. Și am scris această carte ca un îndemn pentru ca acești oameni să-și îndrepte gândurile.

Ca rezumat al cărții solicitat de Revista Academiei, redau prefața profesorului Shlomo Shoham, șef de catedră a Facultății de Criminologie a Universității Tel-Aviv, laureat al Premiului Israel și Wolf.

„Cartea este importantă deoarece descrie viața profesională-științifică a medicului, cu accentul pe marea sa luptă pentru supraviețuire. Dosarul de securitate pe care îl publică dovedește

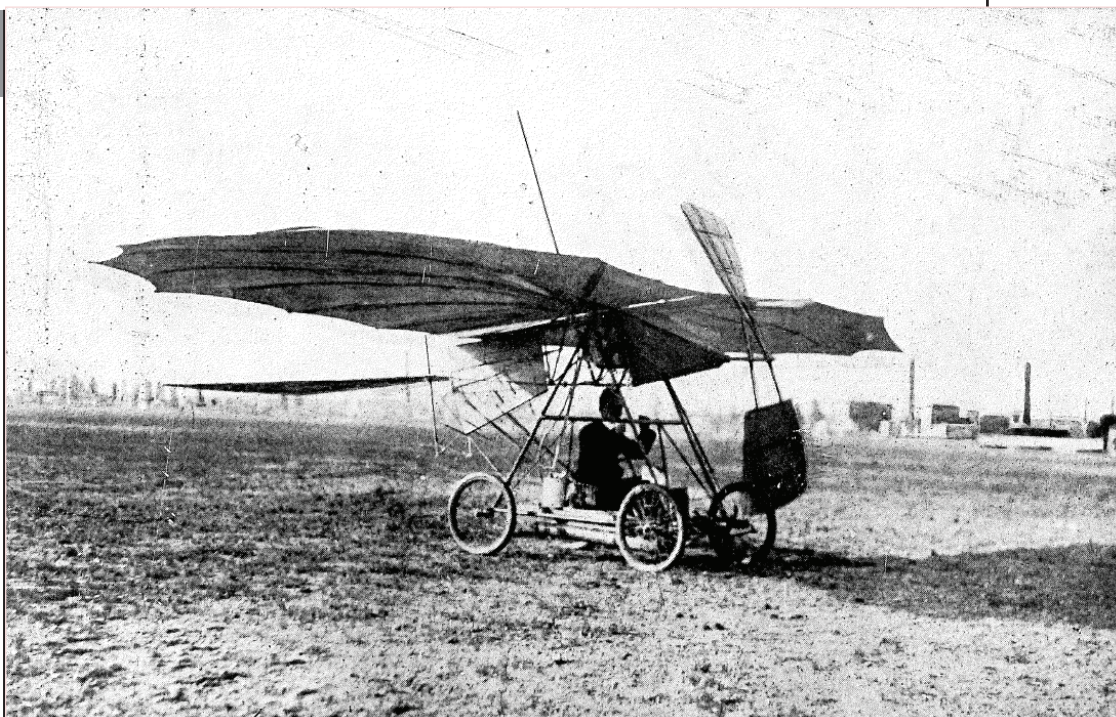
cum a reușit statul Israel să obțină aprobarea emigrării sale, care pentru mine este esența sionistă a statului evreu. Această esență este astăzi umbrită de curentele noi postsioniste, la care contribuie și Academia Israeliană. Spre exemplu, la Universitatea din Haifa se vorbește despre Nekba, se renunță la conceptul esențial al sionismului Herzelian.

În momente de grea cumpănă, Jean se vedea amenințat în România de vehemența cu care forurile guvernamentale se opuneau dorinței sale de a emigra în Israel, iar statul Israel i-a dat o mână de ajutor. Trebuie să înțelegem importanța extremă a acestui act și postsioniștii noilor curente trebuie să înțeleagă că ei subminează esența existenței fiecăruia dintre noi. Dacă pe planetă există un evreu în restriște, pentru că este evreu, Israel trebuie să-i vină în ajutor.

Cartea lui Jean este dedicată celor care l-au ajutat să vină acasă, sfințește prin prezentarea ei acest fapt și îi suntem recunoscători și îi mulțumim.”

Sesiunea „Traian Vuia - 75”

Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate” Introducere

Acad. Dorel Banabic

Dorin Dumitru Prunariu, membru de onoare al Academiei Române

Dan Dumitriu*

Secția de științe tehnice a Academiei Române, împreună cu Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii, Divizia de Istoria Tehnicii (CRIFST-DIT) au organizat, în data de 1 septembrie 2025, Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate”. Evenimentul a avut loc în Aula Academiei Române și a constat în alocuțiuni ce au prezentat personalitatea și realizările de excepție ale inventatorului român Traian Vuia (născut 17 august 1872, comuna Traian Vuia, județul Timiș; data morții: 3 septembrie 1950, București), ales membru de onoare al Academiei Române în 1946.

Simpozionul omagial dedicat împlinirii a 75 de ani de la zborul spre eternitate al lui Traian Vuia a fost deschis de acad. Nicolae-Victor Zamfir, vicepreședinte al Academiei Române. *Cuvântul de deschidere* a subliniat calitatea de pionier al aviației mondiale a lui Traian Vuia, care, prin zborul său de la Montesson, din 18 martie 1906, a demonstrat că un aparat mai greu decât aerul, autopropulsat, a putut fi ridicat de la sol prin mijloace proprii. Dar mai presus de realizarea tehnică, Traian Vuia „a demonstrat că marile descoperiri se nasc din îndrăzneală, sacrificiu și credință în ideal”.

Președintele Secției de științe tehnice a Academiei Române acad. Dorel Banabic a susținut alocuțiunea *Traian Vuia și invențiile sale*, trecând în revistă principalele realizări tehnice și brevete de invenție ale lui Traian Vuia, de la aparatele de zbor „Vuia I”, „Vuia I bis” și „Vuia II”, până la numeroasele brevete de invenție vizând motoare cu aer cald cu circuit închis, precum și „generatoarele cu abur Vuia-Yvonneau” foarte eficiente

și cu o largă aplicabilitate în industrie. „Viața lui Traian Vuia este exemplul clasic al unui om care, deși provenit dintr-un mediu modest și confruntat cu dificultăți materiale, a reușit să își urmeze visul prin perseverență și ingeniozitate. Studiile sale, dublate de o pasiune constantă pentru tehnică, l-au ajutat să devină unul dintre pionierii aviației mondiale. Invențiile sale au deschis drumuri noi pentru generațiile viitoare și au confirmat că dorința de a înfrunta necunoscutul este motorul progresului uman”.

Ing. Dan Antoniu, membru al CRIFST-DIT, a prezentat în continuare *Realizări tehnice care au la bază concepte și invenții ale lui Traian Vuia*, detaliind generatorul de abur „Vuia-Yvonneau”. Astfel, începând cu anul 1926, Vuia se dedică studiului și construcției generatoarelor de aburi, în acest scop se asociază cu francezul Emmanuel Yvonneau, care preia o parte din efortul financiar necesar realizării și construcției generatoarelor de abur „Vuia” în cadrul firmei sale. Principiul de funcționare a generatoarelor de abur „Vuia-Yvonneau” a fost la momentul respectiv unul total nou, denumirea consacrată fiind aceea de „cazan de aburi cu străbatere forțată”. Cazanele „Vuia-Yvonneau” au fost comercializate pentru diverse scopuri: producerea energiei electrice, acționarea unor mașini cu abur ce furnizau forța motrică necesară atelierelor de prelucrare a metalelor sau lemnului. „Cazanele cu străbatere forțată inventate de Traian Vuia au fost ignorate o mare perioadă de timp, dar începând cu deceniul 70 al secolului trecut, sistemul a fost reconsiderat pentru deosebitele sale avantaje; astfel, firme precum Benson, Ramzin și Sulzer s-au implicat în

*Dr., secretarul științific al Secției de științe tehnice a Academiei Române

proiectarea și construcția cazanelor cu străbatere forțată pentru industria energetică.

România a achiziționat licența Benson pentru cazane de 1035 t/h, construcția a fost încredințată firmei Vulcan București. Aceste cazane Vulcan de 1035 t/h au echipat termocentralele Rovinari și Anina”.

În continuare, gl. fl. aer. Ioan Mischie, de la Statul Major al Forțelor Aeriene, a prezentat alocuțiunea *Traian Vuia (1872–1950) – pionier al aviației, precursor al zborului cu motor*, abordând evident și problematica utilizării mijloacelor aeriene în scopuri militare (aviația militară). „Apariția avionului a schimbat filosofia transportului și a războaielor, deoarece aeronavele modifică importanța timpului și a spațiului în scopuri civile și lupta armată”. Alocuțiunea gl. fl. aer. Ioan Mischie a punctat principalele repere istorice privind dezvoltarea aeronauticii până la momentul Traian Vuia, precum și după Momentul „Traian Vuia”. „Primul zbor mecanic autonom din lume, cu un aparat mai greu decât aerul, are loc cu avionul conceput și construit de către Traian Vuia, numit «Vuia 1», la 18 martie 1906, la Montesson, lângă Paris”, acesta reprezentând Momentul „Traian Vuia”, un reper esențial în dezvoltarea aeronauticii.

Punctul muzeal Traian Vuia de la înființare până în prezent a fost prezentat publicului de dr. Zoran Marcov, de la Muzeul Național al Banatului din Timișoara. Începând din primăvara anului 2012, Punctul muzeal „Traian Vuia” a fost deschis publicului vizitator, funcționând sub administrarea Muzeului Național al Banatului din Timișoara. Clădirea muzeului dedicat marelui inventator Traian Vuia este construită pe două niveluri (în total 10 încăperi), găzduind numeroase exponate: documente, fotografii și în special machete. „Macheta aeroplanului Vuia 1 (sc. 1:1), aeroplan cu care Traian Vuia a rulat pe pista de la Montesson de lângă Paris în 18 martie 1906, se află în holul de intrare al muzeului, deschizând astfel traseul expozițional și inițiind publicul vizitator în lumea aviației moderne”. Există de asemenea o machetă a aeroplanului Vuia 2 (sc. 1:2) și o machetă a elicopterului Vuia 1 (sc. 1:2). „În cadrul muzeului există o sală dedicată vieții și activității lui Traian Vuia, în care sunt expuse imagini și documente istorice din perioada studiilor pe care inventatorul

bănățean le-a făcut la Făget, Lugoj și Budapesta, precum și documente legate de perioada petrecută la Paris. De asemenea, este evidențiată și activitatea politică a lui Vuia, care a făcut parte din Consiliul National al Românilor din Transilvania și Banat, el fiind delegat al României la Conferința de Pace de la Paris, la discuțiile referitoare la Banat. Un loc special este rezervat mărturisirilor urmașilor lui Traian Vuia”. În mediul online punctul muzeal este prezent cu o pagină dedicată pe site-ul MNaB: <https://mnab.ro/ro/collection/despre-muzeul-traian-vuia/>

Traian Vuia și gândirea sa politică a fost tema detaliată de ambasador dr. Radu Homescu, membru al Diviziei de Istoria Științei CRIFST-DIS: „Așezat în Panteonul iluștrilor temerari ai zborului, Traian Vuia este, în același timp, statornicit de istorie în Galeria marilor patrioți români a căror gândire politico-socială, cunoștințe temeinice de Drept internațional, practică diplomatică și strălucită activitate neobosită au fost închinare edificării Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și consfințirii recunoașterii internaționale a acestui act istoric prin Conferința de Pace de la Paris (1919–1920)”. Declarația lui Caius Brediceanu, consilier tehnic al Delegațiunii transilvane la Conferința de Pace de la Paris, descrie la superlativ activitatea desfășurată de Traian Vuia în cadrul delegațiunii și în slujba țării: „Inginerul bănățean Traian Vuia a devenit în delegațiunea noastră prin forța enormă de muncă, prin cunoașterea perfectă a limbii franceze, prin claritatea judecății sale de mare gânditor și filosof, prin maniera sa modestă și discretă, unul din factorii principali ai misiunii noastre... Îl consider pe Traian Vuia ca pe unul dintre cei mai mari fii ai Neamului”.

Gl.lt.(ret.) dr.ing. Dumitru Dorin Prunariu, membru de onoare al Academiei Române și primul cosmonaut român, a susținut alocuțiunea *De la Traian Vuia la Cosmos: Zborul, ca destin al românilor*, afirmând: „Povestea lui Vuia ne învață că zborul începe prin curajul de a visa și de a acționa, chiar în fața adversităților. Astăzi, când privim avioanele moderne survolând cerul, să ne amintim că totul a început cu un român care a refuzat să rămână ancorat la sol. În era spațială, viziunea lui Vuia despre transcenderea limitelor se extinde spre cosmos”. Pe lângă Traian Vuia, și alți

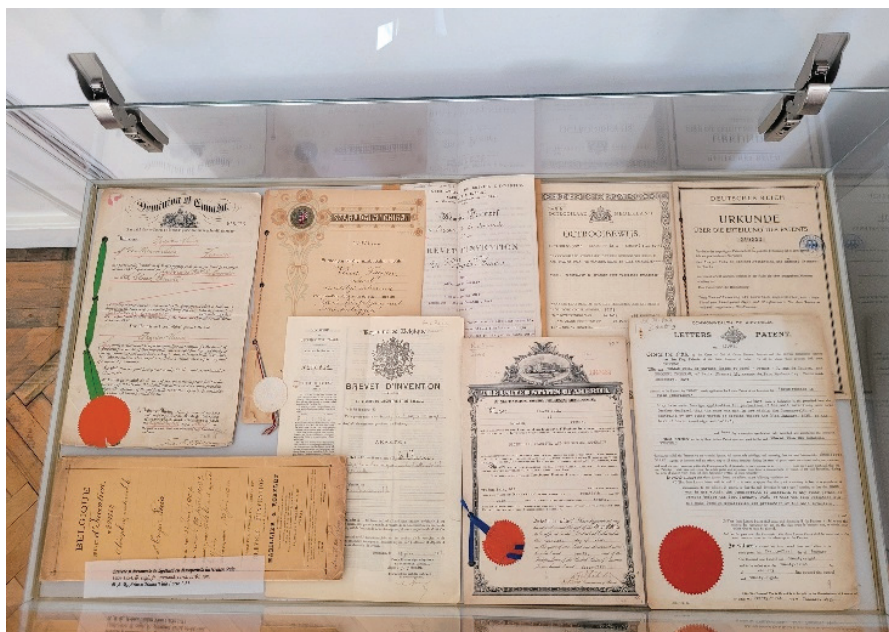

Fig. 1. Expoziția organizată de Biblioteca Academiei Române.
Brevete de invenție obținute de Traian Vuia.

români au adus contribuții însemnate în domeniul aeronautic și spațial: Aurel Vlaicu, Henri Coandă, Hermann Oberth și alții. „De la Vuia, care a sfidat scepticii cu determinarea sa, la Oberth, care a visat la stele din inima Transilvaniei, până la mine (n.r. Dumitru Dorin Prunariu), care am atins cosmosul, suntem un popor de visători și făuritori. Această moștenire inspiră tinerii de astăzi: imaginați-vă un student român proiectând un rover pentru Marte, inspirat de autonomia avionului lui Vuia, sau un pilot testând vehicule hipersonice, urmând curajul lui Vlaicu”. „Zborul este destinul românilor pentru că reprezintă esența noastră: curaj neclintit, ingeniozitate creativă și aspirație nemărginită”.

În continuarea simpozionului, Biblioteca Academiei Române a organizat o expoziție intitulată „Traian Vuia – concepte și invenții”, fiind expuse publicului documente de patrimoniu din arhiva Traian Vuia (Fig. 1). Mulțumim pe această cale domnului ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române și director general al Bibliotecii Academiei Române, și Serviciului Manuscrise, Carte rară din cadrul Bibliotecii Academiei Române, șef serviciu Carmen Albu, pentru posibilitatea de a prezenta publicului o selecție de documente din arhiva Traian Vuia. În cele șapte vitrine au putut fi văzute:

- materiale autografe (manuscrise, acte, scrisori) alături de piese varia, toate dovedind ambiția,

documentarea asiduă, munca și pasiunea celui care a realizat, în 1906, primele zboruri cu un aparat mai greu decât aerul, numai cu mijloace proprii, fără propulsie externă suplimentară;

- un memoriu adresat Academiei de Științe din 1903, referitor la Proiectul Aeroplan-Automobil;

- schițe ale unor motoare aerotermice, generatoare de aburi de joasă și înaltă tensiune, realizate în colaborare cu Marcel Yvonneau;

- corespondența primită și trimisă de Traian Vuia (patru scrisori) și însemnări în legătură cu adaptarea unui generator de vapori la un pachebot;

- o serie de brevete acordate inovațiilor sale de diverse țări, precum: Franța, Statele Unite, Belgia, Marea Britanie, Regatul României etc (Fig. 1);

- note referitoare la modificările aliajelor supuse la fenomene de oscilație de înaltă frecvență, lucrări asupra duraluminiului;

- „Realizarea zborului mecanic” (schiță autobiografică, 28 de pagini, manuscrise și dactilografiate, cu corecturi);

- un discurs dactilografiat în memoria lui Santos-Dumont, inventatorul și aviatorul brazilian, naturalizat la Paris, cu care Traian Vuia a fost contemporan.

Această mică selecție a încercat să aducă în prim plan activitatea pe tărâmul științei și tehnicii aeronautice și mecanice, contribuțiile importante

Fig. 2. Punct expozițional „Traian Vuia în filatelie și numismatică”, organizat de Fundația Culturală „Bartoc”

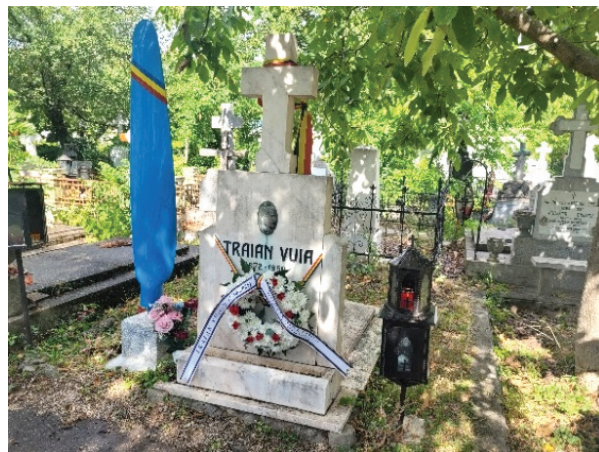

Fig. 3. Mormântul lui Traian Vuia din Cimitirul Bellu

în domeniile aviației și al energiei și, îndeosebi, pasiunea lui Traian Vuia pentru zbor.

Fundația Culturală „Bartoc” reprezentată de ing. Alexandru Bartoc a completat partea expozițională, expunând cu pasiune o colecție de filatelie și numismatică legată de inventatorul Traian Vuia (Fig. 2).

Omagiind 75 de ani de la zborul spre eternitate al lui Traian Vuia, Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii, Divizia de Istoria Tehnicii (CRIFST-DIT) a depus o coroană de flori la mormântul inventatorului din cimitirul Bellu (Fig. 3).

Un citat atribuit lui Traian Vuia povestește: „Mă duc departe, mamă, la Paris, dar lasă, mamă,

să nu-ți pară rău, că am să vin de acolo în zbor sau n-am să mai vin niciodată acasă”.

Comitetul de organizare al Simpozionului omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate” a avut următoarea alcătuire:

- gl.lt.(ret.) dr.ing. Dumitru Dorin Prunariu, membru de onoare al Academiei Române;
- acad. Dorel Banabic, președintele Secției de științe tehnice a Academiei Române;
- dr. ing. Dan Dumitriu, secretar în cadrul Secției de științe tehnice a Academiei Române;
- col.(rez) ing. Dănuț Șerban, vice-președintele CRIFST-Divizia de Istoria Tehnicii.

Traian Vuia, personalitate de referință a istoriei universale a tehnicii*

Acad. Nicolae-Victor Zamfir
Vicepreședinte al Academiei Române

Stimați colegi academicieni,
Distinși profesori, cercetători,
Dragi invitați,

Ne aflăm astăzi într-un moment de adâncă semnificație științifică, dedicat comemorării a 75 de ani de la trecerea în eternitate a marelui inventator și pionier al aviației mondiale, Traian Vuia, membru de onoare al Academiei Române.

Traian Vuia a fost și rămâne o personalitate de referință a istoriei universale a tehnicii. Zborul său de la Montesson, din 18 martie 1906, a însemnat un moment de cotitură: pentru prima dată, un aparat mai greu decât aerul, autopropulsat, s-a ridicat de la sol prin mijloace proprii. Această realizare a schimbat definitiv perspectiva asupra posibilităților omului și a așezat numele României în istoria aviației mondiale. Dar, mai presus de realizarea tehnică, Vuia rămâne un exemplu de curaj intelectual și perseverență. În ciuda dificultăților materiale, a îndoielilor exprimate de comunitatea științifică a vremii și a limitărilor tehnologice ale epocii, el a crezut cu tărie în viziunea sa și a demonstrat că marile descoperiri se nasc din îndrăzneală, sacrificiu și credință în ideal.

Astăzi, când România face parte din comunitatea internațională a cercetării avansate și își

afirmă contribuțiile în domenii precum ingineria aerospațială, tehnologiile emergente și inovarea digitală, moștenirea lui Traian Vuia ne obligă să privim spre viitor cu aceeași hotărâre cu care el a privit cerul în 1906.

Academia Română, prin toate secțiile sale, dar în mod deosebit prin Secția de științe tehnice, rămâne angajată în sprijinirea progresului tehnic și științific al țării. Aducem un omagiu memoriei lui Traian Vuia nu doar prin evocarea realizărilor sale, ci și prin încurajarea generațiilor tinere de cercetători să îndrăznească, să creadă în ideile lor și să transforme imposibilul în posibil.

Organizarea acestui simpozion de către Secția de științe tehnice a Academiei Române este nu doar un act de respect față de memoria sa, ci și o reafirmare a rolului pe care Academia îl are în protejarea și valorificarea patrimoniului nostru științific.

În numele conducerii Academiei Române, doresc să transmit întreaga noastră apreciere celor care au contribuit la organizarea acestui simpozion, precum și tuturor participanților. Împreună, prin cercetare, colaborare și responsabilitate, putem continua tradiția de excelență pe care înaintași precum Traian Vuia ne-au lăsat-o drept moștenire.

*Alocuțiune susținută la Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate” (1 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

Traian Vuia și invențiile sale*

Acad. Dorel Banabic

Traian Vuia s-a născut la 17 august 1872, în satul Surducu Mic (astăzi Traian Vuia), județul Timiș. Tatăl său a fost preot ortodox iar mama casnică. De mic copil Vuia a arătat o curiozitate aparte pentru mecanică și tehnică, construind jucării și dispozitive simple. A fost pasionat în special de zbor și de tot ceea ce era legat de aparatele care puteau înfrunta gravitația.

Vuia a urmat școala primară în satul natal iar apoi a continuat (din 1881) la școala primară din Făget. Aici l-a avut ca învățător pe Antal Mahler care i-a deschis pasiunea pentru zbor prin implicarea în construcția de zmee de mărimi impunătoare. Studiile liceale le-a făcut la liceul din Lugoj (astăzi, Liceul Coriolan Brediceanu) în perioada 1884–1892. Avea o mare pasiune pentru matematică și fizică, ceea ce i-a deschis drumul spre studii tehnice. În timpul studiilor liceale a construit diferite aparate precum: un aparat fotografic original ca și concepție, o locomotivă cu abur jucărie (funcțională) și diferite altele. După finalizarea liceului (cu calificativul la examenul de bacalaureat de „excepțional”), Vuia și-a urmat pasiunea pentru tehnică și s-a înscris în anul 1892 la Secția de Mecanică a Școlii Politehnice din Budapesta. Lipsa resurselor financiare și frecvența obligatorie de a urma cursurile și lucrările de laborator l-au obligat să abandoneze temporar acest drum. Pentru a-și continua educația, s-a înscris în anul 1893 la Facultatea de Drept a Universității din Budapesta, unde a obținut titlul de doctor în anul 1901. Teza sa de doctorat a avut ca titlu *Militarism și industrialism, regimul de stat și de drept*. Dar pasiunea pentru știință și invenții nu l-a părăsit niciodată.

După terminarea studiilor juridice, în data de 27 iunie 1902 Vuia a plecat la Paris, un centru al inovațiilor tehnice și științifice de la începutul secolului XX. Aici a intrat în contact cu comunitatea de inventatori și oameni de știință preocupați de problematica zborului mecanic. Deși la Paris Vuia se consacră zborului cu aparate mai grele decât aerul, el nu abandonează studiile din domeniul social-economic, frecventând la Collège de France cursuri de istorie și economie politică.

În perioada 1901–1902 Vuia proiectează la Lugoj un model de aeroplan pe care l-a definitivat la Paris în 1903. La data de 16 februarie 1903 apare în „Comptes Rendu de l'Académie des Sciences”, Franța, mențiunea că Traian Vuia a depus la acest forum un proiect de aeroplan-automobil. Din păcate, proiectul a fost respins spre finanțare cu rezoluția: „Realizarea și soluționarea problemei zborului cu un aparat mai greu decât aerul este o himeră.” Surprinzătoare această decizie, prin faptul că în comisia care a analizat proiectul au fost savanți celebri: Poincaré, Levy, Cailletet. Acest refuz din partea Academiei de Științe a Franței nu-l demobilizează ci, din contră, îl îndârjește și depune în data de 19 mai 1903 un brevet de invenție înregistrat cu nr. 332106. Pe baza acestei invenții, prin perseverență și muncă tenace a conceput și a construit cea mai importantă realizare a sa, avionul „Vuia I”, poreclit și „Liliacul”. Aparatul era echipat cu un motor cu aburi de concepție proprie adaptat special și avea roți care îi permiteau să ruleze pe sol înainte de decolare – o idee inovatoare. La 18 martie 1906, pe câmpul de la Montesson, lângă Paris, Vuia a reușit să se des-

*Alocuțiune susținută la Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate” (1 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

prindă de la sol și să zboare pe o distanță scurtă, de aproximativ 12 metri, la o înălțime de aproape un metru. Acest moment a fost considerat de mulți istorici ai tehnicii ca primul zbor din lume realizat cu un aparat mai greu decât aerul, autopropulsat și capabil să decoleze prin mijloace proprii. Ulterior, a continuat să perfecționeze modelul „Vuia I” construind modelul „Vuia I bis” (cu care a efectuat mai multe zboruri experimentale în perioada 8 octombrie 1906–30 martie 1907). Ulterior, pe baza îmbunătățirilor aduse modelului „Vuia I bis” a conceput și a brevetat în Belgia modelul „Vuia II” (cu care a zburat prima dată la Bagatelle, lângă Paris, în data de 5 iulie 1907 pe o distanță de 20 m la o înălțime de 5m). Cu acest zbor, Vuia își încheie activitatea în domeniul proiectării și construcției de aeroplane, trecând ulterior la o nouă etapă a activității sale de inventator, aceea a conceperii și realizării de elicoptere.

Încă din primele decenii ale secolului XX, Vuia a intuit potențialul aparatelor capabile să se ridice vertical și să staționeze în aer. Pe baza unor experiențe laborioase privind diverse sisteme de elice suprapuse și soluții de stabilizare proiectează și realizează două prototipuri de elicopter, Vuia I (proiectat în 1918 și testat în 1920) și Vuia II (construit în 1921 și testat în 1922). Deși modelele sale nu au ajuns la performanțe practice, ele au contribuit la dezvoltarea conceptului de zbor vertical și îl înscriu pe Traian Vuia între pionierii construcției de elicoptere pe plan mondial. Prin aceste încercări, Vuia a rămas un vizionar, anticipând dezvoltările majore care aveau să apară în a doua jumătate a secolului XX odată cu perfecționarea elicopterelor moderne.

Pe lângă avioane și elicoptere, Traian Vuia a fost preocupat și de dezvoltarea motoarelor și a generatoarelor cu abur. Unul dintre proiectele sale a vizat motorul cu aer cald (pornind de la motorul Stirling), pe care l-a experimentat ca sursă alternativă de propulsie. Acest tip de motor funcționa pe principiul dilatării aerului prin încălzire și transformării energiei termice în energie mecanică. Deși nu a atins performanțele necesare pentru a fi folosit pe scară largă în aviație, cercetările sale au demonstrat spiritul său inovator și dorința de a explora tehnologii diferite pentru obținerea propulsiei.

În ultima parte a activității sale de inventator (după 1929) a brevetat, împreună cu Emmanuel Yvonneau, câteva variante de generatoare de abur foarte eficiente cu o largă aplicabilitate în industrie.

O listă a principalelor invenții brevetate de Traian Vuia, de-a lungul timpului, cu indicarea numărului și a denumirii brevetului, este prezentată mai jos.

- 1903, Franța – FR 332106 – Aéroplane automobile (aeroplan-automobil cu aripi pliabile). Depus 15 mai 1903; acordat 17 august 1903.

- 1904, Marea Britanie – GB 11181 – Improved Airplane Motor (motor de avion îmbunătățit).

- 1905, Franța – (prob.) FR 349493 – Motor pe dioxid de carbon pentru Vuia I (cerere 14 nov. 1904; acordat 30 mai 1905).

- 1907, Belgia – BE 200682 – Aéronef à ailes pliables (supliment la FR 332106); depus 11 iunie 1907.

- 1908, Belgia – Moteur à air chaud à cycle fermé (15 ianuarie).

- 1908, Ungaria – HU 47071 – Closed-circuit hot-air machine (motor cu aer cald în circuit închis); depus 18 decembrie 1908.

- 1909, Franța – FR 395754 – Moteur à air chaud à cycle fermé (6 ianuarie).

- 1913, Franța – FR 474215 – Sistem de aripi portante/propulsoare cu randament mare; depus 7 noiembrie 1913.

- 1918, Franța – FR 516364 – Îmbunătățiri la mijloace de propulsie, tracțiune și portanță (legat de elice/rotori); depus 25 februarie 1918.

- 1919, Olanda – NL 6592 – Air propeller (elice); depus 25 februarie 1919.

- 1920, SUA – US 1347424 – Propelling, tractive, and supporting apparatus (dispozitiv de propulsie, tracțiune și susținere – configurație de elice cu două trepte/pitch diferit); acordat 20 iulie 1920.

- 1921, Franța – Perfectionnements aux moyens de propulsion, de traction et de sustentation; depus 18 aprilie 2021.

- 1929, Franța – FR 661254 (cu Emmanuel Yvonneau) – Générateur de vapeur; depus 23 iulie 1929

- 1929, 1934 – Franța, Germania Australia, Cehoslovacia, Suedia, Polonia, România, Turcia,

Ungaria, Spania, Bulgaria, SUA, Marea Britanie (cu Emmanuel Yvonneau) brevete cu perfecționări ale „generatorului de aburi” Vuia-Yvonneau.

În timpul Primului Război Mondial, Traian Vuia nu s-a limitat doar la cercetările tehnice, ci s-a implicat activ și pe plan politic și diplomatic. Stabilit în Franța, el a devenit o voce importantă în cadrul comunității românești din diaspora. Vuia a fost membru al Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, organizație care milita pentru eliberarea teritoriilor aflate sub dominație austro-ungară și unirea acestora cu România. Prin relațiile sale din Franța, Vuia a sprijinit recunoașterea drepturilor națiunii române, participând la întruniri, redactând memorii și luând cuvântul în conferințe internaționale. Contribuția sa a fost una de susținere morală și politică, având un rol în consolidarea imaginii României în rândul Aliatilor. Astfel, Traian Vuia a demonstrat că nu era doar un inventator vizionar, ci și un patriot devotat cauzei naționale.

Traian Vuia a rămas până la sfârșitul vieții în Franța, unde și-a continuat cercetările. A murit la 3 septembrie 1950 la București, unde se întorsese după război și a fost înmormântat în Cimitirul Bellu. Astăzi, numele său este purtat de satul natal, de aeroportul internațional din Timișoara și de numeroase străzi, școli și instituții. Contribuția sa este privită ca o piatră de temelie în istoria aviației mondiale.

Viața lui Traian Vuia este exemplul clasic al unui om care, deși provenit dintr-un mediu modest și confruntat cu dificultăți materiale, a reușit să își urmeze visul prin perseverență și ingeniozitate. Studiile sale, dublate de o pasiune constantă pentru tehnică, l-au ajutat să devină unul dintre pionierii aviației mondiale. Invențiile sale au deschis drumuri noi pentru generațiile viitoare și au confirmat că dorința de a înfrunta necunoscutul este motorul progresului uman.

De la Traian Vuia la Cosmos: Zborul, ca destin al românilor*

Dorin Dumitru Prunariu

Membru de onoare al Academiei Române

Stimați colegi,
Distinși invitați,
Dragi prieteni ai științei și istoriei,

Este o onoare să mă adresez dumneavoastră astăzi, în această sală plină de minți luminate, pentru a vorbi despre un subiect care îmi este profund drag: *De la Traian Vuia la Cosmos: Zborul, ca destin al românilor*. Ca primul cosmonaut român, care a avut privilegiul de a privi Pământul de pe orbita cosmică, pot afirma că zborul nu este doar o realizare tehnică, ci un simbol al aspirațiilor noastre ca națiune. Este un destin scris în stele, ancorat în pământul românesc, în curajul și ingeniozitatea strămoșilor noștri. Astăzi, voi pune un accent deosebit pe figura emblematică a lui Traian Vuia, ale cărui realizări și viziune continuă să inspire generații de ingineri și exploratori, de la aviație la cucerirea spațiului cosmic.

Ce înseamnă zborul pentru un popor? Pentru români, el nu a fost niciodată o simplă aventură trecătoare. Zborul reprezintă o luptă continuă împotriva limitelor impuse de natură și societate, o dorință arzătoare de a transcende gravitația, atât fizic, cât și spiritual. De la legendele populare cu zmei și păsări măiestre, care simbolizau libertatea și puterea, până la pionierii moderni ai aviației, românii au visat mereu să cucerească cerul. Această aspirație nu este întâmplătoare; ea este înrădăcinată în istoria noastră, marcată de rezistență și inovație. Vă invit într-o călătorie istorică detaliată, începând cu Traian Vuia, părintele aviației moderne, și extinzându-ne până la explorările cosmice, arătând cum zborul și-a pus amprenta pe

matricea noastră națională și a devenit o sursă de inspirație pentru viitor.

Să ne întoarcem la începutul secolului al XX-lea, o epocă de efervescentă științifică globală, când omenirea începea să sfideze legile naturii cu ajutorul tehnologiei. În mijlocul acestei revoluții se afla Traian Vuia, un inginer român născut în 1872, în satul modest Surducu Mic din Banat. Vuia nu era doar un visător; el era un vizionar pragmatic, care credea cu tărie că omul poate zbura cu un aparat mai greu decât aerul, propulsat de propriul motor, fără a depinde de vânt sau rampe externe. Această idee era revoluționară la acea vreme, când majoritatea experimentelor se bazau pe planoare sau baloane. Vuia a început să-și dezvolte conceptul încă din anii studenției la Budapesta și Paris, unde a studiat dreptul și ingineria, absorbind cunoștințe avansate în mecanică și aerodinamică.

Realizările lui Vuia sunt impresionante prin simplitatea și ingeniozitatea lor. În 1903, el a prezentat la Academia de Științe din Paris un proiect de „aeroplan-automobil”, un vehicul capabil să ruleze pe sol și să zboare. Deși inițial respins, Vuia nu s-a descurajat. El a construit Vuia I, un monoplan cu aripi pliabile, un motor de 20 de cai putere alimentat cu anhidridă carbonică și un șasiu cu roți pneumatice – inovații care au rezolvat probleme esențiale de stabilitate și propulsie. Pe 18 martie 1906, la Montesson, lângă Paris, Vuia a realizat primul zbor din lume cu un avion care a decolat autonom, fără catapulte sau alte ajutoare externe. După un rulaj de 50 de metri, aparatul a ridicat roțile de la sol, a parcurs 12 metri la o înălțime de aproximativ un metru și a aterizat în siguranță.

*Alocuțiune susținută la Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate”
(1 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

Acest eveniment, deși modest în distanță, a fost un pas gigantic pentru omenire, demonstrând fezabilitatea zborului motorizat independent.

Dar realizările lui Vuia nu se opresc aici. El a continuat să inoveze, obținând brevete pentru elicopter în 1918 și pentru alte îmbunătățiri în aviație. Viziunea sa era una holistică: el vedea aviația nu doar ca mijloc de transport, ci ca instrument de progres uman, capabil să unească popoarele și să extindă orizonturile cunoașterii. Ca patriot convins, educat în spiritul unității naționale românești sub dominația austro-ungară, Vuia a demonstrat că un popor mic, dar tenace, poate produce genii care schimbă lumea. El scria în memoriile sale despre necesitatea perseverenței: „Succesul vine doar celor care nu renunță în fața obstacolelor.” Această viziune l-a motivat să sfideze scepticismul experților vremii, care considerau ideile sale utopice.

Povestea lui Vuia ne învață că zborul începe cu curajul de a visa și de a acționa, chiar în fața adversităților. Astăzi, când privim avioanele moderne survolând cerul, să ne amintim că totul a început cu un român care a refuzat să rămână ancorat la sol. Mai mult, realizările sale au un factor inspirațional profund pentru viitorii ingineri și zburători români. În era spațială, viziunea lui Vuia despre transcenderea limitelor se extinde spre cosmos. Tinerii ingineri de astăzi, studiind aerodinamica și propulsia, pot vedea în Vuia un model de inovator care a pus bazele pentru rachete și vehicule spațiale. De exemplu, principiul decolării autonome este esențial în lansările de sateliți, iar curajul său inspiră programe, unde tineri talentați dezvoltă tehnologii pentru explorarea Lunii și a planetei Marte.

Contemporan cu Vuia a fost Aurel Vlaicu, născut în 1882, în Transilvania. În 1910, el a construit Vlaicu I, primul avion integral românesc, care a zburat la București, uimind mulțimile cu manevre precise. Autodidact strălucit, Vlaicu combina cunoștințe tradiționale cu inovații proprii, precum un sistem de control simplu și eficient al avionului. Tragicul său accident din 1913, în timpul unei tentative curajoase de a traversa Carpații pentru a uni simbolic provinciile românești, nu a oprit visul; dimpotrivă, Vlaicu s-a transformat într-un martir al zborului. Sacrificiul său subliniază că progresul implică riscuri, dar aceste riscuri pavează drumul

pentru generații viitoare, inspirând tineri piloți și ingineri să persevereze.

Nu putem vorbi de aviația românească fără a-l menționa pe Henri Coandă, născut în 1886. În 1910, el a prezentat la Salonul Aeronautic de la Paris Coandă-1910, considerat primul avion cu reacție din lume. Deși motorul turbo-propulsor nu era încă matur, invenția sa a anticipat viitorul aviației supersonice. Mai târziu, descoperirea efectului Coandă – devierea unui jet de fluid de către o suprafață curbată – a revoluționat aerodinamica, fiind aplicat la elicoptere, avioane de vânătoare și chiar în vehicule spațiale pentru controlul traiectoriei. Coandă, educat în Franța și Germania, a rămas legat de România, contribuind la industria aeronautică națională. El spunea: „Zborul este visul omului, iar eu l-am făcut realitate.” Viziunea sa inovatoare completează moștenirea lui Vuia, inspirând ingineri moderni să exploreze tehnologii hibride pentru zboruri spațiale sustenabile.

Aceste figuri emblematice nu au apărut din vid; ele sunt produsul unui sol fertil, al unei culturi românești care valorizează cunoașterea și explorarea. România, situată la intersecția marilor imperii, a fost mereu un loc de inovație rezilientă. Chiar și în perioada interbelică, aviația românească a înflorit: fabrica IAR Brașov producea avioane de luptă avansate, iar piloți precum Constantin „Băzu” Cantacuzino deveneau ași ai aerului în Al Doilea Război Mondial. Femei precum Smaranda Brăescu prima femeie aviator român, cu brevetul de pilot obținut în 1928, la Școala de Aviație Civilă din Sânpetru (Brașov), sau Marina Știrbei, fiica prințului George Știrbei, nepoata lui George Valentin Bibescu și verișoara lui Constantin „Băzu” Cantacuzino, care a obținut în 1935 al șaselea brevet feminin în România, au spart bariere de gen, demonstrând că zborul este accesibil tuturor. Aceste realizări au transformat zborul dintr-o pasiune într-o necesitate strategică, un mod de a apăra suveranitatea și de a promova progresul.

Dar visul zborului nu s-a oprit la limitele atmosferei; el a țintit spre stele, prin Hermann Oberth, născut în 1894 la Sibiu. Considerat unul dintre părinții rachetei moderne, alături de Konstantin Tsiolkovsky și Robert Goddard, Oberth a publicat în 1923 cartea *Die Rakete zu den Planetenräumen* (*Racheta spre spațiile interplanetare*), care a pus

bazele teoretice ale călătoriilor spațiale. El a calculat cu precizie vitezele necesare pentru a scăpa de gravitația Pământului – celebra viteză de evadare de aproximativ 11,2 km/s – și a propus concepte revoluționare precum stațiile spațiale orbitale și combustibilii lichizi. Deși a lucrat în Germania și SUA, rădăcinile sale românești l-au marcat profund, realizând în România, conform propriilor declarații, cam 90% din opera lui științifică. El a construit prima rachetă cu combustibil lichid în 1935, la Mediaș. Oberth a fost mentorul lui Werner von Braun, arhitectul programului Apollo care a dus omul pe Lună. Realizările sale demonstrează că ideile născute în România pot schimba cursul istoriei mondiale, inspirând tineri ingineri să viseze la colonizarea spațiului.

Perioada postbelică a adus noi provocări și oportunități. Anterior anului 1989, România a dezvoltat o industrie aeronautică robustă, producând avioane de pasageri, precum ROMBAC, avioane de luptă, precum IAR-93 și elicoptere sub licență. Dar adevăratul salt spre cosmos a venit în anii '70, după ce țara noastră s-a alăturat programului spațial internațional Intercosmos. Ca tânăr inginer, am fost selectat pentru a deveni primul cosmonaut român. Pregătirea mea la Centrul de Cosmonauți „Yuri Gagarin” de lângă Moscova a fost o experiență transformatoare. Numeroase cursuri teoretice incluzând studii aprofundate în astrofizică, biologie spațială și inginerie orbitală, apoi ședințe regulate în centrifugă pentru a suporta accelerații de până la 8G, simulări de parașutări pentru aterizări de urgență, și sute de ore în simulator, au caracterizat pregătirea mea. Aceste antrenamente nu doar că m-au pregătit tehnic, ci mi-au întărit rezistența umană și spiritul de echipă, amintindu-mi de curajul pionierilor precum Vuia.

Pe 14 mai 1981, la bordul navei Soyuz 40, alături de comandantul Leonid Popov, am decolat de la cosmodromul Baikonur spre Stația Spațială Salyut 6. Zborul nostru a durat 7 zile, 20 de ore și 42 de minute, timp în care am efectuat o serie de experimente științifice esențiale, despre care nu voi mai aminti aici. Privind România de sus – un petic verde și albastru pe harta Europei – am simțit o mândrie imensă. Am realizat că zborul cosmic nu este doar o cucerire tehnică, ci o extindere a spiritului uman, un mesaj de speranță: românii pot

ajunge oriunde, dacă au voință, cunoștințe și inspirație din trecutul lor, precum transcendența ideilor lui Vuia.

De la acel moment istoric, România a continuat să contribuie activ la explorarea spațială. În 2011, a devenit membru cu drepturi depline al Agenției Spațiale Europene (ESA), participând la misiuni ambițioase precum Rosetta, care a aterizat pe cometa 67P/Churyumov-Gerasimenko, sau la exploatarea Stației Spațiale Internaționale (ISS). Ingineri români dezvoltă subansamble pentru sateliți și software avansat pentru controlul misiunilor. ISS – Institutul de Științe Spațiale și INCAS – Institutul Național pentru Cercetări Aero-Spațiale s-au numărat ani întregi printre campionii în domeniu. S-au dezvoltat firme private foarte performante, precum Terrasigna, a cărei competență este recunoscută la nivel internațional. Recent, compania privată RISE – Romanian InSpace Engineering, plecată de la un start-up finanțat inițial de Agenția Spațială Română, a ajuns să trimită un experiment complex la bordul Stației Spațiale Internaționale. Aceste eforturi moderne sunt inspirate direct de pionieri ca Vuia, ale cărui inovații în propulsie și autonomie se regăsesc în designul rachetelor reutilizabile.

Zborul a pătruns adânc și în cultura română, modelându-ne imaginarul colectiv. De la baladele populare cu un Icar românesc, simbol al ambiției umane, până la literatura științifico-fantastică a lui Ion Hobana, care explora teme cosmice, cerul a fost mereu un motiv de inspirație. Filme clasice precum „Pădurea spânzuraților” includ cerul ca simbol al libertății și al transcendenței, contrastând cu absurditatea războiului. Chiar și în experiența mea personală, în spațiu, ascultam muzică tradițională românească, simțind o legătură profundă cu rădăcinile noastre, amintindu-mi cum visul lui Vuia a evoluat spre stele.

Ce înseamnă toate acestea pentru noi astăzi? Zborul ca destin al românilor nu este doar o poveste istorică; este o lecție vie pentru viitor. Într-o lume confruntată cu schimbări climatice, crize energetice și provocări tehnologice, aviația și explorarea spațială oferă soluții inovatoare. Sateliții monitorizează mediul înconjurător, avioanele electrice reduc emisiile de carbon, iar turismul spațial deschide noi orizonturi economice.

România este semnatară a acordurilor Artemis, noul program American de explorare, exploatare și utilizare a Lunii, care va readuce omul pe Lună, și dezvoltă drone autonome cu inteligență artificială pentru aplicații civile și militare. Ca națiune, trebuie să investim masiv în educație STEM – știință, tehnologie, inginerie și matematică – să încurajăm inovația prin programe de cercetare și să susținem tinerii talentați. Viziunea lui Vuia ne amintește că fiecare inginer tânăr poate fi un pionier, contribuind la viitoare misiuni cosmice, precum stații orbitale sau baze pe Marte.

Permiteți-mi să vă împărtășesc o experiență personală care leagă trecutul de viitor. În timpul zborului meu cosmic, experimentând imponderabilitatea – acel sentiment de libertate absolută, plutind fără greutate – am realizat că adevăratul zbor este cel interior: depășirea fricilor, a limitelor impuse de societate și de propriile îndoieli. Românii au demonstrat asta de-a lungul istoriei. De la Vuia, care a sfidat scepticii cu determinarea sa, la Oberth, care a visat la stele din inima Tran-

silvaniei, până la mine, care am atins cosmosul, suntem un popor de visători și făuritori. Această moștenire inspiră tinerii de astăzi: imaginați-vă un student român proiectând un rover pentru Marte, inspirat de autonomia avionului lui Vuia, sau un pilot testând vehicule hipersonice, urmând curajul lui Vlaicu.

În concluzie, dragi prieteni, zborul este destinul românilor pentru că reprezintă esența noastră: curaj neclintit, ingeniozitate creativă și aspirație nemărginită. De la primul salt al lui Traian Vuia, care a pus bazele aviației moderne, la orbitele mele cosmice și visurile generațiilor viitoare, am arătat lumii că nimic nu este imposibil. Să continuăm această tradiție glorioasă, inspirând tinerii să zboare și mai sus, investind în educație, cercetare și inovație.

Vă invit pe toți să visăm împreună la un viitor în care românii cuceresc nu doar cerul, ci și universul.

Mulțumesc pentru atenție!

Traian Vuia (1872–1950) – pionier al aviației, precursor al zborului cu motor*

Ioan Mischie**

I. Noțiuni introductive

Părăsirea solului de către om, prin diverse mijloace create de el, a fost, este și va fi întotdeauna cea mai fascinantă, mai nestinsă și mai vulcanică chemare a înaltului nemărginit. Încă din negura vremii, oamenii au gândit și au dezvoltat mașinării menite să cucerească văzduhul, fapt descris în legendele și miturile care au supraviețuit curgerii timpului. Până la sfârșitul secolului al XVII-lea însă, încercările de zbor s-au soldat, în majoritatea lor, cu eșecuri. Majoritatea acestor încercări aveau legătura cu dorința conducătorilor militari de a găsi soluții de utilizare a spațiului aerian în conflictele momentului.

Încă de la prima desprindere de sol a omului (dovedită), cu ajutorul baloanelor cu aer cald, 5 iulie 1783, la Amonay lângă Lyon, balon inventat de frații Joseph și Jacques Montgolfier, strategii militari au înțeles rolul important pe care mijloacele aeriene îl vor avea în viitoarele conflicte militare.

În secolul al XIX-lea posibilitatea zborului cu aparate mai grele decât aerul începe să câștige teren. Cel care a demonstrat că un aparat mai greu decât aerul poate zbura a fost englezul John Stringfellow, care în acest sens a construit un aeromodel propulsat de două elici, așezate în paralel și antrenate de o mașină cu abur. În 1871 Alphonse Pinaud și în anul 1879 Victor Tatin au realizat mici aeromodele zburătoare stârnind interesul parizienilor.

În anul 1886 Alexandru Ciurcu (inventator și publicist român, originar din împrejurimile Făgărașului și stabilit la București după finalizarea studiilor), împreună cu francezul Just Buisson,

realizează un motor reactiv care va propulsa o barcă pe râul Sena, în scopul demonstrării posibilității de propulsare a planoarelor cu un astfel de tip de motor.¹

Un alt inventator român, originar din Argeș, Dumitru Popescu, a pus bazele unui sistem de dirijare a baloanelor cu aer cald, cercetările sale contribuind la dezvoltarea celebrelor dirijabile Zeppelin. Acesta a decedat în urma exploziei unui motor inventat chiar de el în acest scop.²

O contribuție deosebită în acest sens aparține inginerului german Otto Lilienthal care susținea, într-o lucrare publicată în anul 1889, posibilitate zborului cu un aparat mai greu decât aerul. Experimentele lui Lilienthal au fost continuate în Anglia de inginerul Percy Sinclair Pilcher care a construit planoare de concepție proprie, reușind în anul 1897 să zboare.

Chiar înainte de a fi inventat avionul, pe baza experienței utilizării baloanelor cu aer cald și cu hidrogen în conflictele militare, teoreticienii militari și nu numai, încercau să găsească modalitățile de utilizare a acestuia în conflictele militare, dându-și seama că cine va utiliza spațiul aerian va avea un avantaj major asupra adversarului.

Astfel a apărut și expresia „puterea aeriană”, care a fost utilizată pentru prima dată în anul 1908 de către H G Wells în nuvela *The War in the Air*. Cu toate acestea, potrivit profesorului Tony Mason, ziua de naștere oficială a expresiei „puterea aeriană” a fost aleasă arbitrar în 1893, când un maior din armata britanică, pe nume Fullerton, a prezentat o lucrare la o întâlnire a geniștilor din Chicago, în care a profețit că impactul aeronauticii

*Alocuțiune susținută la Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate” (1 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

**General de flotilă aer., dr., locțiitor pentru operații și instrucție al șefului Statului Major al Forțelor Aeriene

va fi „o mare revoluție în arta războiului la fel cum a fost descoperirea puterii tunului”, că „viitoarele războaie ar putea începe cu o mare bătălie aeriană”, că „sosirea peste capitala inamicului va încheia probabil campania” și că „comanda aerului va fi o condiție esențială pentru toate războaiele terestre și aeriene”³³.

II. Dezvoltarea aeronauticii până la momentul „Traian Vuia”

Prima încercare de utilizare a unui mijloc aerian în scopuri militare s-a înregistrat în anul 1849, când trupele austriece au încercat bombardarea dintr-un balon cu aer cald a rebelilor venețieni. De asemenea, în anul 1862, pe timpul războiului civil american, forțele Unioniste și cele Confederate au utilizat baloane cu aer cald în următoarele scopuri:

- dirijarea și corecția focului artileriei;
- cercetare și observare.

În Paris, în anul 1871, pe timpul războiului franco-prusac, baloanele cu aer cald au fost folosite în scopuri de propagandă.

Astfel, teoreticienii militari au conceptualizat rolul crescând al mașinilor zburătoare în conflictele viitorului. Primul care a prezis că avionul va prelua rolul baloanelor a fost Wells. Tot el a prezis și că acesta va fi înarmat astfel încât să poată ucide oameni.

În această perioadă de pionierat în ceea ce privește dezvoltarea puterii aeriene, România a fost printre primele țări care și-au creat propria industrie aeronautică și putere aeriană. Geniul poporului român s-a remarcat prin realizări excepționale în ceea ce privește acest nou domeniu al umanității, care avea să devină unul din cele mai importante domenii ale omenirii. Astfel pe teritoriul nostru se implementează baloanele cu aer cald, se construiesc planoare iar în anul 1893, înaintea unor state mult mai puternice, are loc în România debutul armei aerului, prin crearea la București a primei subunități de aerostație aeriană.

Însă schimbarea majoră în ceea ce privește rolul puterii aeriene a venit odată cu inventarea avionului de către frații Wright în anul 1903 – avion care era lansat în aer prin intermediul unei catapulte. Acesta a fost și primul pas concret în realizarea viziunilor acestor teoreticieni.

În același an cu invenția fraților Wright, are loc și cel mai important moment pentru aeronau-

tica românească, când la 16 februarie, Traian Vuia prezintă la Academia de Științe din Paris proiectul unui „aeroplan-automobil”, proiect ce a fost respins.

Inginerul Traian Vuia s-a născut la 17 august 1872, în comuna Surducu-Mic, parte a Imperiului austro-ungar. A urmat școala primară în comuna Bujor și la Făget, apoi a continuat cursurile la liceul de stat din Lugoj, iar în anul 1892 și-a luat bacalaureatul. Încă din copilărie a avut o predilecție pentru mecanica aplicată. Ca elev la liceul din Lugoj, Vuia a experimentat zmeie perfecționate de el însuși. Pasiunea lui Vuia pentru zmeie este explicabilă, în realitate zmeul fiind un aeroplan captiv, asupra căruia acționează vântul și sfoara care-l leagă de pământ. În toamna anului 1892, Traian Vuia a plecat la Budapesta pentru continuarea studiilor și s-a înscris la Școala Politehnică, Secția mecanică. După un an, din cauza resurselor materiale extrem de modeste, a abandonat studiile începute în domeniul mecanicii și trece la Facultatea de Drept. La 6 mai 1901, Vuia a promovat doctor în științe juridice, teza sa de doctorat stârnind un interes viu prin originalitatea ideilor expuse. La 27 iunie 1902 ia drumul Parisului, în valiză ducând plin de speranță, spre apusul îndepărtat modelul „Aeroplanului-Automobil” conceput parțial de el în toamna anului 1901. La Paris, în iarna anului 1902–1903 Vuia termină proiectul aeroplanului, iar la 16 februarie 1903 prezenta Academiei de Științe din Paris, un memoriu referitor la „mașina de zburat mai grea decât aerul”. Deși memoriul a fost clasat, Vuia a continuat preocupările privind zborul mecanic, iar pentru aceasta a solicitat la 15 mai 1903 Oficiului Național al Proprietății Industriale din Republica Franceză un brevet de invenție cu denumirea „Aeroplan-Automobil”, brevet nr. 332106 eliberat la data de 17 august și publicat în data de 16 octombrie 1903. Este puțin probabil că acest brevet a atras atenția cercurilor aviatice pariziene, în schimb a inflăcărat inimile compatrioților săi, care s-au mobilizat și au strâns fondurile necesare pentru construirea aparatului.

Primul zbor mecanic autonom din lume, cu un aparat mai greu decât aerul, are loc cu avionul conceput și construit de către Traian Vuia, numit Vuia 1, la 18 martie 1906, la Montesson, lângă Paris. Cu acest avion Traian Vuia a reușit să

ruleze (aproximativ 50m), să decoleze controlat și să zboare pe o lungime de 12 m la o înălțime de aproximativ 60 cm, după care a aterizat. Spre deosebire de alte aparate de zbor, aparatul construit de Vuia, căruia i se spunea „Liliacul”, s-a ridicat de la sol prin mijloace proprii.

Trebuie menționat faptul că la momentul respectiv, nefiind de față persoane oficiale franceze, performanța obținută de către Traian Vuia nu a fost omologată de nicio organizație aeronautică, întâietatea fiind revendicată de A. Santos Dumont, un brazilian bogat stabilit în Franța.

După această dată, Traian Vuia și-a continuat experiențele în acest domeniu, îmbunătățind performanțele tehnice ale aparatului său, ulterior acesta devenind „Vuia Nr. 1 bis”. Acest aparat perfecționat și modificat radical a devenit „Vuia Nr. 2”. Cu acest aeroplan a efectuat numeroase zboruri în iulie 1907, ultimul zbor având loc în La Bagatelle, în data de 17 iulie 1907, aparatul parcurgând o distanță de circa 70 de metri dar aterizând forțat.

Traian Vuia nu s-a limitat însă la a construi un aparat de zbor mai greu decât aerul, gândirea lui tehnică a îmbogățit teoria și construcția elicopterelor. În acest sens, în anul 1918, a construit un aparat de zbor de studiu cu aripi rotative denumit „Vuia Nr.1”, care era de fapt un elicopter cu transmisie mecanică a forței motrice la rotor. Aparatul a fost experimentat în anul 1920, fiind pilotat de ciclistul francez Gaston Degy. Viteza de rotație a aripilor a fost de 37 rotații/minut, iar înălțimea de zbor atinsă a fost de 10 metri. În anul 1921, Vuia a construit un nou aparat de zbor denumit „Vuia Nr. 2” având aceleași dimensiuni. Elicopterul a fost experimentat de francezul Juvisy, la data de 18 martie 1922.

Aceste realizări sunt prezentate și în Muzeul Național al Aviației Române, instituție de cultură care promovează valorile și tradițiile aeronauticii românești.

Traian Vuia a avut și va avea un loc distinct în spațiul expozițional. În muzeu va fi expusă macheta aparatului de zbor Vuia Nr. 1, cu mențiunea că originalul se află expus la Muzeul Aerului și Spațiului de la Le Bourget, recuperat incomplet de istoricul francez Dollfus fost conservator al muzeului.

În panoul de prezentare vizitatorul va fi informat că obiectul expus în muzeul nostru este o

copie scara 1:1. De asemenea, vor fi trecute detaliile tehnice ale monoplanului. Alături de macheta Vuia Nr. 1 vor mai fi expuse alte două machete, scara 1:4, ale aparatelor Vuia Nr. 1 bis și Vuia nr. 2, cu specificațiile tehnice. Vor fi prezentate publicului vizitator, schițe precum și materiale de promovare a realizărilor lui Traian Vuia în materie de tehnică și construcție de aparate de zbor.

Bustul deținut de muzeu va fi expus alături de celelalte busturi ale pionierilor aviației române la loc de cinste.

Prin urmare, obiectele de patrimoniu cultural muzeal deținute de Muzeul Național al Aviației Române sunt:

- Machetă avion Vuia Nr. 1 scara 1:1, nr inventar 41542;
- Machetă avion Vuia Nr. 2 scara 1:4, nr inventar 45310;
- Schiță avion Vuia Nr. 2, nr. inventar 40286;
- Bust monumental Traian Vuia, nr. inventar 41428;
- Placheta Traian Vuia pionier al aviației, nr. inventar 40719;
- Placheta Școala Militara de Aviație – 75 ani, nr. inventar 43420.

III. Dezvoltarea aeronauticii după momentul „Traian Vuia”

Contemporani cu Traian Vuia, pe meleagurile noastre au fost alți doi inventatori care aveau să definească, definitiv, cursul dezvoltării avionului pe plan mondial, și anume Aurel Vlaicu și Henri Coandă.

Un alt geniu al aviației mondiale, Henri Coandă, la numai un an după reușita lui Vuia de la Paris, construiește și încearcă, în 1907, la Pirotehnia Armatei, un motor rachetă pentru propulsia avioanelor.

După aceste momente de frenezie în evoluția constructivă a avioanelor, teoria puterii aeriene a luat amploare, mulți militari aplecându-se asupra subiectului. Italia a fost prima țară care a adoptat o largă deschidere în ceea ce privește implementarea conceptului de putere aeriană, în acest sens remarcându-se un ofițer de forțe terestre, Giulio Douhet, care în anul 1908 spunea „în curând, avionul va fi capabil să se ridice la mii de metri și să zboare distanțe de mii de kilometri” .

În doar șase ani de la momentul zborului primului avion, în 1909, acesta a intrat în serviciul militar. În anul 1910 Giulio Douhet afirma că „Cerule este pe cale de a deveni un câmp de luptă la fel de important ca și pământul sau marea⁴... Numai prin stăpânirea aerului vom fi capabili să beneficiem pe deplin de un avantaj ce poate fi exploatat atunci când inamicul este silit să rămână la sol”⁵.

La 14 noiembrie 1909 Aurel Vlaicu începe, la București, construcția primului său avion, Vlaicu 1 cu care va executa primul zbor în anul 1910.

În perioada 1910–1912 în România se înființează trei școli de pilotaj, la Chitila, Cotroceni și Băneasa, fiind practic primele școli de pilotaj din Europa.

Armata Română nu rămâne impasibilă la acest avans deosebit al aeronauticii, astfel că în noiembrie 1909 ordona Arsenalului de Construcții al Armatei din București construirea unui avion după indicațiile și sub supravegherea lui Aurel Vlaicu.

În 1910 Henri Coandă avea să prezinte la Salonul Aeronautic de la Paris primul avion cu reacție din lume, avion ce va schimba cursul istoriei în ceea ce privește evoluția avionului.

Armata continuă investițiile în aeronautică, trimițând primii ofițeri la școlile de pilotaj și utilizează pentru prima dată un avion Vlaicu 1, la manevrele militare din zona Slatina-Piatra Olt.

Această evoluție a aeronauticii pe teritoriul locuit de români a culminat cu înființarea, la 1 aprilie 1913, a aviației militare române. Înaintea intrării în Primul Război Mondial, România își creează la 10 august 1915, Corpul de Aviație Român, sub comanda colonelului I. Găvănescu.

Prima înregistrare oficială a utilizării aeronavelor în luptă a fost făcută în 1911 de italieni, în campania libiană, când căpitanul Moizo și De Rada au zburat într-un avion militar biplan de tip Farman și au aruncat manual bombe din acesta asupra unei tabere turcești identificate din aer. Ca urmare a creșterii moralului trupelor italiene în urma acestei acțiuni, la începutul anului 1912, avioanele italiene au efectuat o mare varietate de misiuni:⁶

- bombardarea pozițiilor turcești;
- localizarea, fotografierea și filmarea taberelor inamice;

- interceptarea trenurilor de cămile;
- împrăștierea de pliante de propagandă pro-italiene.

În urma acestui succes, Giulio Douhet sugera, în raportul pe care a trebuit să-l întocmească, dezvoltarea unui avion multirol care să poată executa următoarele misiuni:

- misiuni de cercetare și observare;
- luptă aeriană și bombardament;
- posibilitatea de a lua la bord o cantitate mare de bombe.⁷

Bombardamentele italiene asupra pozițiilor turce au dus la utilizarea, pentru prima dată, a tunurilor împotriva aeronavelor, luând naștere, practic, apărarea aeriană cu baza la sol. Acest lucru s-a întâmplat în primăvara anului 1912, când forțele turcești din Azzizia au montat un tun Krupps de 90 de milimetri pe un cărucior înalt pentru a descuraja atacurile inamice. Deși inițial tunul nu a lovit nicio aeronavă, în bătăliile ulterioare a lovit cu succes mai multe avioane și a rănit doi piloți. Ca răspuns, piloții italieni și-au mărit înălțimea standard de operare de la 2.000 la 4.500 de metri, luând naștere astfel primele lupte antiaeriene.

În această perioadă de început a aviației, forțele terestre nu puteau înțelege rolul acestora pe câmpul de luptă și nu voiau să piardă întâietatea. Ele priveau avionul ca pe un mijloc de sprijin al lor și nicidecum ca armă distinctă. Cu toate acestea, în anul 1914, Giulio Douhet a ordonat – fără a avea autorizația necesară – construirea câtorva bombardiere tip Caproni pentru armata italiană.⁸

Marea Britanie a fost, de asemenea, printre pionierii dezvoltării puterii sale aeriene. Royal Flying Corps (RFC), cu escadrilele sale militare și navale, precum și o școală de pilotaj, a fost înființat în 1912. Dacă în Italia exista o rivalitate între forțele terestre și aviație, în Anglia a apărut rivalitatea între forțele navale și aviație și până în 1914, în ciuda opoziției lui Churchill, Royal Navy s-a despărțit unilateral de RFC și și-a înființat propriul Royal Naval Air Service (RNAS) sub controlul direct al forțelor navale⁹.

La izbucnirea Primului Război Mondial, RFC și RNAS au format două corpuri separate, sub egida infanteriei și, respectiv, a marinei. Într-un timp, Germania, Franța și SUA și-au dezvoltat propriile corpuri aeriene ca parte a forțelor lor

terestre. Mai mult, deoarece SUA trebuia să-și proiecteze puterea militară peste oceane, a realizat, în 1910, prima lansare a unui avion de pe o navă, acesta fiind momentul nașterii portavionului și a aviației navale¹⁰.

Concluzii

Traian Vuia a fost unul dintre pionierii aviației, care, prin excepționala lui realizare, a adus o contribuție valoroasă la dezvoltarea aeronauticii mondiale.

Pe acest drum deschis de el s-a afirmat o pleiadă de zburători și constructori, continuatori ai unor tradiții în aeronautică. În acest sens Henri Coandă scria: „Românii au dat omenirii mai cu seamă în epoca contemporană, o mulțime de celebrități înscrise cu litere majuscule în fondul de cultură și civilizație al epocii. De pe aceste meleaguri și-au pornit zborul către înălțimi iluștrii inventatori, descoperitori, mari oameni de cultură, adevărate genii cu care omenirea se făleşte”¹¹. De la primele încercări de zbor, executate în țară sau în afara granițelor ei și până la zborul în cosmos al primului cosmonaut român, românii au contribuit la promovarea și dezvoltarea aeronauticii, prin tradiție, curaj și spirit de sacrificiu.

Omul Traian Vuia s-a ascuns tot timpul cu modestie în umbra creațiilor sale. La 34 de ani a făcut posibilă o experiență care a întrecut așteptările epocii, pentru că la acea data puțini erau cei care credeau că se poate zbura cu aparate de zbor mai grele decât aerul. De atunci, aparatele s-au perfecționat vertiginos, ajungând-se la performanțe extraordinare, avioanele fiind folosite pentru diferite scopuri. Creația sa, aeroplanul „Vuia Nr. 1”, este o verigă dintr-un lanț de descoperiri și evenimente cu continuitate în istoria zborului.

Fără o susținere financiară adecvată, comparativ cu inventatorii mondiali contemporani, Traian Vuia i-a devansat pe aceștia, demonstrând că un avion mai greu decât aerul poate fi propulsat în aer prin mijloace mecanice proprii, contribuind decisiv la dezvoltarea avionului așa cum l-am știut până la începutul celui de-al doilea război mondial. Ulterior, avea să fie utilizată invenția lui Coandă și anume motorul cu reacție. Această ultimă invenție încă definește zborul aeronavelor în prezent.

Apariția avionului a schimbat filosofia transportului și a războaielor, deoarece aeronavele mo-

difică importanța timpului și a spațiului în scopuri civile și lupta armată. Pentru statele care dispun de putere aeriană nu mai reprezintă o importanță vitală corpul principal al armatei adverse ci obiectivele principale le reprezintă centrele de greutate ale adversarului, indiferent de poziționarea lor în teren, datorită caracteristicilor principale ale puterii aeriene, și anume viteză, înălțime, mobilitate, adâncime, omniprezență, flexibilitate, versatilitate și efectul psihologic.

Ca o recunoaștere a meritelor celor trei inventatori români, dintre care doi au reușit să modeleze dezvoltarea mondială a avionului, a acordării respectului cuvenit peste timp și a immortalizării acestora, Forțele Aeriene Române au atribuit numele lor principalelor instituții de învățământ: Școala militară de maiștri militari și subofițeri „Traian Vuia”, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă” și Baza aeriană de instruire și formare a personalului aeronautic „Aurel Vlaicu”.

Note

1 https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Ciurcu, 26.09.2025, ora 13.23

2 <https://www.universulargesean.ro/un-argeean-inventatorul-celebrului-balon-zeppelin/>, 26.09.2025, ora 14.00

3 Tony Mason, *Air Power, A Centennial Appraisal*, Brassey's, 1994, p.3-8

4 Giulio Douhet, *The command of the air*, USAF WARRIOR STUDIES, 1998, p 4

5 Giulio Douhet, *The command of the air*, USAF WARRIOR STUDIES, 1998, p 5

6 *The experience of air power in Libya*, Pathfinder air power development centre bulletin, nr. 152, Martie 2011

7 Phillip S. Meilinger, *The Paths of Heaven The Evolution of Airpower Theory by The School of Advanced Airpower Studies*, Air University Press Maxwell Air Force Base, Alabama, p 31

8 Phillip S. Meilinger, *The Paths of Heaven The Evolution of Airpower Theory by The School of Advanced Airpower Studies*, Air University Press Maxwell Air Force Base, Alabama, p 32

9 *The Royal Flying Corps, Aviation Science & Development at Farnborough History and Learning Briefings*, No. 8

10 https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_aircraft_carrier, 23.10.2017, 16.00

11 <https://luceafarul.net/preuiti-inteligenta-romaneasca>, 28.09.2025, ora 13.00

Traian Vuia și gândirea sa politică*

Radu Homescu**

Activitatea inventatorului român Traian Vuia pe tărâmul vieții naționale, sociale și politice, de pregătire și realizare a actului Unirii de la 1 Decembrie 1918, nu este îndeajuns cunoscută, dimpotrivă, inexistența unui demers conjugat de diseminare oficială din partea istoricilor noștri, a marilor sale realizări întreprinse departe de țară și în folosul exclusiv al acesteia, nu a intrat nici în manualele de școală și nici în enciclopediile românești și străine.

Parisul, Orașul Luminilor, locul în care a trăit și a creat Traian Vuia, mediul propice influențelor pentru demersurile românești în țara sprijinitoare a cauzei noastre naționale de întregire a teritoriilor aflate sub stăpânire străină, a fost constant și fructuos valorificat de el, în calitatea sa de constructor-strateg al relațiilor internaționale, în echipă cu ilustre personalități, precum Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Titulescu, Caius Brediceanu, Ioan Cantacuzino și alții, implicate în pregătirea Marii Uniri din 1918 și în consfințirea acesteia în actul final al Conferinței de Pace de la Trianon.

Curajos expuse, alegațiunile sale politice și economico-sociale au văzut lumina tiparului în presa de limbă română din Banat, Transilvania și România, respectiv în cea de limbă franceză din Franța, principalele publicații fiind „Drapelul” (Lugoj), „Viața socială” (București), „Orizontul” (București), „Sămănătorul” (Brașov), „Lucefărul” (Timișoara), „Fruncea” (Timișoara), „La Transylvanie” (Paris) și „La Roumanie” (Paris) – primul articol apărând la Lugoj în „Drapelul” (1901). Un rol deosebit de important

l-a jucat studiul său intitulat *Le Banat (Timishana)*, apărut la Paris în 1918, sub forma unei broșuri, difuzată în cancelariile europene, precum și în cele din Statele Unite, aceasta fiind pusă pe masa Conferinței de Pace de la Paris. Broșura conține argumente statistice solide, extrase din datele oficiale maghiare și austriece, precum și o hartă, ambele doveditoare ale dreptului românilor la autodeterminare, la alipirea Banatului și Transilvaniei la Țara Mamă.

Trebuie precizat că în 1901 Traian Vuia obține la Budapesta titlul de *doctor în drept* însoțit de distincția academică *Magna cum laude* cu teza intitulată *Militarism și industrialism, regimul de status și contractus*. În disertația sa de doctorat, ideile originale, avangardiste pentru primul an al secolului al XX-lea, sunt consecvent continuate într-un serial de articole pe care le publică la Lugoj în „Drapelul” sub titlul *Viitorul*. Militarismul conduce, afirma Vuia, la agravarea situației materiale a populațiilor care suportă cheltuielile întreținerii armatelor și dotării acestora cu armament, precum și la micșorarea avuției naționale, ca urmare a utilizării forței de muncă în altă ramură industrială (militară) decât în cele care conduc la progres economico-social, toate acestea deoarece „tezaurul suprem al economiei naționale e munca”.

În privința gândirii sale politice, în strânsă legătură cu situația popoarelor oprimate din Imperiul austro-ungar, Vuia demonstrează că ignorarea principiului naționalităților este o chestiune de inactualitate, ținând cont de faptul că preceptul a avut ca efect emanciparea popoarelor,

* Alocuțiune susținută la Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate” (1 septembrie 2025, Aula Academiei Române)

**Dr. ambasador

așa cum o demonstrează istoria modernă: „Principiul de naționalitate duce înainte popoarele, cari țin cont de el, le mărește și le asigură victoria... Cine încearcă a-l comprima, îi mărește puterea”. Traian Vuia nu vede posibilă soluționarea problemei naționale fără *grave crize*, fără mișcări revoluționare. Anacronismele din imperiul dualist, menținute prin legea electorală, legea presei, măsuri economice de tip medieval, inclusiv ignorarea principiului naționalităților, vor conduce la destrămarea construcției dualiste. „Popoarele cari țin cont de progresul omenimei cresc și triumfează, iar acelea cari apără și susțin instituțiile trecutului, în butul (scopul-n.n.) unui succes aparent, slăbesc și decad. Prudența recere să nu facem niciodată pentru alții legi pe cari nu le-am accepta noi înșine. Maghiarii se laudă cu forța, istoria, însă, ne demonstrează la ce lamentabile dezastre poate reduce omenirea ambițiunea unită cu forța, ei au uitat cu totul maxima lui Deák: «Dacă voiți să fiți liberi, începeți a fi drepti»”.

Preocupat de politica externă a Statelor Unite ale Americii, în două articole intitulate *Doctrina lui Monroe* (ianuarie 1903) și *Războiul și pacea în lumina președintelui Roosevelt* (octombrie 1903), ambele apărute la Paris și Lugoj, în „La Transylvanie” și „Drapelul”, Vuia descrie evoluția acestei politici, pornind de la doctrina lui James Monroe, președinte al SUA în perioada 1817–1825, până la politica monopolistilor americani, a politicii externe dure și a expansiunii nord-americane în America Latină, al cărei promotor energic a fost președintele Theodore R. Roosevelt. Doctrina Monroe a stat la baza politicii izolaționiste americane și la consolidarea influenței SUA pe continentul american. Analizând cu luciditate demersurile politicii SUA și ținând seama de rolul civilizator pe care și-l asumă imperialismul american, avându-l ca promotor pe Roosevelt, care a declarat război barbariei, Traian Vuia arată că această aserțiune a președintelui Statelor Unite „este riscantă, dacă prin aceasta se nisuieste (străduiește-n.n.) a explica distrugerea dominațiunii Spaniei în Cuba și pacificarea Filipinelor și din toate cele expuse urmează că imperialismul american e un război cruciat contra barbariei și tot cu această justificată extindere a dominațiunii americane asupra planetului întreg”.

Prevăzând izbucnirea mării conflagrații, în care vor fi antrenate, în primul rând, țările Europei, Traian Vuia se gândește, cu multă speranță, la faptul că după război bătrânul continent va deveni o nouă Europă, cu o politică democratică, în concordanță cu aspirațiile popoarelor ei. În articolul său din 1914 intitulat *Criza politică europeană*, Vuia arată că este vorba despre o criză politică și economică generală, determinată de „nefericita organizare politică a Europei care chiar în statele cele mai mari și prin urmare mai hotărâtoare în viața popoarelor din Europa este astfel alcătuită încât numai la aparență servește interesele națiunilor, de fapt stă în slujba altor interese. Pentru susținerea acestor alte interese este indispensabilă asmuțirea popoarelor întreolaltă și dominarea tuturor prin molohul militar”. Popoarele sunt împovărate de cheltuielile militare, iar analistul politic Traian Vuia consideră că acestei stări de lucruri „i se va pune capăt chiar prin molohul militar în forma unui război european, în urma căruia se va ridica de sine în Europa o organizație politică democratică corespunzătoare intereselor neamului”. Căci, așa cum afirma el în 1903, „destinul omenirii pare a fi udat căile progresului cu sânge”.

Spirit vizionar, Traian Vuia a argumentat convingător că finalitatea stării de lucruri din imperiu este eliberarea necondiționată a popoarelor înjugate. În același timp, fiind convins de necesitatea alianței cu puterile Antantei, Traian Vuia se află în fruntea emigrației române din Franța și înființează la 30 aprilie 1918 **Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina**, fiind numit președintele acestuia. Ulterior, a îndeplinit și pozițiile de vicepreședinte și secretar general al Comitetului.

În declarația dată publicității, **Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina** exprima aserțiunea eliberării de sub dominație, chemând pe toți românii la o acțiune solidară în vederea atingerii țelului național: unirea tuturor provinciilor românești cu Țara. În funcțiile pe care le-a deținut în cadrul Comitetului, Traian Vuia a desfășurat o amplă și salutară activitate de organizare a unor **legiuni de voluntari** transilvăneni și de constituire a unui comitet unic al românilor stabiliți în Franța și Italia, inițiativă

agreată de guvernul și comandanții militari ai Franței.

La Paris, în 17 ianuarie 1918, apare primul număr al săptămânalului „La Roumanie”, organ de presă destinat apărării drepturilor românești. În cuprinsul paginilor ei, regăsim numele lui Traian Vuia exprimându-și opiniile solid elaborate vizând drepturile românilor oprimați din Imperiul austro-ungar, protestând față de condițiile grele, economice și teritoriale, impuse României de Pacea de la București (7 mai 1918) ș.a.

În timpul conflagrației mondiale, Traian Vuia a întreținut strânse legături inclusiv cu mișcarea socialistă franceză. Trebuie menționat că primul forum socialist, care s-a ocupat de problema naționalităților din Imperiul habsburgic, a fost Congresul de la Londra, care a elaborat un program în această chestiune și la care partea română a avut un singur participant, în persoana doctorului Nicolae Lupu. La Paris, primele manifestări organizate de socialiștii francezi la care a participat activ Traian Vuia, în calitatea sa de reprezentant al transilvănenilor, sunt cele prezidate de profesorul de la Sorbona, **Mario Roques**, lingvist, filolog și romanist, preocupat de limba și literatura română, editor al *Paliei de la Orăștie*, conducător al revistei „România” și întemeietor al Institutului de Filologie Română din Paris. În raport direct cu problemele de mare interes ale emigrației române în fruntea căreia se afla, Traian Vuia frecventează cu regularitate adunările socialiștilor, arătând că domnul **Albert Thomas**, „șeful mișcării socialiste și revoluționarul înțelegător al vremii a făcut eforturi uriașe pentru a lămurii și determina puternica opinie publică socialistă, ca să accepte ca unul din scopurile supreme ale războiului, dezrobirea națiunilor subjugate”. Contrar majorității membrilor, a existat în sânul mișcării socialiste franceze o grupare minoritară care se opunea dezmembrării Austro-Ungariei. De la Traian Vuia aflăm că „minoritarii socialiști din Franța, în frunte cu **Jean-Laurent-Frederick Longuet**, deputat socialist, director al gazetei «Le Populaire» și al cărui bunic a fost Karl Marx, pledau pentru menținerea Imperiului austro-ungar”.

Orientarea vieții politice din România spre dreapta îl determină pe Vuia să facă referiri la

democrație, semnalând și pericolul instaurării unei dictaturi. Tot el semnalează și alte pericole care amenință România: bolșevismul și revizionismul. Cu timpul, Traian Vuia constată că nici reprezentanții Partidului Național nu s-au ridicat la înălțimea aspirațiilor cetățenilor țării.

La inițiativa lui, Comitetul Național din Transilvania și Bucovina editează, începând cu 15 mai 1918, revista de propagandă bilunară intitulată „La Transylvanie” care apare la Paris sub patronajul unor importante personalități franceze progresiste din sfera politică, militară și din cea a științei și tehnicii. În paginile revistei, Traian Vuia susține cu tărie că provinciile românești aflate sub dominația Austro-Ungariei trebuie mai întâi să-și declare independența, iar apoi să consimtă liber la unirea lor cu Țara-Mamă. Unirea – sublinia Vuia – poate avea loc doar în virtutea a două acte: prin anexiune (adică încorporare prin violență) sau printr-un act de unire. Actul de anexiune nu poate fi acceptat deoarece reprezintă un act unilateral și nu necesită consimțământul părților anexate, în timp ce „uniunea (unirea-n.n.) este un act bilateral și are două faze. Pentru ca o țară să se poată uni cu alta, ea trebuie să aibă posibilitatea să-și exprime în mod liber voința sa”, așa cum sună principiile președintelui Th. W. Wilson.

Sosirea la Paris, la 22 iulie 1918, a lui **Take Ionescu**, adept fervent al alianței cu Antanta, a impulsionat serios activitatea emigrației române. Împreună cu **Nicolae Titulescu** și alți colaboratori se deplasează din capitala Franței la Londra pentru întrevederi cu premierul **David Lloyd George** și cu emigrația românilor din Transilvania, cu **George Moroianu** care lucra la Foreign Office în domeniul problemelor românești. La 3 octombrie 1918, ia ființă la Paris **Consiliul Național al Unității Române**, prin reorganizarea Consiliului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, avându-l ca președinte pe **Take Ionescu**, iar ca vicepreședinți pe **Vasile Lucaciu**, **Octavian Goga**, **dr. C. Angelescu** și **Jean Th. Florescu**. Din Comitetul Consiliului făceau parte **dr. I. Cantacuzino**, **N. Titulescu**, **P. Brătășanu**, **Thoma Ionescu**, **T. Vuia**, **D. Drăghicescu**, **C. Diamandi**, **G. Mironescu**, **S. Mândrescu**, **G. Moroianu**, **I. Ursu**, **C. Mille**, **I. Găvănescu**, **Sever Bocu**, **Partenie Cosma**, **V. Stroescu** și alții.

Sub titlul *Notre politique national*, din 15 decembrie 1918, publicația „La Transylvanie” expune principiile Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina: „1. Români sunt un popor indivizibil; 2. Nicio parte a poporului român nu trebuie să rămână sub o dominație străină; 3. Români nu pot să conceapă decât o pace bazată pe dreptul poporului de a se conduce singur; 4. Conform acestui principiu, românii din Austro-Ungaria și-au exprimat voința de nestăvilit de a trăi uniți cu frații lor din România și cu cei din Basarabia, într-o Românie nouă guvernată de principii democratice. În România nouă trebuie să se stabilească egalitatea politică a locuitorilor, fără a se ține cont de originea națională și credința lor. Trebuie acordate drepturi politice femeilor. Trebuie stabilit votul universal: cu vot secret obligatoriu și reprezentarea minorităților”.

La 20 aprilie 1920, **Nicolae Titulescu** este numit șef al delegației române la Conferința de Pace. În această calitate va colabora cu Traian Vuia, care fusese numit, la recomandarea lui Caius Brediceanu, **consilier tehnic** al *Delegațiunii transilvane* la Conferința de Pace de la Paris. Traian Vuia a desfășurat o remarcabilă și neobosită activitate dedicată succesului delegației române. Folosind presa, el publică memorii și articole destinate forumului de pace pentru recunoașterea de către acesta a cauzei românești. Declarația lui

Caius Brediceanu, membru al delegației, în presa timișoreană de mai târziu, este edificatoare: „Din amintirile mele de la Conferința Păcii, una trebuie să încânte pe fiecare bănățean: faptul că l-am ales imediat la sosirea mea la Paris de colaborator în calitate de consilier tehnic pe marele inventator român, inginerul bănățean Traian Vuia. El a devenit în delegațiunea noastră prin forța enormă de muncă, prin cunoașterea perfectă a limbii franceze, prin claritatea judecății sale de mare gânditor și filosof, prin maniera sa modestă și discretă, unul din factorii principali ai misiunii noastre...Îl consider pe Traian Vuia ca pe unul din cei mai mari fii ai Neamului”.

Așezat în Panteonul iluștrilor temerari ai zborului, **Traian Vuia** este, în același timp, statornicit de istorie în Galeria marilor patrioți români a căror gândire politico-socială, cunoștințe temeinice de drept internațional, practică diplomatică și strălucită activitate neobosită au fost închinată edificării Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și consfințirii recunoașterii internaționale a acestui act istoric prin Conferința de Pace de la Paris (1919–1920).

Statura impresionantă a acestui om de geniu, de anvergură internațională, s-a ivit din neamul românesc care este dator a-l prețui și a-l apăra cu sacralitate. Un monument Traian Vuia, inexistent acum în România, trebuie ridicat!

Contribuțiile lui Traian Vuia la dezvoltarea aviației

Alexandru Herlea*

În istoria aviației, Traian Vuia, ale cărui realizări tehnice depășesc cu mult acest domeniu, ocupă un loc aparte. El este un pionier în construcția de avioane și elicoptere și, mai presus de toate, primul care a realizat o decolare anunțată public cu o aeronavă mai grea decât aerul folosind doar mijloacele existente la bord. Aceasta a avut loc la 18 martie 1906 în Franța lângă localitatea Montesson în prezența a doi martori și cu publicarea în mass-media de specialitate de fotografii și reportaje. Vom reveni cu detalii.

Trebuie amintit faptul că inginerul francez, pionier al aviației Clément Ader, care lucra pentru Armata franceză, reușise deja o astfel de decolare la 9 octombrie 1890, dar această realizare a rămas mult timp necunoscută, căci pentru Armată se lucra în cel mai mare secret. Mai mult, cercetările și realizările lui Clément Ader au fost puțin prea timpurii. În privința zborurilor fraților Wright din decembrie 1903 și a celor efectuate în cei șase ani care au urmat, acestea au avut loc după o decolare asistată, folosind o catapultă. Încercările lor s-au concentrat în principal pe problema zborului în sine și, într-o măsură mult mai mică, pe decolare.

În acest sens, Bouquet de La Grye, președintele Comisiei de Aeronautică a Academiei de Științe, a scris în revista de specialitate *L'Aérophile* din februarie 1906 sub titlul «Aterizarea avioanelor», că rămâne de depășit o dublă dificultate, cea a decolării și cea a aterizării. În același număr al revistei, André de Masfrand, vorbind despre Vuia, a scris: «Aparatul domnului Vuia ar avea cel puțin avantajul de a suprima diferitele artificii care au fost folosite până acum pentru lansarea avioane-

lor... Plecarea se putea face oriunde și prin singurele mijloace la îndemână. Această combinație a automobilului terestru și a avionului a fost brevetată pentru prima dată, credem, de viconte Decazes, în zorii automobilismului, în 1892...; dar, pentru prima dată, domnul Vuia a realizat-o pe deplin la scară reală, cu mijloace adesea ingenioase și foarte personale» (1).

Dacă am ales să ne oprim asupra contribuției lui Traian Vuia în domeniul aviației este pentru că opera sa este puțin cunoscută și studiată, iar cele mai detaliate lucrări sunt în limba română și, prin urmare, mai greu accesibile. Această contribuție este așa cum o caracterizează istoricul aviației Charles Dollfus, «este la vremea sa cea a unui precursor important prin calitatea construcției sale, atât de rațională, cât și prin zborurile modeste, dar incontestabile, pe care le-a realizat public, prin curajul său de experimentator, prin entuziasmul său pentru aviație» (2). La aceasta trebuie adăugată clarviziunea lui T. Vuia, care și-a început munca într-o atmosferă mult mai favorabilă dirijabilului decât avionului. Acesta din urmă a fost adesea considerat, în primii ani ai secolului, ca o utopie atât de oamenii de știință, cât și de experimenterii.

Traian Vuia s-a născut într-o familie de fermieri români înstăriți la 17 august 1872 în satul Surducul Mic, lângă orașul Lugoj din Banat, o provincie românească la acea vreme încorporată în Imperiul austro-ungar. După ce și-a terminat studiile secundare și a obținut diploma de bacalaureat la Liceul din Lugoj, în 1892, a plecat la Budapesta unde, timp de un an, a urmat Școala

* Profesor universitar emerit, membru al Academiei Internaționale de Istoria Științei, membru CRIFST fost președinte ICOHTEC

Traian Vuia și avionul său

Politehnică din capitala Ungariei. Vuia a fost pasionat de zborul mecanic încă din adolescență, după cum afirmă prietenul și biograful său George Lipovan; el ar fi proiectat deja un dispozitiv de zbor utilizând o elice acționată de puterea musculară a pilotului (3). Dar, în ciuda înclinației sale pentru studii tehnice, Vuia le-a abandonat pentru o carieră mai profitabilă din punct de vedere pecuniar. Astfel, s-a înscris la Facultatea de Drept a Universității din Budapesta, pe care a absolvit-o, în 1901, cu titlul de doctor în drept obținut cu *magna cum laude*.

Dar pasiunea pentru mecanică și zbor nu l-a părăsit și în iarna 1901–1902 a proiectat un dispozitiv zburător format dintr-o tricicletă de care era atașat un cadru care transporta aripile și elicea acționată de o pedală. Pentru a aprofunda acest proiect și a-l îmbunătăți, Vuia a plecat în toamna anului 1902 la Paris, unde interesul pentru aeronautică era foarte mare, mult superior celui existent în alte țări.

Acolo, a luat contact cu mai multe personalități din aeronautică, printre care Georges Besançon, secretarul general al Aero-Club și director al revistei *L'Aérophile*, și Victor Tatin, cunoscut pentru studiile sale teoretice și realizările practice legate de zborul mecanic, și și-a continuat studiile și cercetările la Conservatoire National des Arts et Métiers (4). Acestea au dus la scrierea unui memoriu intitulat *Projet d'Aéroplane-Automobile* adre-

sat Academiei de Științe din Franța. Prezentat în timpul sesiunii din 16 februarie 1903, a fost trimis Comisiei de Aéronautique pentru examinare. (5)

Memoriu – *Projet d'Aéroplane-Automobile*

În acest Memoriu, care este o pledoarie pentru un aparat de zbor mai greu decât aerul, autorul face o analiză critică a cunoștințelor privind zborul mecanic, demonstrând științific posibilitatea realizării lui și descrie aparatul capabil să-l efectueze. Vuia afirmă că: «Problema navigației aeriene cu un aparat mai greu decât aerul este împărțită în 3 sub-probleme: a) viteza orizontală, b) raportul dintre greutatea aeronavei și puterea motorului său, c) echilibrul în aer». El abordează aceste probleme pe baza unei bibliografii destul de extinse, citându-i în special pe Etienne-Jules Marey, membru al Académie des Sciences, Henri Giffard, inventatorul dirijabilului propulsat de energia aburului, Samuel Pierpont Langley, om de știință american, matematician și profesor de astrofizică, pionier al aviației.

Referindu-se la viteza orizontală de mișcare a unui plan înclinat, Vuia subliniază, folosind date numerice, dependența forței de levitație de viteza de deplasare și unghiul de înclinare. El constată că această forță era ușor de calculat și că experimentele lui Langley și cele efectuate de Comisia de Aviație a Congresului Aeronautic de la Expoziția

Avionul lui Traian Vuia la Musée de l'Air et de l'Espace – Le Bourget

Universală din 1889 au confirmat teoria. Importanța afirmației lui Langley că «în translația orizontală aeriană o viteză mai mare este mai economică din punct de vedere al forței decât vitezele mai mici» și explicațiile oferite de matematicianul american Glenn Curtiss sunt evidențiate.

În ceea ce privește raportul dintre greutatea aparatului și puterea motorului său, capabil să-l ridice, Vuia constată că în ciuda numeroaselor experimente, nu există încă un acord între diferiții oameni de știință și experimenatori interesați de problemă. Cu toate acestea, el menționează o estimare conform căreia greutatea unei aeronave nu ar trebui să depășească 40 kg/CP și că, în ceea ce privește zborul vertical, un motor de 1 CP care acționează o elice cu două pale și fără nicio altă suprafață de sustentare poate ridica cel puțin 15 kg. Aparatul pe care îl propune cântărește 155 kg pentru un motor de 30 CP.

Abordând condițiile de echilibru, Vuia scrie: «Echilibrul transversal este ușor de obținut; în ceea ce privește echilibrul longitudinal, este în primul rând necesar să distingem clar centrul de greutate și centrul de presiune al suprafeței de sustentare. În ceea ce privește primul, se convine că trebuie să fie sub centrul de presiune; în ceea ce privește al doilea, și pentru ca aparatul să fie într-o stare de echilibru, trebuie ca acesta să fie pe verticala care trece prin centrul de greutate, ceea ce este greu de

obținut, deoarece centrul de presiune al suprafeței de sustentare își schimbă poziția în funcție de înclinația și viteza acestei suprafețe.»

Memoriul oferă soluțiile pentru construcția aparatului care poate îndeplini aceste deziderate. El este alcătuit din două părți: un cărucior cu patru roți, pentru pilot și comenzi și un cadru triunghiular unde se află motorul, suprafața de sustentare și elicea. Căruciorul este legat de cadru printr-o axă transversală în jurul căreia aceasta din urmă se poate înclina prin schimbarea unghiului de incidență, fapt care permite aripilor să acționeze și pentru schimbarea altitudinii. Această mișcare nu duce la o schimbare a poziției centrului de greutate, care rămâne întotdeauna în aceeași verticală. Vuia recomandă o înclinație de până la 40° față de orizontală pentru decolare, decolarea putând avea loc la o viteză de 5 m/s. El precizează, de asemenea, că: «Suprafața avionului fiind de 18 m², astfel încât această suprafață să poată fi susținută și să se miște orizontal în aer, va necesita o acțiune de ridicare de 240 kg și în acest scop o viteză de 20 m/s cu o înclinație de 7°».

Principalele cerințe, așa cum rezultă din Memoriu, sunt formulate de Vuia în următorii termeni: «În afară de motorul de greutate redusă al aparatului de zbor, care cântărește doar 3 kg/CP, principala noutate constă în suspensia căruciorului de suprafața de sustentare și în înclinarea acestei

suprafețe, care nu este fixă ca în toate aparatele construite sau numai proiectate, ci variabilă, ca de altfel și axa elicei care urmează înclinația suprafeței; și această variabilitate nu este obținută, ca în dispozitivele anterioare, printr-o deplasare a centrului de greutate». Memoriul lui Traian Vuia se încheie cu referiri la problemele de utilizare, întreținere și de siguranță.

În ciuda calităților sale, Academia de Științe, care a examinat Memoriul în cadrul Comisiei sale de aeronautică prezidată de Bouquet de la Grye, a clasat Memoriul și a trimis autorului o notificare de neacceptare a acestuia.

În ciuda acestui eșec, Vuia a depus o cerere de brevet la Oficiul Național al Proprietății Industriale din Paris la 15 mai 1903, care a fost acordată pe 17 august și publicată pe 16 octombrie a aceluiași an. În anul următor, la 18 mai 1904, a obținut și un brevet în Anglia(6)

Primul avion Vuia – Vuia nr. 1

În toamna anului 1903, T. Vuia a început construcția «avionului-automobil» în atelierele mecanice Hockenjos et Schmitt din Courbevoie. A beneficiat de colaborarea proprietarilor și angajaților acestor ateliere, cea a lui Victor Tatin și, de asemenea, de ajutorul financiar al mai multor prieteni români (7).

Aparatul a fost construit în conformitate cu descrierea făcută în Memoriul din 1903. Este un monoplan format din două părți articulate: a) căruciorul (mic automobil) care poartă scaunul pilotului, cazanul, rezervoarele de dioxid de carbon și petrol și dispozitivele de control: b) cadrul care poartă aripile, motorul, elicea, comanda de deplasare pe verticală. Înclinarea cadrului în raport cu căruciorul este în jurul unei axe orizontale și este controlată din cabină prin intermediul unui volan, angrenaj melc și transmisie cu lanț.

Întreaga structură a celor două părți ale aparatului este realizată din tuburi de oțel legate prin fittinguri sudate (8).

Căruciorul este un cvadriciclu, roțile din față fiind direcționabile cu ajutorul unei cârme verticale (suprafață de 0,6 m²) plasată în spate care asigură direcția atât la sol, cât și în aer. Roțile sunt roți de bicicletă cu un diametru mai mic, sunt echipate cu anvelope, iar volanele sunt așezate pe suspensie cu arcuri lamelare.

Aripile au, de asemenea, o structură realizată din tuburi de oțel cu diametru mic (12 mm) așezate radial, deschise în formă de evantai și ale căror capete sunt ținute împreună de un fir de fier. Aceste tuburi sunt unite în centru, prin „chale”-le, a două suprafețe și sunt acoperite de o pânză fină de in impermeabilizată cu lac. Rigiditatea aripilor este asigurată de amortizoare din oțel cu întinzătoare inferioare și superioare. Aceste aripi, cu o anvergură a aripilor de 8,7 m și o suprafață de 20 m², sunt pliabile, ușor de demontat și cântăresc doar 22 kg (9).

Trebuie remarcat faptul că, abstracție făcând de avionul lui Ader, avionul lui Vuia a fost primul monoplan, soluție neutilizată la acea vreme, constructorii de avioane fabricând biplanuri. Istoricul aviației Charles Gibbs-Smith afirmă: „Probabil că acest monoplan Vuia – care este primul monoplan de dimensiuni și formă convenționale din istorie – l-a influențat pe Louis Blériot să abandoneze biplanurile și să treacă la monoplanuri” (10). Este, de asemenea, primul avion european echipat cu anvelope pneumatice și primul având o structură complet metalică.

Motorul este o altă realizare originală, foarte eficientă pentru acea vreme, căreia Vuia i-a dedicat mult timp și energie. A fost realizat după mai multe încercări și erori. Mai întâi, Vuia a apelat la firmele Clément Bayard și Bouchet, doi producători de automobile, care au fabricat motorul cu ardere internă pentru dirijabilul nr. 6 a lui Alberto Santos-Dumont. Ambii au răspuns că nu pot furniza un motor cu o putere specifică mai mare de 0,1 CP/kg. Așa că Vuia a decis să facă el însuși motorul de care avea nevoie.

A luat ca punct de plecare motoarele cu aburi Serpollet, pe care a decis să le modifice pentru a obține o putere specifică ridicată pe care a susținut-o în disertația sa. A ales utilizarea dioxidului de carbon ca fluid de transfer de căldură și construirea unui cazan adecvat (11). Motorul cu aburi Serpollet în sine a fost cumpărat la mâna a doua. Este un motor cu patru cilindri orizontali cu distribuție prin supape (una pentru admisie și una pentru evacuare) și arbore cu came. Dioxidul de carbon lichid este conținut sub o presiune de 65 bar într-un rezervor de oțel de 13 l. De acolo, printr-un dispozitiv care îl menține sub presiune în

stare lichidă, intră într-un cazan a cărui construcție este inspirată de cazanul Serpollet cunoscut sub numele de cazan cu «vaporizare instantanee» (12). Acest cazan este încălzit de 9 arzătoare Bunsen alimentate cu kerosen dintr-un rezervor de 5 l echipat cu o pompă manuală cu piston. Uleiul este presurizat și vaporizat înainte de alimentarea arzătoarelor. Aburul supraîncălzit trece de la cazan la motor printr-un tub izolat (13).

Pilotul are două moduri de a acționa asupra presiunii aburului din cilindri și, prin urmare, de a accelera motorul: în special prin varierea cantității de abur supraîncălzit admisă (folosind o supapă acționată de o pârghie la îndemâna mecanicului) sau acționând asupra temperaturii acestora; Acesta din urmă poate fi modificat prin reglarea intensității flăcărilor arzătorului.

Motorul poate dezvolta o putere de 25 CP la 450 rpm timp de 5 minute, dioxidul de carbon părăsind cazanul la o temperatură de 250 până la 300°C și o presiune de 45-50 bari. Timpul de pornire este scurt. Motorul cu toate accesoriile sale (cazan, rezervoare etc.) cântărește 105 kg (50 kg motorul cu aburi în sine), ceea ce înseamnă o putere specifică de aproximativ 0,2 CP/kg. De asemenea, trebuie remarcat faptul că motorul este învăluit cu ajutorul unui capac piramidal de pânză întins peste un cadru metalic. (14)

Motorul, printr-un cuplaj rigid format din două manșoane cu cheie, acționează direct arborele elicei. Acest arbore este atașat la partea din față a cadrului printr-un rulment cu bile. Elicea, pe de altă parte, este cu două pale formată dintr-un cadru rigid din oțel constituit din două longeroane în «V» și mai multe nervuri transversale. Are un diametru de 2,2 m, un pas de 2,35 m și o forță de tracțiune fixă de 45 kgf. A fost proiectat și furnizat de Victor Tatin. (15)

Greutatea totală a «avionului-automobil» este de 241 kg, din care 56 kg este greutatea pilotului (16).

Primele teste și primul zbor

Odată terminat, este parcat la ferma «La Borde» din comuna Montesson, lângă Saint-Germain-en-Laye, drumurile puțin utilizate din vecinătate fiind alese pentru teste. Acestea trebuie să aibă loc în trei etape: 1) aeronava fără aripi; 2) cu aripile; 3) decolare. Testele pe avionul fără aripi,

care de fiecare dată s-a deplasat câteva sute de metri cu o viteză de 20-40 km/h, au fost efectuate în decembrie 1905, pe 5 februarie și 6 martie 1906. La testele din februarie (desfășurate fără aripi din cauza vremii nefavorabile) au participat mai multe personalități din lumea aviației, printre care Georges și Gaston Besançon, ducele și viconte Decazes și A. de Masfrand (17).

Prima decolare a avut loc pe 18 martie 1906 pe drumul de la Montesson la Sena. După o cursă la sol în care ar fi atins 50-60 km/h și cu un unghi de incidență de 10°, avionul a decolat și a zburat la o înălțime de 60 cm pe o lungime de 12 m. Din cauza unei manevre greșite, care a întrerupt alimentarea cu energie electrică a motorului, acesta s-a oprit brusc și nava a căzut. Ea a fost ușor deteriorată. Doar trei persoane au fost prezente la acest eveniment: Hockenjos, proprietarul atelierului Courbevoie, și doi prieteni ai lui Vuia: Tiefenbacher și Watelet. Reviste precum *La Nature* și *L'Aérophile*, au publicat fotografiile și reportaje. În ultimul Vuia dă descrierea și concluziile pe care le trage din aceste teste (18).

După acest succes, Vuia a efectuat o serie de alte teste care au avut loc între 6 mai și 19 august 1906. În primele trei, pe 6 mai, 24 iunie și 1 iulie, nu a decolat, ci a testat diferite unghiuri de incidență ale aripilor, direcții și intensități diferite ale vântului, presiuni diferite ale fluidului de transfer de căldură al motorului. Vuia descrie aceste teste în detaliu într-o scrisoare trimisă pe 8 iulie către revista *L'Aérophile* (19).

Pe 6 mai, aparatul a fost testat pe drumul de la Montmagny la Epinay cu vânt lateral. El a fost avariat, în mare parte din cauza stării proaste a drumului, ceea ce a determinat pe Vuia să caute un teren mai bun. El a obținut, nu fără dificultate, permisiunea de a folosi terenul de antrenament al Armatei din Issy-les-Moulineaux duminică, unde și-a efectuat testele din 24 iunie. Pe 1 iulie, presiunea cazanului a crescut la 65 de bari, iar aparatul s-a ridicat la 25 cm de sol. Au urmat zborurile din 5 și 14 iulie, în timpul cărora aparatul a «decolat» și a zburat 4-5 m de fiecare dată.

După aceste zboruri, Vuia a decis să modifice caracteristicile motorului. L-a echipat cu un cazan nou (suprafață de încălzire mai mare și 12 arzătoare) și i-a crescut viteza de rotație. Elicea

s-a rotit la 930 rpm, asigurând o tracțiune de 130 kgf timp de 3 minute folosind 10 kg de dioxid de carbon lichid. Cu aeronava modificată, a efectuat teste pe 12 și 19 august 1906. Ambele, precum și modificările aduse motorului, sunt descrise într-o nouă scrisoare trimisă pe 25 august către *L'Aéroophile* (20). Pe 12 august, Vuia a repetat practic performanța din 18 martie, efectuând două zboruri pe o lungime de 8-10 m și o înălțime de 60 cm fiecare. Pe 19 august, după ce a făcut unele îmbunătățiri la arzătoare și la tirajul cazanului, a efectuat un zbor de 24 m la o înălțime de 2,5 m. Viteza a fost estimată la 72 km/h, unghiul de incidență al aripilor la 7°. Din păcate, acest zbor s-a încheiat cu o cădere care a avariat grav aparatul. Pilotul a fost, de asemenea rănit, grav ars pe mâini.

Odată cu zborul din 19 august, prima serie de teste s-a încheiat. Vuia scrie în această privință, în scrisoarea din 24 august deja citată: „Scopul experimentelor mele a fost să văd, în primul rând, dacă mașina era capabilă să părăsească pământul prin propriile sale puteri. De aceea am eliminat direcția verticală. Acum că mașina rezolvă prima parte a problemei, preocupările mele viitoare se vor axa atât pe direcția orizontală, cât și pe cea verticală.”

Avionul Vuia 1 bis

Într-adevăr, Vuia nu numai că va repara aparatul, ci îl va și modifica substanțial. Nou-născutul a fost numit Vuia No. 1 bis. El diferă de Vuia Nr. 1 prin: 1) unghiul de incidență al aripilor, care nu mai este reglabil în zbor, ci doar la sol; 2) adăugarea unei cozi stabilizatoare orientabile de 3 m² (în afara cârmei); 3) cazanul este mutat în spatele căruciorului (era lângă pilot). Restul: căruciorul, motorul (25 CP, 930 rpm), elicea (diametru 2,2 m; nu 2,35 m) etc., au rămas neschimbate. Aparatul cu pilotul cântărește 275 kg (21).

Cu acest avion, Vuia a efectuat o serie de zboruri între 7 octombrie 1906 și 30 martie 1907. Lungimea acestora nu depășește 10 m. Câteva sunt zboruri cronometrate oficial. La 7 octombrie, la Issy-les-Moulineaux, au fost prezenți domniile Archdeacon și Surcouf, președintele și, respectiv, secretarul comisiei sportive a Aéro-Club de France. La a doua încercare, decolând cu vânt frontal, avionul a parcurs 4 m la o înălțime de câteva zeci de

centimetri în 2/5 de secundă. Duminica următoare, tot la Issy-les-Moulineaux, Vuia a decolat de două ori, al doilea zbor fiind de 6 m cronometrat în 3/5 secunde (22).

Pentru a scăpa de constrângerile impuse de administrația militară din Issy-les-Moulineaux, Vuia a abandonat acest loc pentru Bagatelle. În decembrie 1906, a efectuat o serie de teste aici. Pe 27 ianuarie 1907, Vuia a efectuat zboruri programate oficial. Pe 2, 27 și 30 martie au fost efectuate alte zboruri, cel mai lung fiind cel din 2 martie, care a măsurat 10 m (23).

Dar, între timp, extrem de bogatul brazilian Santos-Dumont a făcut prima sa decolare pe 12 septembrie 1906 la Bagatelle în fața oficialilor Aero-Clubului. Aproximativ o lună mai târziu, la 23 octombrie 1906, a câștigat Cupa Archdeacon a Aero-Club-ului cu un zbor de peste 25 m; cupă pentru care a fost înregistrat și T. Vuia (24).

Pe 12 noiembrie, Santos-Dumont a efectuat cinci zboruri, dintre care cel mai lung a fost de 220 m. Cheltuind mulți bani și ajutat de ambasada Braziliei, performanțele sale au beneficiat de o publicitate foarte largă. Un monument a fost ridicat la Bagatelle pentru Santos-Dumont, prezentat ca fiind primul care a decolat și a zburat cu un aparat mai greu decât aerul.

La începutul anului 1907, alți pionieri ai aviației au început să zboare, precum Louis Blériot și Gabriel Voisin, iar T. Vuia și-a dat seama că pentru a rămâne în cursă, trebuie să-și îmbunătățească avionul și în primul rând motorul acestuia.

Într-adevăr, existau deja pe piață motoare cu ardere internă mai eficiente decât motorul cu dioxid de carbon al lui Vuia, în special motoarele proiectate de Levavasseur și construite de compania Antoinette din Puteaux. Cu aceste motoare Santos-Dumont și-a realizat performanțele la sfârșitul anului 1906.

Avionul Vuia nr. 2

În primăvara anului 1907, Vuia și-a modificat din nou radical avionul, atât fuselajul, cât și motorul, elicea și cârmele. Noul aparat este cunoscut sub numele de Vuia No. 2. Păstrează aspectul general al lui Vuia No. 1 bis, de care diferă prin: 1) utilizarea unui motor cu ardere internă; 2) o nouă elice construită ca și motorul de fabricantul

Antoinette: diametru 1,8 m, pas 1,1 m, viteză de rotație 1500 rpm; 3) o cârmă fixă de 2,5 m² cu un stabilizator de 1,5 m²; 4) un elevator de 2 m² (inexistent înainte); 5) suprafața aripilor redusă la 17 m² (anvergura aripilor 7,9 m); 6) căruciorul are toate roțile montate pe arcuri (nu doar roțile din față); 7) greutatea totală a aeronavei cu pilot redusă la 215 kg (25).

Dintre aceste modificări, utilizarea motorului Antoinette este cea mai importantă. Este un motor în «V» cu 8 cilindri (unghi de 90°) care dezvoltă CP la 1500 rpm care cântărește 85 kg, ceea ce înseamnă o putere specifică mai mică de 0,3 CP/kg. Aprinderea se face prin magneto de înaltă tensiune; răcirea cu apă care circulă în jurul cilindrilor în camere de tablă de alamă; Alimentarea se realizează printr-un fel de injecție de benzină care a fost evacuată cu ajutorul unei pompe într-un colector, apoi distribuită în conducta fiecărui cilindru printr-un mic jiclor calibrat (26).

Vuia No. 2 a fost testat la Bagatelle, unde a decolat pe 21 iunie, 15 și 17 iulie 1907. Primul zbor este de 10 m la o înălțime de 1,5 m, ultimul, cel mai lung, măsoară 70 m. Atât aterizarea, cât și decolarea au decurs fără probleme (27).

Dar Vuia, lipsit de resurse materiale suficiente, a abandonat zborul, care acum necesita investiții din ce în ce mai mari și unde concurența și progresul se accelerau în fiecare zi.

Realizările sale în domeniul aviației erau relativ bine cunoscute la acea vreme, deși nu au beneficiat de aceeași publicitate ca și cele ale unora dintre contemporanii săi. Acestea fiind spuse, nu lipsesc comentariile laudative. Sistemul Vuia, scria F. Peyrey în 1909, «abundă în aranjamente ingenioase care atestă o minte originală, inventivă și cunoștințe mecanice foarte serioase. A fost conceput și executat chiar în momentul în care primele succese ale lui Lebaudy păreau să-i facă pe oameni să uite de Forțele Aeriene. Efortul lui Vuia, în acest moment dificil și cu mijloace limitate de acțiune, a fost foarte meritoriu. A fost un bun slujitor al mării cauze. Să păstrăm locul lui în istorie; el l-a cucerit cu curaj» (28).

Între timp, Vuia s-a stabilit permanent în Franța, la Garche, în regiunea pariziana. În timpul Primului Război Mondial a lucrat la Biroul de Invenții al Ministerului de Război unde, împreună

cu Victor Tatin, a proiectat o torpilă care a intrat în dotarea armatei franceze (29).

Deși a renunțat la construcția de avioane, Vuia nu a renunțat la zbor, trecând la zborul vertical. De asemenea, a continuat să îmbunătățească cazanele, convins că aburul mai are un frumos viitor în față.

Elicopterele Vuia

Cu puțin timp înainte de Primul Război Mondial, Vuia a început să se intereseze de zborul vertical și a schițat mai multe proiecte pentru elicoptere sau «mașini cu aripă rotativă», așa cum le numea el (30). În aceeași perioadă, a început studiul sistematic al planurilor înclinate rotative și a efectuat o serie de studii experimentale între 1914 și ianuarie 1916 (31). „Am încercat”, scrie Vuia într-o scrisoare către biograful său, „să clarific problema ridicării elicelor într-un mod practic, prin înființarea unui laborator în care am testat elice cu 2, 3 și 4 pale de diferite forme pe care le-am plasat în diferite poziții. În total, am realizat 46 de încercări, fiecare pentru 21 de viteze” (32).

Rezultatele au fost publicate de Vuia la Paris în 1919 într-un pamflet intitulat *Studiu experimental asupra planurilor înclinate rotative*.

Trebuie remarcat faptul că, la acea vreme, mai mulți cercetători acordau o atenție din ce în ce mai mare elicopterului, care făcuse deja primii pași. Dar multe probleme erau încă slab înțelese. În special, au existat controverse cu privire la greutatea maximă pe care o poate ridica o elice. Valorile au variat de la 5 la 22 kg/CP. Această levitație a fost comparată cu cea obținută cu aripile în mișcare rectilinie.

În această atmosferă Vuia își realizează testele sale. După ce a specificat, în broșura sa citată mai sus, că trebuie făcută o distincție între o elice de tracțiune sau propulsie de mare viteză destinată să ridice greutatea mică și cea de mică viteză destinată să ridice greutatea mare și că el ia criteriu de comparație în testele sale «încărcarea aripilor pe unitate de suprafață portantă», Vuia scrie: «Rezultatul acestor teste este că planurile înclinate în rotație permanentă fac posibilă nu numai realizarea zborului pe loc și ascensiunea verticală, ci și ridicarea unor sarcini mai mari pe unitate de lucru decât cele realizate cu planuri în mișcare rectilinie. Putem vedea că, pe măsură ce

sarcina pe unitate de suprafață portantă scade, lucrul mecanic de ridicare scade.»

După ce a dat caracteristicile diferitelor elice testate și a specificat că toate aceste teste sunt făcute la tracțiune, Vuia concluzionează că: «sarcina ridicată pe cal-putere este invers proporțională cu viteza de rotație sau încărcarea aripii pe unitate de suprafață portantă; greutatea de ridicare și încărcarea aripilor pe unitate de suprafață portantă cresc cu pătratul vitezei de rotație; lucru mecanic absorbit crește ca cubul acestei viteze».

El precizează, de asemenea, că: «cele mai bune efecte se obțin cu două și trei aripi care corespund unei fracțiuni de pași de 50 și 75°; apoi vin cele cu 4 aripi suprapuse, când incidența aripelor superioare este mai mică decât cea a celor inferioare; între 8 și 15 grade, randamentul nu prezintă variații notabile; numărul de aripi crește considerabil eficiența numai dacă încărcarea aripilor este scăzută, adică dacă planurile rotative sunt sustenatoare; eficiența crește foarte apreciabil dacă, în dispozitivul de aripi suprapuse, incidența aripelor este mai mică pe partea de aspirație».

Vuia a studiat, de asemenea, utilizarea aceleiași elice atât pentru ridicare, cât și pentru propulsie și a fost interesat de condițiile de echilibrare ale elicopterului.

În 1918, pe baza studiilor, Vuia a construit primul sau elicopter. Este un cadru (grindă) din tub de oțel și duraluminiu la capetele căruia se află două grupuri identice de elice cu două pale, grup format din 2 elice plasate în formă de cruce și având pasuri diferite. Elicea inferioară are un pas mai mare decât cea superioară. Fiecare grup de elice este plasat pe o axă ușor înclinată înainte, astfel încât să ofere ridicare și tracțiune în același timp. Formate dintr-o structură de lemn acoperită cu pânză, se rotesc în direcții opuse una față de cealaltă. Suprafața lor este de 32 m² (diametru 6,5 m). Elicele sunt acționate de forța musculară a pilotului printr-un set de pedale și o transmisie prin axe și angrenaje. Axele orizontale sunt plasate în interiorul tuburilor cadrului elicei. Perpendicular pe ea este un alt cadru metalic care poartă cârmele. Elicopterul, care cântărește 90 kg, este echipat cu tren de aterizare cu 3 roți. Pilotul stă în mijlocul cadrului elicei.

Acest elicopter a fost testat pe aeroportul Juvisy în 1920 de către ciclistul profesionist Gaston

Dégy, care a obținut o viteză de rotație a elicei de 37 rpm. Înainte de decolare, a rulat 1-2 m și s-a ridicat la 10 m (33).

În 1921, Vuia a construit un nou aparat de aceleași dimensiuni, echipat cu un motor cu 4 cilindri în linie (diametru 52 cm, cursă 88 cm) de 8 CP cântărind 53 kg care, prin transmisia descrisă mai sus, acționa elicele cu o viteză maximă de rotație de 85 rpm. Elicopterul, care cântărea 195 kg, a fost testat în 1922 mai întâi la Juvisy (primul test pe 18 martie), apoi la Issy-les-Moulineaux de către pilotul Laurent. A efectuat mai multe zboruri la o înălțime de câțiva metri, viteza maximă de deplasare fiind de 20 km/h (34).

Nevoia unui motor mai puternic era evidentă pentru Vuia, cel care echipa elicopterul având o putere specifică care nu era foarte performantă pentru acea vreme: 0,15 CP/kg. Dar încă o dată, lipsa banilor l-a obligat să-și întrerupă testele, în ciuda unui ajutor timid acordat într-o perioadă scurtă de timp de revista *Les Ailes* și de producătorul de automobile J. Gras.

Abia în 1925 testele au fost continuate datorită ajutorului moral și financiar al industriașilor Marcel Yvonnau, tată și fiu. A fost construit un nou elicopter cu un motor de aviație bun, un Anzani de 16 CP. Este foarte asemănător cu cel precedent care a fost distrus de vandali în magazia în care era parcat. Primele teste au fost efectuate la Issy-les-Moulineaux de Laurent și M. Yvonnau în octombrie 1925. Pe 31 octombrie, Yvonnau a atins o înălțime de 10 m. Testele au continuat în 1926, după care au fost abandonate definitiv (35).

De menționat și faptul că în 1925 Vuia a realizat proiectul unui elicopter cu 4 rotoare în tandem și o cabină pentru 100 de persoane (36).

Generatorul de abur de înaltă presiune Vuia

Pentru ultima dată, Vuia, al cărui spirit inovator este neobosit, are o întâlnire cu aviația prin intermediul generatorului de abur. Chiar dacă aburul a fost doar testat și nu a fost ales ca soluție de către producătorii de aeronave, ne oprim asupra acestui subiect care este de un interes științific și practic incontestabil și contribuția Vuia de cea mai mare importanță.

Vuia, care, ne amintim, a folosit un motor cu aburi ca motor al primului său avion, a rămas

convins, chiar și după ce l-a abandonat în favoarea motorului cu ardere internă, că această tehnică nu era saturată și cu atât mai puțin învechită. Acesta este motivul pentru care, din 1925 încoace, cu ajutorul financiar acordat din nou de domnul Yvon-nau, a reluat serios studiul îmbunătățirii cazanului, o parte esențială a unei instalații cu abur de care depindeau în mare măsură eficiența și puterea specifică a ansamblului motorului.

Cazanul pe care îl proiectează Vuia este o mare noutate. În unele privințe – un cazan acvaturbular în spirală cu vaporizare foarte rapidă (cunoscut sub numele de «vaporizare instantanee») – este un descendent îndepărtat al cazanului Serpollet. Marea sa originalitate constă în camera lui de ardere, o ardere rapidă conform principiului cunoscut sub numele de «combustie de suprafață»; adică într-o accelerare a arderii amestecurilor carburate exercitate de suprafețele încălzite la temperaturi foarte ridicate, care joacă un rol catalitic (37).

Partea cheie a cazanului este această cameră de ardere cilindrică care trebuie să fie realizată dintr-un material capabil să reziste la temperaturi foarte ridicate (în jur de 2000°C) la care are loc arderea. Vuia a avut dificultăți în a-l găsi. În cele din urmă, a fost un aliaj inoxidabil foarte bogat în crom și nichel, numit «Ni-cromic», care a corespuns cerințelor (38).

Această cameră de ardere este echipată cu un injector (arzător) la un capăt și o bujie electrică la celălalt. Aceasta se află, la intrarea în prima cameră inelară care înconjoară camera de ardere și care este, de asemenea, realizată din același aliaj inoxidabil. Există mai multe camere inelare în jurul camerei de ardere principale, imbricate una în cealaltă, care comunică între ele și cu camera de ardere și în care sunt adăpostite un număr egal de bobine care, la rândul lor, prin conexiuni externe, comunică între ele. Aceste bobine sunt realizate din tuburi cu diametru mic (8-12 mm). Apa și aburul circulă din exterior în șemineu în sens contrar gazelor arse. Trebuie remarcat faptul că camerele inelare sunt mai înguste cu cât sunt mai departe de vatră, astfel încât gazele de ardere păstrează aceeași viteză de trecere în ciuda scăderii volumului lor pe măsură ce se răcesc. În mod similar, diametrul tuburilor bobinei crește treptat din exterior spre camera de ardere principală (39). De reținut

în această construcție calitățile termodinamice ale cazanului Vuia. Alimentarea cu apă este asigurată de o pompă care trebuie să furnizeze în fiecare moment o cantitate de apă egală cu cea consumată (cazanul nu are rezervă de apă). Arzătorul este alimentat cu aer și combustibil lichid sau gazos sub presiune folosind compresoare și o pompă. Debitul lor sunt reglate în funcție de regimul de funcționare al generatorului. Această setare poate fi automată.

La pornire, amestecul de combustibil injectat de arzător în camera de ardere este aprins de bujia electrică de la intrarea primei camere inelare (40). Arderea începe câteva momente mai târziu în camera de ardere propriu-zisă. Pe măsură ce se încălzește, flacăra coboară din ce în ce mai mult spre arzător. Când pereții camerei devin incandescenti, flacăra dispare complet și arderea are loc la o temperatură cu atât mai mare cu cât viteza gazelor și presiunea lor cresc. Amestecarea la ieșirea arzătorului se face termic prin disociere și nu mecanic prin pulverizare. Hidrocarburile, înainte de oxidare, sunt aduse la temperatura de volatilizare completă și reduse la vapori în stare atomică. Arderea este astfel completă, incandescența vetrei permițând aprinderea tuturor gazelor.

La sfârșitul anilor 1930, Vuia a reușit să obțină o temperatură în camera de ardere care se apropie de 2000°C. Temperatura gazelor arse la ieșirea cazanului este de numai 40°C. Acest lucru oferă un randament foarte bun – 95%. Viteza maximă a gazelor este de 300 m/s. Trebuie remarcat faptul că, deoarece vaporizarea este instantanee, randamentul este menținut ridicat la cele mai variabile viteze.

Cazanul Vuia are o viteză mare de pornire – 1 până la 3 minute – și o inerție foarte scăzută. De asemenea, trebuie menționat, printre avantajele sale, posibilitatea folosirii a tot felul de combustibili, este ieftin (în 1940 de aproximativ 3 ori mai ieftin decât un cazan normal de aceeași capacitate), nu are nevoie de izolație termică și mai ales are o putere specifică mare (în 1940 aproape 1 CP/kg). De asemenea, funcționează în condiții de siguranță totală. De fapt, este neexploziv: excesul de presiune poate provoca ruperea bobinei, iar aburul care scapă face ca arzătorul să se oprească automat (41).

Generatorul produce abur la o presiune de 100 până la 200 bari și o temperatură de 500°C (42). Până în 1939, Vuia a produs mai multe modele de cazane de înaltă presiune de diferite dimensiuni și capacități, fiecare dintre ele fiind un multiplu al unei «unități de bază». Această „unitate” reprezintă o singură bobină care produce 105 kg de abur pe oră. Există 5 modele realizate pentru o producție de abur variind de la 210 kg/h (2 spirale) la 3360 kg/h (32 spirale), fiecare cazan fiind de două ori mai mare decât celălalt. Unitatea de 210 kg/h produce abur la 450°C și 100 bari. Are un diametru de 27,5 cm și o înălțime de 55 cm. Cazanul de 3,3 t/h măsoară 56 cm în diametru și 136,5 în înălțime (43).

Pentru capacități mai mari de 3,3 t/h, Vuia recomandă utilizarea bateriilor de cazane (44). Cazanele Vuia au fost testate oficial la Laboratorul Național de Testare al CNAM (Conservatoire National des Arts et Métiers – Paris) în 1937 și 1939. În 1937, testele au dat o sarcină termică maximă pentru vatră de 184800000 kcal/m3h: în 1939, 400 milioane kcal/m3h (45). Aburul produs a acționat pe un motor de mașină convertit cuplat cu o frână Prony. La acea vreme, generatorul Vuia a fost subiectul unor prezentări laudative în tratate precum cel al lui G. Brola: *Generatoare de abur la presiune foarte mare*.

Pentru toate aceste calități, generatorul Vuia ar fi trebuit să aibă multe aplicații: instalații fixe, nave, locomotive, mașini etc... La sfârșitul anilor 1930, mulți cercetători erau convinși că presiunea foarte mare ar permite turbogeneratoarelor să înlocuiască motorul diesel. Dar nu a fost cazul. Eșecul său, care poate fi parțial explicat prin apariția sa într-un moment nepotrivit, este probabil doar temporar și circumstanțial.

Trebuie remarcat faptul că, pe lângă acest tip de generator de foarte înaltă presiune, au fost construite și generatoare, cunoscute sub numele de generatoare de joasă presiune, cu o structură similară, dar care furnizează abur la presiune și temperatură scăzută. Alimentarea cu aer și combustibil este la presiune scăzută. Evident, nu sunt folosite pentru a alimenta motoare. Au fost studiate și proiecte, au fost construite prototipuri și chiar utilizate. De exemplu, unele cazane sunt testate în instalații fixe, altele vor fi utilizate

în industrie sau pentru încălzirea clădirilor. În Germania, în 1951, la Farbenfabrique Bayer din Leverkusen sau în România pentru a încălzi Muzeul Tehnic din București. Un prototip de mașină echipat cu un generator Vuia care funcționează la o presiune de 120-150 de bari a fost construit la Paris în 1941 (46).

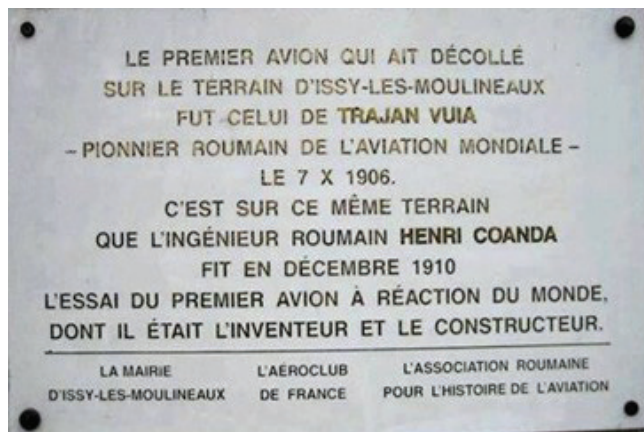
În ceea ce privește aviația, compania Bréguet a fost cea care a proiectat, în 1940, un avion de luptă echipat cu o turbină cu reacție de 1200 CP la 30.000 rpm, alimentată de un generator Vuia care furniza abur la o presiune de 130 de bari. Condensatoarele sunt instalate pe aripile aeronavei (47).

În concluzie, trebuie remarcat faptul că Traian Vuia nu a fost doar un genial tehnician și inventator, ci și un om implicat în viața socială și politică. El a fost dedicat promovării progresului tehnic, după cum se vede, în implicarea sa în problema înființării de laboratoare de testare și cercetare pentru aviație. La sfârșitul Primului Război Mondial, a apărut drepturile românilor din Imperiul Austro-Ungar publicând o carte despre ei la Paris. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost președinte al Frontului Național Român din Franța, organizație care a reunit luptătorii antinaziști români. După cel de-al Doilea Război Mondial, în 1950, în ciuda situației din țara sa de origine, acum sub dominație comunistă, a decis, fiind foarte bolnav, să se întoarcă în România. A supraviețuit acolo timp de o lună până la 2 septembrie 1950.

Meritele sale tehnice au început să fie recunoscute după moartea sa. Astfel, cu ocazia aniversării, în 1956, a unei jumătăți de secol de la prima decolare (expoziția «Anul aeronautic 1906» la Le Bourget), Ch. Dollfus, directorul Muzeului Aerului, care îl cunoștea și îl aprecia încă de la începuturile sale la Paris, a restaurat aeronava (lucrare a lui H. Picart) care este acum expusă în Locul de Onoare de la Muzeul Aerului (49). Datorită insistenței și entuziasmului lui Alexandru Danielopol, o figură proeminentă a comunității românești din Franța, membru al Aéro-Club de France, unde sunt și eu membru, în 1979 a fost plasată o placă la Primăria Montesson amintind de zborul lui Vuia din 18 martie 1906.

Ulterior la sfârșitul anilor 1990 la Primăria Issy-les-Moulineaux, unde locuiesc, a fost instalată

de asemenea o placă comemorativă în memoria lui Traian Vuia și Henri Coandă.

Placă omagială la Primăria Issy-les-Moulineaux

Note

- 1) MASFRAND, p. 54.
- 2) DOLLFUS, Omagiu, p. 3.
- 3) Istoria Aviației, p. 3.
- 4) Renunită instituție de învățământ și cercetare. Laboratorul de testare a fost unul dintre ele. Ader a oferit avionul nr. 3.
- 5) VUIA, Proiect Avion Auto; Proceduri, p. 478.
- 6) Brevetul francez nr. 332106; Brevet englez nr. 11181.
- 7) Putem menționa numele: C. BREDICEANU, N. TITULESCU, M. STURDZA.
- 8) S-a dovedit a fi foarte robust, rezistent la toate teste și, de asemenea, la timp.
- 9) MASFRAND, p. 54 și DUMAS, p. 16.
- 10) GIBBS-SMITH, p. 119.
- 11) Alegerea dioxidului de carbon se datorează faptului că căldura sa latentă de vaporizare este doar o zecime din cea a apei.
- 12) Așa-numitul cazan de «vaporizare instantanee» a fost proiectat de Serpollet în anii 1880 și cunoscut pentru performanța sa ridicată, inclusiv vaporizarea și ajungerea rapidă a aburului la parametrii de funcționare. Mașinile cu aburi Serpollet dețineau recordul de viteză la acea vreme cu aproape 140 km/h. În memoriile sale din 1903, Vuia s-a referit la ele.
- 13) FOURNIER, p. 164 & GHEORGHIU, p. 34.
- 14) Trebuie remarcat faptul că la acea vreme, motoarele cu ardere internă atingeau deja puteri specifice destul de ridicate. Astfel, în 1904, Levasseur a proiectat motoarele Antoinette, cu puteri specifice de 0,3 CP/kg (8 cilindri în V – 156 kg, 50 CP) și Peugeot i-a livrat lui F. Ferber, în 1905, un motor cu 2 cilindri în «V» de 0,23 CP/kg (12 CP pentru 27 kg). HERLEA, pp. 118 și 120.
- 15) V. Tatin avea o mare experiență în domeniu; el a proiectat elicea dirijabilului electric al fraților Tissandier. Trebuie remarcat faptul că Vuia a folosit o singură elice și nu două care se roteau în direcții opuse, o soluție comună la acea vreme.
- 16) În mai multe publicații menționate în bibliografie, există descrieri ale aeronavelor lui Vuia, inclusiv Vuia No. 1. Există diferențe mici, nesemnificative în unele dimensiuni. LIPOVAN, Traian Vuia, p. 76 și următoarele; MASFRAND, pp. 53-45, DUMAS, p. 16.

17) MASFRAND, p. 54.

18) «După câteva modificări aduse avionului în sine», scrie Vuia, «l-am montat pe mașină și am încercat să lansez pe 18 martie. Am ales ca drum cel care merge de la Montesson la Sena. Am pornit de mai multe ori: am observat de fiecare dată că arcurile pe care sunt montate roțile din față s-au relaxat de îndată ce viteza a devenit mai mare și nu mai simțeam denivelările solului în ciuda stării proaste a drumului. Dar elicea încetinea foarte des și chiar se oprea, pentru că arborele cu came care controlează supapele motorului ajungea în punct mort, de fiecare dată când dădeam drumul manetei care îl controlează și îl fixează. Într-un ultim test, cu vânt lateral, am crescut aportul de abur și mașina s-a ridicat brusc la o înălțime de 0,60 m până la 1 m. Dar de îndată ce ea a părăsit solul, elicea a încetinit și motorul, împins de vântul lateral, după câteva lovituri, a aterizat pe câmp, atât de ușor încât nu am putut simți nici cel mai mic șoc. Acolo, mașina a fost răsturnată de vânt; Elicea și trei tuburi de sustentatie ale aparatului au fost deteriorate. Distanța parcursă în a fost de aproximativ 12 m. Am putut vedea că arborele cu came era, într-adevăr la punct mort și că acest fapt a făcut ca elicea să încetinească și în cele din urmă să se oprească complet. Nu aș putea spune viteza în momentul în care mașina a părăsit solul, dar estimez că nu a fost mult mai mare de 50 km. Puterea folosită a fost doar aproximativ o treime din cea de care pot dispune. Înclinația avionului a fost de 10°. Situațiile de care le-am putut sesiza sunt următoarele:

1° De îndată ce mașina capătă o anumită viteză, pierderea în greutate elimină efectul denivelărilor solului:

2° De îndată ce elicea se oprește, motorul nu se deplasează mai mult de 20 până la 30 m pe sol, în timp ce anterior, fără planul planului de sustentatie, s-a deplasat cu până la 150 m după oprirea elicei. Acest lucru arată că rezistența la acest plan anulează foarte repede forța vie a mașinii lansate;

3° Rezistența cadrului, a unei mașini ca a mea sunt, la viteza necesară pentru ridicare, atât de mici încât pot fi neglijate;

4° Că forța necesară pentru ridicarea unui avion este mult mai mică decât cea anunțată de anumiți aviatori;

5° Că avionul nu este o mașină periculoasă dacă se utilizează numai mijloacele la îndemână pentru lansarea acestuia;

6° Plecarea unui avion montat pe roți cauciucate poate fi efectuată chiar și pe drumuri proaste. De îndată ce modificările pe care le-am considerat necesare vor fi finalizate, voi face o nouă încercare lansându-mă cu vântul în pânze.» VUIA, Eseuri noi, p. 106.

19) VUIA, Avionul cu motor, p. 195.

20) VUIA, Eseuri noi, p. 106.

21) DUMAS, p. 20 & LIPOVAN, Traian Vuia, p. 184.

22) Ibidem.

23) Ibidem.

24) BIE, p. 15.

25) DUMAS, p. 25 & LIPOVAN, Traian Vuia, p. 186.

26) DUMAS, p. 26 & HERLEA, p. 120.

27) Istoria aviației, p. 37 și Primele experimente, p. 228.

28) PEYREY, p. 398.

29) MOROIANU, p. 245 & Istoria aviației, p. 37.

30) Un elicopter nou, p. 198 & LIPOVAN, Elicopterele.

31) VUIA, Studiu experimental, p.4.

32) LIPOVAN, TRAIAN Vuia, p. 237.

33) LIOVAN, Elicopterele & LIPOVAN, Traian Vuia, p. 239.

34) Un nou elicopter, p. 198.

35) LIPOVAN, Elicopterele.

36) Ibidem.

37) Este un fel de «cracare» multiplă a disocierii atomice, oxidarea hidrocarburilor având loc într-un lanț prin pași ultra-rapizi, produsele de ardere ale primei etape având o acțiune «catalitică» asupra următoarelor reacții. BROLA, p. 31.

38) METIANU, p. 31.

39) Pe măsură ce aburul crește în volum pe măsură ce se încălzește, trebuie evitată o pierdere de presiune de-a lungul bobinei datorată unei creșteri rapide a vitezei fluidului. Deci, există întotdeauna un compromis între pierderea de presiune, viteză, debitul de abur și diametrul tubului.

40) Aprinderea în cilindrul camerei de ardere nu poate avea loc din cauza vitezei mari de circulație a amestecului injectat. Acesta trebuie să fie aproape de amestecul stoichiometric: 11,2 m³ de aer 11. de petrol.

41) Ibidem. P. 160.

42) BROLA, p. 154.

43) METIANU, p. 30. Tabel cu dimensiunile generatoarelor Vuia:

44) Ibidem, p. 83.

45) Ibidem, pp. 31-33. Într-un cazan Velox, sarcina menajeră nu depășește 8 milioane Kcal/m³h.

46) METIANU, p. 70 și p. 79 și BROLA, p. 168.

47) BROLA, p. 164.

48) VUIA, Întrebarea, p. 344.

49) DOLLFUS, Hommage à T. Vuia, p.6.

Bibliografie

BIE, André. Un précurseur de l'aile volante: Traian Vuia, *L'Aviation Magazine*, nr. 186, Paris, mai 1965, p. 14-15.

BOUQUET DE LA GRYE, L'atterrissage des aéroplanes. *L'Aérophile*, février 1906, p. 52.

BROLA, G. Générateurs de vapeur à très haute pression, *Comptes rendus de l'Académie des Sciences*, t. 136, Ed. Dunod, Paris, 1941, Paris, 1903, p. 478.

DE FORGE, Serzac. *L'homme s'envole. Le Passé, le Présent et l'Avenir de l'Aviation*, Ed. Berger-Levrault, Paris, 1909.

DOLLFUS, Charles. *Histoire de la navigation aérienne. L'avion des origines à 1909*. Paris, 1910.

DOLLFUS Charles et BOUCHE Henri, *Histoire de l'aéronautique*. Édition L'Illustration, Paris, 1932.

DOLLFUS Charles. Hommage à T. Vuia - manuscrit dact. 6 p., 1957, *Dossier T. Vuia, Musée de l'Air et de l'Espace - Bourget*

DUMAS Alexandre. Ceux qui ont volé et leurs appareils, Édition du journal *L'Aéro*, Paris, 1909.

FOURNIER C., L'Aéroplane Vuia, *La Nature*, n. 1733, Paris, août 1906, p. 164-166.

GHEORGHIU Constantin. *Zboruri celebre*, Ed. Științifică, București, 1964.

GIBBS-SMITH Charles. Aviation - an historical survey, Science Museum, London, 1985.

HERLEA Alexandre. Les moteurs d'aviation : naissance et évolution en France jusqu'à la fin de la 2ème

Guerre. *L'archéologie industrielle en France*, n. 15, Paris, 1987, p. 113-139.

ISTORIA Aviației Române, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

LES Premières expériences d'aviation en 1907, *L'illustration*, n. 3345, Paris, avril 1907, p. 228-229.

LIPOVAN George. *Traian Vuia realizatorul zborului mecanic*, Ed. Tehnică, București, 1956.

LIPOVAN George. Elicopterele lui Traian Vuia, *Sport și tehnică*, București, 1964.

METIANU A., *Generatorul de abur Traian Vuia*, Ed. Tehnică, București, 1957.

MOROIANU Dinu., ȘTEFAN I.M., Traian Vuia – teoretician, inventator și experimentator, *Focul viu*, Ed. Științifică, București, 1963, p. 242-255.

MĂRTURII TRAIAN VUIA. Ed. Tehnică, București, 1954, 2e édition, 1956.

MASFRAND André de, L'aéroplane sur roues de M. Vuia, *L'Aérophile*, février 1906, p. 53-54.

ORNA B. Vuia's Powered Flight's : the successes of a little known pioneer, *Flight*, march 1956, p. 365.

UN nouvel hélicoptère, *l'Aéronautique*, n. 48, Paris, 1923, p. 198.

VUIA Traian. Projet d'aéroplane-automobile, *Mărturii Traian Vuia*, Ed. Tehnica, București, 1954. P. 41-50.

VUIA Traian. Nouveaux essais de l'aéroplane Vuia, *L'Aérophile*, avril 1906, p. 105-106.

VUIA Traian. L'aéroplane à moteur de M. Vuia, *L'Aérophile*, septembre 1906, p. 195-196.

VUIA Traian. Note concernant l'appareil Vuia-1, manuscrit 2 p., dactylographiées. *Dossier T. Vuia, Musée de l'Air et de l'Espace - Bourget*

VUIA Traian. Étude expérimentale sur les plans inclinés en rotation, Ed. L'Atmosphère, Paris, 1919.

VUIA Traian. La question des laboratoires, *L'Aérophile*, novembre 1920, p. 344.

Acest text este traducerea în română a comunicării prezentată de autor la congresul ICOHTEC (International Committee for the History of Technology) din 1991 ce a avut loc la Viena și a fost publicat în actele congresului intitulat «The development of Technology in Traffic and Transport Systems». OFIT, Wien, 1922, pp. 242-261. Ea a fost, după cum afirmă dl. dr. Ioan Vasile Buiu în teza sa de doctorat intitulată: «Contribuții la Istoria Aeronauticii în România» susținută la UTC – Cluj în 2007 p. 135: «Până în prezent este singura lucrare despre opera lui Traian Vuia susținută într-un for științific internațional de prestigiu». Textul de mai jos nu este actualizat și se rezumă la bibliografia existentă până în 1991.

Recenzii

Sorin Geacu – Opt decenii de cercetări biogeografice la Institutul de Geografie al Academiei Române

Acad. Dumitru Murariu

Vicepreședinte al Academiei Române

Domnul dr. Sorin Geacu este un remarcabil cercetător științific gradul I la Institutul de Geografie al Academiei Române, și, pentru publicarea volumului dedicat aniversării a 80 de ani de la înființarea Institutului în care lucrează, s-a bucurat de referința științifică a domnului academician Dan Bălțeanu, directorul Institutului de Geografie, și a doamnei cercetător științific gradul I, dr. Cristina Muică.

Autorul este remarcabil și prin faptul că, după dobândirea titlului științific de *doctor in geografie*, s-a înscris la Școala Doctorală de Biologie, Universitatea din București, a obținut al doilea titlu științific, *doctor in biologie*. Cu o prodigioasă activitate de publicații științifice (zece volume de specialitate, în principal la Editura Academiei Române, și 223 de articole științifice publicate în prestigioase reviste) în anul 2013 a primit Premiul „Grigore Antipa” al Academiei Române, tocmai pentru că între importantele sale contribuții științifice i-a depășit cu mult pe prof. dr. Raul Călinescu, primul biogeograf al României, și pe succesorul său, prof. dr. Constantin Drugescu.

Volumul pe care îl recenzăm cuprinde 136 de pagini, din care 56 pagini alcătuiesc *Lista lucrărilor de Biogeografie publicate de membrii Institutului de Geografie, în perioada 1944–2024*.

După o binevenită Prefață scrisă de domnul academician Dan Bălțeanu, directorul Institutului de Geografie, autorul face o scurtă referire la istoricul Institutului în care lucrează. La momentul înființării (prin Decretul-Lege Nr. 73 din 6 februarie 1944) i s-a atribuit numele de Institutul de Cercetări Geografice ale României, în subordinea Ministerului Culturii Naționale și Cultelor.

În cei 80 de ani de la înființare, specialiștii Institutului de Geografie au publicat aproape 600 de studii naționale și regionale, între care deosebit de valoroase se înscriu: *Monografia geografică a R.P. Române* (1960), *Geografia Văii Dunării Românești* (1983–2005), *Atlasul R.S. România* (1972–1979), *Geografia României* (1983–2005), *România. Spațiu. Societate. Mediu* (2005, 2006), *România – Natură și Societate* (2016), *Valea Dunării Românești – Perspective de dezvoltare durabilă* (2022). Unele dintre aceste adevărate monografii au fost evaluate și apreciate pentru acordarea de premii ale Academiei Române. Studiile biogeografice cu evidente valențe interdisciplinare au o deosebită importanță în cercetarea fundamentală, dar au și aplicații practice, în principal prin contribuțiile unor valoroși cercetători biogeografi. Unele dintre cele zece componente ale textului cărții au la rândul lor subtitluri în care sunt grupate contribuții științifice specifice de răspândire geografică a diferitelor plante sau asociații vegetale, structura și dinamica lor, influențele antropice și impactul lor asupra biodiversității etc.

O primă parte se referă la *lucrările de fitogeografie*, împărțite în opt subtitluri: analiza repartiției geografice a unor elemente floristice; studiul structurii și dinamicii unor asociații vegetale; modificările covorului vegetal datorită activităților antropice; semnalarea unor specii rare; studiul speciilor invazive; aspecte de fenologie; probleme de metodologie; alte aspecte importante, avute în vedere.

A doua parte – *Studii de Geografia animalelor* – tot cu opt subtitluri: abordări de zoogeografie

regională; repartiția geografică a unor elemente faunistice; direcția genetică în zoogeografie; studiul unor specii colonizate, reintroduse sau invazive; lucrări de entomologie; dinamica cronospațială a populațiilor unor specii de mamifere și păsări; lucrări de sinteză cartografică; alte aspecte urmărite.

A treia parte – *Contribuția biogeografilor la elaborarea lucrărilor reprezentative, publicate de Institutul de Geografie* include trei subtitluri: lucrări cu caracter național; lucrări cu caracter regional; alte volume de geografie, publicate de Institut.

Părțile 4–8 – *Volume de biogeografie publicate de membrii Institutului; Cercetări biogeografice legate de ariile naturale protejate; Cercetări de geoecologie; Lucrări de palinologie; Alte lucrări de biogeografie.*

Partea a 9-a – *Personalități ale biogeografiei din Institutul de Geografie*, numindu-le în ordine alfabetică: Alexandra Bunescu, Raul Călinescu, Constantin Drugescu, Cristina Muică, Ana Popescu-Cucu.

Partea a 10-a – *Lista lucrărilor de biogeografie publicate de membrii Institutului, în perioada 1944–2024.*

Începând cu pagina 16, autorul a introdus exemplificări de elaborare a unor teze de doctorat cu studii fizico-geografice (de Ecaterina Cristina Muică), cercetări asupra unor insecte dăunătoare pădurilor din Valea Cernei (de Constantin Drugescu), locul și rolul entomofaunei și în special al genului *Bombus* Latreille în geosistemul zonei alpine a Munților Cindrel. Studiu biogeografic (de Simona Fesci), aplicarea cercetărilor geoecologice în practică (de Mircea Buza), raportul dintre

spectrele sporopolinice actuale și componența vegetației în Dobrogea și Câmpia Română de la Est de Argeș (de Madeline Alexandru).

Vezi paginile 69 și 71 cu fotografia lui R. Călinescu, dintre personalități ale biogeografiei. La pag. 72, imaginea biogeografului Constantin Drugescu, iar la pag. 74, Cristina Muică și la pag. 77, Ana Popova-Cucu.

La paginile 79 și 80, numele acestora, dar și ale altor biogeografi (de exemplu, și al autorului cărții), există două planșe, cu montajul în principal a 30 de imagini ale principalelor publicații consemnate în cele 588 de titluri ale lucrărilor de la paginile 81–132, ca prim-autori. În această Listă, pe primul loc se situează dr. Sorin Geacu (223 de titluri), urmat de dr. Constantin Drugescu (72 de titluri), apoi de Cristina Muică (63 de titluri), Raul Călinescu (44 de titluri) și Ana Popova-Cucu (34 de titluri). Dr. Monica Dumitrașcu se înscrie în Listă cu 24 de titluri, iar dr. Alexandra Bunescu, cu 20 de titluri. Opt biogeografi sunt menționați cu câte 5–15 titluri (ca prim-autori), trei cu câte 2–4 titluri și 17, cu câte un titlu. Se impune precizarea că toți autorii din această ierarhie apar și în multe alte colaborări cu specialiști din Institutul de Geografie al Academiei Române și din alte instituții academice din țară.

Cartea se încheie cu un *Abstract* pe patru pagini, în limba engleză, cu consemnarea Actului de fondare a Institutului de Geografie, cu începuturile și continuarea cercetărilor de biogeografie în țară și în Institut, în anii 1944–2024.

Puncte de vedere

Ameliorarea, dezvoltarea și compatibilizarea europeană a sistemului agroalimentar și rural românesc

Acad. Păun Ion Otiman

I. Starea actuală a spațiului rural

Realitățile spațiului rural românesc, după peste trei decenii de tranziție și reforme agrare, sunt rezultatul evenimentelor și acțiunilor politice, economice, juridice și sociale acumulate de-a lungul secolului al XX-lea, la care se adaugă efectele politicii agricole comune europene, aplicate după aderarea României la UE în anul 2007. Patru schimbări majore, intervenite în secolul trecut, apreciate ca patru fracturi majore ale structurilor agrare românești: marea reformă agrară din anul 1921, reforma agrară din anul 1945, colectivizarea din perioada 1949-1962 și decolectivizarea agriculturii după anul 1989, precum și două schimbări profunde de sistem politic în România (1945, 1989) și ca efect al aplicării Legii fondului funciar din anul 1991 (și a legilor conexe acesteia), au făcut imposibilă conceperea și aplicarea unui proiect agricol românesc de lungă durată, asemenea majorității țărilor (vest) europene. Schimbările majore succesive de sistem politic și de structură agrară au generat instabilitate și, ceea ce este mai grav, absența continuității, durabilității și sustenabilității sistemului agricol național.

Agricultura actuală a României (apărută după anul 1989), puternic bipolarizată, fluidă, nestructurată, neperformantă, necompetitivă și neconcurențială european, rezultată în urma aplicării Legii fondului funciar, din punctul de vedere al structurii agrare, s-a întors cu peste 100 de ani înapoi, aceasta fiind identică cu structura agricolă dinaintea Reformei agrare din anul 1921, este formată din:

a) gospodăriile agricole mici de subzistență și semisubzistență necomerciale, cuprind peste 95% din numărul exploatațiilor agricole și peste 6 milioane ha teren agricol;

b) exploatațiile mijlocii familiale (asemănătoare majorității exploatațiilor agricole vest-europene comerciale performante), dețin (numai) circa 1,6 milioane ha (12,3%) din suprafața arabilă a țării și reprezintă 1,9% din numărul exploatațiilor agricole;

c) exploatațiile agricole mari corporatiste (societăți comerciale, asociații agricole), majoritatea aflându-se, în prezent, în faza capitalismului primar, din care circa 12 mii exploatații mari și foarte mari de tip latifundiar (0,3%), cumulează o suprafață agricolă eligibilă european de peste 6,5 milioane ha (din care peste 5 mil. ha teren arabil de cea mai bună calitate), provenite din unitățile agricole socialiste mari (IAS, CAP), caracteristice socialismului oriental din perioada comunistă.

Această structură, profund dezechilibrată a agriculturii României, **este consecința politicilor agricole românești** (tranziție, reforme, restructurări, ajustări) **aplicate contradictoriu, lipsite de continuitate, coerență și competitivitate.**

Realitățile dominante ale spațiului rural românesc actual, marcate, în ultimele trei decenii, de fenomene economice și sociale negative, precum și disfuncționalitățile, cauzate de pandemia de Coronavirus, în anii 2020 și 2021, solicită o schimbare radicală a politicii agricole românești actuale, cât și necesitatea unor elemente concrete de subsidiaritate conținute în reglementările politicii agricole comune europene, aplicabile și agriculturii României, fiind cazul adoptării, în viitor, a unui nou sistem de susținere financiară a producției agroalimentare românești. Reformele politicii agricole comune în privința subsidiarității sunt cu atât mai necesare și urgente, dacă avem în vedere rezultatele actuale precare, submedice, submedice,

înregistrate de agricultura și dezvoltarea rurală, mai cu seamă în perioada după aderarea României la UE (2007-2022), după cum rezultă în continuare:

1. Stadiul actual real al agriculturii și dezvoltării rurale românești, privit din punctul de vedere al **stării spațiului rural și al performanțelor agricole**, rezultate din mărimea principalilor indicatori economici, în cea mai mare parte, este similar cu stadiul în care s-a aflat agricultura țărilor UE-6 în anii 1965–1970, deoarece:

- **dezvoltarea și amenajarea teritoriului rural este precară**: instalațiile de apă, canalizarea, stațiile de epurare, încălzirea cu gaze naturale de 5-6 ori mai mică față de țări ca Ungaria, Cehia, Slovacia (țări fără producție proprie de gaz metan), căile de comunicații, rețelele de drumuri, toate în proporție redusă și de slabă calitate etc.;

- **alimentarea cu apă a locuințelor** este necorespunzătoare, mai mult de jumătate din populația rurală nebeneficiind de alimentare cu apă în sistem public;

- **gradul extrem de redus de echipare a teritoriului rural și a locuințelor** cu sisteme de încălzire și de racordare la rețele de gaze naturale și canalizare (de circa 5–6 ori mai redus față de mediul urban românesc, care, la rândul său, are încă un nivel al dotării tehnico-edilitare mult inferior mediei urbanului UE);

- **starea slabă a locuirii** pentru circa 38% din populația rurală, determinată de calitatea necorespunzătoare a locuințelor (caselor) construite din materiale nedurabile (40–42%) și a gradului ridicat de îmbătrânire a acestora (75% din locuințe au vechimea peste 50–60 de ani);

- **formarea brută a capitalului agricol românesc** este foarte lentă, comparativ cu cel al Franței, în timp de peste trei decenii;

- **dotarea unui agricultor român**, comparativ cu dotarea unui agricultor din UE, este, urmare a lentorii formării capitalului fix românesc, de circa 10-12 de ori mai mică (6000-6500 € imobilizări corporale în UE, față de 540 € în România);

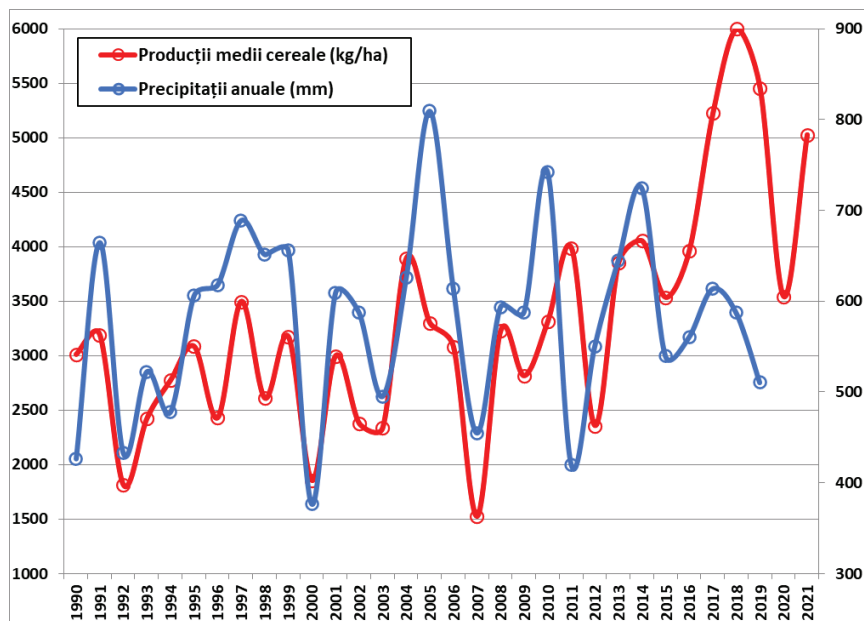
- **dezagriculturalizarea**, prin nelucrarea anuală a circa 1,2-1,3 milioane ha teren arabil și 1,0-1,2 milioane ha pajiști naturale, circa 13-15% din terenul agricol al României; suprafața arabilă necultivată în perioada 2007-2021, în media de 1,23 mil ha arabil pe an reprezintă, de fapt, un minus în valoarea anuală a producției agricole de 2230 mil lei, adică 13-15%;

- **dezootehnizarea agriculturii**, prin scăderea anuală constantă a ponderii producției animale, de la circa 37,7% din producția agricolă în perioada anterioară aderării (1990-2006), la 32,7% în perioada postaderării (2007-2024), comparativ cu ponderea medie a producției zootehnice în țările UE de peste 40-45%;

- **lichidarea majorității fermelor zootehnice** după privatizarea întreprinderilor agricole de stat și transformarea acestora în mari latifundii (circa 12.000 exploatații, 5 mil. ha teren arabil) producătoare de cereale și oleaginoase – materii prime, în principal, pentru export; din totalul efectivelor de animale, marile exploatații (latifundiile), după privatizare și lichidarea fermelor zootehnice, mai dețin numai 5,2% bovine, 1,5% ovine, 3,1% porcine și 3,7% păsări;

- **absența cvasitotală a depozitelor locale, zonale și regionale** de legume-fructe, cartofi etc. care să asigure prelungirea prezenței produselor agricole românești pe rafturile rețelelor de magazine;

- **procesarea producției agricole primare inacceptabil de scăzută**, raportul fiind sub 1:1 în România (1€ materie primă: 1 € produs alimentar finit), față de un raport mediu de 1:2,5 în UE;

Evoluția producției medii de cereale (kg/ha) și a precipitațiilor anuale (mm) în România, 1990 – 2021

• **creditele bancare** acordate exploatațiilor agricole europene sunt de 8-9 ori mai mari, comparativ cu cele acordate exploatațiilor agricole românești (1.700–2.000 €/ha – credite în UE, 200–230 €/ha în România).

2. Grad redus de utilizare a potențialului ecologic al terenurilor agricole, de circa 39-40%, în perioada 1990-2019, față de un grad mediu normal de utilizare a terenurilor agricole de 80% în Franța și în alte țări vest-europene membre ale UE, este un alt factor generator de nonperformanță în agricultura României. În plus, aportul celor trei factori ai producției agricole (pământ, muncă și capital) plasează agricultura României în faza ei primară, cu o contribuție a factorilor adăugați (muncă și capital) care creează valoare nouă, de numai circa 30% în agricultura României, în perioada 1990-2021. Aceasta este principala explicație a faptului că, în această perioadă, România a realizat o producție medie de cereale de circa 3300 kg/ha, față de producția medie a Franței de 6800 kg/ha (producția medie de cereale a României fiind de 48,2% din producția medie a Franței).

3. Decalaje de performanță tehnologică, cuantificate prin randamentul mediu scăzut la cereale, obținut de România, sunt evidențiate atât

de nivelul scăzut al acestuia, cât și de **fluctuația și instabilitatea** multianuală accentuată. În țări precum Franța, Italia și Spania se înregistrează un **diferențial anual maxim de producție** (diferența între producția maximă și cea minimă anuală) la culturile de cereale, de circa 1300 kg/ha (21%), la o producție medie multianuală de 6900 kg/ha, iar în România diferențialul maxim este de 2000 kg/ha (75%), la o producție medie multianuală de numai 3360 kg/ha, fapt ce demonstrează, fără putere de tăgadă, nonperformanțele și marile fluctuații ale producției vegetale ale României, dependența neacceptată de mare de condițiile climatice.

4. Fluctuația și nonperformanța nepermis de mari ale producției agricole anuale sunt generate, în primul rând, de **dependența încă (prea) ridicată de condițiile meteorologice anuale** (meteo-dependența producției agricole, figura alăturată), deoarece sistemele de irigații au fost folosite incomplet, înainte de anul 1990, iar, după acest an, fiind, în mare parte, nefuncționale, datorită degradării fizice, echipării precare a fermelor cu instalații de irigare, toate acestea producând costuri ridicate ale apei adusă la plantă, generate de 3-4-5 repomperi succesive din fluviul Dunărea, care asigură 90% din necesarul de apă.

• **Prin irigarea în medie a circa 230-250 mii ha teren agricol (1997-2021)**, 2,8% din terenul arabil al României, respectiv 7-8% din

suprafața totală amenajată pentru irigații înainte de anul 1990, România a înregistrat, în perioada 1990-2021, o metependență nepermis de mare și o fluctuație exagerată a producției medii și totale de cereale (producția totală de cereale de 7815 mii tone, recolta minimă în anul 2007; 31553 mii tone, recolta maximă în anul 2019).

Totodată, prin folosirea în multe exploatații agricole a unor **tehnologii agricole învechite** (mai cu seamă în primele două decenii după anul 1990), cu consum redus de inputuri, îngrășăminte, substanțe de protecția culturilor, care ar trebui să susțină performanța, și a unor echipamente tehnice depășite din punct de vedere al consumului de carburanți, de energie și al productivității, toate acestea au condus la **nonperformanța actuală de producție și economică**.

- **Valoarea producției agricole (primare) la hectar**, obținută de fermierii români, este de 1411 €/ha (media perioadei 2007-2019), de 1,5–1,6 ori mai mică, comparativ cu cea obținută de țările UE (2250 €/ha).

- **Consumul intermediar**, ca expresie a nivelului de susținere financiară a tehnologiilor de producție, a structurii și a gradului de intensivizare a producției agricole, cu impact direct asupra randamentelor, înregistrează o valoare de circa 700 euro/ha în România, comparativ cu 8.369 euro/ha în Olanda, 3.987 euro/ha în Belgia, 2.843 euro/ha în Danemarca, 2500-2800 euro/ha în Franța și Germania.

- **Valoarea adăugată brută** în agricultura românească se află la jumătatea mediei UE, fapt care conduce la obținerea unei producții agroalimentare finale de circa 1.400–1.500 €/ha în România, față de o medie de 2.400–2.600 €/ha în țările UE. Valoarea adăugată brută scăzută și **transferul masiv în afara țării al subvențiilor încasate de agricultorii români de la UE**, prin exportul de cereale și oleaginoase (peste 50% din producția națională) și prelucrarea internă redusă a materiilor prime agricole; transformarea extrem de redusă a porumbului produs de exploatațiile vegetale în furaje combinate, respectiv în carne și ouă în exploatațiile zootehnice românești.

- **Producția agroalimentară asigură necesarul de consum** intern al populației, după cum rezultă din datele statistice, astfel: tomate 82,3%;

fructe 70,9%; carne de porc 58,1%; carne de pasăre 68,3%; carne total 64,4%; lapte de vacă 81,7%.

- **Autoconsumul alimentar**, în România, se ridică, în medie, la 28-35% din totalul consumului alimentar intern, în fermele de subsistență, acesta reprezintă 90–92% din producția exploatațiilor agricole mici, iar în cazul fermelor de semi-subsistență și comerciale de mărime medie, ponderea autoconsumului este de 50–52%, față de numai 10–12% în UE, această stare având drept consecință o valoare medie a consumului comercial din producția agricolă în România de 400–420 €/ha, de patru ori mai mică comparativ cu cea realizată de UE

- Consecința non-performanțelor agricole românești se concretizează în **ponderea extrem de ridicată a importului de alimente** în totalul consumului alimentar (27,8%, media ultimilor ani, 2007-2019) și ponderea mult prea scăzută (15,4%) a exporturilor în total producție agroalimentară și, prin urmare, o balanță comercială agricolă negativă.

- **Importul celor mai importante produse agroalimentare** se prezintă astfel (perioada postaderare 2007-2019): tomate **17,7%**; fructe **29,1%**; lapte de vacă **18,3%**; carne total **35,6%**; carne de porc **41,9%**; carne de pasăre, **31,7%**, cu sublinierea faptului că în ultimii cinci ani (2015-2019) ponderile importurilor au crescut mult peste cifrele prezentate, valoarea "facturii" plătită de România pentru importul de alimente în anul 2024 a fost de 14,2 miliarde €, reprezentând 11,3% din importul total al țării.

- **Exportul românesc conține preponderent materii prime** (cereale, oleaginoase, animale vii) iar importul românesc este format masiv din produse de origine animală și procesate (carne, lapte, legume-fructe, material biologic etc.); între structura comerțului exterior agroalimentar românesc al anilor 2007-2021 și cea de 100 de ani în urmă nu este aproape nicio diferență, nici un progres structural, calitativ.

- **Dispariția cvasitotală a economiei rurale sociale**, a cooperativelor meșteșugărești, atelierelor de prestări de servicii și de procesare a produselor primare (măcelării, lăptării, brutării etc.).

- **Agricultura românească actuală este extensivă, neperformantă, puternic bipolarizată**: 3,6 mil exploatații mici de subsistență dețin

5159 mii ha (38,7%), 70 mii exploatații familiale mijlocii – asemănătoare exploatațiilor agriculturii vest-europene din UE – dețin numai 1,647 mii ha (12,32%), iar 12 mii exploatații mari și foarte mari, latifundii, producătoare, în principal, de cereale și oleaginoase pentru export, dețin 6500 mii ha teren agricol, din care peste 5000 mii ha teren arabil de cea mai bună calitate (49%).

• **Harta dezvoltării rurale a României, dominată de imense pungi de sărăcie severă,** cele mai întinse și mai severe din întreaga Uniune Europeană, care acoperă circa 30-35% din suprafața rurală a țării, geografic suprapuse pe zonele unde există mari latifundii, este caracteristică subdezvoltării și sărăciei extreme (harta alăturată).

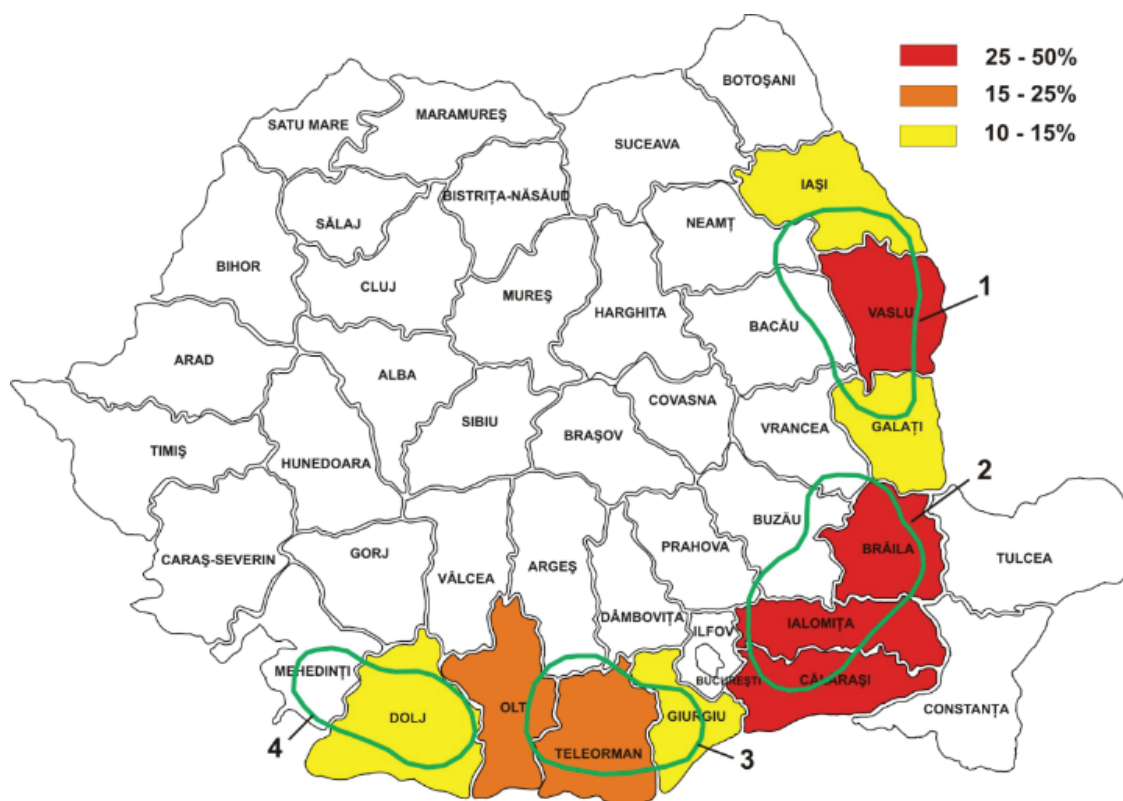
• **Agricultura românească,** ca de altfel întreaga economie agroalimentară, este caracterizată de **criza ineficienței alocării și utilizării resurselor** (începută încă cu mult timp înainte de 1989), precum și puternic afectată de **dezechilibre sistemice ale proprietății și exploatațiilor, ale piețelor și prețurilor produselor agricole, ale input-urilor producției agricole, precum și ale competitivității și funcționării**

instituționale, toate acestea fiind factori generatori de non-performanță.

5. În concluzie, starea actuală a agriculturii și dezvoltării rurale românești, prezentate anterior, a fost și este generată de politica agricolă națională profund greșită și de politica comună europeană, neconformă, neadaptată stării reale a spațiului rural românesc, manifestată, în principal, în două dintre cele mai importante domenii ale dezvoltării:

a) **reforma funciară aplicată agriculturii României,** a fost, în cea mai mare parte, necorespunzătoare, imprimată de politica agricolă subordonată masiv intereselor politicienilor (oligarhilor) decidenți care a condus la apariția marilor exploatații agricole (latifundii), generând structuri incompatibile cu agricultura țărilor Uniunii Europene, spre care ne-am propus să ne îndreptăm după anul 1989;

b) **susținerea financiară a agriculturii și dezvoltării rurale în România** este preponderent neconformă cu stadiul, cerințele și nevoile actuale de dezvoltare ale agriculturii și spațiului rural românesc.

Harta distribuției marilor exploatații agricole (peste 2000 ha) și a zonelor de sărăcie rurală extremă a României

II. Propuneri pentru ameliorarea, dezvoltarea și compatibilizarea europeană a sistemului agroalimentar românesc (2025-2040)

Ameliorarea sistemului de alocări financiare în agricultura României. În opinia noastră, susținerea financiară din fonduri europene și românești, prin politica agricolă comună europeană și națională, ar trebui profund reformată, chiar începând cu ciclul financiar european 2023-2027, prevăzut de Planul Național Strategic (PNS), prin creșterea ponderii deciziilor naționale în alocarea fondurilor (aplicând un principiu fundamental al deciziilor financiare: subsidiaritatea) pentru acele domenii, măsuri și produse de primă importanță, necesare consumului intern, pe următoarele soluții de creștere a competitivității și de asigurare integrală a consumului intern de produse agroalimentare:

- **creșterea ponderii alocărilor financiare din bugetul UE și național spre investiții** pentru realizarea **sistemelor de irigații locale** cu curgere gravitațională din râuri interioare (inclusiv finalizarea sistemului de irigație al Canalului Siret-Bărăgan) și din **acumulări locale** cu funcțiune duplex, de protecție antiinundație și irigație, reabilitarea sistemelor de irigații actuale (circa 1,7-1,8 mil. ha) cu maxim două trepte de pompare-repompare din Dunăre;

- **extinderea studiilor hidrologice** pe cursurile mici de apă, pâraie și torenți, în vederea executării de lucrări hidrotehnice de **protecție antiinundație a localităților și terenurilor agricole** (în cazul căderilor masive de ploi și acumulări ale apelor pluviale);

- realizarea **sistemului public național de perdele de protecție a câmpului, localităților și căilor de comunicație**, ca elemente componente ale sistemului infrastructurii naționale, încadrarea acestor măsuri în sistemul de agricultură verde și de atenuare a efectelor schimbărilor climatice și de reducere (atenuare) a emisiilor de gaze de seră.

Perdelele de protecție a câmpului în zonele de câmpie unde sunt necesare, pe urgențe, ar trebui să fie tratate ca **elemente componente ale infrastructurii naționale** (asemeni șoselelor, căilor ferate, comunicațiilor, canalelor magistrale) și incluse, ca atare, în legislația regimului juridic

de proprietate și financiar de execuție. Din punct de vedere financiar și al execuției, aceste elemente, conform legii, ar trebui să intre în obligațiile statului, printr-un departament al Romsilva (Departamentul perdelelor naționale de protecție), care să le finanțeze, execute și administreze.

România, în perioada interbelică, prin genialitatea marilor oameni de știință, prof. Gheorghe Ionescu-Șișești și prof. Marin Drăcea, în asemenea condiții au realizat marile rețele de perdele de protecție din Câmpia Română și a Moldovei (tăiate de regimul comunist român), din Basarabia și Cadrilater (menținute și azi de basarabeni, ucraineni și bulgari).

Toate prevederile de **creștere a gradului de acoperire verde**, prin împădurirea terenurilor degradate și plantarea de perdele de protecție în zonele supuse unui proces intens sau moderat de deșertificare sunt, deocamdată, simple deziderate. Din calculele făcute, rezultă că între prevederile Codului Silvic, PNDR și realitatea împăduririlor și a perdelelor forestiere de protecție sunt diferențe încă prea ridicate.

În cadrul preocupărilor de echilibrare ecologică a teritoriului României, prin creșterea gradului de acoperire permanentă a solului, reducerea emisiei de bioxid de carbon și diminuarea deșertificării, este necesară **extinderea suprafețelor de pajiști permanente** (pășuni și fânețe renaturalizate), cu prioritate în zonele deficitare, în primul rând, de câmpie. România are o suprafață de 4,9 milioane ha de pajiști naturale, din care 3,4 milioane ha de pășune și 1,5 milioane ha de fânețe naturale (33,2% din suprafața agricolă și 20,1% din suprafața totală a țării), dar cu repartiție neuniformă pe marile forme de relief ale țării: 2,4 milioane ha în zona montană și alpină (32,7%;49,9%), 2 milioane ha, în zona de deal (24,4%; 40,1%) și sub 0,5 milioane ha (6,1%; 10,2%) în zona de câmpie (primele procente din paranteză reprezentând ponderea pajiștilor naturale în suprafața fiecărei forme de relief, iar, a doua cifră, ponderea pajiștilor naturale ale fiecărei macroforme de relief în suprafața totală de pajiști a țării).

În opinia noastră, echilibrarea și sporirea acoperirii verzi a terenurilor agricole (perdele de protecție, pâlcuri de păduri în zonele de câmpie,

creșterea suprafeței de pajiști naturale în zonele respective) constituie condiția primordială a îmbunătățirii regimului pluviometric și termic al teritoriului agricol și, prin aceasta, implicit, va contribui la creșterea semnificativă a producției agricole a României.

- **susținerea financiară din bugetul Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale a unui program al produselor agroalimentare de origine locală și regională tradiționale și a produselor montane de înaltă calitate, promovarea sistemelor obligatorii de certificare, identificare, trasabilitate, ambalare-etichetare etc.;**

- stimularea producerii **materialelor biologice performante**, dar și **tradiționale locale**, (semințe, material de plantat, porci, pui etc.) în exploatarea agricole românești, pentru a se evita importul masiv și extrem de scump necesar acestui domeniu;

- susținerea investițiilor pentru *dezvoltarea și diversificarea sistemelor de educație-cercetare*, producție și servicii din amonte (școli duale, finanțarea sustenabilă a structurilor de cercetare-dezvoltare publice și private acreditate, producerea de utilaje agricole și a inputurilor necesare producției agricole) și aval de agricultură (sisteme de comercializare naționale și locale, cooperative de aprovizionare, desfacere etc.);

- repartizarea fondurilor de dezvoltare rurală și amenajare a teritoriului agricol, în sumă de 5,87 miliarde € alocate din bugetul UE (2023-2027), cu precădere pentru lucrări de investiții rurale pentru *modernizarea și revitalizarea satelor*, cu spații necesare extinderii economiei rurale sociale și nonagricole care să absoarbă și stabilizeze forța de muncă tânără și activă din mediul rural.

Aplicarea acestor căi de ameliorare a susținerii financiare, dar și altele, cu siguranță vor conduce la creșterea competitivității și diversificării sistemului agroalimentar rural românesc, creșterea numărului locurilor de muncă în spațiul rural, implicit revitalizarea exploatarea agricole și a satelor românești.

Datele financiare de susținere a producției agroalimentare și dezvoltării rurale prezentate anterior, care redau realitățile agriculturii și dezvoltării rurale din România, ne conduc, îndubitabil, spre **necesitatea ameliorării și realizării unor politici financiare echilibrate care**

să producă schimbări profunde, fundamentale în sistemele de susținere financiară a exploatarea agricole, axate pe performanță, complexitate, zootehnizare, procesare și comercializare de produse agroalimentare cu valoare adăugată înaltă, calitative, destinate pieței interne și externe și eliminarea procedurilor de susținere a exploatarea agricole pe principii de mărime fizică (suprafață) și a discuțiilor interminabile și nefondate legate de plafonare.

După cum a rezultat din analiza evoluției producției agroalimentare a României, ca efect al susținerii financiare actuale, bazate pe politica comună europeană, susținerea agriculturii prin plată unică la hectar este nestimulativă, cel puțin pentru structura agrară puternic bipolarizată a României, deoarece favorizează producția primară de cereale și oleaginoase a exploatarea agricole mari și foarte mari, care în proporție mare (peste 80%), nu produc valoare adăugată prin prelucrarea materiilor prime vegetale în producția zootehnică și în procesarea agroalimentară și nu contribuie cu cele mai importante alimente procesate la consumul populației.

Evident, producția de cereale și oleaginoase, tehnologic bine făcută, cum se întâmplă la majoritatea marilor exploatarea (bine echipate și cu susținere financiară europeană pe ha), care valorifică majoritatea producției la export (peste 75-80% la marile exploatarea), realizează beneficii importante dar, în același timp, „exportă” către țări (majoritatea extra UE) și subvenția încasată de România prin plata unică la hectar.

În principiu, pornind de la actualul sistem de finanțare, care arată inechitatea alocării fondurilor de la UE prin plăți directe calculate la suprafață, propunem adoptarea unui nou sistem de calcul al susținerii financiare, prin renunțarea la **plată pe ha** și adoptarea, ca baza de calcul, **plată pentru 1000 lei (€) producție realizată, livrată, facturată și încasată**.

Noul sistem pe care îl propunem are în vedere un principiu important: „*sprjijin mai bine orientat pe rezultate, bazat pe performanțe*” pe care se fundamentează (cel puțin teoretic) și strategia agricolă a României, pentru perioada 2023-2027, prevăzută în Planul Național Strategic, adoptat în anul 2022.

Autoritățile românești responsabile de evoluția agriculturii ar trebui să adopte și promoveze sistemul de susținere din fonduri europene, bazat pe **rezultate și performanță**, pe principiul **competitivității** și renunțarea la actualul sistem extensiv, primar și nestimulativ, atât pentru performanță în agricultură, cât și pentru interesul național, legat de siguranța și securitatea alimentară a populației.

Propunerea noastră constă în schimbarea sistemului de susținere a exploatațiilor agricole eligibile, prin plăți directe pe suprafață printr-un sistem de susținere a exploatațiilor dual, după cum urmează:

- Calculul fondurilor pentru **plăți directe și complementare** ca sumă anuală de alocat pentru fiecare țară, se menține, la nivelul UE, în același sistem, adică funcție de suprafața eligibilă națională înmulțită cu BISS național/ha, cu observația *necesității renunțării la suma fixă națională/ha funcție de producția istorică de cereale de acum 15-20 de ani, care este de mult timp depășită. Pentru România, trebuie adoptat nivelul de producție actual la cereale de 5t/ha, comparabil cu media europeană.*

- Pentru **exploatațiile agricole de subzistență și semisubzistență (necomerciale)**, având mărimea economică (SO) mai mică de 8000 €/exploatație, plata directă să se facă în sumă fixă pe 1000 € SO. Calculul alocației financiare în sumă fixă la 1000 € SO trebuie făcut anual de MADR, împreună cu APIA, cu acordul UE.

- Pentru **exploatațiile agricole comerciale** (cu personalitate juridică și fără personalitate juridică), cu dimensiunea economică mai mare de 8000 €/exploatație, în vederea stimulării obținerii și comercializării de produse agroalimentare necesare pieței interne și externe, **alocarea anuală a plăților directe trebuie făcută, funcție de producția marfă vândută și încasată (facturată) sau de cifra de afaceri sau**, în quantum valoric de plată fixă la 1000 lei sau 1000 € producție livrată și încasată, criteriu ales de APIA și MADR, cu acordul UE, cu **diferențieri și prioritizări pentru produsele de primă necesitate pentru consumul intern și/sau european, funcție de interesele naționale de creștere a produselor agroalimentare deficitare.** În acest fel, se

stimulează, concomitent, atât livrarea „la lumină” a tuturor produselor, cât și fiscalizarea produselor agroalimentare, livrate rețelelor de magazine.

Menționăm faptul că, în mai multe cicluri guvernamentale, s-au alocat fonduri naționale și europene importante agriculturii. Înainte de aderare, subvenții de circa 925 milioane €/an, iar perioada de postaderare, acestea au depășit 3340 milioane €/an, sprijin total, din care subvenții 2260 mil. €/an și circa 1670 mil. €/an investiții. Fondurile programelor de sprijin financiar (subvenții și investiții), în total de 58,2 miliarde euro, în perioada 1990-2020, din care 14,8 miliarde € în perioada de preaderare și 43,4 miliarde €, în perioada de postaderare, formate din 29,5 miliarde € subvenții și 13,9 miliarde € investiții, nu se regăsesc în sporul fizic al producției agricole și al valorii adăugate brute, rezultate din procesarea producției agricole, respectiv pentru asigurarea consumului alimentar din resurse agroalimentare interne (naționale) și pentru echilibrarea balanței comerciale agroalimentare.

În concepția noastră, multiplele rezultate ale agriculturii pe care le întâlnim azi: structuri, producții, eficiență și productivitate, asigurarea consumului agroalimentar, starea satului și a locuitorilor, sunt determinate, în cea mai mare măsură, de **conceperea și implementarea politicilor agricole românești și europene, responsabilitatea aparținând, în totalitate, celor care au emanat și implementat, timp de peste 30 de ani, aceste politici agricole.**

Politicile tranziției și reformei structurilor agricole, după anul 1990, au fost gândite și emise în întregime de **guvernele perioadei, miniștrii agriculturii** (ca inițiatori ai legilor și altor reglementări funciare), **parlamentarii României** (Legea fondului funciar și a amendamentelor și reglementărilor conexe) și puse în aplicare de **structurile politice și administrative teritoriale: prefecturi, consilii județene și primării.**

Concluzia finală: rămânem consecvenți opiniei noastre, care ne este **susținută de nevoia reformei profunde a politicii de susținere financiară a exploatațiilor agricole românești și de compatibilizarea europeană a structurii agrare a României, în concordanță cu cerințele de evoluție necesare pentru asigurarea celei mai**

importante funcții a agriculturii: asigurarea securității și garantarea siguranței alimentare a României.

Bibliografie:

1. Alexandri, Cecilia, *Securitatea alimentară în România*, 2011.
2. Alexandri, Cecilia, *Agricultura și spațiul rural – evaluări la 10 ani de la aderare*, Editura Academiei Române, București, 2017.
3. Axenciuc, V., *Evoluția economică a României*, vol. II, Editura Academiei Române, 1966.
4. Bulgaru, V., *Reforma agrară din 1921 – fundamente economice*, Editura de Vest, 2003.
5. Feher, Andrea, *Politici și programe de finanțare comunitară*, Editura Prouniversitaria, Timișoara, 2025.
6. Garoflid, C., *Regimul agrar în România*, Enciclopedia României, vol. I, 1938.
7. Gusti, D., *Starea de azi a satului românesc – Sociologie românească*, anul III, nr. 10,12, oct., dec. 1938.
8. Hera, C., *Lumea rurală – astăzi și mâine*, Editura Academiei Române, București, 2006.
9. Hera, C., *Satul românesc – 100 de ani de evoluție rurală*, Editura Academiei Române, 2019.
10. Ionescu-Șișești, Gh., *Agricultura țărănească din România*, Editura Academiei Române, 2019.
11. Oțiman, P.I., *Structura agrară actuală a României – o mare (și nerezolvată) problemă*, Revista Română de Sociologie, XXVIII, nr. 5,6, 2012.
12. Oțiman, P.I., *Viața rurală românească pe lungul drum între Flămânzi și Uniunea Europeană sau Drama satului și țărânului român într-un secol de iluzii, dezamăgiri și speranțe*, Editura Academiei Române, 2019.
13. Oțiman, P.I. et al, *Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României?*, Editura Academiei Române, 2023.
14. Rey, R., *Cronicile munților*, Editura George Coșbuc, 2022.
15. Stănescu, I., Mihalache, I., *România rurală în noul capitalism*, Editura Prouniversitaria, 2022.
16. Zamfir, C., Mihalache, F., *Starea actuală și perspective (demografia) în Satul românesc*, Editura Academiei Române, 2019.
17. ****Recensământul agricol 2010*.
18. ****Anuarul Statistic al României 1937, 1938, 1990, 2011, 2022*.
19. ****Cadrul Național Strategic Rural 2014,2020,2030*, Editura Academiei Române, 2013.
20. ****Planul Național Strategic*, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, 2022.

Opinii

Marco Polo și globalizarea timpurie (III)

Petru Urdea

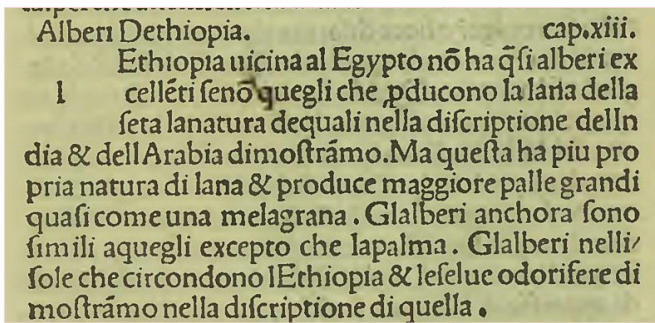
Membru corespondent al Academiei Române

Parcurgerea operei poliene ne conduce la constatarea că prin ea ideile generate în Imperiul Mongol, multe dintre ele inovatoare – banii de hârtie, libertatea de credință, toleranța, încurajarea creativității, securizarea rutelor comerciale terestre și maritime, sistemul poștal, tipărirea de almanahuri – , modalitățile eficiente de organizare socială, imperiul trecând spre ceea ce este cunoscut ca fiind *Corporația Mongolă*, au trezit un mare interes și au deșteptat în mintea multor europeni noi posibilități de progres (Weatherford, 2021).

Conectarea Europei și a coastelor africane la rutele din Asia de Sud-Est prin Oceanul Indian și apoi deschiderea de linii comerciale în Oceanul Pacific, stabilirea de rute peste Oceanul Atlantic, au condus la ceea ce se definește a fi un „sistem comercial globalizat” (Frankopan, 2025, p. 374). Pe o asemenea traiectorie conectată la globalizare se înscriu și alte produse legate de spațiul asiatic și prezente în opera poliană precum bumbacul și porțelanul, sau anumiți coloranți și praful de pușcă.

Bumbacul, plantă ce aparține genului *Gossypium*, este un arbust originar din regiunile tropicale și subtropicale, cuprinzând peste 50 de specii native în India și Pakistan, America și Africa, fiind cultivat astăzi pe o scară largă. În situl neolitic de la Mehrgarh (6000 BC) din bazinul superior al Indusului este documentată cultivarea bumbacului (Moulherat et al., 2002), după cum și prezența cultivării speciei *Gossypium hirsutum* în Arizona și Mexic acum 3400–2300 î.Cr. (Huckell, 1993), sau în Sudan și Nubia în regatul Meroitic în secolul III î.Cr. (Yvanez, Wozniak, 2019), pentru europeni India fiind spațiul de timpurie conexiune. Pentru spațiul african, Plinius cel Bătrân în a sa *Naturalis Historia* amintește „Etiopia, care se învecinează cu Egiptul, nu are în general copaci remarcabili, cu excepția celor lănoși, despre care am avut ocazia să vorbim în descrierea copacilor din India și

Arabia. Cu toate acestea, produsul arborelui din Etiopia seamănă mult mai mult cu lâna, iar foliulul este mult mai mare, fiind foarte asemănător ca aspect cu rodia; cât despre copaci, aceștia sunt altfel similari în toate privințele” (Plinius, 1486, p. 202) (Fig. 1).

Alberi Dethiopia. cap.xiii.
Ethiopia uicina al Egypto nō ha q̄si alberi ex
cellēti senō quegli che pducono la lana della
feta lanatura dequali nella discriptione dell
dia & dell Arabia dimostrāmo. Ma questa ha piu pro
pria natura di lana & produce maggiore palle grandi
quasi come una melagrana . Glalberi anchora sono
simili aquegli excepto che lapalma . Glalberi nell
sole che circondono lEthiopia & leselue odorifere di
mostrāmo nella discriptione di quella .

Fig. 1. „Copacii lănoși” din Etiopia în opera lui Plinius cel Bătrân.

În cel mai important cod de legi al Indiei antice, *Manusamhita*, sau Codul lui Manu (XIII–VI î.Cr.), există mai multe enunțuri în care este prezent bumbacul, o demonstrație a importanței care i se acorda, permițându-ne să oferim câteva exemplificări: în cartea a II-a în care se discută despre Dharma, Dharmashastre, despre voință și scop și calea de a atinge iadul sau raiul, la regula 44 se precizează că șnurul de sacrificiu al unui Brahmana va fi făcut din bumbac, va fi răsucit spre dreapta și va consta din trei fire; în cartea a IV-a ce cuprinde și regulile despre relațiile sexuale, regulile despre îmbăiere, mâncare, rugăciuni etc., regula 78 spune că dacă cineva își dorește o viață lungă să nu calce pe păr, cenușă, oase, cioburi de oală, semințe de bumbac sau pleavă; în cartea a VIII-a despre justetea legilor, despre echitate, martori, diferitele tipuri și niveluri de disciplină, credite și interese, schimbul și afacerile, obligațiile statului față de doamnele decăzute, limitele proprietăților pot să fie marcate și prin tufe de bumbac, pedepsele care

apar pentru furtul de ață de bumbac, după cum în cartea a XII-a despre Karma, raiul și iadul, reîncarnarea are loc în funcție de fapte astfel că pentru furtul de pânză de bumbac reîncarnarea este un cocor, pentru furtul unei vaci o iguană etc. (Manu, 1886).

Antologia sanscrită de povești budiste avadana *Divyāvadāna*, sau Narațiunile Divine (secolul II î.Cr.), cuprinde povestea unei femei brahmane, dornică să câștige bani, fiind prezentate cele patru faze de pregătire a bumbacului pentru tors, curățarea, egrenarea, vatelarea și răsucirea (Schlingloff, 1974), activități oarecum standardizate. De fapt, în *Kautilya Arthashastra*, un tratat sanscrit antic despre arta guvernării, politică, politica economică și strategia militară (secolul III î.Cr.), un *Sītādyakṣa* (= superintendent al agriculturii) superviza practicile și producția agricolă, în cazul bumbacului și confecționarea de haine, fiind menționate câteva centre importante, precum Madhura (India Centrală), Aparānta (India de Vest), Kalinga (Odisha), Kāsi (Varanasi), Vaṅga (Bengal), Vatsa (Uttar Pradesh) și Mahisha (Karnataka), deci pe un vast areal și, ceva mai târziu, apariția unor „porturi specializate” Barygaza (Bharuch, Gujarat), Tagara (Ter, Maharashtra), Bahare (Porakad, Kerala) și Muziris (Kerala) frecventate de negustori arabi și romani (Dayalan, 2021).

Chiar dacă nu este vorba de o cunoaștere directă, părintele istoriei, Herodot (484 î.Cr.–425 î.Cr.), la descrierea Indiei menționa, „Tot în această țară cresc niște tufe sălbatice care rodesc lână, mult mai frumoasă și mai mătăsoasă decât cea tunșă de pe oi; indienii culeg lâna de pe acești copăcei pentru îmbrăcăminte” (Herodot, 2018, p. 163, CVI, 108). Date fiind contactele lumii grecești și latine cu spațiul levantino-persano-indian această realitate nu le-a scăpat altor autori, precum Aristobulus ce l-a însoțit pe Alexandru Macedon în campaniile sale, Teofrast, considerat a fi părintele botanicii, Arrian, Varro, Strabon, Plinius cel Bătrân, Quintus Curtius, sau, puțin mai târziu, istoricilor arabi (True, 1896).

În economia globală medievală și modernă timpurie, bumbacul a fost, probabil, ramura producției textile cu cea mai rapidă creștere. Primul progres critic a avut loc între anii 700 și 1000, când cultivarea bumbacului s-a răspândit din India în întreaga lume islamică, inclusiv în sudul

Europei. Datorită creșterii dinamice a comerțului și a orașelor și dezvoltării tehnologiilor sofisticate de producție, bumbacul a fost transformat dintr-o marfă de lux într-un articol obișnuit de uz zilnic (Mazzaoui, 2005).

Pe drumul lor de întoarcere spre Venetia familia Polo a cunoscut mai multe regate din India, astfel că la prezentarea regatului Gujarat Marco Polo relatează „*Hanno bambagio in gran quantita, perche hanno gli arbori, che lo producono, quali sono d'altezza di sei passa, durano anni venti. Ma il bambagio, chessi caua di quelli cosi vecchi, nonè buon da filare, ma sola mente per coltre. Ma quello, che fanno fino a dodici anni è perfettissimo per far velisotili, e altre opere*” „Au bumbac în cantitate mare, pentru că au copaci care îl produc, care au șase pași înălțime și rezistă douăzeci de ani. Dar bumbacul, care este din cauza vechimii sale, nu este bun pentru tors, ci doar pentru pături. Dar cel pe care îl produc până la doisprezece ani este perfect pentru confecționarea pânzelor și a altor lucrări” (Ramusio, 1583, p. 57). De asemenea, „*In hac regione [„de regno Melibar” (Malabar)] e mirabilis bonbancia*” (Pipino, 1484).

Efectele transmise în timp de către Republica Venețiană asupra comerțului european și dorința de descoperire și stăpânire de noi teritorii, precum America (Urdea, 2005) a adus în atenția europenilor o paleta largă de produse specifice unui mediu foarte diferit în multe privințe, al Lumii Noi, printre care și bumbacul, prezent aici prin anumite specii. Astfel, în volumul III al cărții *Delle Navigazioni et viaggi*, volum dedicat navigatorilor spre Lumea Nouă, Giovanni Battista Ramusio consemnează faptul că atât Cristofor Columb, cât și conquistadorii spanioli Hernán Cortés în Mexic și Francisco Pizarro în Peru au remarcat îmbrăcămintea de bumbac a amerindienilor (Ramusio, 1606).

În Evul Mediu Timpuriu, pentru europeni, bumbacul și țesăturile din bumbac din India au fost baza comerțului, pe lângă bumbacul provenit din Armenia, Siria Egipt și chiar Sicilia, primele centre care s-au remarcat fiind Barcelona și Marsilia și apoi Venetia, cei mai activi negustori fiind venețienii și genovezii. Costul redus și versatilitatea bumbacului, disponibil într-o gamă de țesături pure și mixte, în diverse culori și modele, prețurile accesibile au stimulat cererea pe piețele regionale internaționale de la comercianți urbani la târgurile

de țară (Mazzaoui, 2005). A fost un impuls pentru apariția și dezvoltarea industriei bumbacului în nordul Italiei, încă din secolul al XIII-lea, cu centre în jurul orașelor Milano, Novara, Cremona și apoi cu o extensie în regiunile Emilia Romagna, Liguria, Toscana, Umbria și Marches (Mazzaoui, 1972), unde se produceau țesături de bumbac sub denumirea inconfundabilă de „*somma fustaniorum*”, apoi în Franța sub numele de „*futaines*” în centre, precum Troyes, Provins, Bar-sur-Aube și Lagny, sau în Elveția la Basel sub numele de „*schürlitz*”. Deschiderea Pasului Sf. Gotthard și a Pasului Brenner prin Alpii Elvețieni și Austrieci a deschis piețele din Germania de Sud și alte piețe din Europa Centrală, industria bumbacului extinzându-se în sudul Germaniei la Ulm, Augsburg, Reutlingen, produsele „*Parchan*” (Barchent = fustian) fiind trimise pe Dunăre spre Austria, Ungaria, Transilvania și spre Imperiul Otoman. Difuzia merge apoi spre nord, în Nürnberg, Frankfurt, în Flandra și Anglia. Totuși, producția din Europa sudică fiind destul de scăzută, tot piața asiatică era cea care asigura bumbacul necesar. Pentru Transilvania filiera era Imperiul Otoman, negustorii din Sibiu comercializau de pildă în 1559 circa 2200 kg de bumbac și fire de bumbac (Pakucs-Willcocks, 2007).

În perioada 1665–1669 Compania Engleză a Indiilor de Est (*The East India Company*) a importat anual din India 139677 piese de țesături de bumbac, iar Compania Olandeză a Indiilor de Est (*Verenigde Oost-Indische Compagnie*) 126572 piese/an, cu un vârf de 967784 piese/an, respectiv 532865 piese/an în intervalul 1750–1754, cu un declin drastic la doar 470192 piese /an pentru Compania Engleză a Indiilor de Est în perioada 1755–1759, la compania olandeză scăderea fiind la la 321251 piese/an, ceea ce exprimă afirmarea industriei engleze a bumbacului (Broadberry, Gupta, 2005). Este modul în care mărfurile importate din Asia, bumbacul, mătasea, mirodeniile, lemnul exotic, porțelanul, au devenit semnificative nu doar din punct de vedere economic ci și cultural, modelând și stimulând din ce în ce mai mult inovațiile, imitațiile și gusturile bătrânului continent (Riello, 2010). Aceasta s-a reflectat și prin încurajarea inovațiilor și a sectorului industrial, două industrii, industria bumbacului – e.g. în 1765 James Hargreaves inventează „*spinning jenny*”

mașina de filare cu mai multe fusuri (Fig. 2) –, industria metalurgică, fiind cele care au cunoscut schimbările revoluționare timpurii în tehnologie și organizare economică, aducând Marea Britanie în poziția de „*atelierul lumii*” (Deane, 1979, p. 87). Acest lucru a fost posibil prin apariția a numeroase invenții în industria textilă, bazate pe forța motrice a mașinilor cu abur și conturarea încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a unei zone de puternică industrializare în comitatele Lancashire, Yorkshire, Nottinghamshire și Derbyshire, astfel că în jurul anului 1855 în Anglia cele 250000 de războaie furnizau peste jumătate din producția mondială de textile de bumbac. Emblematic este supranumele orașului Manchester „*Cottonpolis*” unde, la nivelul anului 1853, existau 108 fabrici de bumbac, „*cotton mills*”, peisajul industrial incitând și pe artiști (Fig. 3), iar în plan comercial a determinat construirea canalului Eastham = Manchester, o cale navigabilă interioară de 58 km, legând astfel acest mare oraș de Marea Irlandei.

Fig. 2. „*Spinning jenny*” – James Hargreaves (1765).

Rafinarea pieței și avansurile tehnologice au stimulat creativitatea, fiind lansate produse cu un anumit specific, precum cele cunoscute sub numele de batist, crep, dril, denim – valorizate mai ales prin confecțiile blue-jeans –, gabardină, poplin, satin, tercot, velur și apariția unor fabrici specializate, noile țesături și modele devenind din ce în ce mai mult la modă. Ca o reflectare a acestor noi realități cu efect multiplu, costumul nu dezvăluie doar idei despre modă, frumusețe, eleganță ci este cheia unor epoci trecute, dezvăluind meșteșuguri, tehnologie, lumea muncii, politică și putere, clase sociale, religie și obiceiuri (Steele, 2015).

Fig. 3. William Wyld – Manchester văzut din Kersal Moor, cu figuri rustice și capre (1852).

În materie de inovații, adoptarea acestora, de la inovații simple la unele de mare complexitate, nu este un act izolat, nu unul discret, este un proces amplu, în care o firmă își schimbă organizația și cultura, ceea ce în cazul industriei textile din Anglia a fost un proces extrem de dinamic (Lissoni, Metcalfe, 1993).

Nu sunt de omis schimbările ce apar prin extinderea cultivării bumbacului în Lumea Nouă, precum și în coloniile africane, un bun exemplu fiind America de Nord unde în 1758, francezii introduc cultura bumbacului în Louisiana, pentru ca din 1779 să fie cultivat în Carolina de Sud și Virginia: prima moară de bumbac construită în Statele Unite fiind în 1787-1788 la Beverly, Massachusetts (True, 1896). Plantațiile din Statele Unite produceau în anul 1791 5000 de baloți de bumbac (un balot ~ 218 kg), ajungând ca în 1856 să producă 3838335 baloți, din care au exportat 2954606 baloți în Anglia și Europa continentală, cu o extensie industrială reprezentată de 1091 de mori de bumbac, 126.313 războaie de țesut cu 5235727 fusuri și 122028 de muncitori (True, 1896). Este de amintit sprijinul oferit de către guvernul federal – *e.g.* în 1786 James Madison (1750–1836) viitorul președinte al S.U.A., pe atunci membru în U.S. House of Representatives din partea statului Virginia să își exprime optimismul „nu există niciun motiv să ne îndoim că Statele Unite vor deveni într-o zi o mare țară producătoare de bumbac” (True, 1896, p. 35). Cert este că astăzi Statele Unite se află pe locul IV, alături de China,

India și Brazilia, urmată de Pakistan, Turcia și Uzbekistan, bumbacul fiind cultivat în toate cele 17 state din jumătatea sudică.

Privind lucrurile prin prisma prețului, țesăturile de bumbac erau mai accesibile față de multe țesături din lână și mai ales din mătase, în cazul acestora, și din punct de vedere estetic, bumbacul putând înlocui mătăsurile mai scumpe și draperiile. Bumbacul a devenit un „bun popular”, ceea ce a făcut ca textilele din bumbac să devină prima marfă al cărei lanț de producție a fost globalizat (Riello, 2016). Mai ales în Europa, producția, tehnologiile, aprovizionarea cu materii prime, capacitatea de a modela oferta și de a răspunde cererii consumatorilor, au fost fundamentale pentru succesul global al industriei textile (Riello, 2016).

Cum vectorii timpurii ai globalizării au fost multe produse alimentare sau fibre textile precum mătasea, despre care am făcut vorbire în articolele anterioare, sau bumbacul de pildă, cu apariția de plantații specializate, au avut loc și transformări ecologice de marcă, cu o remodelare a mediului natural la scară regională și larg regională, acestea fiind și ele o fațetă a globalizării, prin natura, impactul și amploarea lor (Frankopan, 2025).

Conectați la produsele textile provenite din Asia și evoluția meșteșugurilor și industriei textile în spațiul european și apoi cu o difuzie amplă, considerăm că util este să spunem câte ceva și despre **coloranți**. Este știut faptul că încă din antichitate, dar foarte pregnant în Evul Mediu, îmbrăcămintea de o anumită culoare era o

expresie directă a statutului social, anumite culori fiind rezervate nobilimii sau anumitor grupuri profesionale, totul fiind susținut prin reglementări, uneori, foarte riguroase, în fond, alegerea culorilor pentru îmbrăcăminte urmând convenții sociale stricte. Descoperirea spațiului asiatic, includerea acestuia în aria comercială a europenilor, a adus și din punctul de vedere al coloranților câteva elemente particulare.

Ne oprim asupra unei roci metamorfice semiprețioase, *lapis lazuli* (Fig. 4) care a produs o schimbare în viziunea estetică a multor pictori (Roy, 1993), însă cu o utilizare pe scară largă ca piatră ornamentală, încă din perioada neolitică, adică în mileniile VII și VI î.Hr. (Barthelemy de Saizieu 1988). Această rocă este compusă în principal din lazurită, un mineral din grupa feldspatoizilor, cel care dă culoarea specifică, ultramarin, și în secundar calcit, diopsid, flogopit și pirită.

În drumul său spre curtea lui Kubilai Khan, ajungând în Afganistan, Munții Hindu-Kush și Munții Pamir, Marco Polo, atent la natură și la resursele zonei semnala în capitolul XLVI „Ci devise de la grant provence de Balascian” existența acestei roci valoroase „...*se treuvent les pieres des quelz l'en fait le açur, et ce est le plu fin açur et le meior qui soit ou monde. E les pieres que je voç ai dit, de coi l'en fait l'açur, est voine qe naist en montagnes come autres voines. Et encore voç di qu'il hi a montagnes de quoi l'en treuve voine des quelz traient argent a grant plantees.*” (Polo, 2018, p. 69). Și astăzi cel mai important zăcământ de lapis lazuli (Fig. 4) este cel de la Sar-e-Sang din Munții Hindu-Kush, provinci Badakhshan din Afganistan, cunoscut din antichitate și furnizor pentru o piață amplă ce cuprindea Asia Centrală și Orientul Apropiat (Hermann, 1968). Mult apreciată în acest spațiu, această rocă era considerată a fi un simbol al onoarei, în diverse contexte rituale și magice, în ofrande votive, ca daruri și cadouri regale și, desigur, în variate articole de bijuterie, precum și, deloc surprinzător, în farmacopeea unor popoare, chiar din antichitate (Duffin, 2014).

Fig. 4. Lapis lazuli din Sar-e-Sang (Afganistan).

Fiind considerată o materie primă valoroasă, lapis lazuli a intrat repede în fluxul de interconectare și expansiune a unor rețele comerciale tot mai ample (Frankopan, 2025). Această rocă, prima gemă prinsă într-un comerț la scară intercontinentală (Plesters, 1966), aflată pe ruta Drumului Mătăsii a fost comercializată de către negustorii venețieni, Veneția fiind principala emporie europeană a acestui produs (Barker, 2019) și, evident, cu o cerere tot mai mare din partea pictorilor italieni (Roy, 1993). Este evident faptul că securitatea rutelor comerciale, instituirea unui sistem poștal, conceperea unei combinații între pașaport și carte de credit, celebra *paiza* mongolă ce pentru un deținător însemna libertate de deplasare, în tot imperiul și în cel al vasalilor, scutire de taxe, protecție transport, cazare, – familia Polo a beneficiat de aceasta -, au susținut comerțul cu mărfuri dintre cele mai prețioase (Weatherford, 2021).

Francesco Balducci Pegolotti în manualul său de comerț *Praticca della mercatura* face precizări asupra modului cum trebuie testată adevărata pulbere de lapis lazuli (Pegolotti, 1340). Pictorul Cennino d'Andrea Cennini (1360 – 1427) în *Trattato della Pittura* a dedicat un întreg capitol (LXII) acestui colorant „*Della natura e modo affare dell'azzurro altro marino*” considerând că „*Azzurro oltre marino si è un colore nobile, bello perfettissimo oltre a tutti i colori*” (Cennino Cennini, 1821, p. 49). Încă din secolul al XIV-lea ultramarinul preparat din lapis lazuli extras din zăcământul de la Sar-e-Sang din Badakhshan a fost utilizat la realizarea de către Ambrogio și Gregorio

Fig. 5. Sandro Botticelli – *Madonna con il Bambino* (1485).Fig. 6. Giovanni Battista Salvi da Sassoferrato – *Vergine Maria* (1640-1650).

Zavattari a frescelor din capela reginei lombarde Teodolinda din Catedrala din Monza (Favaro et al., 2011), aceeași proveniență având și ultramarinul folosit de către Michelangelo la realizarea „Judecății de apoi” (1535-1541) din Capela Sixtină (Ballirano, Maras, 2006), sau în pictarea de către Giotto a frescelor din capela Scrovegni (1305).

Strălucirea ultramarinului obținut din lapis lazuli de mare puritate devine, mai ales în perioada Renașterii, o culoare cu simbolistică religioasă, Fecioara Maria purtând tunici cu această culoare, precum în tablourile lui Rafael, Leonardo da Vinci, Sandro Botticelli în *Madonna con il Bambino*, (1490) (Fig. 5), Pietro Perugino, Filippo Lippi, Massaccio, Bellini, Fra Angelico, Jan van Eyck, Rubens, Dürer, și chiar mai târziu, la pictorul italian Giovanni Battista Salvi da Sassoferrato (1609-1685) în *Vergine Maria* (Fig. 6). Prin utilizarea ultramarinului cerul capătă strălucire, precum în multe tablouri ale lui Tizian, *Noli me tangere*, (1511-1512), *Bacanală* (1518-19), *Bachus și Ariadna* (1522-1523), *Portretul Eleonorei Gonzaga* (1538), *Venus și Adonis* (1554), *Răpirea Europei* (1560-62), ultramarinul de bună calitate, scump, fiind cumpărat cu sprijinul ducelui de Ferrara.

Johannes Vermeer (1632-1675) a fost îndrăgostit de culoarea luminoasă ultramarin, aceasta fiind prezentă în majoritatea celebrelor sale tablouri, precum *Lección de muzică* (1662), *Feme-*

ie la fereastră (1662–1663), *Femeie în albastru citind o scrisoare* (1664), *Fata cu cerceș de perla* (1665), *Geograful* (1668), *Astronomul* (1668), *Femeie șezând la un cembalo* (1672), *Alegoria picturii* (1673), *Alegoria credinței* (1674), achiziționarea de lapis lazuli de calitate punând dificultăți financiare familiei, costurile fiind, în funcție de calitate, între 10 și 60 de guldeni pentru o uncie de pulbere de lapis lazuli, de multe ori chiar mai mult decât o uncie de aur (van Halm, 1998).

Datorită frumuseții sale, fiind considerat a fi o piatră semiprețioasă, lapis lazuli a devenit și element de tezurizare, familia Medici constituind o colecție unică de obiecte sculptate de mare valoare (boluri, pocale, ulcioare, vase ornamentale, camee, statuete, casete), multe concepute de către arhitectul Bernardo Buontalenti (1531–1608) și produse în atelierul „Gallerie dei Lavori”. Analiza non-invazivă Ion Beam Analyses (IBA) a șase piese din colecția Medici de la Muzeul de Istorie Naturală al Universității din Florența a indicat proveniența ca fiind din Afghanistan și Tadjikistan (Re et al., 2015).

Exprimări artistice în care ultramarinul este prezent sunt miniaturile medievale, multe făcând parte din acele celebre „*illuminatio manuseriptorum*” cu capitole ornamentate (Fig. 7), prezente în toată Europa catolică – *Gottschalk Antiphonal* (Delft, 1400), *Horae* (Metz, 1440),

Heures d'Etienne Chevalier (Tours, 1452–1460), *Dum fructus uberes*” (Papa Sixtus al IV-lea, Roma, 1475) – , și în documente laice, precum *Statuta collegii doctorum artium et medicinae* (Parma, 1440) sau în bestiariile medievale (Fig. 8).

Chiar dacă pare puțin surprinzător, pulberea de lapis lazuli era utilizată de către vechii egipteni și asirieni pentru tratarea cataractei, după cum în India, în farmacopeea ultimei Perioade Tantrice lapis lazuli sub formă de tablete sau pastă, împreună cu alte ingrediente, era indicată în a trata bila agravată, hemoroizii, tuberculoza, icterul, tusea, diabetul, insomnia, neliniștea și nevroza (Duffin, 2014). Și în farmacopeea Evului Mediu european pulberea de lapis lazuli era prezentă, așa după cum, în „*Ricettario Fiorentino*” publicată în 1498 la Florența de către Colegiul Medical local – reeditată apoi în numeroase ediții – , cuprinde un registru de rețete de medicamente, precum și o serie de reglementări pentru farmaciști și medici în pregătirea și prescrierea medicamentelor, inclusiv liste de prețuri și penalizări, fiind prima astfel de lucrare din Italia (Lippi, Vannucci, 2025). Fiind specificat care este adevărata lapis lazuli „*DEL LAPIS LAZZOLI*” (Ricettario, 1574, p. 44) – pulberea de

lapis lazuli este prezentă în 12 rețete.

Culoarea **indigo**, denumită și „King of Dyes” – regina culorilor, „Blue Gold” – aurul albastru, dar în perioada colonială și „Devil’s Dye” – vopsea diavolului, din cauza condițiile inumane din fermele cultivatorilor, nu a scăpat ochilor unui comerciant și observator versat, precum Marco Polo, care, ajuns pe Coasta Malabar în orașul *Cailum* (Kollam, Kerala, India), descrie, printre altele și acest produs comercial în Capitolul CLXXIX „*Ci devise dou roiaime de Cailum*” - *Il ont ynde en abondance mout buen; et voç di qu’il se fait d’erbre, car il prenent celle herbre e le metent dedens grant sif et i metent aigue et le laissent tant qe tout celz erbre se desfait; puis le laissent au soleil: est mout chaut e le fait boilir e prendre ensemble, e devient ausi come vos le veés* (Polo, 2018, p. 210); / „Au indigo bun din belșug; și iată din ce este făcut, căci iau iarba aceea și o pun într-o oală mare și o lasă până când tot copacul se desface; apoi o lasă la soare: este foarte fierbinte și o fierbe și o adună, și devine ca frunzele adunate”.

Culoarea naturală indigo – de la grecescul *indikon*, adică din India, grecii antici importându-l de acolo –, considerată a fi culoare universală, este

Fig. 7. Pagină (Folio 86) din *Très Riches Heures du Duc de Berry* (Burgundia, 1412-1416).

Fig. 8. Pagină din *Medieval Ashmole Bestiary illumination*: „Adam numind creaturile Pământului” (1510).

Fig. 9. William Simpson: *Indigo factory in Bengal* (1867).

obținută din frunzele a câtorva sute de specii de plante din genul *Indigofera*, răspândite în regiunile tropicale și subtropicale, cea mai cunoscută fiind *Indigofera tinctoria*, specifică subcontinentului indian. Indigoul de calitate, cel indian, era cunoscut de către europeni, fiind comercializat prin Persia și Orientul Apropiat și, desigur pe filiera arabă prin Spania, fiind recunoscut ca fiind unul dintre cei mai stabili coloranți organici la lumină și de aceea folosit mai ales pentru vopsirea fibrelor vegetale și a mătăsii, precum și ilustrarea celebrelor *Domino Illuminatio* (Melo, 2009).

Inițiativele și tenacitatea negustorilor venețieni, competiția acestora cu genovezii, apariția puternică a portughezilor în comerțul asiatic au făcut ca treptat, deși materialele artiștilor au constituit o proporție foarte mică din bunurile comercializate în Europa, coloranții au reprezentat o piață importantă, căci unii coloranți textili, printre care și indigoul indian, au fost utilizați și pentru producerea pigmentilor pentru artiști (Kirby, 2009). Mijloacele moderne de analiză au identificat prezența indigoului în pictura lui Francesco del Cossa *San Vincenzo Ferrer* (1472), în tabloul *Caritate* (1627-1628) al lui Van Dyck, în compoziția lui Rubens *Coborârea de pe Cruce* (1612-1614) panoul central al tripticului din altarul Catedralei din Anvers, sau în compoziția *Curtezană și două însoțitoare*, a artistului japonez Ishikawa Toyonubu (1711-1785) (Bechtold, Mussak, 2009).

Timp de secole, indigoul a fost o marfă comercială globală de mare importanță, căutată de

cele mai puternice companii comerciale din lume. Din acest motiv, indigoul a jucat un rol important în modelarea lumii moderne și în conectarea oamenilor din colțuri îndepărtate ale lumii, oferind traiectorii importante în istoria globalizării, fiind folosit datorită stabilității sale cu precădere pentru vopsirea fibrelor vegetale și a mătăsii (Van Schendel, 2008).

În Egipt era utilizat indigo cultivat (*Indigofera argentea*), o specie care crește sălbatic în Nubia, Kordofan, Sennar și Abisinia, alături de indigoul indian (*Indigofera tinctoria*). India fiind principal sursă de indigo, portughezii au ocupat în 1515 portul Ormuz de la Golful Persic, controlând treptat comerțul din vestul Oceanului Indian, ajungând chiar să monopolizeze comerțul cu indigo în 1587 (Nandri, 2015). *Estado* prin intermediul a numeroase fregate, chiar 300, formau o flotă denumită *kafila* prin care concentrau indigoul în Goa, destinația finală fiind Lisabona (Singh, 2018).

Importul de indigo din India ajunsese ca pentru Compania Engleză a Indiilor de Est să fie principalul produs de export în Anglia, între 1613 și 1620 fiind livrate anual 300000 de livre; în perioada 1600-1650 era cel mai exportat produs din India spre Europa (Nandri, 2015), aici având loc prelucrarea primară (Fig. 9).

Pentru noi, un reper este faptul că în anul 1593 negustorii sibieni au importat 450 kg de indigo cu o valoare de 1225 florini, iar negustori din Cluj furizau indigo pentru anumiți beneficiari

din Europa Centrală, totul fiind prin intermediul filierei otomane (Pakucs-Willcocks, 2007).

Negustorii spanioli aduceau încă din 1550 din Guatemala în Europa indigo provenit de la o specie autohtonă, *Indigofera suffruticosa*, aceasta fiind apoi cultivată și în Carolina de Sud. Aici au apărut plantații de indigo indian adus din insula Haiti unde o cultivau coloniști francezi, cunoscut fie sub numele de „indigo francez”, fie sub numele „Hispanola”, cultura ocupând locul 2 după orez, răspândindu-se apoi în alte 13 state (Winberry, 1979). Având sprijin legislativ, cultura a fost încurajată, astfel că, de pildă, dacă în anul 1745 producția de indigo era de 2200 kg, în 1746 ajunsese la peste 62000 kg (Frankopan, 2025), iar în anul 1775, Carolina de Sud a exportat peste un milion de livre de turte uscate de indigo în Anglia (Butler, 2019).

Începând cu primul deceniu al secolului al XIX-lea, alături de India, indigo de bună calitate era produs și în Java, Mauritius, Egipt, Senegal, Venezuela, Brazilia, Guatemala și Haiti (Van Schendel, 2008).

Când vorbim de culoarea indigo și evoluția unor piese vestimentare nu putem omite impactul pe care l-a avut lansarea în San Francisco în anul 1858 a pantalonilor *blue jeans* de către emigrantul german Levi Strauss, în moda contemporană, vorbindu-se chiar de „era blue jeans”, devenind o piesă vestimentară emblematică pentru stilul casual. Modelul clasic al ginșilor Levi Strauss a fost patentat în anul 1873 în croitoria lui Jacob Davis, viața emigrantului Loeb (Levi Strauss) fiind un exemplu perfect al „visului american”. Confeccionați dintr-o pânză rezistentă „serge de Nîmes”, de culoare indigo, exportat din India via Genova, deși a fost destinată ca haină de lucru pentru mineri, fermieri, muncitori din fabrici și construcții, aceasta apare azi ca un simbol al culorilor iubite de tineri „blue denim”, cu impact cultural, asociați fiind cu cultura pop și muzica Rock'n roll, simbol al protestului și nonconformității, iar pentru cei din spatele Cortinei de Fier, râvnita libertate a Occidentului.

Studiile recente au constatat că mulți coloranți naturali printre care și indigoul natural au calități deosebite printre care biodegradabilitatea, efectul antimicrobian, antifungic, antiviral, repelență împotriva insectelor, protecție UV, conținând și și agenți dezodorizanți (Kabish et al., 2023). Cu

aceste calități cu priza foarte amplă la consumatori pe un palier extins de vârste, la nivel global industria denim a ajuns la o valoare de piață de 57,3 miliarde de dolari, promovarea fiind axată inclusiv pe cărțile pentru copii (Fig. 10).

Fig. 10. Coperta cărții *Levi Strauss and Blue Jeans* (Olson, 2006).

Un alt colorant de proveniență asiatică, **turmericul** (*Curcuma longa*), plantă din familia Zingiberaceae, este un arbust de la care se folosește rădăcina foarte extinsă de tip bulb. Este cultivat în țări tropicale, precum India, China, Indonezia, Laos, Cambodgia, Vietnam, Brazilia, Peru, Jamaica, Haiti, India oferind 60% din exportul mondial de „șofran indian”. Bulbii sunt folosiți ca și condimente, alimente și medicamente, conținând un colorant, curcumina. Turmericul se folosește pentru vopsirea lemnului, mătăsii, bumbacului și produselor din piele, culoarea galbenă fiind considerată din punct de vedere heraldic de către nobili ca reprezentând aurul, acest colorant nefiind dizolvabil în apă, dar dizolvabil în alcool (Knecht et al., 1917).

Ajungând în orașul Fugiu, azi Fu-chou, Marco Polo a semnalat prezența turmericului La „*Si nasce un herba, che produce un frutto, che sal essetto opera come sels ossero severo zaffarano, coli nell'odore, come nel o lore & non dimeno non e zaffarano, e molto stimata, ad operata da tutti gli abitanti ne loro cibi, per questo è molto cara*” / „O plantă crește, care produce un fruct, care are aceeași aromă și funcție ca șofranul, care este atât

ca miros, cât și culoare, și totuși nu este șofran, fiind foarte apreciat și folosit de toți locuitorii în hrana lor și din acest motiv este foarte scump” (Ramusio, 1583, p. 137).

Utilizarea pe scară largă în Asia de Sud-Est, Indochina și sudul Chinei a curcuminei pentru țesături de mătase foarte elegante, culoarea simbolizând noblețe și bogăție, făcea ca aceste țesături să fie daruri de preț ce luau ochii europenilor (Fig. 11), stimulând comerțul cu aceste textile și coloranții cu valoare simbolică (Wisseman, 1993).

Fig. 11. Pânză de barcă ceremonială, Indonezia, secolul al XVII-lea (din „Multicolored Map: 300-year history of dyes on textiles in Europe and Asia”, China National Silk Museum).

Fiind un produs care face parte și din categoria mirodeniilor, comerțul internațional a stat sub semnul competițiilor de stăpânire a ariilor sursă și a rutelor comerciale. De timpuriu Portugalia a fost cea care a impus anumite reguli stricte printre care emiterea, contra cost, a unui fel de „pașaport”, *cartaz*, prin care li se permitea accesul în anumite porturi, precum și obligativitatea costisitoare ca toate navele să navigheze în convoaie, *cafilas*, protejate de Portugalia. Locul Portugaliei a fost luat apoi de către Olanda, care, din 1596 a început să atace forturile portugheze, cucerind porturile Malacca (1641), Colombo (1656) și Cochin (1663), și stăpânind Insulele Mirodeniilor, intrând apoi pe rol și Compania Engleză a Indiilor de Est.

În a sa *Alchimia nova* (Florența, 1601), scriitorul și alchimistul italian Giovanni Battista Birelli (1550–1619) indica folosirea turmericului la prepararea unor nuanțe de verde, galbenul de turmeric fiind identificat prin cromatografie în tabloul lui Veronese „Alegoria dragostei (III) - Respect (1575) (Fig. 12) și în „Doamnă cu servitoarea ei ținând o scrisoare” (1667) (Fig. 13) al lui Jan Vermeer (Roy, 1993).

Fig. 12. Paolo Veronese *Alegoria dragostei* (III, 1575).

Fig. 13. Jan Vermeer | *Doamnă cu servitoarea ei ținând o scrisoare* (1667).

Necesitatea utilizării unei game foarte largi de culori și nuanțe impunea și utilizarea de diferiți coloranți, curcuma fiind unul dintre aceștia, arta obținerii unor culori deosebite, și trainice totodată, fiind cuprinsă în manuale răspândite în Europa. Exemple edificatoare sunt *Art de la teinture en soie* (1758) al chimistului Pierre Joseph Macquer (1718–1784), autorul unor lucrări valoroase în epocă *Elemens de Chymie Theorique* (1749) și *Dictionnaire de chymie* (1766) și lucrarea lui Luis Fernández, *Representante General de Tintes del*

Reino, Tratado instructivo y práctico sobre el arte de la tintura (1778), cu precizarea unor norme obligatorii pentru atelierele de mătase din Franța și Spania (Macquer, 1758; Fernández, 1778).

În zilele noastre comerțul mondial global a fost de circa 238,81 mii tone în 2022, echivalentul a 590 milioane dolari, dat fiind faptul că turmericul este, pe lângă colorant și condiment, materie primă cheie pentru industria cosmetică, este utilizat în medicina tradițională și ceremoniile religioase și totodată medicament, date fiind proprietățile sale antioxidante (Maggi, 2022).

Pe drumul de întoarcere spre casă familia Polo face o escală în Insulele Nicobar – *Necuveran* – remarcând varietatea vegetației și prezența unor „plante nobile”, precum **santalul alb și roșu**, copacul paradisiului, nucul de India, santalul fiind amintit și la descrierea orașului *Mogdasio* (Mogadiscio) și identificat a fi comercializat masiv în portul *Zaitun* (Quanzhou), principalul port al Chinei deschis comercianților străini în secolele XII-XIV.

Santalul alb (*Santalum album*) și santalul roșu (*Pterocarpus santalinus*) sunt copaci ce cresc nativ în zona tropicală a Indiei, în estul Indoneziei și nordul Australiei, la altitudini de sub 1200 m, fiind un dar prețios al regnului vegetal, integrat în cultura și patrimoniul indian (Arun Kumar et al., 2012). Catalogat ca fiind unul dintre cei mai valoroși copaci din lume, prețul lemnului de santal pentru artizanat este în jur 85 \$/100 g, cheresteaua pentru mobilă sau utilizări artistice fiind mult mai scumpă (Orwa et al., 2009). Lemnul de santal, fiind un lemn aromatic, este foarte important deoarece uleiul de santal este ingredient în parfumuri, lumânări parfumate, săpunuri și tămâie, precum și în ceremoniile orientale și ritualurile religioase, sub formă de pulbere este folosit pentru insemnele castei Brahma, în devoțiuni ale zeului Krishna, pentru îmbăierea rituală pentru zeii hinduși și în medicina populară. Timp de peste 5000 de ani, India a fost liderul tradițional al producției de ulei de lemn de santal pentru parfumerie și produse farmaceutice, remarcându-se statele Karnataka, Tamil Nadu and Kerala (Arun Kumar et al., 2012). Fiind durabil și rezistent este de asemenea apreciat pentru mobile, cutii și sculpturi ornamentale.

Ca valoare comercială, fiind asociat cu mirodeniile, negustorii venețieni, prin filierele persană

și arabă au fost cei mai activi pe piața santalului, cedând apoi locul altor competitori reductabili precum negustorii portughezi și spanioli, apoi olandezi și englezi prin companiile lor Compania Olandeză a Indiilor de Est și Compania Engleză a Indiilor de Est, prinse în dispute aprige.

Varietățile de santal, fiind considerate a fi și cu valoare medicală apar în rețetarii și în inventarul spițeriilor și spitalelor încă din secolul al XIV-lea, santalul fiind de exemplu prezent în peste 30 de rețete de siropuri, tablete și cataplasme în *Ricettario Fiorentino* publicată în 1498 la Florența de către Colegiul Medical local. Era indicat ca fiind astringent, fortificând inima și ficatul, purificând sângele și antivomitiv (Balard, 2015). De asemenea, ajuns în spațiul european, colorantul conținut, santalinul, a devenit un ingredient important în prepararea vopselurilor pentru textile, în special lâna (Knecht et al., 1917).

Privind lucrurile prin prisma evoluției comerțului, începând cu secolul al XIV-lea acesta a devenit cel mai dinamic sector al economiei medievale, negustorii fiind principalii promotori ai schimbării (Lopez, 1976), vorbindu-se despre „renașterea comerțului” mai ales prin creșterea comerțului la distanță, acesta fiind cheia dezvoltării economice și cel care adăptă naștere acelei clase de negustori profesioniști (Pirenne, 1936).

Identificarea în pădurile din Arhipelagul Hawaii a santalului (*Santalum iliahi*) de către James Cook în 1778 a însemnat, nu după mulți ani, declanșarea unei dispute comerciale între Compania Engleză a Indiilor de Est și comercianții americani de lemn, bineînțeles pe substratul unor anumite interese geopolitice. Au fost organizate rute comerciale între Statele Unite și China, mai ales că resursele hawaiiene erau limitate, santalul roșu din sud-estul Asiei fiind foarte apreciat, inclusiv de către producătorii americani de mobilă, în 1821 americanii importând 26822 piculi (un picul = 60,48 kg), prețul ajungând și la valoarea de 27 \$/picul (Oakley, 2020).

Un reper al importanței pentru negustorii europeni a plantelor exotice din sud-estul Asiei îl poate reprezenta modul în care acestea erau prezente în catografia timpului. În harta dedicată în 1592 Insulelor Moluce, teologul, astronomul și cartograful oficial al Companiei Olandeze a Indiilor de Est, Petrus Plancius (1552–1622),

menționează în cartușul ornamentat al hărții o mulțime de plante aflate în atenția negustorilor (Fig. 14), ele fiind reprezentate și nominalizate – *NUX MYRISTICA*, *CARYOPHILORUM ARBOR*, *Santalum flavum*, *Santalum rubrum*, *Santalum album* – deasupra manșetei inferioare a hărții (Fig. 15).

Fig. 14. Cartușul hărții „INSULAE MOLUCCAE”,
Petrus Plancius (1592).

Fig. 15. Detaliu din harta „INSULAE MOLUCCAE”,
Petrus Plancius (1592).

Competiția acerbă dintre europeni a fost mai întâi eliminarea intermediarilor arabi și apoi controlul asupra principalelor produse de pe piața asiatică de care europenii erau interesați – mirodeniile, bumbacul, porțelanul, perlele, pietrele prețioase, lemnul exotic – ceea ce, după cum am constatat, s-a și reușit.

Bibliografie

Arun Kumar, A.N., Joshi, G., Mohan Ram, H.I., (2012), Sandalwood: history, uses, present status and the future, *Current Science*, 103, 12, 1408-1416.
Balard, M., (2025), *Istoria mirodeniilor in Evul Mediu*, Editura Act și Politon, 432 p.
Barker, S., (2019), „Che altri che lui non lo fa”: making ultramarine blue in grand ducal Florence, în Christensen, A.H., & Jager, A., (edit) - *Trading paintings and painters' materials 1550–1800*, Archetype Publications Ltd., London, 130-135.
Bechtold, T., Mussak, R., (2009), *Handbook of natural colorants*, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, 412 p.
Broadberry, Gupta, (2005), *Cotton textiles and the great divergence: Lancashire, India and shifting competi-*

tive advantage, 1600-1850, în „The Rise, Organization, and Institutional Framework of Factor Markets” Conference of Global Economic History Network, Utrecht University, 23-25.

Butler, N., (2019), Indigo in the fabric of early South Carolina, <https://www.ccpl.org/charleston-time-machine>.

Cennino Cennini (1821), *Trattato della pittura*, editore Giuseppe Tambroni, Roma, 171 p.

Dayalan, D., (2021), *Silk and cotton textiles, the principal maritime trade commodities of ancient India*, *Acta Via Serica*, 6, 2, 91-116.

Deane, P., (1979), *The first industrial revolution*, Cambridge University Press, 307 p.

Duffin, C., 2014, The pharmaceutical use of lapis lazuli in the Ancient East, *Pharmaceutical Historian*, 44, 4, 84-87.

Fernández, L., (1778), *Tratado instructivo y práctico sobre el arte de la tintura*, Imprenta de Blas Román, Madrid, 306 p.

Frankopan, P., 2025, *Pământul transformat. O istorie nespusă*, Edit. Trei, 750 p.

Herrmann, G., (1968), Lapis lazuli: the early phases of its trade, *Iraq*, 30, 21-57.

Herodot (2018), *Cele mai frumoase Istorii*, Edit. Humanitas, București, 550 p.

Huckell, L.W., (1993), *Plant remains from the Pinaleno Cotton Cache, Arizona*, *Kiva*, 59, 2, 147-203.

Kabish, A.K., Abate, M.T., Alemar, Z.A., Girmay, S., (2023), The importance of natural indigo dye and its revitalization and ethiopian potential for indigo growing, *Hindawi Advances in Materials Science and Engineering*, doi: 10.1155/2023/2135014

Kirby, J., (2009), Painting in a wider world: developments in the trade in painters' materials, în Bechtold, T., & Mussak, R., *Handbook of natural colorants*, John Wiley & Sons, London, 2-14.

Knecht, E., Loewenthal, R., Rawson, C., (1917), *A Manual of Dyeing: For the Use of Practical Dyers, Manufacturers, Students, and All Interested in the Art of Dyeing*, I, C. Griffin & Company Ltd., 371 p.

Lippi, D., Vannucci, L., (2025), The Ricettario fiorentino: the first official european pharmacopeia, în Oberhelman, S.M., (edit.) *Remedies. pharmacy, drugs, archaeology, tradition*, De Gruyter, 137-158.

Lissoni, F., Metcalfe, J.S. (1993), *Diffusion of innovation ancient and modern: a review of main themes*, în Rothwell, R., Dodgson, M. (editori): *Handbook of industrial innovation*, Routledge, London, 39 p.

Lopez, R.S., (1976), *The Commercial Revolution of the Middle Ages, 950-1350*, Cambridge University Press, 180 p.

Macquer, M., (1758), *Art de la teinture en soie*, Paris, 105 p.

Maggi, F., (2022), Turmeric, în Nabavi, S.M., Sanches Silva, A.T., *Antioxidants effects in health*, Elsevier Inc., 493-504.

Manu, (1886), *The Laws of Manu*, Sacred Books of the East, 25, XXV, Clarendon Press, Oxford, 204 p.

- Mazzaoui, M.F., (1972), The cotton industry of Northern Italy in the Late Middle Ages: 1150–1450, *The Journal of Economic History*, 32, 1, 262 – 286.
- Mazzaoui, M.F., (2005), *The North-Italian cotton industry 1200-1800*, GEHN Conference, University of Padua, 17-19.11.2005, 11 p.
- Melo, M.J., (2009), History of natural dyes in the ancient mediterranean world, în Bechtold, T., & Mussak, R., *Handbook of natural colorants*, John Wiley & Sons, London, 3-20.
- Moulherat, C., Tengberg, M., Haquet, J.R., Mille, B.T., (2002), *First evidence of cotton at neolithic Mehrgarh, Pakistan: analysis of mineralized fibres from a copper bead*, *Journal of Archaeological Science*, 29, 12, 1393–1401.
- Oakley, E., (2020), “Very Dull & No Business Doing”: A reassessment of the american sandalwood trade between Hawaii and China, 1790-1832, *Configurações. Revista Ciências Sociais*, 26, 63-81.
- Olson, N., 2006, *Levi Strauss and Blue Jeans*, Capstone Press, 32 p.
- Orwa, C., Mutua, A., Kindt, R., Jamnadass, R., Anthony, S., (2009), *Santalum album*, *Agroforestry Database* 4.0, 6 p.
- Pakucs-Willcocks, M., (2007), *Sibiu – Hermannstadt: oriental trade in sixteenth century Transylvania*, Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 208 p.
- Pegolotti, F.B., (1340), *Praticca della mercatura*, Evans, A., (editor), *The Mediaeval Academy of America* publication, 24, 443 p.
- Pirenne, H. (1936), *Economic and social history of medieval Europe*. Routledge & Kegan Paul, London, 239 p.
- Plesters, J., (1966), ultramarine blue, natural and artificial, *Studies in Conservation*, 11, 2, 62–91.
- Plinius Secundus, (1489), *Historia naturalis*, Venesia, 516 p.
- Polo Marco, (2018), *Le Devisement du monde*” Testo, secondo la lezione del codice fr. 1116 della Bibliothèque Nationale de France, Edizioni Ca’ Foscari - Digital Publishing, Venezia, 335 p.
- Ramusio, G.B. (1583), *Delle Navigazioni et viaggi*, Secondo Volume, Apressi i Giunti, Venetia, 761 p.
- Ramusio, G.B. (1606), *Delle Navigazioni et viaggi*, Terzo volume, Apressi i Giunti, Venetia, 933 p.
- Re, A., Angelici, D., Lo Giudice, A., (2015), Ion Beam Analysis for the provenance attribution of lapis lazuli used in glyptic art: The case of the “Collezione Medicea”, *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research*, 348, 278-284.
- Ricettario, (1574), *Ricettario Fiorentino*, Fiorenza, Nella Stamperia dei Giunti, 339 p.
- Riello, G., (2010), *The making of a global commodity: indian cottons and european trade, 1450-1850*, *World history studies and world history education: The Proceedings of the First Congress of the Asian Association of World Historians*, 28 p.
- Ritzer, G., (2008), *The Blackwell Companion to Globalization*, John Wiley & Sons, 752 p.
- Roy, A., 1993, *Artists’ pigments: a handbook of their history and characteristics*, 2, National Gallery of Art, Washington, 231 p.
- Singh, V., (2018), Cultivation of indigo in medieval India, *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research* 5, 3, 996-1000.
- Schlingloff, D., (1974), *Cotton-manufacture in ancient India*, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 17, 1, 81-90.
- Steele, P., (2015), *A history of fashion and costume. The medieval world*, Facts On File, Inc., New York, 64 p.
- True, A.C., (1896), *Cotton plant: its history, botany. chemistry, culture, enemies, and uses*, Government Printing Office, Washingto, 433 p.
- Urdea, P., (2025), *Marco Polo: arc peste timp (II)* *Academica*, Anul XXXV, 3-4, 411-412.
- van Halm, K.L., (1998), Where did Vermeer buy his painting materials? Theory and practice, în, Gaskell, I., & Jonker, M., (edit.), *Vermeer Studies*, Washington D.C.: National Gallery of Art, Yale University Press, 137-143.
- Van Schendel, W., (2008), The asianization of indigo: rapid change in global trade around 1800, în Boomgaard, P., Kooiman, Nordholt, D.S., (editors.), *Linking destinies: trade, towns and kin in asian history*, Leiden KITLV Press, 29-49.
- Weatherford, J., (2021), *Genghis-Han și nașterea lumii moderne*, Editura Corint, 480 p.
- Winberry, J.J., (1979), Indigo in South Carolina: a historical geography, *Southeastern Geographer* 19, 91–102.
- Wisseman, C., J., (1993), Texts and textiles in „medieval” Java, *Bulletin de l’Ecole française d’Extrême-Orient*, 80, 181-211.
- Yvanez, E.C.F., Wozniak, M. (2019), *Cotton in ancient Sudan and Nubia: archaeological sources and historical implications*, *Revue d’Ethnoécologie*, 15, 53 p.

Convorbiri

Hidrogenul verde, o provocare științifică și tehnologică – Interviu cu profesorul Akihiko Kudo și dr. Ioan Balint

Cătălin Mosoia*

Aula Academiei Române a găzduit una dintre cele mai specializate conferințe de chimie, „Descompunerea apei și reducerea CO₂ prin fotosinteză artificială pentru rezolvarea problemelor legate de energie, mediu și resurse”. Lucrarea a fost susținută de prof. Akihiko Kudo¹, Universitatea de Științe din Tokyo, Japonia, invitat al Institutului de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române.

Personalitatea științifică a conferențiarului și tema lucrării prezentate au acționat ca un magnet pentru participanții la această manifestare, academicieni, experți și cercetători veniți din toată țara.

Profesorul Akihiko Kudo este un expert de renume internațional în domeniul fotocatalizei și al conversiei durabile a energiei. A obținut titlul de doctor la Institutul de Tehnologie din Tokyo și a ocupat poziții academice și de cercetare la Universitatea Texas din Austin și Institutul de Tehnologie din Tokyo. În prezent, este profesor la Universitatea de Științe din Tokyo (TUS) și, din 2022,

director al *Carbon Value Research Center* (TUS). Cu peste 300 de articole științifice originale, 80 de lucrări de sinteză, 40 de volume publicate și 20 de brevete, profesorul Kudo are un indice Hirsch (H-index) de 103 și a susținut peste 140 de prezentări plenare și invitate la conferințe internaționale de prestigiu. Printre numeroasele distincții primite se numără Premiul Societății de Chimie din Japonia (2024) și Premiul Societății Electrochimice din Japonia (2025).

Conferința a permis descoperirea celor mai recente progrese în domeniul materialelor fotocatalitice și fotoelectrozilor pentru descompunerea apei și reducerea CO₂. Grupul de cercetare condus de profesorul Kudo dezvoltă fotocatalizatori pe bază de oxizi și sulfuri de metale, folosind strategii originale de modificare a benzilor interzise și a structurilor cristaline.

După susținerea conferinței am avut ocazia de a schimba câteva cuvinte cu profesorul Akihiko

* *Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română*

Kudo și dr. Ioan Balint, directorul Institutului de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române.

Cătălin Mosoia: *Domnule profesor Akihiko Kudo, cât de bine îi cunoașteți pe cercetătorii români?*

Akihiko Kudo: Acum am venit pentru prima dată în România, însă cunosc cercetătorii români și preocupările lor de cercetare în domeniul chimiei, în particular al chimiei fizice. Profesorul Ken-ichi Aika, unul dintre coordonatorii tezei mele de doctorat, mi-a făcut cunoștință cu dr. Ioan Balint, cu scopul de a lucra împreună. Astfel, am decis să vin în România și să discutăm despre posibilitățile de colaborare științifică.

Cătălin Mosoia: *Conferința dumneavoastră a avut ca temă generală descompunerea apei în elementele sale componente.*

Akihiko Kudo: Hidrogenul este foarte important, inclusiv în chimia industrială. În prezent, hidrogenul se obține cu ajutorul combustibililor fosili, iar prin consumul acestora se emit cantități de dioxid de carbon. Hidrogenul obținut prin acest proces nu este ceea ce ne dorim. Vrem ca hidrogenul să rezulte din descompunerea apei prin utilizarea energiilor regenerabile. Hidrogenul obținut astfel îl numim hidrogen verde și acesta este scopul final al cercetărilor noastre.

Cătălin Mosoia: *Ce puteți spune despre metodele folosite pentru descompunerea apei?*

Akihiko Kudo: Hidrogenul verde se poate obține prin mai multe metode, dar costurile mari privind realizarea tehnologiei reprezintă un obstacol greu de depășit. Cu toate acestea, metoda fotocatalitică de descompunere a apei și, prin urmare, generarea de hidrogen verde, ar presupune utilizarea unei tehnologii ieftine. Dacă am reuși să o dezvoltăm ar fi mai bine pentru planeta noastră.

Cătălin Mosoia: *Metoda fotocatalitică de descompunere a apei este cea mai eficientă metodă?*

Akihiko Kudo: Nu. Dificultatea în aplicarea acestei metode este reprezentată de costurile mari pe care le presupune.

Cătălin Mosoia: *Pentru rezolvarea acestui aspect important, ce direcții ar trebui să acopere cercetarea științifică?*

Akihiko Kudo: Se cuvin investigații din multe domenii ale științei pentru că fiecare poate contribui la eficientizarea metodei. Potențial de aplicare îl prezintă rezultatele obținute în urma cercetărilor în ingineria chimică, fotochimie, electrochimie ori știința materialelor.

Cătălin Mosoia: *Înțeleg că sunt multe aspecte care trebuie îmbunătățite. Care credeți că ar trebui să fie pasul imediat următor?*

Akihiko Kudo: Greu de spus. Dacă aş fi ştiut, aş fi încercat. Ştiinţa şi tehnologia progresează, iar colaborarea între diverse domenii conduce la rezultate care îmbogăţesc cunoaşterea. Noi ştim doar o parte din ştiinţă, însă cineva ştie ceea ce noi nu ştim încă.

Cătălin Mosoia: *Înţeleg că speranţele vin de la cercetările ştiinţifice multidisciplinare. Iar cercetătorii români de la Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române îşi pot pune în valoare creativitatea ştiinţifică şi experienţa.*

Akihiko Kudo: Da!

Ioan Balint: Cercetarea profesorului Kudo este la un nivel foarte înalt. Are o bogată experienţă în domeniul preparării materialelor şi testării lor pentru reacţii care au în vedere producerea de energie verde.

Cătălin Mosoia: *Să ne aşteptăm la o cercetare realizată în comun de profesorul Akihiko Kudo şi cercetătorii din cadrul Institutului de Chimie Fizică al Academiei Române?*

Ioan Balint: O astfel de cercetare este posibilă dacă s-ar realiza în cadrul unor proiecte comune. Trebuie să existe finanţare. Profesorul Kudo a venit în România cu resurse proprii, în speranţa de a stabili o colaborare cu noi.

Un exemplu de proiect ar fi atragerea de resurse înalt specializate. Concret, dânsul propune un proiect pe baza experienţei pe care o are, îşi alege oamenii, trasează direcţia de cercetare, urmând ca împreună să stabilim un centru de excelenţă în România.

Vreau să precizez că sunt resurse umane înalt specializate. În primul rând, prof. Akihiko Kudo; apoi, prof. Jun Kubota, de la Universitatea din Fukuoka, cercetător de elită în domeniul sintezei electrochimice a amoniacului; prof. Katsutoshi Nagaoka, de la Universitatea Nagoya, specialist în stocarea energiei pe baza de amoniac; prof. Yasuo Izumi², de la Universitatea din Chiba, care lucrează la conversia fotocatalitică a dioxidului de carbon în compuşi utili; prof. Ken-ichi Aika³, de la Institutul de Tehnologie din Tokyo; de altfel, prof. Aika conduce un centru de energie verde în Numazu, care, pe baza unei colaborări interguvernamentale între Japonia şi Africa de Sud, produce amoniacul cel mai ieftin din lume, iar hidrogenul înmagazinat în amoniac nu mai prezintă pericol de explozie, poate fi lichefiat şi transportat cu uşurinţă.

Aula Academiei Române, 21 mai 2025

Note

1. <https://www.rs.kagu.tus.ac.jp/kudolab/en/kudo.html>
2. https://www.cn.chiba-u.jp/en/researcher/izumi_yasuo/
3. https://jglobal.jst.go.jp/en/detail?JGLOBAL_ID=200901029713958871

Conferinţa
Descompunerea apei şi reducerea CO₂
prin fotosinteză artificială pentru rezolvarea
problemelor legate de energie, mediu şi resurse

Photocatalytic water splitting and CO₂ reduction
of artificial photosynthesis aiming at solving energy,
environment, and resources issues

Prof. Akihiko Kudo
Universitatea de Ştiinţe din Tokyo

Istoria Bibliotecii Academiei Române

Donatori importanți ai Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române. Academician George Oprescu (II)

Cătălina Macovei*

Din gravura franceză a secolului al XIX-lea intrată în colecția Cabinetului în 1961 selectăm câteva gravuri reprezentative, ale unor artiști care au făcut parte din cercul impresioniștilor francezi sau spanioli.

Toyokuni Utagawa (1769 – 1825), Actor în rol de războinic, xilogravură, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. AG II 519

Édouard Manet (Paris, 1832 – Paris, 1883), Chitaristul, acvaforte, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. 19790

Félix Bracquemond (Paris, 1838 – Sèvres, 1914),
Corbul, acvaforte, Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Stampe, inv. 33693

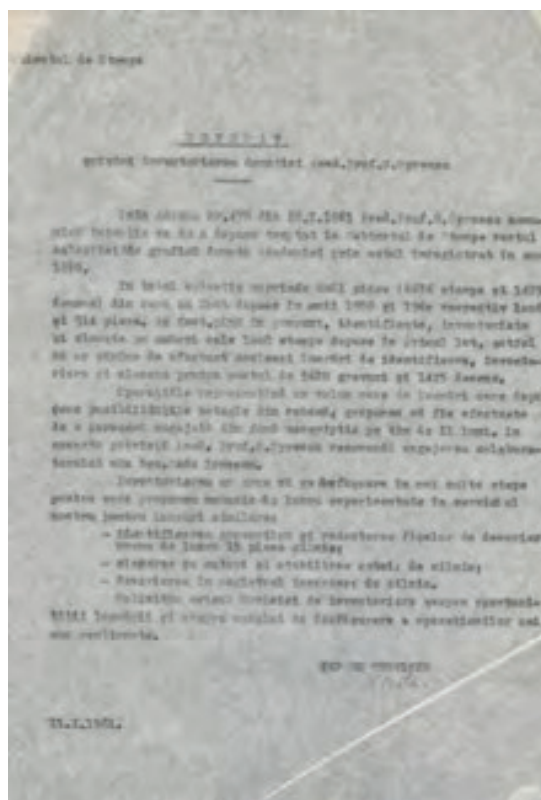

Mario de Fortuny (Fortuny Y Marsal cunoscut ca
Mariano Fortuny (Reus, 1838 – Rome, 1874),
Familie de marocani, acvaforte, Biblioteca Academiei
Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 33951

Artistul de origine spaniolă a colaborat și cu
artistul român Carol Storck, gravând câteva piese
după sculpturi ale românului.

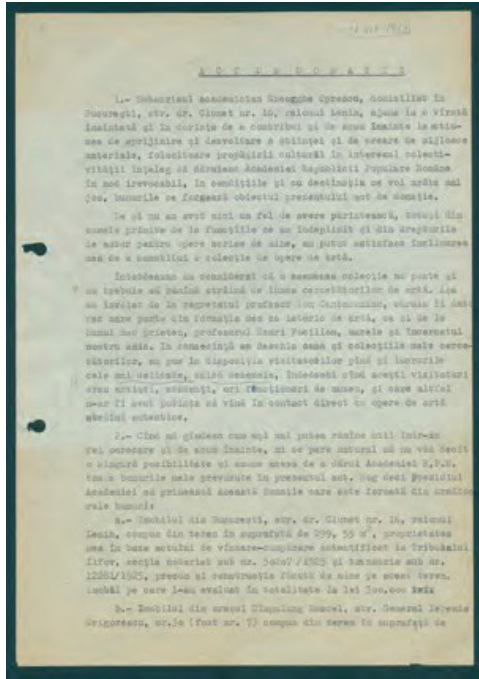
În anul 1961 acad. George Oprescu a comu-
nicat din nou Academiei hotărârea sa de a dăru
Bibliotecii toată colecția de gravuri și desene. În
referatul doamnei Elena Bâlcu se menționează
că această colecție cuprinde 8061 piese și anume
6636 stampe și 1425 desene, din care între 1958 și
1960 au fost inventariate, clasate și identificate pe
autori 1008 și 914 piese, urmând ca restul de 5628
stampe și 1425 desene să fie și ele organizate după
reguli internaționale.

Cu acel prilej acad. Tudor Vianu, directorul
general al Bibliotecii Academiei R.P.R, a prezentat
o comunicare în cadrul Secției de literatură și artă,
arățând valoarea deosebită a donației și aducând
mulțumiri publice donatorului.

Referatul șefului de cabinet Elena Bâlcu cu privire la
inventarierea colecției Acad. prof. George Oprescu,
Biblioteca Academiei Române,
Arhiva Cabinetului de Stampe

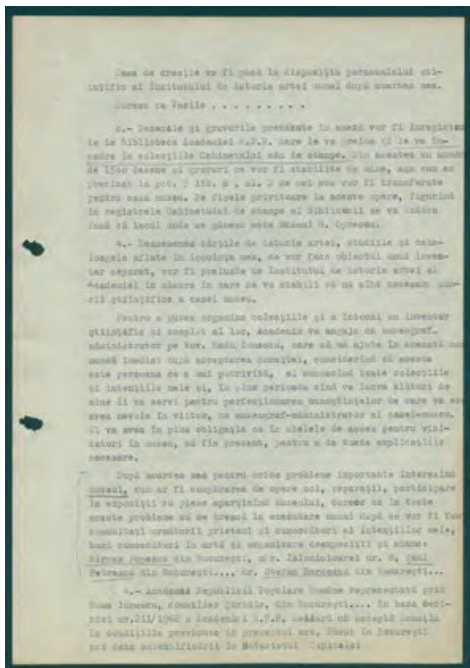
Donația principală este cea din 1962, când
acad. George Oprescu a donat întreaga sa colecție
de gravuri și desene Bibliotecii Academiei prin
actul de donație autentificat sub nr. 2768/1962 și
înregistrat la Notariatul de stat sub nr. 11714/1962.

Alberti Cherubino (Sansepolcro, 1552 – Roma, 1615), *Diana cu câinele și un cerb*, 1580, dălțiță, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. 33154

În acest act nu se mai vorbește de un Fond separat ci se specifică că „desenele și gravurile prevăzute în anexă vor fi înregistrate la Biblioteca Academiei R.P.R. care le va prelua și le va încadra în colecțiile Cabinetului său de stampe” (punct 3, lit.8), mai ales că în perioadă anilor 1951–1958 colecțiile Cabinetului vor fi reorganizate de șeful de serviciu de atunci, Remus Niculescu, care separase desenul de gravură și de fotografii.

În actul de donație sunt menționate și alte lucrări care vor intra în proprietatea Academiei Române, imobile, proprietăți, etc. Actul are ca Anexe cca 63 de mape cu gravuri din diferite școli – franceză, italiană, germană, spaniolă, română, etc – din secolul al XV-lea până în secolul al XX-lea, chiar și albume ilustrate cu gravuri, în totalitate 7972 de piese, de circa 8.629.200 lei la vremea aceea.

Giovanni Battista Piranesi (Veneția 1720 – Roma 1778), *Închisoare*. Frontispiciul ciclului *Carceri / D'invenzione*, dălțiță, acvaforte, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. 35787

Actul de donație din 31 octombrie 1962 prin care acad. prof. George Oprescu donează Cabinetului de Stampe întreaga colecție de grafică, Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Cabinetului de Stampe*

Hendrik Goltzius (Bruggen, 1558 – Haarlem, 1617),
Vizita Elisabetei la Maria, 1593, dălțiță, Biblioteca
Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 3181

Albrecht Dürer (Nürnberg, 1471– Nürnberg, 1528),
Sfânta familie cu iepuri, 1497-98, xilogravură, Biblioteca
Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 35736

Lucas van Leyden (Leida, 1494 – Leida, 1533),
Plimbarea, 1520, dălțiță, Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Stampe, inv. 33515

**Rembrandt van Rijn (Leiden, 1606 – Amsterdam,
1669),** *Isus și discipolii din Emaus*, 1654 acvaforte, dălțiță și
accente de gravură cu acul, Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Stampe, inv. 33447

Eugène Delacroix (Saint-Maurice, 1798 – Paris, 1863), *Tigrul*, acvaforte, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 33881

Francisco Goya (Fuendetodos, 1746 – Bordeaux, 1826), *Randon doborând un taur*, acvatinta, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 34340

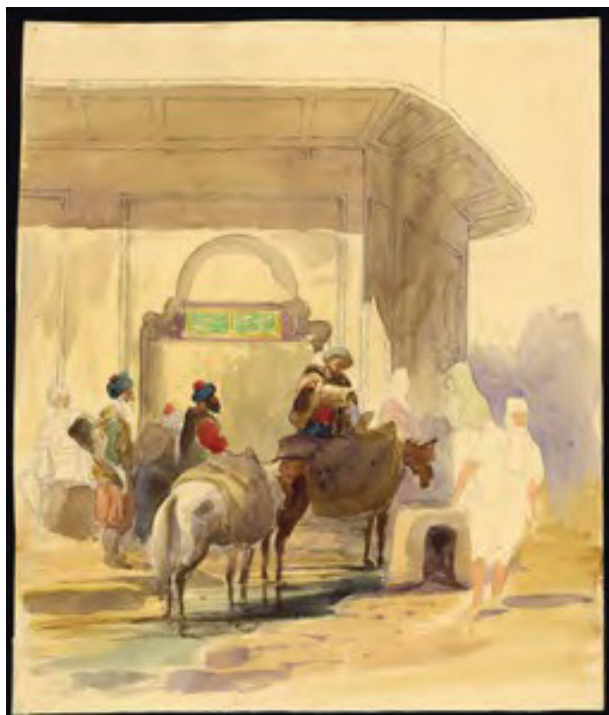
Paul Gavarni (Paris, 1804 – Neuilly-Auteuil-Passy, 1866), *Mon Général, mon General, vous dormez en faction!*, litografie, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 22527

Caricatura apărută în „Le Charivari” 1838, se referă la artist și la modelul său.

Stefan Popescu (Fințești, 1872 – București, 1948), *Arab din Marrakesch*, tuș, laviu de tuș, 1929, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 13868

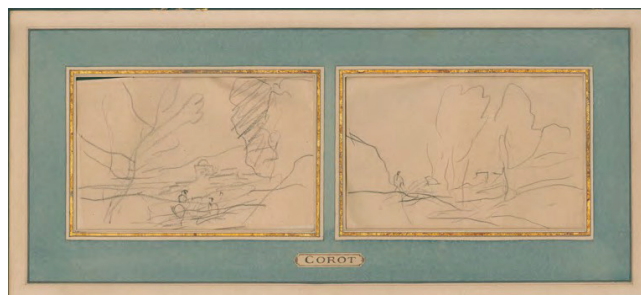
În cuprinsul actului de donație există și o secțiune de desene italiene, engleze, olandeze, flamande, franceze, românești, organizate în 20 mape și 1432 desene diverse, în valoare de 3.585.000 lei.

Carol Popp de Szathmari (Cluj, 1812 – București, 1887), *Fântână din Orient*, acuarelă, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 13869

Eugène Delacroix (Saint-Maurice, 1798 – Paris, 1863), *Studii de medalii*, laviu, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 12863

Jean-Baptiste Camille Corot (Paris, 1796 – Paris, 1875) (atribuire G. Oprescu) *Schiță de oraș*, creion, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 15502

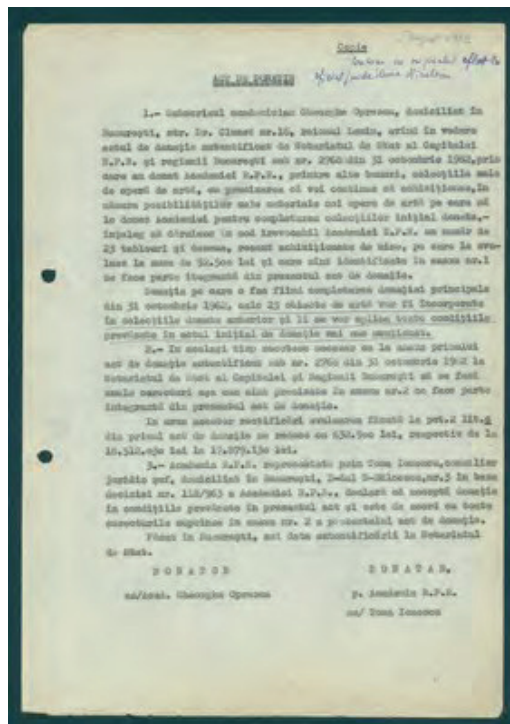
Francesco Parmigianino (Parma, 1503 – Cremona, 1540), *Fecioara cu pruncul*, sanguină și creion albastru, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 12538

Henri Focillon (Dijon, 1881– New Haven, 1943), *Vedere din Cluj*, cărbune, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 13854

Abraham Bloemaert (Gorinchem, 1564 – Utrecht, 1651),
Alegoria Verii, creion, laviu gris, Biblioteca Academiei
Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 12764

Actul de donație din 5 august 1963 prin care acad.
prof. George Oprescu completează donația efectuată în
anul 1960 către Cabinetul de Stampe al R.S.R., Biblioteca
Academiei Române, *Arhiva Cabinetului de Stampe*

James Thornhill (Melcombe Regis, 1675 – Stalbridge, 1734)
Înălțarea, sanguină, laviu, Biblioteca Academiei
Române, *Cabinetul de Stampe*, inv. 13645

Henri Catargi (București, 1894 – București, 1976),
Peisaj din Sozopol, acuarelă, Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Stampe, inv. 15464

Actul de donație amintit a fost urmat de alte două acte de donație, unul la 5 august 1963, prin care se mai donau 23 obiecte recent achiziționate.

Nicolae Grigorescu (Pitaru, 1838 – Câmpina, 1907), Două profiluri de bărbați, creion, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. 15468

Alexandru Ciucurencu (Tulcea, 1903 – București, 1977), Pagină de studii, conté, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. 15472

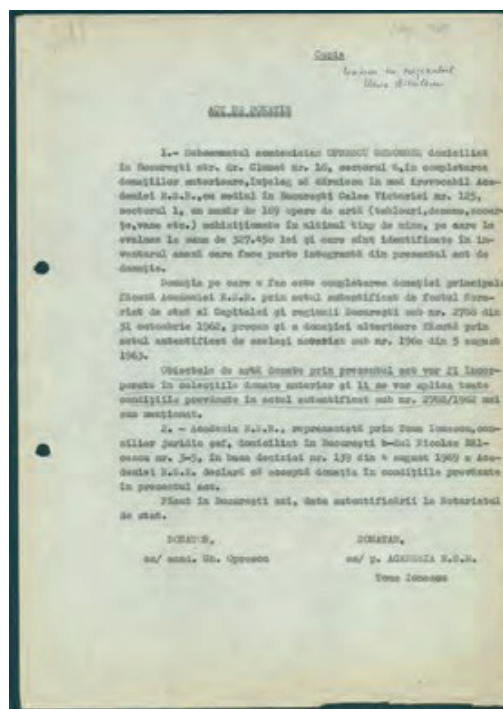
Max W. Arnold (Iași, 1897 – București, 1946), Port în Grecia, acuarela, Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, inv. 15562

După anul 1962, gravurile și desenele au fost transportate treptat, în continuare la Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei. O parte din colecție a rămas până la moartea colecționarului

în propria casă, fiind totuși înscrise în inventarele Cabinetului împreună cu toate celelalte colecții. Piesele rămase în locuință au fost verificate de delegații Bibliotecii, Maria Țuculescu (1963) și Polixenia Djamo (proces verbal nr. 1432/1969).

La 5 august 1969, s-au donat alte 169 opere (tablouri, desene, scoarțe, vase, etc.), achiziționate în ultimul timp, cu suma de 327.450 lei. În acest act se arată în încheiere că: „Obiectele de artă donate prin prezentul act vor fi încorporate în colecțiile donate anterior și li se vor aplica toate condițiile prevăzute în actul de autentificare sub nr. 2768/1962, mai sus menționate.”

Cabinetului de Stampe îi revenea întreaga răspundere pentru conservarea lor. Pe fiecare gravură sau desen s-a aplicat sub numărul de inventar al Bibliotecii o ștampilă specială a donatorului, astfel piesele din colecție sunt individualizate în ansamblul colecției.

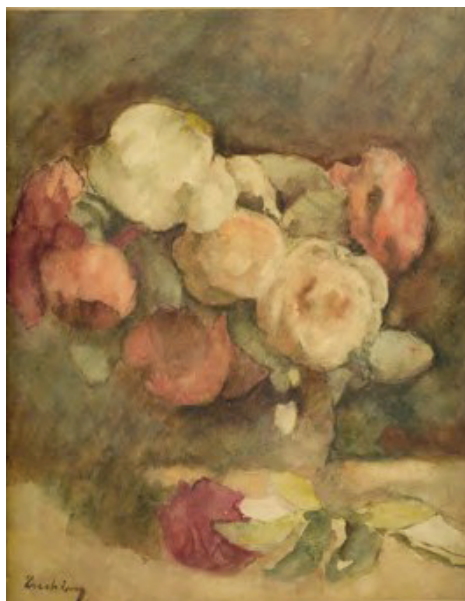

Actul de donație din 5 august 1969 prin care acad. prof. George Oprescu completează donația efectuată în anul 1960 către Cabinetul de Stampe al R.S.R., solicitând asigurarea condițiilor de conservare, Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Cabinetului de Stampe*

Selectăm din această donație doar câteva lucrări care să illustreze piesele primite în 1969:

**Edgar Degas (Paris, 1834 – Paris, 1917), *Balerină salu-
tând*, cărbune, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de
Stampe*, inv. 15500**

**Stefan Luchian (Stefănești, 1869 – București, 1916),
Trandafiri, acuarelă, Biblioteca Academiei Române, *Cabi-
netul de Stampe*, inv. 15483**

**Nicolae Grigorescu (Pitaru, 1838 – Câmpina, 1907),
Portret de țărăncă, cărbune, laviu, accente de guașă albă,
Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*, inv.
15481**

**Pablo Ruiz Picasso (Malaga, 1881 – Mungis, 1973), *Sora
artistului*, 1898, pastel, Biblioteca Academiei Române, *Ca-
binetul de Stampe*, inv. 15501**

Donațiile academicianului George Oprescu sunt de o importanță deosebită pentru patrimoniul Bibliotecii Academiei. Nu numai că sunt o parte a istoriei graficii românești și străine, dar ele au fost cumpărate de colecționari de la case de

licitații importante din Franța, Paul Prouté, sau de la Londra – dar le-a obținut și prin schimburi între colecționari prestigioși cu care era în relații de prietenie, precum Ion Cantacuzino, Alexandru Slătineanu, Constantin Ionescu Mihăiești, etc.

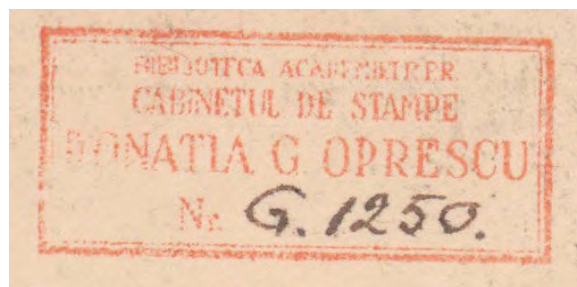
Parcurgând listele pieselor donate, observăm că nu lipsește niciun nume important de mare gravor, începând de la Ugo da Carpi și Lucas van Leyden, trecând la școala germană de la Albrecht Dürer și Lucas Cranach, flamandul Anthony Van Dyck, olandezii Rembrandt, Salomon van Ruysdael și Adriaen Van Ostade, francezii Jacques Callot și Claude Lorrain, Antoine Watteau, François Boucher și Jean-Honoré Fragonard, Eugène Delacroix, Charles Meryon și Honoré Daumier, spaniolul Francisco Goya și celebrul Giovanni Battista Piranesi, ca să se ajungă la arta zilelor noastre; alături de artiștii europeni se evidențiază anumiți artiști japonezi ai secolului al XVIII-lea, care au jucat un rol important în constituirea viziunii artistice moderne.

În 1971 Remus Niculescu vorbește despre rolul și importanța colecției donate de George Oprescu (Remus Niculescu, *Omagiu lui Oprescu. Expoziția de gravuri, desene, documente*. Biblioteca Academiei R.S.R.), arătând că acesta în cursul „activității de istoric de artă va fi mai puțin atras de labirintul izvoarelor critice decât de expozeul sintetic al ambianțelor istorice, de determinantele biografice și mai ales de examenul concret al operei de artă”.

Academicianul s-a format treptat ca un rafinat colecționar și a consacrat primul studiu al artei europene, *Portretul în gravura franceză*, apărut în 1923, fiind, în ceea ce privește literatura noastră de specialitate, primul studiu privitor la gravură, urmat în 1927, de cel referitor la desenele și gravurile artiștilor care au trecut prin Țările Române, *Țările române văzute de artiști francezi*, cu planșe aflate în posesia Cabinetului de Stampe, cele mai multe provenind din donația lui George Oprescu. Pe lângă aceștia sunt reprezentați în colecție artiști de renume din școala românească, din secolul al XIX-lea până la epoca modernă: Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Ștefan Luchian, Iosif Iser, Jean Alex. Steriadi, Theodor Pallady, Aurel Jiquidi, Ion Jalea, etc.

Academicianul le-a cercetat și ne-a furnizat date preliminare despre mulți autori, stadiile lucrărilor de gravură, tiraje, chiar și mărcile unor colecționari care le-au vândut în licitații, ceea ce sporește valoarea piesei. Uneori, menționează și cataloage în care acestea pot fi regăsite.

Pe fiecare lucrare, fie gravură sau desen s-a aplicat o ștampilă roșie, cu *Biblioteca Academiei. Cabinetul de Stampe* și ștampila colecționarului, cu numărul de inventar din Donația Oprescu.

Ștampila cu numărul de inventar din „Donația George Oprescu”, Biblioteca Academiei Române, *Cabinetul de Stampe*

În actul de donație academicianul lasă și o sumă de bani, a cărei destinație o sugerează: „S-ar putea, dacă mai rămân bani și se prezintă ocazia, să se cumpere unele gravuri rare sau desene românești ori străine, care se vor adăuga colecției.”

Anexele care însoțesc actele de donație sunt alcătuite din școli de desen și gravură variate, aparținând unor secole diferite, ceea ce a îngreunat încadrarea lor în patrimoniul cabinetului, pentru a fi catalogate și consultate cu ușurință. A fost nevoie de munca unor bibliotecari pasionați, pentru a face față volumului de muncă, în condițiile lipsei de personal, care s-a perpetuat de-a lungul timpului la Cabinetul de Stampe.

Conform dorinței donatorului, Cabinetul de Stampe a scos la lumină o parte din colecțiile de desen și gravură donate de acad. prof. George Oprescu, prezentându-le în expoziții, la sediu sau cu ocazia unor expoziții la Muzeul de Artă R.P.R.

Astfel, Cabinetul a avut materialul necesar cercetării și pregătirii unei expoziții „Gravură franceză în secolul al XIX-lea”, deschisă în ziua de 24 februarie 1961, în timpul vieții lui George Oprescu, a unei expoziții cu gravuri de Albrecht Dürer și a unei expoziții „Desenul italian în secolele XVI–XVIII. Donația acad. prof. G. Oprescu”, în 15 iunie–15 iulie 1962.

PF Cardinal Lucian Mureșan

Membru de onoare al Academiei Române

In memoriam

Secția de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie a Academiei Române anunță cu profundă tristețe stingerea din viață la 25 septembrie 2025, a PF Cardinal Lucian Mureșan, Arhiepiscop Major al Bisericii Greco-Catolice din România, membru de onoare al Academiei Române.

S-a născut la 23 mai 1931, în comuna Firiza, astăzi un cartier al municipiului Baia Mare. La 3 martie 1990 a fost numit Episcop de Maramureș, de către Papa Ioan Paul al II-lea, iar câteva luni mai târziu a avut loc consacrarea. La 4 iulie 1994 a fost numit Arhiepiscop al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș și Mitropolit al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

Papa Benedict al XVI-lea l-a ridicat la rangul de cardinal în 18 februarie 2012 și i-a acordat

ca biserică titulară Biserica Sfântul Atanasie din Roma. În același an a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

„Rămâneți în Mine și Eu în voi. Precum mla-dița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămâne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămâneți în Mine.” (Ioan 15, 4).

Sfânta Liturghie și înmormântarea au avut loc la 29 septembrie 2025, la Catedrala Arhiepiscopală Majoră „Sfânta Treime” din Blaj.

Secția de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie a Academiei Române

Cronica vieții academice

1 septembrie

Secția de științe tehnice a Academiei Române și Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST)-DIT au organizat în Aula Academiei Române Simpozionul omagial „Traian Vuia – 75 de ani de la trecerea în eternitate”. După *Cuvântul de deschidere* rostit de acad. Nicolae-Victor Zamfir, vicepreședinte al Academiei Române, au susținut alocuțiuni:

- academician Dorel Banabic, președintele Secției de științe tehnice,
- general de flotilă aeriană dr. Ioan Mischie, Statul Major al Forțelor Aeriene,
- gl. lt. (ret.) dr. ing. cosmonaut Dumitru-Dorin Prunariu, membru de onoare al Academiei Române,
- ambasador dr. Radu Homescu, Divizia de Istoria Științei CRIFST-DIS,
- ing. Dan Antoniu, Divizia de Istoria Tehnicii CRIFST-DIT,
- dr. Zoran Marcov, Muzeul Banatului Timișoara.

Simpozionul a fost urmat de expoziția „Traian Vuia – concepte și invenții”, organizată de Biblioteca Academiei Române.

3 septembrie

Academia Română a semnat, în cadru festiv, contractele de acordare a 34 de burse de merit pentru elevi performanți cu un potențial financiar redus. La evenimentul coordonat de acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, și desfășurat în Aula Academiei Române, au fost prezenți: acad. Mircea Dumitru, acad. Marius Andruh, acad. Nicolae Zamfir și acad. Dumitru Murariu, vicepreședinții Academiei Române, prof. Vasile Pârvulescu, membru corespondent al Academiei, reprezentanți ai

Fundației „Patrimoniu” a Academiei, finanțatoare a burselor. Manifestarea a inclus un moment al bursierilor, alcătuit din intervenții ale elevilor, minirecitaluri muzicale și imagini de la Școala de vară „Sub semnul istoriei”, oferită anual de Academia Română câștigătorilor și desfășurată la Centrul de Dezvoltare Durabilă din comuna General Berthelot, Hațeg.

10 septembrie

La Clubul Academicienilor, dr. Georgeta Filitti, membru de onoare al Academiei Române, a susținut Conferința „Dora d’Istria, o scriitoare aproape uitată”. *Cuvântul de prezentare* a fost rostit de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române.

10 septembrie

În Aula Academiei Române a avut loc lansarea volumului *Palatul de Justiție și sediile Înaltei Curți de Casație și Justiție – 130 de ani*, eveniment organizat de Academia Română și Înalta Curte de Casație și Justiție. La manifestare, au luat cuvântul: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Corina-Alina Corbu, ex-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, Silvia Colfescu, director editorial al Editurii Vreamea, prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române și director general al Bibliotecii Academiei.

25 septembrie

În cadrul Conferințelor „Dalles” ale Academiei Române, acad. Irinel Popescu a susținut Conferința „Medicină și spiritualitate”.

1 octombrie

Secția de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie a Academiei Române a organizat

la Clubul Academicienilor Simpozionul „Sincronismul lovinescian în dezbatere”. După *Cuvântul de deschidere* rostit de acad. Ioan-Aurel Pop, au urmat alocuțiuni susținute de:

- prof. univ. dr. Mihai Zamfir, membru de onoare al Academiei Române, *Urmașii lui E. Lovinescu*;

- Varujan Vosganian, președintele Uniunii Scriitorilor din România, *Eliberarea din captivitatea monitorizărilor*;

- conf. univ. dr. Paul Cernat, Facultatea de Litere, Universitatea din București, *E. Lovinescu, „învinsul situațiilor oficiale”*;

- prof. univ. dr. Ioan Stanomir, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, *Un liberal conservator: E. Lovinescu*;

- prof. univ. dr. Vasile Spiridon, Facultatea de Litere, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, *Sincronism și (in)diferență azi*.

Simpozionul face parte din seria de manifestări prevăzute în cadrul „Proiectului național românesc în orizontul secolului 21: reinterprețări și reevaluări la centenarul publicării lucrării *Istoria civilizației române moderne* de Eugen Lovinescu”.

1 octombrie

În Aula Academiei Române a avut loc lansarea de carte *Cum am devenit dosarul 148074*, autor Jean-Jacques Askenasy. La eveniment, au rostit alocuțiuni: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, ES dr. Lior Ben Dor, ambasadorul Israelului în România, ES Edward Iosiper, ambasadorul României în Israel, dr. Emilia Șercan, prof. dr. Jean-Jacques Askenasy, membru de onoare al Academiei Române.

1 octombrie

În Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române a avut loc Conferința-dezbatere „Salvați Băile Herculane!” În deschidere, prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române, directorul general al Bibliotecii Academiei Române, moderatorul evenimentului, a susținut prezentarea: *Salvați Băile Herculane, patrimoniul abandonat al României!* Au urmat alocuțiuni rostite de:

- acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, *Cuvânt despre un reper istoric și un simbol cultural: Băile Herculane*;

- Corina Alina Corbu, președinta Înaltei Curți de Casație și Justiție, *Aspecte juridice privind situația ansamblurilor istorice din Băile Herculane*;

- Andras Istvan Demeter, ministrul Culturii, *Despre relevanța culturală a Băilor Herculane și posibilitățile de implicare ale Ministerului Culturii în protejarea identității acestora*;

- Gabriel Bogdan Ștețco, secretar de stat în Ministerul Economiei, Dezvoltării, Antreprenoriatului și Turismului (MEDAT), *Băile Herculane în strategia MEDAT. Spre o stațiune de interes național*;

- Silviu Hurduzeu, președintele Consiliului Județean Caraș-Severin, *Punct de vedere al autorității locale privind situația monumentelor din Băile Herculane*;

- Gheorghe Orza, primarul orașului Băile Herculane, *Salvarea unui simbol al culturii balneare europene: Băile Herculane – trecut glorios, prezent fragil, viitor posibil numai prin intervenție publică*;

- Adrian Miulescu, manager al Institutului Național de Recuperare, Medicină Fizică și Balneoclimatologie (INRMFB), *Salvarea patrimoniului prin sănătate: viziunea INRMFB*.

Conferința are ca scop readucerea în atenția opiniei publice și a autorităților competente a situației critice de degradare în care se află părți dintr-un ansamblu arhitectural de o mare importanță istorică, turistică, medicală și culturală pentru România.

2 octombrie

În Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române, Secția de științe tehnice a Academiei Române, Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST), Divizia de Istoria Tehnicii (DIT) au organizat Simpozionul omagial „Petrache Poenaru – 150 de ani de la trecerea în eternitate”

După *Cuvântul de deschidere* rostit de acad. Ioan Dumitrache, secretarul general al Academiei Române, au urmat alocuțiuni susținute de:

- dr. ing. Nicolae Rotar, membru al Diviziei de Istoria Științei CRIFST-DIS, *Petrache Poenaru și Eforia Școalelor Naționale*;

- prof. Petre Crăciun, Uniunea Scriitorilor din România, *Stiloul românesc, de la invenția lui*

Petrache Poenaru la producția industrială din anii 1950–1990;

- prof. dr. Eufrosina Otlăcan, membră a Diviziei de Istoria Științei CRIFST-DIS, *Petrache Poenaru, deschizător de drum în matematica românească;*

- drd. Elena-Aurelia Țene, dr. Ancuța Manea, dr. Florinela Georgescu, membre ale Diviziei de Istoria Științei CRIFST-DIT, Administrația Națională de Meteorologie, *Pionieri ai măsurătorilor meteorologice pe teritoriul României – Petrache Poenaru;*

- acad. Viorel Bădescu, Secția de științe tehnice a Academiei Române, *Petrache Poenaru și introducerea sistemului metric zecimal în țările române;*

- ing. Dănuț Șerban, membru al Diviziei de Istoria Tehnicii CRIFST-DIT, *Mărturii privind activitatea academică și de pionierat a lui Petrache Poenaru;*

- Alina Băltăc, Editura Corint Junior, *Români de succes: Petrache Poenaru.*

2-3 octombrie

Fundația Națională pentru Știință și Artă a Academiei Române, Academia Română, Institutul Franței, Institutul Francez de Relații Internaționale, Academia Regală de Științe Economice și Financiare din Spania – Institutul Spaniei, în parteneriat cu Primăria Generală a Municipiului București și Muzeul Național al Literaturii Române, au organizat Seminarul internațional „Penser l’Europe”, ediția a XXII-a, cu tema „Soft power și hard power ale Europei în era confruntărilor globale” / “Le soft et le hard power de l’Europe à l’ère des affrontements globaux”.

Lucrările seminarului ce a avut loc în Aula Academiei Române și în Sala de Prezidiu a Academiei Române s-au desfășurat în limbile franceză și engleză.

2 octombrie: La Sesiunea de deschidere, în Aula Academiei Române, au rostit alocuțiuni: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, ES Nicolas Warnery, ambasadorul Franței în România, prof. univ. Thierry de Montbrial, membru de onoare al Academiei Române, fondator și președinte al Institutului Francez de Relații Internaționale, acad. Maya Simionescu,

președinta Fundației Naționale pentru Știință și Artă.

Sesiunea I: *Au ideologiile nedemocratice un viitor în Europa? / Les idéologies non-démocratiques ont-elles un avenir en Europe?;* moderatori: ÎPS Ioan Robu, membru de onoare al Academiei Române, Jaime Gil Aluja, membru de onoare al Aca-

demiei Române, acad. Maya Simionescu.

Sesiunea a II-a: *Ce rămâne din Europa luminilor? / Que reste-t-il de l’Europe des lumières?;* moderatori: Michael Metzeltin, membru de onoare al Academiei Române, acad. Marius Andruh.

Sesiunea a III-a: *Europa de azi și de mâine / L’Europe d’aujourd’hui et de demain;* moderatori: Jean-Jacques Askenasy, membru de onoare al Academiei Române, acad. Mircea Dumitru, Joaquim Gironella Coll.

3 octombrie: În Sala de Prezidiu a Academiei Române a avut loc prezentarea volumului *L’ère des affrontements*, Editura Dunod, 2025, autor: Thierry de Montbrial, interlocutor: acad. Daniel Dăianu.

Sesiunea a IV-a: *Europa în era confruntărilor globale / L’europe à l’ère des confrontations globales;* moderatori: Mohamed Laichoubi, Valeriu Ioan-Franc, membru corespondent al Academiei Române.

Sesiunea a V-a: *Poate Uniunea Europeană supraviețui fără să se reînnoiască? L’Union Europeenne peut-elle survivre sans se renouveler?;* moderatori: Simeon Angelov, Wilhelm Dancă, membru corespondent al Academiei Române.

Au urmat discuții generale și concluzii. Seminarul a fost dedicat academicianului profesor Eugen Simion, fondatorul seriei de conferințe ale Academiei Române „Penser l’Europe”.

3 octombrie

În Aula Academiei Române, prof. Gavril Farkas, Universitatea Humboldt, Germania, a susținut Conferința „Două secole de curbe algebrice”. Conferința face parte din ciclul de manifestări științifice anuale intitulat „Conferințele David Emmanuel”, organizat de Secția de științe matematice a Academiei Române și denumit astfel după inițiatorul școlii matematice moderne bucureștene, David Emmanuel, membru de onoare al Academiei Române.

7 octombrie

La Clubul Academicienilor, a avut loc Sesiunea de comunicări „Mitologia românească – o deschidere către lumea francofonă în cadrul acordului de cooperare științifică dintre Academia Română și Wallonie-Brussels International pentru perioada 2025–2026”; organizatori: Academia Română, L’Université libre de Bruxelles – ULB, Institutul Limbii Române Wallonie-Brussels International.

În cadrul manifestării au susținut alocuțiuni:

- acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, *Remarques d’ouverture/ Cuvânt de deschidere*;

- acad. Baudouin Decharneux, Academia Regală din Belgia, Academia din Atena, Grecia, *Ce este mitul? O structură univerală?/ Qu’est-ce qu’un mythe? Une structure universelle?*;

- prof. univ. dr. Alexandra Crăciun, Facultatea de Litere, Universitatea din București *Lunaticii. Mitologii ale separării la Ștefan Câlția și Hieronymus Bosch/ Lunatics. Mythologies of Detachment: Ștefan Câlția and Hieronymus Bosch*;

- conf. univ. dr. Cristina Alice Toma, Universitatea din București, Université libre de Bruxelles – ULB, Institutul Limbii Române, *Un itinerar româno-francofon: motiv literar, motiv existențial, motiv mitic la Anna de Noailles și Martha Bibescu/ Un itinéraire roumain-francophone: motif littéraire, motif existentiel, motif mythique chez Anna de Noailles et Martha Bibescu*;

- cercetător dr. Oana Soare, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, *Mircea Eliade și mitologia de tinerețe/ Mircea Eliade et la mythologie de la jeunesse*.

8 octombrie

Cabinetul de Stampe și Cabinetul de Manuscrise, Carte Rară ale Bibliotecii Academiei Române au organizat în Sala „Theodor Pallady” a Bibliotecii Academiei Române vernisajul Expoziției „Regina Maria – 150 de ani de la naștere”.

La eveniment au luat cuvântul: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, prof. ing. Nicolae Noica, directorul general al Bibliotecii Academiei Române, dr. Narcis Dorin Ion, directorul general al Muzeului Național Peleş.

8 octombrie

În Aula Academiei Române, prof. emerit Roberto Antonelli, președintele Academiei naționale a Italiei, a susținut Conferința „Există o literatură europeană?”; organizatori Academia Română în parteneriat cu Ambasciata d’Italia, Bucurest.

8 octombrie

În Aula Academiei Române, conf. univ. Cătălin Pavel, Universitatea „Ovidius” din Constanța, a susținut Conferința „Arheologia și efemerul etern”. Evenimentul, moderat de acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române, face parte din ciclul de conferințe „Ora de știință”.

9 octombrie

În Aula Academiei Române a avut loc lansarea de carte „Istoria Bibliotecii Academiei Române”, vol. IV: 1948–1989. Biblioteca Academiei Române a lansat cel de-al patrulea volum din ampla și complexa lucrare ce este consacrată parcursului său istoric și cultural. La manifestare au rostit alocuțiuni: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române, directorul general al Bibliotecii Academiei Române.

9 octombrie

Secția de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie a Academiei Române a organizat la Clubul Academicienilor Dezbateră *Masteratul didactic, încotro?*; moderator acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române. La eveniment au fost invitați acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Nicolae Zamfir, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Mircea Martin, prof. univ. dr. Daniel David, membru corespondent al Academiei Române, prof. univ. dr. Romiță Iucu, membru corespondent al Academiei Române, prof. univ. dr. Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române, prof. univ. dr. Liviu Ornea, membru corespondent al Academiei Române, prof. univ. dr. Alexandru Babeș, membru corespondent al Academiei Române, prof. univ. dr. Lucian Ciolan, prof. univ. dr. Cătălin Glava, prof. univ. dr. Daniela

Dumitru, prof. univ. dr. Liviu Papadima, prof. univ. dr. Oana Fotache Dubălaru, conf. univ. dr. Marian Ilie, conf. univ. dr. Florentina Sâmișian.

16 octombrie

Institutul de Sociologie al Academiei Române și Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologie al Universității de Stat din Moldova au organizat Conferința „Mihai Eminescu și modernitatea tradiției”, ce are ca scop reluarea, reevaluarea și valorificarea în spirit modern a ideilor eminesciene, precum și evidențierea caracterului peren al operei teoretice a poetului național.

După *Cuvântul de deschidere* rostit de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, au susținut alocuțiuni:

- Valeriu Matei, membru de onoare al Academiei Române, *Actualitatea lui Eminescu*;

- prof. univ. Ilie Bădescu, membru corespondent al Academiei Române, *Sincronizarea cu Eminescu. De la teoria „salariului natural” la teoria „pragurilor de sărăcie”*;

- acad. Victor Juc, *Idei eminesciene privind construcția de stat: abodări diacronice și sincronice*;

- dr. Radu Baltasiu, *Eminescu – mereu începutul nostru*;

- dr. Mircea Platon, *Eminescu și rolul tradiției la „Convorbiri literare” în epoca lui Iacob Negruzzi*;

- dr. Dragoș Popescu, *Eminescu în pseudotradiția „gândirii sociale și filozofice românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea*;

- dr. Lucian Dumitrescu, *Mihai Eminescu și colonialitatea puterii. Premisele unui realism românesc*;

- dr. Cristi Pantelimon, *Eminescu, un conservator... progresist*;

- dr. Tudor Avriganu, *Mihai Eminescu și profesorii lui de drept*;

- dr. George Damian, *Modernizarea în publicistica lui Eminescu. O abordare cantitativă*;

- dr. Victor Mocanu, dr. Angela Mocanu, *Problema coeziunii sociale în creația lui Mihai Eminescu*;

- dr. Maria Diacon, *Mobilitatea academică a lui Mihai Eminescu la Viena, o paralelă cu mobilitățile academice din zilele noastre*;

- dr. Irina Ceacâr, *Mihai Eminescu și reziliența culturală. Rolul literaturii în fața crizelor identitare și geopolitice*;

- dr. Veaceslav Ungureanu, *Politica externă a României în perioada modernă în opera eminesciană*;

- dr. Alexandru Roșca, *Mihai Eminescu și critica instituțiilor politice: actualitatea conceptului de „forme fără fond”*;

- Angela Staver, *Valențele formative ale poeziei lui Mihai Eminescu în educația estetică și culturală*;

- dr. Maria Mitrică, *Eminescu – un jurnalist modern înainte de vreme. Relația cu Agenția de Presă Havas*.

16 octombrie

În cadrul Conferințelor „Ora de știință”, lector univ. univ. Paul Gabriel Sandu, Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, a susținut Conferința „Martin Heidegger, ultimul romantic”. Manifestarea, desfășurată în Aula Academiei Române, a fost moderată de acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române.

22 octombrie

Academia Română și Societatea de Cultură Macedo-Română au organizat în Aula Academiei Române o sesiune de sărbătorire a 100 de ani de la stabilirea macedoromânilor în Dobrogea.

În deschiderea ședinței, au luat cuvântul: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Nicolae Saramandu, președintele Societății de Cultură Macedo-Română. Au urmat comunicări susținute de:

- Viorel Stănilă, *Anul 1940 în istoria românilor*;

- Manuela Nevaci, *Cercetări recente la macedoromânii din Dobrogea*;

- Adina Berciu-Drăghicescu, *Personalități care au contribuit la stabilirea macedoromânilor în Dobrogea*;

- Emil Țircomnicu, *Stabilirea macedoromânilor în Dobrogea (1879–1940)*.

17 octombrie

În cadrul Conferințelor „Conexiuni”, organizate de Academia Română, prof. Dan-

Cristian Vodnar, membru corespondent al Academiei Române, a susținut expunerea „Povestea zahărului”, ce aduce în atenția publicului o scurtă istorie a producerii zahărului și a comercializării acestuia în Europa.

29 octombrie

La Clubul academicienilor, prof. Francesco Guida, Universitatea Roma Tre, membru de onoare al Academiei Române, a susținut Conferința „Presa în Roma eliberată și evenimentele din România de la arestarea lui Ion Antonescu până la numirea guvernului Petru Groza”.

30 octombrie

La Sala „Dalles”, dr. Georgeta Filitti, membru de onoare al Academiei Române, a susținut Conferința „Comori culturale bucureștene. Muzeul de Artă Veche Apuseană «Ing. Dumitru Furnică-Minovici»; al Academiei Române”. Manifestarea a avut loc în cadrul Conferințelor „Dalles”, organizate de Academia Română.

31 octombrie

Academia Română, Centrul de Cercetări interdisciplinare în științe umaniste și sociale de la Universitatea „Paul Valéry” din Montpellier, Fundația Familiei „Menachem H. Elias” și B’nai Brith România au organizat Simpozionul internațional „Iuliu Barasch”, ediția a III-a. „Solomon Marcus (1925-2016). De la Bacău la București”. La Sesiunea de deschidere au participat acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, acad. Irinel Popescu, inițiator al Simpozionului internațional „Iuliu Barasch”, și conf. univ. Felicia Waldman, președinte al B’nai Brith România. În prima parte a manifestării au susținut prezentări:

- acad. Gheorghe Chivu, prezentarea volumului *Moses Gaster (1856–1939) – de la București la Londra*; volum coordonat de prof. univ. Carol Iancu, membru de onoare al Academiei Române;

- prof. dr. Jean-Jacques Askenasy, membru de onoare al Academiei Române, *Solomon Marcus și neuromatematica*;

- Alina Ledeanu, prezentarea celor două volume din revista „Secolul 21”, dedicate lui Solomon Marcus;

- prof. univ. Mina Rusu, prezentarea volumului *Marcus 100*;

- Valeriu Matei, membru de onoare al Academiei Române, prezentarea volumelor colecției „Iuliu Barasch” și a altor volume apărute la Editura Academiei Române.

În partea a doua a simpozionului au prezentat alocuțiuni:

- prof. dr. Jean-Jacques Askenasy, membru de onoare al Academiei Române, *Solomon Marcus și biosemiotica banalităților*;

- prof. univ. Sorin Antohi, *Solomon Marcus. Om și „uomo universale”*;

- prof. univ. Florica Dimitrescu-Niculescu, membru de onoare al Academiei Române, *Solomon Marcus – așa cum l-am cunoscut*;

- lector univ. Anca Tudorancea, *De la semn la sens: contribuția lui Solomon Marcus la semiotică*;

- conf. univ. Felicia Waldman, *Teme evreiești în cărțile lui Solomon Marcus*;

- Cassian Spiridon, *Solomon Marcus: arta, limba și știința perfectă*.

Ediția din acest an a simpozionului a fost dedicată academicianului Solomon Marcus, renumit matematician, deschizător de drumuri și ctitor al lingvisticii computaționale în România.

Apariții la Editura Academiei

Aplecarea noastră asupra acestei teme s-a putut materializa în contextul în care studiile de specialitate din bibliografia românească, dar și străină, sunt dedicate preponderent paremiologiei în general și într-o măsură considerabil mai mică paremiologiei religioase. În plus, deși lucrările de paremiologie contrastivă în arie romanică sunt bine reprezentate în bibliografia internațională de profil, acestea vizează cu precădere limbile romnice occidentale, româna fiind mai degrabă izolat inclusă în paradigma comparativă. Nu în ultimul rând, trebuie semnalat faptul că studiile românești în domeniu – și acestea bine reprezentate și relevând unghiuri multiple de abordare – sunt, de regulă, consacrate în exclusivitate limbii române.

Printre contribuțiile originale ale lucrării de față, neregășibile în bibliografia de specialitate consultată, se numără: tratarea diferențiată a unităților paremiologice cu termeni religioși în raport cu alte tipuri de structuri polilexicale; distribuția bogatului material frastic inventariat în paradigme tematice și, în acest context, demersul contrastiv de evidențiere, nu doar a temelor centrale cu care se asociază enunțurile paremiologice înregistrate, ci și a termenilor religioși-cheie în jurul cărora gravitează acestea; abordarea fenomenului de variație frastică atât în relație cu cazurile de variație transparentă, cât și cu situațiile ilustrative pentru variația opacă; admiterea și definirea unui raport frastic de graniță, intermediar între variația și sinonimia frastică, sau a unui raport de sinonimie/heteronimie paremiologică, înțeles în accepție restrictivă vs largă.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alteInfo/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori. De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica”
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel.: 021.318.81.06/2712, 2713

**Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.**

ISSN 1220-5737 142 pagini

PREȚUL 6 LEI